



Jan Dirk de Jong
Nienke de Wit

Met medewerking van:
Yasmine Moussaid
Ilvan Sahetapy

Specialistisch jeugdwerk voor de 2%

Over plus-preventie tussen jongerenwerk en jeugdzorg

Specialistisch jeugdwerk voor de 2%

Over plus-preventie tussen jongerenwerk en jeugdzorg

Jan Dirk de Jong

Nienke de Wit

Met medewerking van:

Yasmine Moussaid

Ilvan Sahetapy

Inhoudsopgave

Woord vooraf.....	5
1. Het vervolgonderzoek naar preventie voor de 2%.....	7
1.1 Wie is de 2%-doelgroep?.....	8
1.2 Het vraagstuk van preventief jeugdwerk voor de 2%.....	15
1.3 Leeswijzer.....	17
2. Methoden van onderzoek.....	20
2.1 Dataverzameling.....	21
2.2 Analyse van de gegevens.....	25
3. Waarom valt de 2% in een preventie-gat?.....	27
3.1 Wat voor soort preventie past bij het vraagstuk van de 2%?.....	28
3.2 Hoe zou plus-preventie eruit moeten zien in <i>de groepsaanpak</i> ?.....	30
3.3 Verwarring over preventieve werkzaamheden vanuit jongerenwerk.....	33
3.4 "Dat is geen gewoon jongerenwerk meer".....	37
3.5 "Het is ook geen gespecialiseerde jeugdzorg, toch?".....	38
4. Projecten en trajecten in de 'black box'.....	42
4.1 Opgepluste jongerenwerkprojecten voor aanpak van de 2%.....	44
4.2 Intensieve coachingstrajecten voor de 2%.....	48
4.3 Wat valt buiten de black box van specialistisch jeugdwerk?.....	54
4.4 Een afgebakende black box vol vragen.....	61
5. Werkzame bestanddelen in plus-preventie voor de 2%.....	63
5.1 Risico- en beschermende factoren zijn géén werkzame bestanddelen.....	64
5.2 Wat weten we in algemene zin over werkzame bestanddelen?.....	65
5.3 Wat is wél bekend over wat specifiek werkt bij de 2% en hoe?.....	68
5.4 Wat doen we dan en hoe wordt effect bepaald?.....	71
5.5 De uitkomst is een papieren werkelijkheid.....	73
5.6 De black box en de vijf W's.....	76
6. Het verhaal van Rida en Salim.....	81
6.1 Complexiteit en werkzame bestanddelen.....	82
6.2 Een 'monstertje'.....	83
6.3 Het eerste contact tussen Rida en Salim.....	84
6.4 Op school.....	85
6.5 Toch weer politiecontacten.....	88
6.6 Traumabehandeling.....	90

6.7 Aan het werk	92
6.8 Rida wordt meerderjarig.....	94
6.9 Goede hoop en perspectief op de arbeidsmarkt.....	95
6.10 Hoe nu verder?.....	96
7. 'Wat werkt' in specialistisch jeugdwerk voor de 2%.....	99
7.1 Laagdrempelig contact maken met de 2% in hun hybride leefwereld.....	102
7.2 Werken in verbinding met de sociale omgeving van de 2%.....	103
7.3 Gezag door opgebouwd krediet.....	106
7.4 Een positieve insteek: wat wél, in plaats van wat niet?	108
7.5 Concrete hulp en succes boeken in samenwerking.....	110
7.6 Zwaardere zaken oppakken en doorverwijzen in goede samenwerking.....	112
7.7 Werkzaamheid in een hybride leefwereld is niet online 'erbij doen'.....	114
8. 'Wie werkt' in specialistisch jeugdwerk voor de 2%.....	118
8.1 Kunnen 'levelen' met de 2%.....	119
8.2 Persoonskenmerken.....	123
8.3 Bereidheid tot methodisch handelen en bewust bekwaam werken.....	125
8.4 Naast veel kunnen ook de juiste mensen kénnen	127
8.5 Inclusief gezag uitstralen.....	130
8.6 Geloven in de 2% en sensitief zijn voor hun talenten.....	132
8.7 Ook affiniteit hebben met partners.....	136
9. Waarborging van specialistisch jeugdwerk voor de 2%.....	140
9.1 Waarborging in de organisatie.....	141
9.2 Werken in het grijze gebied van kunnen, kennen en samenwerken	147
9.3 'Wat werkt', 'wie werkt' en waarborging onlosmakelijk verbonden.....	155
10. Waarneming en waardering.....	158
10.1 Waarneming.....	159
10.2 Waardering.....	163
11. Een stevige basis voor specialistisch jeugdwerk.....	169
11.1 Het preventie-gat	170
11.2 Voorlopige antwoorden.....	171
11.3 Loshangende eindjes.....	172
11.4 Toekomstig onderzoek.....	174
Nawoord: "ieder doet ook maar z'n best"	176
Literatuur.....	182

Woord vooraf

Een gezamenlijke missie met goede hoop

De position paper *Jongerenwerk voor 'de 2%'* (De Jong, 2022)¹ die ik als lector Aanpak Jeugdcriminaliteit aan Hogeschool Leiden publiceerde in oktober vorig jaar, heeft geleid tot opmerkelijk veel reacties, hoofdzakelijk positief. In al die ontwikkelingen zijn wensen en verwachtingen van professionals onmiskenbaar duidelijk geworden. De mensen die dagelijks werken met de 2%-doelgroep² willen dat preventieve werkzaamheden meer positieve impact hebben op hun jeugd. Ze willen meer effect zien van alle inzet en goede bedoelingen. Daarbij verlangen ze naar een verbetering van de huidige situatie op basis van werkzaamheid. Het liefst zonder onbezonnen experimenten in gemarginaliseerde buurten of op kwetsbare scholen. De betrokken professionals hopen dat het gat tussen het reguliere jongerenwerk en de gespecialiseerde jeugdzorg op het snijvlak van sociaal en veiligheidsdomein, kan worden gevuld op basis van praktijkgerichte onderzoekskennis.

Het werkveld en het beroepsonderwijs zijn daarom het beste gediend als het lectoraat Aanpak Jeugdcriminaliteit zich vanaf nu volledig richt op de vraag wat nodig is als het gaat om *specialistische* preventieve werkzaamheden voor de 2%-doelgroep. Uiteraard gebeurt dat in samenwerking met relevante ministeries, diverse gemeenten, allerlei veiligheids-, zorg-, en welzijnsorganisaties en (onafhankelijke) onderzoekers. En minstens zo belangrijk: met jongeren uit de doelgroep zélf en hun directe sociale omgeving, bestaande uit gezinnen en sleutelfiguren in hun buurten. In die zin is een antwoord vinden op die vraag niet alleen de missie van het lectoraat. Het is eerder een gezamenlijke missie van praktijkgerichte onderzoekers, het beroepsonderwijs, het werkveld en diverse gemeenschappen.

Als lectoraat zullen wij ons de komende jaren focussen op wat we zijn gaan noemen *specialistisch jeugdwerk*. Dit jeugdwerk is gericht op het voorkomen dat beginnende criminele carrières onder deze jongeren ontluiken of verder verergeren. De motivatie voor deze focus komt deels voort uit de verwachtingen die zijn ontstaan over wat wij zullen bijdragen om de huidige situatie te verbeteren als het gaat om preventie voor de 2%. Een situatie die mogelijk verslechtert door de aanhoudende roep om 'daadkracht' bij elk incident en een grote 'bestedingsdruk' vanuit de overheid. De drijfveer is vooral gebaseerd op een nieuwe hoop om bij te dragen aan betere mogelijkheden voor preventief jeugdwerk voor de beperkte, maar belangrijke doelgroep die veel professionals en ons lectoraat zeer aan het hart gaat: de 2%.

Een omvangrijke praktijkscan

Vanaf de eerste reacties op de oorspronkelijke paper ben ik aan de slag gegaan met mijn team, Yasmine Moussaid en Ilvan Sahetapy, later in het traject aangevuld met nieuw teamlid Nienke de Wit. Vanaf november 2022 tot juni 2023 hebben we diverse bronnen bestudeerd, zoals wetenschappelijke literatuur, beleidsdocumenten, uitvoeringsplannen, methodiekbeschrijvingen en relevante websites. Daarnaast zijn veel kwalitatieve gegevens verzameld met een veldwerkscan bij verschillende organisaties in maar liefst 26 gemeenten. Verderop in dit vervolgonderzoek staat een overzicht ter verantwoording.

¹ Downloaden: <https://www.hsleiden.nl/binaries/content/assets/hsl/lectoraten/aanpak-jeugdcriminaliteit/jongerenwerk-voor-de-2-procent-jan-dirk-de-jong-hogeschool-leiden-31-10-2022.pdf>.

² De afbakening van 2%-doelgroep wordt uitgebreid toegelicht in hoofdstuk 1 van dit boek.

De opbrengst van deze omvangrijke 'quickscan' van geschreven bronnen en veldwerk vormt de grondslag voor het vervolg op de position paper van oktober 2022. Qua omvang is het meer een onderzoeksverslag of boekje geworden dan een vervolgpaper. Vandaar wat leestips. In hoofdstuk 1 staat het probleem uitgelegd en wordt nog eens duidelijk gemaakt wat we bedoelen met het begrip "de 2%". Voor iedereen die niet is geïnteresseerd in onderzoeksmethoden: sla hoofdstuk 2 daarna over. Als je wel wil weten waarom de juiste preventie vooralsnog ontbreekt voor de 2%, lees dan hoofdstuk 3 en 4. Wil je meer leren over de benodigde kennis over werkzame bestanddelen van 'plus-preventie' voor de 2%, sla dan vooral hoofdstuk 5 tot en met 10 niet over. Daarna staan de conclusies en voornemens in hoofdstuk 11, en als afsluiting volgt een nabescherping van alle ontwikkelingen. We hopen uiteraard dat veel van de lezers de tijd nemen om alles te lezen.

Het doel van dit vervolg is om duidelijk te maken wat we bedoelen met *specialistisch jeugdwerk voor de 2%* en waarom dat verder onderzocht dient te worden. Tevens willen we alvast – naast algemeen werkende bestanddelen in een preventieve aanpak van delinquent gedrag – een aantal potentiële, specifieke werkzame bestanddelen beschrijven voor de 2%. Die hebben zich aangediend op basis van de eerste onderzoeks- en praktijkkennis. Dit verslag heeft niet als doel een volledig overzicht te bieden van de werkzame elementen zoals die tot nu toe bekend zijn. Daarbij nemen we ook in acht dat alle werkzame bestanddelen, een gedetailleerde uitwerking en achterliggende werkzame mechanismen zorgvuldiger dienen te worden onderzocht in ons project van de komende jaren.

Ten slotte geeft dit verkennende onderzoek meer inzicht in een aantal huidige ontwikkelingen van het werkveld, inclusief een aantal zorgwekkende die lijken samen te hangen met politieke druk en marktwerking. Dat biedt aanknopingspunten om verder na te denken over wat de komende jaren nodig is aan grondiger, praktijkgericht (vervolg)onderzoek en nieuwe vormen van beroepsonderwijs. De onderzoeks- en onderwijsproducten die daaruit voortkomen, moeten gemeenten en organisaties in de toekomst ondersteunen in opdrachtverstrekking en uitvoering. Daarvoor moet verder onderzoek worden gedaan naar de uitwerking van werkzame bestanddelen en achterliggende mechanismen in diverse lokale contexten. Het is tevens zaak om te onderzoeken hoe die bestanddelen en mechanismen kunnen worden vertaald naar bijvoorbeeld 'kritieke prestatie indicatoren' (kpi's). Pas als we die 'organisatie- en gemeentetaal' leren spreken, kunnen praktijkgerichte onderzoeksresultaten straks echt landen en effect sorteren in een lokale beleidscontext van subsidies, aanbestedingen en verantwoordingsstructuren van gemeenten, zorg- en welzijnsorganisaties.

Kortom, er valt nog genoeg werk te doen. En we hebben goede moed. Dit vervolg op de position paper over de 2% is hopelijk weer een betekenisvolle stap in de juiste richting. Hartelijk dank aan alle jongeren, gezinsleden, sleutelfiguren, rolmodellen, professionals en andere betrokkenen die de afgelopen maanden hun medewerking verleenden! Veel leesplezier.

Amsterdam, oktober 2023

Jan Dirk de Jong³

³ Mijn grote dank gaat uit naar coauteur en senior-onderzoeker Nienke de Wit en docent-onderzoekers van het lectoraat, Yasmine Moussaid en Ilvan Sahetapy, voor hun bijdragen. Ik bedank ook de junior-onderzoekers Ailis Oates en Florine Penning de Vries die redactioneel werk hebben verricht. Verder veel dank aan criminologen Marijke Drog, Jeroen van den Broek en pedagoog Stijn Sieckelink voor commentaar. Ten slotte bedank ik alle professionals uit het werkveld die hun ideeën hebben gedeeld om dit werk zo goed mogelijk af te stemmen op de hedendaagse praktijk.



HOOFDSTUK 1

HET VERVOLGONDERZOEK
NAAR PREVENTIE VOOR DE 2%

1. Het vervolgonderzoek naar preventie voor de 2%

Dit verslag is de volgende stap in ons vervolgonderzoek vanuit het lectoraat Aanpak Jeugdcriminaliteit naar de vraag wat voor soort preventief jeugdwerk nodig is om te voorkomen dat criminele carrières zich verder ontwikkelen. Daarbij richten we ons op het deel van de 2%-doelgroep voor wie preventie naar verwachting nog het meeste effect kan sorteren. Op hun jonge leeftijd vallen deze jongeren nu in een gat binnen het sociaal domein, ergens tussen het reguliere jongerenwerk en de gespecialiseerde jeugdzorg. De bewezen effectieve, preventieve kracht van het jongerenwerk (Sonneveld et al., 2019; Taouanza & De Waijer, 2022) bereikt hen wellicht onvoldoende of is mogelijk niet geschikt voor deze bijzondere doelgroep. Het beoogde samenspel tussen jongerenwerk en gespecialiseerde jeugdzorg (Sonneveld et al., 2021) komt daarmee ook niet tot stand voor de 2%. Tegelijkertijd begint de doelgroep al op jonge leeftijd een probleem te vormen in het veiligheidsdomein vanwege (risico op) ernstige overlast en criminaliteit.

Die ingewikkelde situatie rondom de 2%-doelgroep is aanvankelijk beschreven in de position paper *Jongerenwerk voor 'de 2%'* (De Jong, 2022). In dit vervolg gaan we verder verkennen wat voor soort preventief jeugdwerk nodig is voor deze doelgroep. Zijn dat bepaalde activiteiten en vormen van ambulante begeleiding en coaching, met bijzondere achterliggende methodieken? Of zit werkzaamheid in andere maatregelen, zoals meer en intensievere arbeidskracht op reguliere preventie? Of juist innovatieve projecten, bijvoorbeeld meer gerichte voorlichting of inclusieve vormen van handhaving? In de 'black box' tussen het reguliere jongerenwerk en de gespecialiseerde jeugdzorg dienen zich inmiddels een aantal (potentieel) relevante preventieprojecten aan voor de 2%. Als overkoepelende term voor al deze preventieprojecten kiezen we *specialistisch jeugdwerk*.

Specialistisch jeugdwerk voor de 2%

Wat voor specialistische werkzaamheden precies in een preventief kader worden aangeboden voor deze specifieke 2%-doelgroep, is nog niet duidelijk afgebakend in het werkveld of in wetenschappelijk onderzoek. In ons onderzoek wordt een begin gemaakt met die benodigde afbakening, zowel van de doelgroep als de bijbehorende werkzaamheden. Daarvoor is het zaak om een specifiek begrip te hanteren dat verwijst naar een specialistische, overkoepelende discipline, zonder verwarring te creëren aan de kant van het reguliere jongerenwerk (of aanverwante disciplines zoals sportopbouwwerk of straathoekwerk) of aan de zijde van de gespecialiseerde jeugdzorg. Vanuit die behoefte is gekozen voor specialistisch jeugdwerk. Dit jeugdwerk beperkt zich tot *specialistische, preventieve werkzaamheden om een verergering van jeugdproblematiek en de ontwikkeling van criminele carrières bij de 2%-doelgroep te voorkomen*.

1.1 Wie is de 2%-doelgroep?

Ter introductie op dit vervolg over specialistisch jeugdwerk voor de 2%-doelgroep, leggen we eerst nogmaals kort uit wat we bedoelen met de 2%. Binnen het lectoraat zijn we al een tijd op zoek naar een niet-stigmatiserende term voor een kleine en specifieke doelgroep die regelmatig met de gevolgen van 'labelling' te maken krijgt. We willen deze doelgroep kunnen aanwijzen voor onderzoeksdoeleinden, maar ook meer bewustzijn creëren rondom de gevolgen van termen als

risicjongeren' en 'probleemjeugd'. Vandaar dat we dankbaar gebruik hebben gemaakt van "de 2%": een *zelfverzonnen* term van een paar gemeenteambtenaren uit het veiligheidsdomein om een groep jongeren af te bakenen binnen hun werkgebied (De Jong, 2022). De betrokken ambtenaren verwijzen ermee naar een aantal jongeren waarover zij zich ernstige zorgen maken. Het zijn grofweg dezelfde jongeren waarover de wijkagent, school en het jongerenwerk zich al op de basisschoolleeftijd grote zorgen maken, voor zover ze dan al zicht hebben op deze groep⁴. Die twee procent is nadrukkelijk **géén officieel percentage** dat verwijst naar enige vorm van kwantitatief onderzoek. Het werkelijke percentage van deze doelgroep ten aanzien van de gehele populatie in hun leeftijdscategorie zal per regio verschillen.

De 2%

De term de 2% verwijst naar een kleine subcategorie van jongeren binnen de meer algemene categorie 'risicjongeren'. Bij de 2%-doelgroep gaat om jeugd en jongvolwassenen. Met 2%-jeugd bedoelen we **10 tot en met 17 jaar**⁵. Het is in deze leeftijdscategorie dat professionals menen een 'verjonging' waar te nemen, al is daar – los van de 2% - geen wetenschappelijk bewijs voor (Weijers, 2022). Met 2%-jongvolwassenen bedoelen we **18 tot en met 23 jaar**. In deze leeftijdscategorie zien professionals vooral een zorgwekkende 'verharding', waarvoor eveneens geen hard bewijs is buiten die kleine, selecte groep van de 2%. De 2%-doelgroep die in beeld komt, bestaat vaak uit jongens. Het is echter van belang om de meiden niet te vergeten⁶. Deze 2%-jongeren komen doorgaans uit gemarginaliseerde buurten en groeien op gezinnen met meervoudige en complexe problematiek. Soms staat hun social media profiel op jonge leeftijd al vol verwijzingen naar een levensstijl gekenmerkt door geweld en criminaliteit. Doorgaans is ook sprake van problemen op school en faalervaringen in het onderwijs. Gedragsproblemen en beperkingen komen naar verhouding veel voor, maar niet altijd.

De 2% raakt reeds jong betrokken bij ernstige overlast en eerste delicten. Zo komen ze al vroeg in beeld bij politie, dus ruim voor hun 15^e levensjaar, het landelijk gemiddelde voor een eerste politiecontact. Naarmate deze jongeren ouder worden is de kans groot dat zij de populatie vormen die ernstige overlast veroorzaakt en (zware) criminaliteit pleegt. Daarbij kan sprake zijn van lidmaatschap van zeer problematische jeugdgroepen (on- en offline), het plegen van 'high impact crimes' – soms met excessief geweld en routineus gebruik van vuur-, slag- of steekwapens – en eventuele doorgroei in de meer georganiseerde misdaad als 'jonge aanwas'⁷ (zware vermogenscriminaliteit, mensenhandel, verdovende middelen). Vooral de jonge beginners van HIC-delicten worden vaker veelpleger, gaan langer door, krijgen meer strafzaken

⁴ Ook Halt, de instantie die kortlopende interventies organiseert om jeugdcriminaliteit te voorkomen en bestraffen met een buitengerechtelijke afdoening, voorlichting en preventie-activiteiten op scholen, vangt belangrijke signalen op over de 2%-doelgroep. Zowel in de Halt-trajecten als bij de activiteiten op scholen, zien de medewerkers veel jongeren die een al een (ernstige) fout hebben gemaakt en zorgwekkende signalen afgeven. Op basis van 'gestolde ervaring' in combinatie met bevindingen uit het door Halt gebruikte signaleringsinstrument geven medewerkers, aan dat een aantal van hen later zal terugkomen in de strafrechtketen als de 2%-doelgroep.

⁵ Deze leeftijdsgrens is naar beneden gehaald van 12 op verzoek van geïnterviewde professionals en hun hedendaagse casuïstiek.

⁶ Daarover is helaas minder bekend. Voor bronnen zie onder meer Peterson (2002) en Beerthuizen et al. (2023).

⁷ We gebruiken deze term om te verwijzen naar de recente ophef over een deel van de 2%-jeugd aan de hand van dit (algemene) concept. De term 'jonge aanwas' is door die ophef relevant voor duiding in een hedendaagse context. Ook helpt de term om in die context de urgentie van het probleem nogmaals te onderstrepen. In navolging van het advies van Kruisbergen en De Jonge (2023) is het echter zaak om een algemene term als 'jonge aanwas' te vermijden als we straks het probleem willen vaststellen voor onderzoek. Vandaar dat wij ons beperken tot de 2% en een specifieke beschrijving van de doelgroep die daarmee wordt aangeduid.

en brengen meer tijd in detentie door. Vroeger of later krijgt de 2% sowieso te maken met (jeugd)detentie, al helpt dit doorgaans niet om recidive te voorkomen⁸. Vroeger of later komen zij ook in aanraking met (jeugd)zorg, vrijwillig of in gedwongen kader. Daarbij is vaak sprake van hulp weigeren, zorg mijden of sterk sociaal wenselijk antwoordgedrag, onder meer op basis van negatieve ervaringen.

De 2% is voor ons een geschikte term omdat het enerzijds weerspiegelt hoe relatief het probleem is qua omvang. Uiteraard geldt dat niet voor de ernst. Verder is de term ook neutraal en mist de stigmatiserende lading van termen als 'risicojeugd', 'kwetsbare jeugd' of erger nog: 'probleemjongeren'. Het gaat slechts om een klein deel van onze jeugd. En dat laatste is belangrijk om in het achterhoofd te houden. Daarbij helpt het om aan de hand van een geanonimiseerde, samengestelde casus een inlevend beeld te schetsen van het soort jongere waarop we ons focussen als we het hebben over de 2%.

Pedro IJscobar

Pedro is nog maar een jongetje van bijna 11 als hij voor het eerst een nacht alleen buiten op straat slaapt. Zijn dronken vader heeft Pedro tijdens een ruzie geslagen met zijn riem en daarna het huis uitgegooid. Zijn vader schreeuwt hem na dat hij het zelf maar moet uitzoeken. Zijn moeder, ook regelmatig slachtoffer van huiselijk geweld, durft niks te zeggen. Ze probeert vooral de andere kinderen in bescherming te nemen. Bovendien is ze zowat verlamd van alle stress over het huishouden waarin het met moeite lukt eten op tafel te krijgen. Pedro kruipt die nacht in een kledingcontainer verderop in de buurt. Dat heeft hij al eens eerder gedaan met één van zijn oudere broers. Toen was het kattenkwaad, nu bittere noodzaak. Het is hartje winter.

De volgende dag zwerft Pedro over straat. Ondanks zijn honger gaat hij niet naar huis of school. Twee andere jongens van de buurt, Wesley en Ismail, gaan ook niet naar school die dag. Ze nemen Pedro op sleeptouw om met winkeldiefstal wat eten en drinken te regelen. 'Wes' en 'Issy' zijn drie jaar ouder, maar zullen voorlopig zijn beste 'foute' vrienden worden. Samen fantaseren Wes en Issy inmiddels veel over meisjes, geld en vooral ook status als de toekomstige grote gangsters van de buurt. In het begin begrijpt Pedro dat soort gesprekken nog niet zo goed als zijn oudere vrienden. Toch doet hij zijn best om mee te doen. Vanwege zijn kinderlijke inbreng die een beetje nep overkomt, geven Wes en Issy hem al snel zijn bijnaam Pedro 'IJscobar'. Als grappige verwijzing naar de beruchte Colombiaanse drugsbaron. Jaren later verandert dat naar 'IJs'. Dan mag niemand hem meer 'IJscobar' noemen op straffe van klappen of erger.

Voordat zijn criminele carrière zo ver is gevorderd en Pedro is verhard tot een kille, vuurwapengevaarlijke jongvolwassen man, is hij op zijn elfde gewoon nog een straatschoffie. Weliswaar al met veel lichte vergrijpen op zijn naam. Ook zorgt hij voor veel overlast in de buurt samen met Wes en Issy, en doen ze stoer op social media samen andere straatvrienden. Op school maken ze zich grote zorgen om het gedrag van Pedro, maar weten niet altijd goed bij wie ze terecht kunnen met die signalen zonder meer problemen te veroorzaken. Wijkagent Çelik kijkt eveneens met argusogen naar de jonge Pedro. Hij ziet hoe die zichzelf al online profileert met steekwapens, ogenschijnlijk nog voor de grap. Zijn collega's verdenken hem van betrokkenheid bij een aantal vermogensdelicten. Die zeggen soms cynisch dat Pedro pas echt van hun is, als hij twaalf wordt (vanwege het jeugdstrafrecht).

De jongerenwerker Robin heeft Pedro en zijn vrienden de toegang tot het buurthuis moeten ontzeggen om het veilig te houden voor de rest. Omdat Robin zelf ook een jongen van de

⁸ Voor recent onderzoek naar verschillen in recidivetrends onder diverse groepen jeugdige justitiabelen, zie: Boschman et al. (2022).

buurt is, zoekt hij Pedro nog wel op straat op in zijn vrije tijd. Hij hoopt hem weer binnen te krijgen met de juiste afspraken over zijn gedrag, want hij denkt dat Pedro nog niet helemaal verloren is aan de straat. Alleen toont Pedro zich ongeïnteresseerd in wat het jongerenwerk hem te bieden heeft, vooral als zijn vrienden erbij zijn.

Je zou kunnen zeggen dat het onherroepelijk de verkeerde kant op gaat als Pedro 12 jaar oud is. Naast winkeldiefstal is hij dan al betrokken geweest bij een aantal pogingen tot inbraak. Op zijn twaalfde zal Pedro zelf zijn eerste straatroof plegen door een ander jongetje van de buurt te bedreigen en wat zakgeld afhandig te maken als een kleine buit. Later dat jaar, als hij weer eens spijbelt, komt hij overdag voor de snackbar Ricky 'Rolex' tegen. Ricky is ook een jongen van de buurt en van de generatie van Pedro's oudste broer Mario. Hij is net vrijgekomen uit de gevangenis en roept Pedro bij zich. Ricky vraagt of hij een patatje en een AA-tje voor hem haalt. Pedro krijgt €20,- en Ricky zegt dat hij het wisselgeld mag houden. Vanaf die dag hangt Pedro steeds vaker rond in de buurt van Ricky en de rest van zijn groep oudere jongens. Na dat patatje worden het al snel kleine klusjes voor relatief weinig geld gezien de grote risico's. Op de uitkijk staan, een tas bewaren, een pakketje wegbrengen, iets onder een auto plaatsen.

Als Pedro net 15 is, komt de dag van een grotere klus. Pedro kan €500,- krijgen als hij een tas aan een deur hangt bij een huis in een andere buurt. Pedro weet dat andere jongens voor soortgelijke klussen hun geld soms niet eens hebben gekregen. Aan de andere kant kan hij het geld goed gebruiken en ze kennen zijn oudere broer. Pedro heeft inmiddels namelijk al wat informele schulden opgebouwd op straat en wordt bedreigd door schuldeisers. Hij is ervan op de hoogte dat de tas gevaarlijke inhoud heeft. Hij denkt een of ander explosief. Een ander groot risico van zijn daad voorziet hij echter totaal niet; het huis blijkt namelijk van een grote drugs crimineel met een uitgebreid netwerk in de stad.

Al snel is bekend dat Pedro degene is die het explosief als dreigement aan de deur heeft gehangen. Vanaf dat moment is er geen weg meer terug vanwege een ernstige doodsb bedreiging die boven zijn hoofd hangt. Pedro moet zich nu als 'soldaat' wel steeds verder inwerken in het criminele netwerk rond Ricky en zijn groep. Niet alleen om geld te verdienen, maar ook in de hoop dat dit 'leger' enige bescherming biedt. Een andere optie ziet hij niet meer. Zes jaar later zal hij zijn eerste liquidatie plegen.

In welke fase is de 2% nog gebaat bij preventief jeugdwerk?

Als we denken aan het voorbeeld van Pedro, kan men zich afvragen *in welke fase* van zijn ontwikkeling de beoogde preventieve werkzaamheden zouden moeten starten - en ook wanneer ze weinig zin meer hebben. Bij Pedro zien we vanaf de basisschoollleeftijd van 11 jaar al zeer zorgwekkende signalen over een onveilige thuissituatie en problematisch gedrag op school, op straat en op social media. Op die jonge leeftijd is onze hoop wellicht gevestigd op vroegsignalering en een tijdige gezinsinterventie achter de voordeur, bijvoorbeeld met *Multisysteem Therapie (MST)*⁹ of *Functionele Family Therapy (FFT)*¹⁰. Zo'n interventie kan op gang komen door signalering op school, mogelijk door de lokale inzet van een *Preventief*

⁹ Multisysteem Therapie (MST) is een intensieve gezinsbehandeling in de thuissituatie voor jongeren vanaf 10 jaar met ernstige gedragsproblemen en hun opvoeders. MST staat op de website van het Nederlands Jeugdinstituut (NJI) aangeschreven als erkende interventie die effectief is volgens 'goede aanwijzingen'. Voor kinderen vanaf 12 jaar staat op de website van het NJI ook Multidimensionele familietherapie (MDFT) aangeschreven als interventie van vergelijkbare kwaliteit. MDFT is systeemtherapie met bemoeizorg voor jongeren van 12-19 met probleemgedrag.

¹⁰ Functionele Familietherapie (FFT) is eveneens een gezinsgerichte interventie voor jongeren met gedragsproblemen. Het wordt vaak omschreven als een 'evidence-based' programma met consistente, positieve effecten. Uit een recente review blijkt echter dat FFT geen consistente voor- of nadelen oplevert (Littell et al., 2023).

*Interventieteam (PIT)*¹¹. De bedoeling daarvan is dat een team van professionals samen met ouders, verzorgers en de school kijken hoe een kind als Pedro het beste vroegtijdig kan worden geholpen.

Als zulke vroegtijdige gezinshulp echter niet op gang komt, is de vraag wat Pedro zou kunnen helpen om te voorkomen dat hij steeds verder opschuift richting een criminele carrière. Als puber gaat hij zich steeds meer losmaken van zijn ouders en ontwikkelt hij zijn eigen identiteit. Pedro richt zich daarbij steeds sterker op zijn leeftijdgenoten wiens identiteit zich kenmerkt door een negatieve, gewelddadige kant van straatcultuur. Zowel in hun gemarginaliseerde buurt, op diverse social media, als op zijn school. In die fase van Pedro's ontwikkeling ligt onze focus en komt onze hoofdvraag naar boven:

- *Wat voor preventief jeugdwerk is nodig en effectief in deze fase, grofweg tussen zijn 11^e levensjaar (mogelijk ook al daarvoor) en zijn 15^e?*

In die fase komt het moment in beeld waarin Pedro – meer of minder bewust – een foute keuze maakt, waardoor hij definitief zal doorgroeien in de georganiseerde misdaad. De preventieve werkzaamheden die in ons onderzoek centraal staan, zullen zich richten op het deel van de 2% in deze ontwikkelingsfase. Dat is naar verwachting de fase waarbij preventie nog het meeste effect kan hebben. In deze fase gaat het nog niet louter om 'desistance', het stoppen met een criminele carrière, al dan niet bij terugkeer na detentie.

Vanwege die focus is het zaak deze fase even duidelijk te markeren. Dat doen we aan de hand van een afbeelding uit het onderzoek naar 'doorgroeiers' in de drugsgelateerde criminaliteit van de Nationale Politie (Peeck et al., 2022). Onderzoeker Valérie Peeck, Dienst Regionale Informatie Organisatie (DRIO), gaf toestemming om dit beeld van het proces van doorgroeien te gebruiken voor dit paper zodat we onze doelgroep scherper kunnen afbakenen.



(bron: Peeck, V., Sambeek, C. van & Witteveen, Z. (2022). *Doorgroeiers. Een kwalitatief onderzoek naar doorgroeiers in de drugsgelateerde criminaliteit*. Amsterdam: Nationale Politie, p. 33)

Voor alle duidelijkheid: het gehele bovenstaande ontwikkelingsproces heeft betrekking op jongeren en jongvolwassenen die wij zouden classificeren als de 2%. We zetten echter **een groene cirkel** om de ontwikkelingsfase waarop wij ons expliciet zullen richten. In die beginfase van hun delinquente ontwikkeling (grofweg 10-17 jaar) zijn deze 2%-jongeren inmiddels in beeld voor zeer zorgwekkende (forensische) signalen, waaronder mogelijk al ernstige

¹¹ Het Preventief Interventie Traject (PIT) is een tweejarig traject dat vroegtijdige hulp biedt aan kinderen van de basisschoolleeftijd die een risico lopen op agressief en ernstig regeloverschrijdend gedrag. Het PIT bestaat uit een team van professionals dat samen met ouders, verzorgers en de school kijkt hoe het kind het beste geholpen kan worden. Zie: <https://www.nji.nl/interventies/preventief-interventie-traject-pit>.

(gewelds)incidenten. In hun weergave van het proces van doorgroeien leggen de onderzoekers van de Nationale Politie de nadruk op 'kwetsbaarheden'. Ook benadrukken zij hun bevinding dat zich twee verschillende 'ontwikkelingspaden' kunnen aandienen: de klassieke carrière of (mogelijk)¹² een snelle carrière. In deze fase is de 2% nog niet zo ver doorgegroei in hun criminele carrière waardoor erger mogelijk nog is te voorkomen met preventief jeugdwerk. Ervaringsdeskundigen zeggen daarover in ons onderzoek: *"Ze hebben nog niet aan het échte geld geroken."* Ook zitten ze nog niet vast in een fuik van verplichtingen en dreigementen vanuit meer georganiseerde misdaad. Dat is de fase die in de afbeelding is gemarkeerd met **een rood kruis** en een zak geld. Daarover zegt Berry¹³, een ervaren jeugdwerker op de 2%-doelgroep: *"Dan zijn we ze echt kwijt aan de straat. Dan kan je ze alleen nog met veel moeite proberen terug te halen."* Die rode fase staat in het teken van het motiveren tot stoppen (Weijers, 2022), in plaats van het verleiden om een ander levenspad te bewandelen.

Zo ziet een jongen als Pedro uit de samengestelde casus, wanneer hij eenmaal is doorgegroei tot 'soldaat', mogelijk geen enkel probleem meer in zijn delinquente gedrag. Hij is dan niet gemotiveerd om iets anders te gaan doen en preventieve werkzaamheden zullen weinig effect genereren. Inzet van preventie bij zulke 'volharders' zou zelfs contraproductief kunnen werken (Weijers, 2019). Detentie helpt mogelijk om te zorgen dat een jongere zoals Pedro vanuit die houding naar een erkenningsfase gaat waarin hij overweegt te gaan stoppen. Met een adequaat nazorgtraject kan dan vervolgens een voorbereidingsfase starten om ook echt te stoppen, vaak met hier en daar een terugval. Zulke onderzoeksbevindingen dragen bij aan onze keuze om ons voor het onderzoek naar preventief jeugdwerk vooral te richten op het deel van de 2% dat zich in een ontwikkelingsfase bevindt waarin preventieve werkzaamheden nog zinvol zijn.

Zweven tussen jongerenwerk en jeugdzorg

Helaas blijft de 2%-doelgroep in de groene ontwikkelingsfase vaak onzichtbaar of ongrijpbaar voor betrokken instanties (Weijers et al., 2021; Peeck et al., 2022). De 'no-snitch'-cultuur op straat (De Jong, 2007) of een breder gedragen zwijgcultuur in gemarginaliseerde buurten (Tops, 2018; Zwinkels, 2021), helpt daarbij niet. De ongrijpbaarheid hangt samen met een gebrek aan kennis onder (wijk)professionals in het sociaal en veiligheidsdomein over de 'hybride werkelijkheid' van een leefwereld off- én online van jongeren, en met name ook de 2% (Van den Broek et al., 2022; Gooren et al., 2022)¹⁴.

De politie probeert inmiddels mee te gaan in de digitale samenleving en hun professionals bewuster en bekwaam te maken, onder meer met 'digitaal wijkagentschap'. Helaas gaat dat proces minder snel dan veranderingen in het online deel van de hybride leefwereld van jongeren

¹² We plaatsen hier het woord 'mogelijk' omdat een deel van de delinquente ontwikkeling zich ook buiten het beeld van professionals kan hebben voltrokken. In dat geval is de carrière minder plotseling dan die lijkt.

¹³ Alle namen van respondenten in dit onderzoeksverslag zijn verzonnen vanwege de anonimiteit. Een aantal respondenten heeft expliciet gezegd dat we wel hun naam mogen gebruiken. We hebben omwille van onze ethische onderzoeksrichtlijn echter besloten om iedereen te anonimiseren. Als daar een uitzondering op wordt gemaakt, dan gaat het om een openbare bron waarbij die bron ook wordt vermeld in een noot. Bij hoge uitzondering gebruiken we een uitspraak van een publiek figuur wiens toestemming is gevraagd door de onderzoekers om die op te nemen.

¹⁴ Dit geldt niet alleen voor de 'doorgroei' in de georganiseerde misdaad, maar ook voor problematische groepsverbanden die elkaar in conflicten bestrijden met excessief geweld. Paul Vugts en Wouter Laumans schrijven over ontwikkeling van de straatvete waarbij uiteindelijk een 16-jarige verdachte de 17-jarige Roffinho doodschoot in Amsterdam-Zuidoost: *"Hoewel het geen geheim is dat het conflict onder de jongeren in de H-buurt blijft dooretteren, hebben de instanties er geen zicht op."* (Het Parool, 24 juni 2023).

en langzamer dan de ontwikkelingen op het onlinegebied van criminaliteit¹⁵. Ook privacywetgeving bemoeilijkt een effectieve aanpak online. Zo mag de politie niet zomaar het online gedrag van de doelgroep monitoren zonder toestemming van een Officier van Justitie. Bovendien is een groot deel van dit gedrag afgeschermd, wat kennisvergaring verder bemoeilijkt (Moussaid et al., 2022).

Het jongerenwerk maakt eveneens een inhaalslag om de online leefwereld een integraal onderdeel te maken van hun werk¹⁶ (Hamdiui & Van den Broek, 2019; Rauwerdink-Nijland et al., 2021a; Manders & Todorović, 2021). Daarbij helpt het dat steeds meer kennis voor handen is over de rol en positie van jongerenwerkers wat betreft online informatievergaring en -uitwisseling (o.a. in het herijkte 7-stappenmodel¹⁷). Desondanks zien we op dit moment nog dat de 2%-doelgroep, zowel off- als online, ook door jongerenwerkorganisaties niet altijd wordt bereikt.

In situaties waar het welzijnsinstellingen onvoldoende lukt om deze groep vanuit het jongerenwerk te bereiken, contact te leggen en een werkrelatie op te bouwen, is sprake van een gemiste kans. In een vroeg stadium van eerste zorgwekkende (forensische) signalen hebben de juiste preventieve werkzaamheden mogelijk nog zin om erger te voorkomen bij de 2%. Het doel is om de pedagogische ontwikkeling van deze jonge mensen te stimuleren waardoor zij straks engszins succesvol deel kunnen nemen aan de open, democratische samenleving. Psychologische basisbehoeftes die essentieel zijn voor persoonlijk en sociaal functioneren, zoals de beleving van verbondenheid, competentie en autonomie (Deci & Ryan, 2000), worden door de 2% echter vooral op straat bevredigd (off- en online). Daar voelen deze jongeren zich voornamelijk *verbonden* met elkaar, merken dat hun *skills* onderling gewaardeerd worden en ook dat ze daar enige *zeggenschap* ervaren.

Als een professional vanuit het reguliere jongerenwerk toch in staat is de 2%-doelgroep te bereiken in die leefwereld en het contact te maken, bieden zij doorgaans te lichte of anderszins ineffektieve vormen van preventie voor die zware doelgroep (De Jong, 2022; Brandon, 2022). In andere gevallen blijken ze andere taken te uit te voeren dan in hun taakomschrijving staan (meer zorg- of hulpverlening) en treden daarmee formeel buiten hun boekje. Tegelijkertijd blijft gespecialiseerde zorg vaak te veel op afstand of is te weinig 'outreaching', waardoor jongeren laat in beeld komen, bijvoorbeeld pas na justitieel contact. Dit maakt dat de 2%-jongeren niet zelden zweven tussen het reguliere jongerenwerk en de gespecialiseerde jeugdzorg.

Die situatie is problematisch omdat de 2%-jongeren (en hun gezinnen) zelf niet snel hulp zoeken of zelfs hulp vermijden of weigeren. Wanneer gezinnen uit kwetsbare groeperingen niet tijdig de hulp of ondersteuning krijgen die zij nodig hebben, groeit de kans op escalatie van problemen. Dat is een van de verklaringen waarom deze doelgroepen – bijvoorbeeld de 2% met een migratieachtergrond – uiteindelijk ook minder vaak gebruik maken van vrijwillige jeugdhulpverlening, maar vaker van gedwongen jeugdbescherming en jeugdreclassering¹⁸. De benodigde professionele ondersteuning komt dan pas laat in beeld. Een zwaardere – en duurdere – hulpvraag wordt dan opgesteld vanuit een opgelegd forensisch kader (Tierolf et al., 2017).

¹⁵"Politie loopt meters achter" in de aanpak van online criminaliteit. Artikel over het werk van criminoloog Robby Roks op website van de Erasmus Universiteit Rotterdam: <https://www.eur.nl/nieuws/politie-loopt-meters-achter-de-aanpak-van-online-criminaliteit>

¹⁶ Volgens criminoloog Jeroen van den Broek betekent dit dat niet langer moet worden gesproken van 'online jongerenwerk', maar juist van 'jongerenwerk' waarbij online werken een vanzelfsprekend integraal onderdeel is geworden van het vakmanschap (Van den Broek, 2023).

¹⁷ Zie: <https://wegwijzerjeugdveiligheid.nl/actueel/vernieuwd-werkproces-aanpak-problematische-jeugdgroepen-en-groepsgegedrag>.

¹⁸ Zie ook: <https://www.nji.nl/culturele-diversiteit/gebruik-jeugdzorg>.

Terwijl ze zweven tussen jongerenwerk en jeugdzorg, maken betrokken professionals die wél enig zicht hebben op de 2%-doelgroep, zoals specifieke gemeenteambtenaren, wijk- of jeugdagenten, jongeren- of sportwerkers of docenten op school, zich ernstige zorgen over de ontwikkeling en toekomst van deze jeugd. Vaak met goede reden, vanwege die eerste (heftige) forensische signalen. De 2% is ook de doelgroep die de gemeente op termijn heel veel geld gaat kosten, zowel binnen het veiligheids- als het sociaal domein. En het is in deze groep waar men de veelgenoemde signalen van 'verharding' en 'verjonging' waarneemt¹⁹. Hierbij moeten we aantekenen dat die 'verjonging' vooral door professionals wordt waargenomen, maar er zijn vooralsnog geen statistische aanwijzingen voor.

Wat betreft de statistieken over jeugdcriminaliteit in Nederland blijft het goede nieuws dat de totale hoeveelheid geregistreerde jeugdcriminaliteit over de jaren heen flink lijkt afgenomen (CBS, SCP, WODC)²⁰. Ook het aantal minderjarige en jongvolwassen verdachten van ernstige geweldsdelicten is recent cijfermatig flink gedaald (OM Jaarbericht 2022)²¹. Toch blijft de beperkte subgroep van de 2% voorlopig nog onze aandacht vragen. Dat heeft te maken met de heftigheid van de lokale problematiek in de gemeenschappen en gezinnen waar de 2% is te vinden. Daarbij spelen de hoge maatschappelijke kosten een rol die gekoppeld zijn aan hun problemen en overlastgevende of criminele gedrag. Het zijn vooral hun daden die een grote impact hebben op de maatschappij. Die impact wordt verder uitvergroot door alarmerende mediaberichtgeving²², vooral bij ernstige incidenten waar sprake is van geweldpleging en wapengebruik (met online beeldmateriaal)²³. Het verkrijgen van meer en betere praktijkgerichte onderzoekskennis over preventief jeugdwerk voor de 2%-doelgroep, is daarom bij uitstek maatschappelijk relevant.

1.2 Het vraagstuk van preventief jeugdwerk voor de 2%

Dat goede preventieve jeugdwerkzaamheden voor de 2% van groot belang zijn, is helder. We koesteren niet de illusie dat iedereen uit deze doelgroep te redden is met de juiste preventie. Dat geldt zeker omdat het doel is om erger te voorkomen bij jonge kinderen die al aan het afglijden zijn richting een criminele carrière. We hopen wel dat we het beter kunnen doen dan nu. Vanuit die optiek valt veel te winnen bij het deel van de 2%-doelgroep waarbij preventie effect kan

¹⁹ Daarbij gaat het niet alleen om de grote gemeenten. Zie bijvoorbeeld deze berichtgeving uit gemeente Leiden over Stevenshof (inclusief kinderen onder de 12 jaar): https://www.leidschdagblad.nl/cnt/dmf20230602_54807760 of dit media bericht uit gemeente Hengelo over de 'Bridge'-groep (leeftijdscategorie 13-18 jaar):

<https://www.rtvooost.nl/nieuws/2232659/jeugdcriminaliteit-in-twente-verhardt-zware-mishandelingen-en-berovingen-door-minderjarigen>.

²⁰ Zie ook: <https://www.nji.nl/cijfers/delinquentie>.

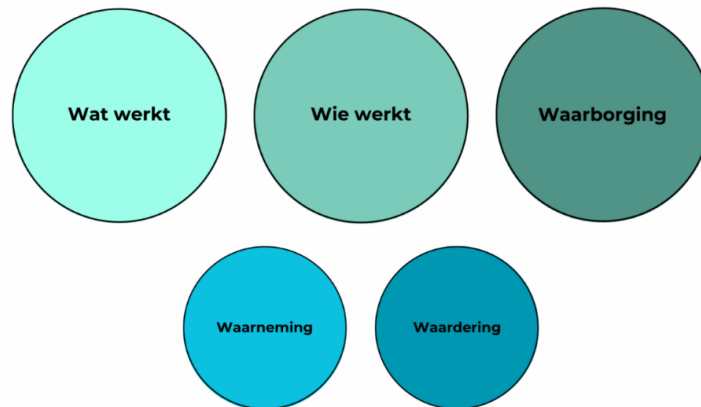
²¹ Het aantal van 1.920 minderjarige verdachten van nieuwe geweldzaken in 2019 daalde naar een registratie van 1.525 zaken in 2022. Als het gaat om jongvolwassenen tussen de 18 en 21 jaar is sprake van een afname van 2.018 zaken in 2019 naar 1.497 in 2022. De hoeveelheid minderjarige verdachten waarbij sprake was van een verdenking van (een poging) tot doodslag, daalde dit jaar van 198 strafzaken in 2021 naar 159 in 2022. Het aantal minderjarige verdachten van (poging) moord halveerde in hetzelfde jaar van 76 naar 32 personen. In 2021 ging het in 83% om een poging tot moord. In 2022 is dat 78%. Ten slotte nam het aantal jongvolwassen verdachten van (poging) moord nam af van 81 naar 53. (Bron: <https://www.om.nl/documenten/jaarverslagen/om/map/2019-en-verder/om-jaarbericht-2022>).

²² Bijvoorbeeld: "In tal van wijken dreigt 1 op 8 jongeren drugs crimineel te worden" (bron: <https://www.rtlnieuws.nl/nieuws/nederland/artikel/5318352/aanwas-van-jonge-drugscriminelen-helmond-west-charlois-zicht-op>).

²³ Luister de podcast met criminoloog Robby Rok over dit fenomeen: <https://www.eur.nl/esl/nieuws/wat-werkt-wel-en-juist-niet-de-strijd-tegen-messengeweld-en-jeugdcriminaliteit>.

sorteren. Effectievere, preventieve werkzaamheden kunnen slachtoffers veel persoonlijk leed besparen. Datzelfde geldt voor daders (die vaak ook slachtoffer zijn geweest) en alle naaste betrokkenen. Maatschappelijke schade en sociale onrust zouden afnemen. En niet in de laatste plaats dalen de hoge kosten, zowel aan de kant van zorg (dure gespecialiseerde hulpverlening) als veiligheid (inzet van politie en justitie).

Daarvoor is het wel zaak om te weten *wát* voor specialistisch jeugdwerk het beste preventief werkt, op welke manier en bij welk deel van de doelgroep. Verder moeten we weten *wie* dat goed kan uitvoeren. Tevens is kennis nodig over de randvoorwaarden voor deze preventieve werkzaamheden en competenties: *waarborging*. Bij dit alles is de vraag hoe het beoogde resultaat het beste is te meten: *waarneming*. Ten slotte is het ook van belang om ons af te vragen hoe we dit jeugdwerk financieren en wat een passende bezoldiging is: *waardering*. En juist veel van die essentiële kennis lijkt voorsnog te ontbreken als het gaat om specialistisch jeugdwerk voor de 2%. Daarom gaan we die ontbrekende kennis de komende jaren verzamelen. Zo kunnen praktijkgericht onderzoek, beroepsonderwijs en werkveld zich verder ontwikkelen om het beoogde doel te behalen: meer positief perspectief voor de 2% en minder kans op een criminele carrière.



De vijf thema's van ons onderzoek

Probleemstelling preventief jeugdwerk voor de 2%

In dit vervolgonderzoek wordt dit vraagstuk verder verkend om te komen tot een relevant en ambitieus onderzoeksprogramma voor het lectoraat Aanpak Jeugdcriminaliteit voor de komende jaren. We doen dit aan de hand van een omvangrijke quickscan op basis van veel en divers materiaal dat is verzameld in de afgelopen maanden. Voor deze scan gebruiken we de volgende onderzoeksvragen. De hoofdvraag luidt:

- *Wat is nodig als **specialistisch jeugdwerk** om te voorkomen dat criminele carrières en achterliggende problematiek zich verder ontwikkelen bij de 2%-doelgroep?*

Die hoofdvraag valt uiteen in een aantal deelvragen:

- *Is er behoefte aan **specialistisch jeugdwerk**, als een discipline met specifiek preventieve werkzaamheden voor de 2%-doelgroep, **aanvullend op het reguliere jongerenwerk**? (zie hoofdstuk 3)*

- *Wat is er momenteel aan preventie-aanbod in de **black box** tussen het regulier jongerenwerk aan de ene kant en de gespecialiseerde jeugdzorg aan de andere kant? (zie hoofdstuk 4)*
- *Wat is al bekend over de benodigde **(plus-)preventie voor de 2%-doelgroep** uit onderzoek en uit de praktijk? (hoofdstuk 5)*
- ***Wat werkt:** wat zijn werkzame bestanddelen binnen inhoudelijke interventies van specialistisch jeugdwerk voor de 2%? (hoofdstuk 7)*
- ***Wie werkt:** wat zijn werkzame bestanddelen qua persoonsgebonden en professionele competenties van de uitvoerende specialistisch jeugdwerker? (hoofdstuk 8)*
- ***Waarborging:** wat zijn randvoorwaarden die moeten zijn gewaarborgd om 'wat werkt' en 'wie werkt' te kunnen laten werken? (hoofdstuk 9)*
- ***Waarneming:** op welke manier zijn effecten te bepalen van specialistisch jeugdwerk? (hoofdstuk 10)*
- ***Waardering:** hoe zou specialistisch jeugdwerk moeten worden gefinancierd? (hoofdstuk 10)*

1.3 Leeswijzer

Als leeswijzer staat hier een kort overzicht van alle hoofdstukken die volgen. Een uitgebreidere managementsamenvatting volgt in de nabije toekomst als een aparte publicatie. We hopen dat iedereen de tijd neemt om alle hoofdstukken van dit vervolg op het position paper te lezen. We begrijpen tegelijkertijd dat een aantal lezers is gebaat bij een kort, snel overzicht en wellicht pas later toekomt aan de rest van de tekst. Vandaar dat alle hoofdstukken ook voorzien zijn van een samenvatting aan het einde (met uitzondering van hoofdstuk 6 en de conclusie).

In hoofdstuk 2 bespreken we de **methoden van onderzoek** die zijn gebruikt voor deze quickscan. Ter verantwoording geven we een kort overzicht van de hoeveelheid en diversiteit aan materiaal dat is verzameld in de afgelopen maanden. Dat zal voor een aantal professionals wellicht niet interessant zijn dus sla dit hoofdstuk dan vooral over.

In hoofdstuk 3 verkennen we de behoefte aan specialistisch jeugdwerk als een aparte discipline die plus-preventie realiseert voor de 2%-doelgroep, aanvullend op regulier jongerenwerk. Ook verkennen we de grens met de gespecialiseerde zorg voor de 2%-doelgroep. Zo ontstaat een beeld van **het preventie-gat tussen jongerenwerk en jeugdzorg**, of de 'black box' waar de 2% in valt.

Welke alternatieven voor jongerenwerk zich reeds aandienen in het werkveld waarbij diverse soorten jeugdwerkers met preventie van betekenis proberen te zijn in die black box, beschrijven we in hoofdstuk 4. Dat vormt daarmee **de afbakening van de black box**. Soms is dat een vorm van 'opgeplust' jongerenwerk en andere keren zijn dat intensieve begeleidings- of coachingstrajecten vanuit de zorgkant. Daarnaast zijn er nog diverse projecten te vinden die buiten onze black box vallen.

Hoofdstuk 5 gaat over het ontbreken van onderzoekskennis in het werkveld waardoor we ook moeten spreken van een black box. We gaan daarbij uitgebreid in op de **kennis over werkzame bestanddelen** die wél voor handen is. Op die manier krijgen we een scherper beeld

van een onbeantwoord en relevant vraagstuk binnen het werkveld, vooral als het gaat om werkzaamheid van plus-preventie en het kunnen bepalen van effecten.

In hoofdstuk 6 duiken we de praktijk in met **een uitvoerige casusbeschrijving**²⁴ de complexe, problematische situatie van Rida, een jongen uit de 2%-doelgroep, en de preventieve werkzaamheden die door Salim worden uitgevoerd. Deze (geanonimiseerde) casus biedt een omvattend en gedetailleerd beeld van werkzame bestanddelen wat betreft 'wat werkt', 'wie werkt' en waarborging.

De vier hoofdstukken daarna vormen een beknopt overzicht van de eerste opbrengsten van de uitgebreide casus van Salim en Rida, samen met al het andere veldwerk dat is verricht in de afgelopen maanden. Op basis van de quickscan en beperkte, thematische analyse worden eerste inzichten gedeeld als aanknopingspunten voor het vervolgonderzoek. Hoofdstuk 7 gaat over de werkzame bestanddelen rondom '**wat werkt**'. Vervolgens beschrijven we in hoofdstuk 8 wat werkzame bestanddelen zijn met betrekking tot '**wie werkt**'. In hoofdstuk 9 wordt ingegaan op **waarborging** (randvoorwaarden). En in hoofdstuk 10 behandelen we **waarneming** (effecten) en **waardering** (financiering)²⁵.

Hoofdstuk 11 vormt onze **conclusie** waarbij we teruggrijpen op de probleemstelling en een voorlopig antwoord formuleren op onze vragen. Ook bespreken we daar een aantal loshangende eindjes en hoe we nu verder zullen gaan met het vervolgonderzoek. Ter afsluiting van de paper volgt een **slotwoord** met een reflectie op alles wat in korte tijd is gebeurd sinds het verschijnen van de position paper. Hopelijk helpt die reflectie om het onderzoeksproces en de bevindingen beter te kunnen afwegen. Nogmaals, veel leesplezier gewenst! En we zijn benieuwd naar alle reacties, aanvullingen en suggesties die het boek oproept in het werkveld.

²⁴ Zo'n uitvoerige of 'dichte' beschrijving staat in sociaal wetenschappelijk onderzoek bekend als een 'thick description' (Geertz, 1973).

²⁵ De begrippen 'wat werkt' en 'wie werkt' staan consequent tussen haakjes omdat zinnen anders niet lopen. De overige drie begrippen die centraal staan in onze probleemstelling, waarborging, waarneming en waardering, staan niet steeds tussen haakjes omwille van de leesbaarheid.

Samenvatting hoofdstuk 1:

- De 2%-doelgroep valt in een gat binnen het sociaal domein en zweeft ergens tussen het reguliere jongerenwerk en de gespecialiseerde jeugdzorg.
- Het is nodig om te onderzoeken wat voor specialistische werkzaamheden in een preventief kader aangeboden kunnen worden om criminele carrières te voorkomen.
- Om hieraan een naam te geven hebben we het over 'specialistisch jeugdwerk'.
- Zaak is om te weten wat nodig is als specialistisch jeugdwerk, op welke manier en door wie dit uitgevoerd kan worden.
- Tevens onderzoeken we hoe dit gewaarborgd kan worden door randvoorwaarden, hoe dit waargenomen kan worden door metingen en gewaardeerd door financiering.



HOOFDSTUK 2

METHODEN VAN ONDERZOEK

2. Methoden van onderzoek

In dit hoofdstuk gaan we kort in op de methoden van onderzoek die zijn gebruikt om deze quickscan uit te voeren. We lichten toe hoe dit onderzoek tot stand is gekomen, hoe data zijn verzameld, welke bronnen en respondenten zijn geraadpleegd en op welke manier data zijn geanalyseerd. De eerste inzichten uit deze verkennende studie vormen ‘attenderende begrippen’²⁶: waardevolle vertrekpunten en richtlijnen voor diepgaand en uitgebreid onderzoek. De volgende stap na publicatie van de opbrengsten van de quickscan, is aan de slag gaan met het uitgebreidere vervolgonderzoek naar werkzame bestanddelen, achterliggende mechanismen en effecten met betrekking tot de preventieve werkzaamheden voor de 2%. In dat vervolg zullen ook meer opbrengsten worden gehaald uit de data die tot nu toe zijn verzameld. Voor uitgebreide transcripties schoot tijd tekort in deze quickscan. De bewaarde opnames bieden die mogelijkheid om in de toekomst alsnog uitgebreider te transcriberen en zorgvuldiger analyses te doen.

Ongevraagd en onbezoldigd

Het is belangrijk om te beseffen dat dit onderzoek *ongevraagd* en *onbezoldigd* is verricht. Op die manier is het werk volledig onafhankelijk tot stand gekomen. Vanwege deze condities is besloten om het onderzoek te doen als een quickscan: een kortlopend, verkennend onderzoek. Dat betreft een gelimiteerd onderzoek van één bepaald onderwerp: wat nodig is en voorhanden is als het gaat om preventieve werkzaamheden voor de 2%. De verkenning is nadrukkelijk niet bedoeld als zorgvuldige toets of beoordeling van wat zich nu aandient in de praktijk, maar kan ook juist leiden tot goed onderbouwde en mede vanuit de praktijk geformuleerde onderzoeksvragen voor het lectoraat.

Wat het veldwerk betreft bij de diversiteit aan ketenpartners is daarbij ook gelet op bedrijfsbelangen (als gevolg van financieringsstromen) en kenmerkende invalshoeken (die samenhangen met organisatiedoelen, taal en bedrijfsculturen). Op die manier streven we ernaar de beste kwaliteit van onze gegevens te waarborgen.

2.1 Dataverzameling

In dit onderzoek zijn diverse bronnen en kanalen gebruikt. Hieronder lichten wij toe welke soort data wij op welke manier hebben verzameld tijdens de quickscan.

Dataverzameling documenten

Op zoek naar een voorlopig antwoord op de vraag “*Wat is nodig als specialistisch jeugdwerk voor de 2%-doelgroep?*”, hebben we een verkennende literatuurstudie uitgevoerd. We hebben vooral gezocht naar wetenschappelijke publicaties, beleidsdocumenten, uitvoeringplannen, methodiekbeschrijvingen en relevante websites. Alle gebruikte wetenschappelijke bronnen en gepubliceerde methodieken zijn te vinden in de literatuurlijst achter in deze paper. De websites en nieuwsberichten die zijn gebruikt, zijn geplaatst in noten.

²⁶ Attenderende begrippen of ‘sensitizing concepts’ zijn begrippen die de onderzoeker gevoelig maken voor bepaalde aspecten van een te onderzoeken werkelijkheid en richting geven aan het onderzoek (Glaser & Strauss, 1967).

Dataverzameling uit veldwerk

De aanpak van het veldwerk wordt in hoge mate gekenmerkt door een persoonsgebonden en informele werkwijze binnen een steeds groter wordend persoonlijk netwerk van het lectoraat. Via eigen netwerken en door reacties op de vorige position paper kwamen we weer in contact met nieuwe gemeenten, organisaties en professionals, waardoor een 'sneeuwbal-effect' is opgetreden. Door de soms spontane gesprekken die ontstonden in het veld en het niet structureel schriftelijk bijhouden van alle gesprekken, kunnen we niet met zekerheid vaststellen om welke aantallen respondenten het gaat. Op de volgende pagina staat een overzicht waarbij een conservatieve inschatting is gemaakt. Hieronder staat de aftrap van het veldwerk beschreven, de steekproef van gemeenten en overige partners met wie is gesproken.

Aftrap 8 november 2022 met 21 jeugdwerkorganisaties

Voor ons geldt de bijeenkomst in de Tweede Kamer op 8 november 2022 op uitnodiging van PvdA-Kamerlid Songül Muetler, als officiële aftrap van het veldwerk. Aanwezig zijn 21 uitvoerende jeugdwerkorganisaties²⁷ en aangevuld vier andere partijen uit dat werkveld²⁸. Ook is een aantal wetenschappers aanwezig van de Academische Werkplaats Risicojeugd. Na accordering van deze betrokkenen verschijnt een uitgebreid verslag van onze eerste bevindingen over de vraag wat voor jeugdwerk nodig is voor de 2% (De Jong et al., 2022a).

Steekproef 26 gemeenten

De 26 gemeenten variëren van groot, middelgroot tot klein. Omdat geen sprake is van een formele opdracht houden we de gemeenten het liefst zoveel mogelijk anoniem. Uiteraard blijft volledig anoniem welke informatie waar is opgehaald, met uitzondering van openbare bronnen. Van de 26 gemeenten waar we mee in contact staan ten tijde van het veldwerk, vormen 4 de G4²⁹ en 11 behoren tot de G40 (groot tot middelgroot). 11 gemeenten vallen dus buiten deze categorieën. Ten tweede komen 5 van de 26 gemeenten voor op de Top10-lijst uit het RTL4-onderzoek³⁰ naar de kwetsbaarheid van gemeenten voor georganiseerde misdaad. Ten slotte vallen 8 van de 26 gemeenten onder de BOTOC-gemeenten³¹. Aan de hand van deze drie lijsten kan men de steekproef enige waarde toekennen als het gaat om spreiding en relevantie met betrekking tot de problematiek.

²⁷ YETS Foundation, De Connectie Coach, Stichting IMD, Presikhaaf University, Streetking, Stichting Ajuau & Etta Gym, EQfit Academy, Sport en Welzijn Moerdijk, AM Support Team, Atlas/Hofvijver, Jeugdwerk Den Haag, Meerwaarde, Stichting JOZ, Stichting JOU (Overvecht), Welzijn Lelystad, Stagehuis Schilderswijk, Jongerenwerk Zeewolde, Vivestra, Jongerenwerk Middelburg, Jongerenwerk Zaandam, en Expeditie 070. Met 8 van deze jeugdwerkorganisaties is naderhand in de maanden daarna nog meer contact geweest en bij drie wordt wat uitgebreider onderzoek gedaan, waarvan een zojuist afgerond afstudeeronderzoek (De Ronde, 2023). Bij enkele organisaties staan afspraken open voor na de zomer van 2023.

²⁸ Nederlands Centrum Jeugdgezondheid, Stichting Jeugdwerk, Straatcontact en BVJong.

²⁹ Omdat we partners hebben gesproken in alle G4-gemeenten kunnen we die vier gemeenten niet geheel anonimiseren, in de zin dat we overal zijn geweest.

³⁰ Bron: <https://www.rtlnieuws.nl/onderzoek/artikel/5350780/onderwereldkaart-kwetsbaar-gemeenten-criminaliteit-georganiseerde-misdaad>.

³¹ Om te voorkomen dat jongeren later afglijden richting georganiseerde (drugs)criminaliteit loopt in acht gemeenten het project Breed Offensief Tegen Criminaliteit (BOTOC). De gemeenten die meedoen aan BOTOC zijn: Amsterdam, Arnhem, Rotterdam, Tilburg, Utrecht, Eindhoven, Den Haag en Zaanstad.

Overige partners die zijn gesproken

Er is ook gesproken met diverse partners en experts die relevante informatie bieden over het onderzoeksonderwerp. Daarbij gaat het om ongeveer 10 verschillende professionals gealigneerd aan gecertificeerde instellingen voor jeugdbescherming en jeugdreclassering en 5 van verschillende regionale Veiligheidshuizen (o.a. Actiecentrum Zorg en Veiligheid en Veiligheidshuis Haaglanden). Tevens zijn 3 specialisten geraadpleegd op het gebied van straatcultuur en vooral ook het online deel van de hybride leefwereld van de doelgroep. Ook is nog gesproken met 2 voormalige ambtenaren die een centrale rol hebben vervuld in de Aanpak Problematische Jeugdgroepen van enkele jaren terug om hun kijk op de zaak mee te nemen.

Informed consent

Alle professionals die zijn geïnterviewd over hun werk, kennis en ervaring in relatie tot het onderwerp van 'specialistisch jeugdwerk voor de 2%-doelgroep', blijven anoniem en hun uitspraken zijn niet herleidbaar³². Daarbij is altijd expliciet toestemming gevraagd en zijn respondenten op de hoogte gesteld van het feit dat gesprekken en indrukken (live, via Teams, aan de telefoon, uit e-mail of op WhatsApp), onderdeel uitmaken van de dataverwerking voor ons onderzoek (informed consent). Hun namen zullen nergens terugkomen in de verslaglegging. Gemeenten en organisaties worden alleen vermeld in relatie tot openbare bronnen. Bij twijfel over herleidbaarheid is contact opgenomen met de betreffende respondent om toestemming te vragen voor publicatie. Jongeren hebben altijd een toestemmingsformulier ondertekend³³.

³² Zij hebben geen officieel formulier getekend waarin ze toestemming hebben gegeven voor het gebruik van deze informatie, ook niet als wel sprake was van een formele interviewsetting. Gesprekken met ouders en overige volwassenen uit een gemeenschap, zoals bepaalde sleutelfiguren of winkeliers, kwamen vaker spontaan tot stand tijdens het veldwerk. Ook hun anonimiteit blijft bewaard, maar hier mist eveneens een officieel formulier.

³³ De geïnterviewde jongeren uit de 2%-doelgroep hebben een toestemmingsformulier ondertekend. Hierin wordt o.a. aangegeven dat het gesprek anoniem wordt verwerkt, het opgenomen wordt met een audiorecorder en alleen gebruikt wordt voor het onderzoek over de 2%.

SCHOOL

In de veldwerkperiode is contact geweest met drie VMBO-scholen waar de “2%”-problematiek speelt. Met name met één school is (informeel) zeer veel contact (telefonisch, WhatsApp, e-mail). Daarnaast is uitvoerig contact onderhouden met een projectleider preventie op ondermijning in het mbo namens het kennisimpact MBO. Ook is aandacht besteed aan het onderwerp ‘jongerenwerk op school’ in diverse interviews met jongerenwerkers en experts op dat gebied.

NATIONALE POLITIE

Naar (zeer conservatieve) schatting is met meer dan 30 politiemedewerkers (teamchefs, recherche, wijkagenten) gesproken in de periode van het veldwerk. Daarbij gaat het soms om uitvoerige interviews (zo’n twee uur lang), ook in het kader van een te verschijnen artikel. Andere keren gaat het om korte afspraken live of via Teams en om gesprekken tijdens veldwerk of bij meetings waar de politie onderdeel is van het integraal overleg.

OPENBAAR MINISTERIE

In de veldwerkperiode is gesproken met ongeveer 8 (jeugd)officieren van justitie en beleidsmedewerkers. Zes waren afkomstig van het arrondissementsparket Amsterdam en twee niet.

REGIONALE INFORMATIE- EN EXPERTISE CENTRA (RIEC’S)

Bij vier van de tien Regionale Informatie- en Expertise Centra (RIEC’s) is ongeveer met 8 mensen gesproken, waarvan 3 respondenten met enige regelmaat (live, telefoon, e-mail en Whatsapp). Het gaat om het RIEC Den Haag, RIEC Midden-Nederland, RIEC Zeeland-West Brabant en RIEC Limburg. Daarnaast is een aantal keer gesproken met twee respondenten bij het LIEC. Verder is twee keer een bezoek afgelegd, bij een Q-college en de voorstelling Angry Young Men. Ten slotte is in deze periode een webinar verzorgd voor een RIEC gevolgd door een groepsdiscussie.

UITVOERENDE PARTIJEN

Tijdens het verkennende veldwerk in 14 gemeenten is veel tijd genomen om langs te gaan bij uitvoerende partijen, van grote welzijnsorganisaties tot kleinere lokale stichtingen. Op die manier zijn gegevens verzameld bij een diversiteit aan (alternatieve) aanbieders in de ruimte tussen jongerenwerk en jeugdzorg: de plusvarianten, de nieuwe varianten, de zzp-ers en de speciale projecten. Ook zijn data verkregen bij het reguliere jongerenwerk waar werkers alsnog hun best doen een rol op te pakken in relatie tot “de 2%” met meer of minder succes.

VELDWERK

MINISTERIES J&V/SZW/OCW/VWS

Er is contact geweest met ongeveer 25 verschillende ambtenaren van de ministeries die betrokken zijn bij de interdepartementale en domeinoverstijgende programma’s Preventie met Gezag en Leefbaarheid en Veiligheid. Het gaat om de ministeries van Justitie en Veiligheid (J&V), Sociale Zaken en Werkgelegenheid (SZW), Onderwijs Cultuur en Wetenschap (OCW), en Volksgezondheid, Welzijn en Sport (VWS). Met de meeste van deze ambtenaren is uitgebreid gesproken in groeps gesprekken naar aanleiding van presentaties van het lectoraat. Een vijftal van hen is vaker en uitgebreider gesproken op afspraak, aan de telefoon en via Webex, Facetime of Whatsapp.

JONGEREN

Voor deze verkennende studie zijn in totaal 10 jongeren geïnterviewd. Een aantal van hen is geïnterviewd vlak voor het veldwerk begon in november. Die interviews zijn bruikbaar omdat een aantal van de topics dezelfde zijn als de topics die we daarna hanteren, met name als het gaat om levensloop, wat werkt, wie werkt en ook specifiek verbondenheid en positief perspectief. De leeftijd van de onderzoekspopulatie varieert van 14 tot 26 (op het moment van de interviews). Het kortste interview duurde anderhalf uur en het langste was ruim drie uur. Een uitzondering vormt een interview bestaande uit drie aparte afspraken van ieder zo’n twee uur.

GEMEENTEN

Tussen november 2022 en mei 2023 heeft het lectoraat in contact gestaan met maar liefst 26 van de 342 gemeenten van Nederland. Binnen 12 gemeenten heeft een vraagesprek (live, Teams of aan de telefoon) plaatsgevonden over de situatie in die gemeente vanuit diens perspectief. Bij de overige 14 gemeenten is sprake geweest van uitgebreider veldwerk. In het minste geval betekent dit dat één of meerdere persoonlijke bezoeken is gebracht aan de gemeenten waarbij met minstens drie verschillende partners is gesproken: vanuit gemeente, politie en jongerenwerk.

EXPERTS

Er is los contact geweest (meestal Teams, WhatsApp of telefoon) met diverse partijen die gelden als experts op het gebied van de doelgroep maar die geen onderdeel waren van een specifieke kijk in een van de gemeenten die straks voorbij zullen komen. Denk aan professionals van Team Enkelband, STRDR, YOPE (voorheen Young in Prison), True Friends, Credible Messengers en Buddycoach (en dan vergeet ik er helaas vast een paar). Tevens geldt dit voor onderzoekers en in het bijzonder de lectoren die gespecialiseerd zijn op het gebied van het jongerenwerk van het lectoraat Youthspot (Hogeschool van Amsterdam) en Jeugd en Samenleving (InHolland).

2.2 Analyse van de gegevens

Hieronder lichten wij toe hoe de verzamelde data zijn geanalyseerd. Dit geldt voor de data uit documenten en de veldwerkdata.

Data uit documenten

Tijdens de literatuurverkenning en bestudering van overige documenten proberen we steeds in te zoomen op de hoofd- en subthema's die voortvloeien uit de onderzoeksvragen. Alles proberen we onder te brengen in mappen en thematisch te coderen, in dit geval letterlijk met de hoofdcodes 'wat werkt', 'wie werkt', 'waarborging', 'waarneming' en 'waardering'. Diezelfde *topics* gebruiken we ook bij het coderen van de gegevens verkregen uit het veldwerk.

Veldwerkdata

De kwalitatieve data bestaan uit opnames (deels verbatim uitgewerkt als tekst), e-mails, voice-berichten en WhatsApps. Verder zijn het vooral aantekeningen van gesprekken en interviews, en veldwerknooties van observatiemomenten. Ervaringen en bevindingen zijn regelmatig binnen het team besproken voor kritische reflectie. Om een gezamenlijke focus te houden tijdens gesprekken met respondenten is door de onderzoekers zoveel mogelijk gewerkt aan de hand van vaste onderwerpen (*topics*) gerelateerd aan de hierboven vermelde hoofdcodes. Tijdens het coderen van de data zijn deze verder aangevuld met codes als 'behoeften professionals en partners', 'behoeften jongeren en gezin', 'verbondenheid' en 'positief perspectief'. Dat zijn thema's die ons zijn opgevallen in het materiaal. Zo is tevens gekeken naar de behoeften van professionals en ketenpartners, de specifieke behoeften van jongeren, ouders en overige betrokkenen in de directe omgeving, gevoelens van verbondenheid, en de betekenis van positief perspectief.

Aan de hand van alle codes zijn de opgehaalde veldwerkdata thematisch gecodeerd door middel van het toekennen van diverse kleuren gekoppeld aan de codes. Vervolgens heeft er nog een coderingsslag plaatsgevonden om de belangrijkste subcodes te onderscheiden. Deze hoofd- en subcodes hebben tot de basis van dit rapport geleid.

We hebben uiteindelijk veel waardevol materiaal opgehaald. Wel willen we nogmaals benadrukken dat we hooguit goede eerste indrukken en inzichten hebben opgehaald m.b.t. de hoofdthema's. Daarmee is een voorlopig antwoord te geven op hoofd- en deelvragen. Dat is een opbrengst die een basis vormt voor zorgvuldig vervolgonderzoek. Naast nieuwe dataverzameling zullen ook meer opbrengsten uit de reeds verzamelde data worden gehaald, aangezien daar nu helaas te weinig tijd voor is geweest. Dat gezegd hebbende, zal in de komende hoofdstukken worden gepresenteerd wat de quickscan alvast heeft opgeleverd.

Samenvatting hoofdstuk 2:

- Dit onderzoek is ongevraagd en onbezoldigd verricht door het lectoraat Aanpak Jeugdcriminaliteit van Hogeschool Leiden.
- De verkenning is geen zorgvuldige toets of beoordeling van de praktijk, maar een startpunt voor vervolgonderzoek.
- Het onderzoek bestond uit een verkennende literatuurstudie en veldwerk in 26 gemeenten.
- De thematische analyse aan de hand van hoofd- en subcodes heeft geleid tot een duidelijk overzicht van de opbrengsten.
- Op dit moment ligt er een stevige basis voor zorgvuldig vervolgonderzoek op basis van vragen over 'wat werkt', 'wie werkt', waarborging, waarneming en waardering.



HOOFDSTUK 3

WAAROM VALT DE 2% IN
EEN PREVENTIE-GAT?

3. Waarom valt de 2% in een preventie-gat?

Het praktijkgericht onderzoek vanuit het lectoraat Aanpak Jeugdcriminaliteit zal in de komende jaren helpen om de benodigde antwoorden te vinden voor de belangrijkste onderzoeksvragen ten aanzien van specialistisch jeugdwerk voor de 2%. Vooruitlopend op dat onderzoek kunnen we in dit verslag presenteren wat onze quickscan heeft opgeleverd. De resultaten zijn in de komende zeven hoofdstukken ondergebracht.

In dit hoofdstuk wordt het gemis aangetoond van een duidelijk afgebakende discipline voor preventieve werkzaamheden voor de 2%-doelgroep. Het gaat om een discipline aanvullend op wat regulier jongerenwerk aanbiedt en aansluitend op benodigde gespecialiseerde zorg- en hulpverlening. We tonen dat aan door eerst in te gaan op de vraag wat voor soorten preventie te onderscheiden zijn. Vervolgens vragen we ons af waar preventie voor de 2% zou passen en wat voor soort preventie het reguliere jongerenwerk nu aanbiedt op basis van methodisch werken. Op die manier wordt duidelijker waar deze situatie schuurt op het vlak van wat nodig is voor de 2%-doelgroep. We maken dit inzichtelijk aan de hand van het empirische voorbeeld van 'de groepsaanpak'. Ten slotte geven we aan waar de grens ligt met de specialistische zorg voor de 2%-doelgroep. Daarmee is duidelijk aan te tonen hoe de 2% in een preventie-gat valt. Dat gat bakenen we af als de 'black box' waar ons toekomstig onderzoek naar preventief jeugdwerk voor de 2% betrekking op heeft.

3.1 Wat voor soort preventie past bij het vraagstuk van de 2%?

Welke preventieve werkzaamheden zijn nodig voor het voorkomen en terugdringen van delinquent gedrag bij de 2%? En wat voor soort discipline binnen het sociaal- en veiligheidsdomein biedt een effectieve preventieve aanpak? Om die vragen te verkennen is het zaak ons eerst af te vragen over wat voor soort preventie het eigenlijk gaat. Daarvoor gebruiken we een indeling uit eerder verkennend onderzoek naar effectief vroegtijdig ingrijpen ter voorkoming van ernstig delinquent gedrag (Van der Put et al., 2013: 7). Deze onderzoekers onderscheiden:

1. **Primaire preventie:** interventies gericht op een totale populatie kinderen of jongeren, zoals een school of een buurt.
2. **Secundaire preventie:** interventies die gericht zijn op jongeren die risico- of licht delinquent gedrag vertonen, maar nog niet geclassificeerd worden als ernstige delinquenten.
3. **Tertiaire preventie:** interventies die ingezet worden wanneer jongeren chronisch delinquent gedrag vertonen.

Preventieve werkzaamheden om te voorkomen dat criminele carrières onder de 2% ontluiken of verergeren, lijken niet goed te passen in één van deze categorieën (Van der Put et al., 2013). Het gaat in ons onderzoek niet om primaire interventie gericht op een gehele buurt of school, maar om preventieve werkzaamheden voor de specifieke doelgroep van de 2%. Bij de 2%-doelgroep is vaak op jonge leeftijd sprake van zeer zorgwekkende (forensische) signalen. Secundaire

preventie voor 'risico- of licht delinquent gedrag' lijkt daarom te licht qua aanduiding. Wij richten ons echter niet op de jongeren en jongvolwassenen uit de 2% die al volledig zijn doorgegroeid tot veelplegers die vooral moeten stoppen met een criminele carrière. Een vorm van preventie heeft mogelijk nog zin in de ontwikkelingsfase die daarvoor ligt en waar wij ons juist wel op richten. Tertiaire interventies lijken in die fase ook niet passend te zijn. Die interventies zijn immers gericht op 'chronisch delinquent gedrag'. Geschikte preventieve werkzaamheden voor de 2% vormen naar verwachting een nieuwe tussencategorie ergens tussen secundaire en tertiaire preventie. We noemen het om die reden 'secundair-plus-preventie' en voor de leesbaarheid vanaf nu '**plus-preventie**'.

Kan regulier jongerenwerk 'plus-preventie' bieden voor de 2%?

Wat voor type sociaal werk of welzijnswerk biedt plus-preventie voor de 2%-doelgroep in de ontwikkelingsfase waarin dit nog effect kan sorteren? In eerste instantie zien wij dat de verwachting is onder professionele partners veelal is dat het reguliere *jongerenwerk* de aangewezen partij is³⁴. Die standaardopvatting zien we onder meer terugkeren in diverse media bij reacties op ernstige geweldsincidenten. Een recent voorbeeld is de berichtgeving over het incident op station Bijlmer-Arena waarbij een man in elkaar is geslagen en op het spoor is geduwd³⁵. Daarnaast is in diverse landelijke en gemeentelijke beleidsdocumenten ook vastgelegd dat het jongerenwerk dé aangewezen partner is voor preventiewerkzaamheden voor deze doelgroep³⁶, op straat en steeds vaker ook op school³⁷ en online³⁸.

Zo heeft die opvatting inmiddels vaste vorm gekregen in beleidstukken over het verminderen van 'jonge aanwas' en beleidsplannen rondom het programma 'Preventie met Gezag' (PMG) met een financiering van 1,43 miljard euro de komende 10 jaar³⁹. Ten aanzien van de recente plannen rondom de uitbreiding van het aantal PMG-gemeenten van 15 naar 27 is reeds aangekondigd⁴⁰: "*De meeste deelnemende gemeenten investeren in jongerenwerk.*" Gemeenten dragen zelf ook bij aan die ontwikkeling met eigen, soms aanzienlijke investeringen⁴¹: "*Amsterdam steekt 7,5 miljoen euro in jongerenwerk om jeugdcriminaliteit tegen te gaan.*"

Overigens is die rol van het jongerenwerk al jaren zo bepaald in beleid rondom de aanpak van 'Problematische Jeugdgroepen'⁴², in het werkveld bekend als *de groepsaanpak*. En we zien die verwachting ook terug in andere aanpakken waar preventie voor de 2% een kwestie is,

³⁴ Overigens geldt dit ook voor de preventieve wijkaanpak van *polarisatie* en *radicalisering*, zie o.a.:

https://www.verwey-jonker.nl/wp-content/uploads/2023/08/122470_Aansluiting_jongerenwerk.pdf.

³⁵ Zie het artikel in Het Parool: <https://www.parool.nl/amsterdam/advocaat-van-jongen-16-die-op-mond-werd-gezoend-wil-bijlmerfilmpje-offline-moet-hij-de-rest-van-zijn-leven-boeten~b98b6389/>. Onderzoekscontacten van het lectoraat in Amsterdam Zuid-Oost bevestigen overigens tijdens recent veldwerk dat betrokken jongeren bij de 2% horen. In de oorspronkelijke position paper zijn al meer voorbeelden gegeven van de terugkerende roep om jongerenwerk in relatie tot incidenten met wapengebruik onder de 2%-doelgroep, en in het bijzonder steekincidenten als dan niet gerelateerd aan drillrap.

³⁶ Zie bijvoorbeeld: <https://vng.nl/nieuws/modelconvenant-jeugdgroepaanpak-beschikbaar>, of <https://www.amsterdam.nl/sociaaldomein/zorg-jeugd/artikelen/positief-perspectief/>, of <https://www.gemeente.nu/veiligheid/preventieve-aanpak-van-jeugdcriminaliteit-geintensiveerd/>.

³⁷ Voor recent onderzoek naar die rol van jongerenwerk op school, zie: Rijnders et al. (2021) en Van Dijk et al. (2023).

³⁸ Zie: <https://ccv-secondant.nl/platform/article/online-informatie-en-de-aanpak-van-jeugdgroepen-1>.

³⁹ Voor details zie de oorspronkelijke position paper over de 2% (De Jong, 2022).

⁴⁰ Zie: <https://www.gemeente.nu/veiligheid/preventieve-aanpak-van-jeugdcriminaliteit-geintensiveerd/>.

⁴¹ Zie: <https://www.parool.nl/amsterdam/amsterdam-steekt-7-5-miljoen-euro-in-jongerenwerk-om-jeugdcriminaliteit-tegen-te-gaan~b58355d1/>.

⁴² Zie: <https://www.rijksoverheid.nl/documenten/brochures/2021/03/25/factsheet-aanpak-problematische-jeugdgroepen>.

bijvoorbeeld bij wapengebruik en excessief geweld onder jeugdigen (Snippe et al., 2023). Gezien de uitgebreide documentatie van de aanpak van problematische jeugdgroepen, is dat een geschikt voorbeeld om uit te werken. Het voorbeeld helpt om gedetailleerd toe te lichten wat partners in de integrale aanpak op papier verwachten van de rol van het jongerenwerk als het gaat om preventieve werkzaamheden voor de 2%, en hoe dat schuurt met de praktijk en achterliggende methodiek.

3.2 Hoe zou plus-preventie eruit moeten zien in de groepsaanpak?

In de integrale jeugdgroepenaanpak werken ambtenaren in Nederlandse gemeenten de afgelopen jaren volgens het uniforme 7-stappenmodel⁴³. Lokale problematiek rondom de 2% speelt daarin naar verwachting vrijwel altijd een rol, aangezien die doelgroep bij uitstek onderdeel vormt van dergelijke jeugdgroepen en -netwerken, zowel off- als online (Roks & Van den Broek, 2020; Weijers et al., 2021; Moussaid et al., 2022). In zo'n groepsaanpak is het idee om met een gestandaardiseerd werkproces signalen en informatie over problematische jeugdgroepen of -netwerken uit te wisselen.

Een convenant zou daarbij ondersteuning moeten bieden. Primair is dat een zaak van de burgemeester, de politie, - afhankelijk van de casuïstiek - het Openbaar Ministerie, en het jongerenwerk. In dit samenwerkingsverband worden persoonsgegevens van de betreffende jongeren samengebracht. Het doel is om een volledig en gezamenlijk beeld van de lokale problematiek te krijgen. Op basis daarvan wordt vervolgens beoordeeld welke inzet nodig is, en ook welke interventies en op welke plekken, om problematisch (groeps)gedrag tegen te gaan.

Informatie-uitwisseling problematisch voor jongerenwerk

Het Ministerie van Justitie en Veiligheid, de politie, het Openbaar Ministerie en de Vereniging van Nederlandse Gemeenten hebben hiervoor een modelconvenant⁴⁴ opgesteld. Dit moet gemeenten helpen om lokaal tot werkafspraken te komen. In dat modelconvenant staat over die informatie-uitwisseling het volgende geschreven (2022: 3):

*“Om tot een zorgvuldige beoordeling en groepsaanpak te komen is het noodzakelijk dat burgemeester, politie, **jongerenwerk**, en indien de gevallen daartoe noodzaken het openbaar ministerie (OM), persoonsgegevens van jeugdgroepleden verwerken.”*

In de praktijk levert die veronderstelde informatie-uitwisseling de nodige problemen op, vooral in de samenwerking tussen politie en jongerenwerk. Het jongerenwerk wil gevoelige informatie over de 2% wellicht niet altijd zomaar delen, als ze die informatie al hebben. Die werkers kunnen zich zorgen maken over hun *vertrouwenspositie* op straat en de band die ze met jongeren hebben opgebouwd. Jongerenwerker Moes vertelt daarover:

“Er was één jongere, die was echt al heel lang uit beeld. Niemand had contact. En er waren wel allerlei incidenten en vermoedens. En hij kwam uit een crimineel nest, zeg maar. Opeens, toen ik mijn rondje deed, sprak hij me aan voor een sigaret. We hebben toen echt twee uur lang zitten roken en kletsen. Ik was zo blij dat ik eindelijk contact had. Vanuit daar kon ik verder gaan bouwen. Uit enthousiasme deelde ik dat in het integrale overleg. Wat denk je?”

⁴³ Zie: <https://ccv-secondant.nl/platform/article/aanpak-problematisch-jeugdgroepgedrag-in-7-stappen>.

⁴⁴ Zie: <https://vng.nl/nieuws/modelconvenant-jeugdgroepaanpak-beschikbaar>.

De volgende dag rijdt een van die agenten door de buurt, ziet die jongen en zegt: "Ik hoorde dat je gister een goed gesprek hebt gehad met het jongerenwerk!" Misschien bedoelde die man het goed. Alleen die dag zag ik die jongen en hij sist gelijk naar me: "Met jou praat ik dus nooit meer, vuile snitch." Die was ik dus gelijk weer kwijt."

Ook is hun eigen *veiligheid* daarbij mogelijk in het geding wanneer bepaalde informatie naar hen teruggeleid kan worden. Een andere jongerenwerker, Rodney, vertelt:

"Toen die schietpartij was geweest waarbij een van onze jongeren was overleden, heeft de politie me die nacht gelijk gebeld. Mijn manager nam niet op. Ik heb al die jongerenwerkers wakker gebeld, geappt, noem maar op. Want de politie is er de volgende ochtend gelijk, natuurlijk. En al die jongerenwerkers gaan dan uit emotie en goede wil van alles lopen delen. Wat ze gehoord hebben, wat ze gezien hebben, wat ze denken. Logisch, er is iemand dood. Ze willen helpen. Maar zij begrijpen niet hoe dat werkt. Dat ligt binnen de kortste keren op straat. Dan liggen alle ruiten eruit. En iedereen met een shirt van het jongerenwerk loopt gevaar. Ik moest ze echt in bescherming nemen. Zij kennen dat wereldje niet. En onze organisatie steunde ze niet in hoe dat werkt met politie en veiligheid. Ik moest gewoon het werk van mijn manager doen. Daarna ben ik gestopt. Dat was de zoveelste jongen die ik ben verloren in een paar jaar tijd."

De politie kan op hun beurt weer wantrouwend kijken naar zo'n terughoudende welzijnspartner. Soms ontstaat het vermoeden dat de jongerenwerkers te weinig weten van de doelgroep en niet in verbinding staan. Dat schrijven respondenten ook toe aan het feit dat misschien niet genoeg jongerenwerkers in een gebied werken om echt een band op te bouwen. Dat kan een belemmering vormen om relevante informatie te kunnen vergaren. Daarnaast hebben andere respondenten soms een vermoeden dat jongerenwerkers de affiniteit missen met de 2% en te weinig gezag hebben op straat. In weer andere gevallen weten jongerenwerkers ogenschijnlijk juist meer dan ze willen delen. Dan is de vraag of ze qua loyaliteit te veel aan de kant van de overlastgevende en criminele doelgroep staan.

Vaak leidt dat bij onderzoek naar de aanpak van overlast en jeugdcriminaliteit tot aanbeveling om betere afspraken te maken en aan verwachtingsmanagement te doen, zoals ook recent in onderzoek naar de invloed van georganiseerde misdaad op de lokale jeugd in de Groningse wijk Paddepoel (Wolsink et al., 2023: 38):

"Om meer specifiek de samenwerking tussen de politie en het jongerenwerk te verbeteren, moeten er duidelijke afspraken gemaakt worden wat de partijen van elkaar mogen verwachten en moeten er concrete actiepunten opgesteld worden."

We gaan nu verder niet te diep in op dit soort belemmerende factoren in de samenwerking tussen jongerenwerk en politie. Een artikel daarover verschijnt in december 2023 in het Tijdschrift voor Politie (De Wit & De Jong, 2023). Het is voor ons betoog vooral zaak te beseffen dat tussen gemeenten, politie, OM en de welzijnsorganisaties nog volop wordt gediscussieerd over de kwestie om lokaal tot goede afspraken te komen over informatieoverdracht. Wat zijn de beste mogelijkheden voor samenwerking en gegevensuitwisseling in een aanpak van problematische jeugdgroepen of jeugdnetwerken (waaronder de 2%)? En hoe gaat zo'n ondertekend convenant in de dagelijkse praktijk uiteindelijk helpen? Binnen de branche van welzijnsorganisaties speelt

op de achtergrond ook nog een discussie over de vraag in hoeverre jongerenwerkorganisaties eigenlijk verplicht zijn om mee te tekenen⁴⁵.

Gloednieuw, herijkt model

Begin juli 2023 is een vernieuwde versie verschenen van het 7-stappenmodel 'werkproces aanpak problematische jeugdgroepen en groepsgedrag'⁴⁶. Dit model is – samen met een eerdergenoemde modelconvenant – de hernieuwde, landelijke methodiek voor de aanpak van jeugdgroepen. Het model beschrijft een uniforme, stapsgewijze aanpak van problematische jeugdgroepen en fluïde netwerken. In deze nieuwe versie zou een heldere rolverdeling staan tussen de betrokken partijen en handvatten voor informatieoverdracht. De rol en positie van jongerenwerkers in die informatievergaring en -uitwisseling is online duidelijk beter uitgewerkt (voornamelijk gebaseerd op het werk van criminoloog Jeroen van den Broek over 'online jongerenwerk'). Wat mag een jongerenwerker wel online doen en wat niet? Hoe zit het met herkenbaarheid als jongerenwerker online? En moet die haar of zijn motieven kenbaar maken op social media? Verder is duidelijk dat de jongerenwerker geen online opsporingsambtenaar is.

De rest van de uitwerking van de rol en positie van het jongerenwerk laat echter nog steeds veel ruimte voor interpretatie. Algemeen wordt gesteld dat jongerenwerkers altijd het dichtst bij de jongeren staan. Dat is echter sterk afhankelijk van een lokale context en de betrokken organisatie, leert de ervaring van de quickscan. Vanuit deze veronderstelde rol wordt in het model vervolgens ook aangenomen dat zij het beste zicht hebben op de bewegingen van de jongeren en weten wat er speelt, zowel online als offline. Daarbij is relevant dat voor jongerenwerkers een beroepscode geldt bij het uitvoeren van hun werk over het delen van gegevens over individuele jongeren (p.11):

*“De jongerenwerker **verstrekt informatie** waar mogelijk anoniem of op groepsniveau. Informatie over groepsgedrag valt niet onder de vertrouwelijkheid van de beroepscode. Dat betekent dat indien de jongerenwerker van mening is dat het verstrekken van informatie op groepsniveau bijdraagt aan het vergroten van de veiligheid en leefbaarheid en het doorbreken van het problematisch groepsgedrag, hij deze kan verstrekken.”*

Verderop staat ook nog (p.14):

*“De procesregisseur, politie en jongerenwerk stellen **een lijst op van de groepsleden.**”*

Dat algemene beeld vol aannames schept opnieuw dezelfde verwachtingen over de beschikbaarheid van informatie bij jongerenwerkers en hun bereidwilligheid om die te delen met partners. Een oplossing voor de eerder geschetste problematiek wordt niet aangereikt. Van een aangescherpt beeld van de rol en de positie van het jongerenwerk is in die zin geen sprake, met uitzondering van het online-gedeelte. Sterker nog, het blijft nadrukkelijk in het midden wie moet handelen op basis van ernstige zorgen, wie een zorgmelding moet maken of een aanmelding voor een persoonsgerichte aanpak bij een Zorg- & Veiligheidshuis staat opgetekend (p.13):

⁴⁵ Zie: <https://www.sociaalwerknederland.nl/actueel/nieuws/12231-modelconvenant-groepsaanpak-slim-om-mee-te-tekenen>.

⁴⁶ Zie: <https://wegwijzerjeugdenveiligheid.nl/actueel/vernieuwd-werkproces-aanpak-problematische-jeugdgroepen-en-groepsgedrag>.

“Dit kan **bijvoorbeeld** gaan om de inzet van het jongerenwerk, een huisbezoek ter confrontatie, een gebiedsverbod e.d.”

Niemand hóeft dus iets specifiek te doen vanuit het jongerenwerk. Dit zijn nog steeds slechts opties. En zo blijft de mogelijkheid bestaan dat die algemeenheid, aannames en vrijblijvendheid niet snel tot vooruitgang gaan leiden de komende tijd. Het jongerenwerk zal voorlopig nog worden beschouwd als de Haarlemmerolie in de aanpak van overlast en jeugdcriminaliteit. Dat probleem is regelmatig onderwerp van discussie in die branche⁴⁷. Collega-criminoloog Marijke Drogts verwoordt het scherp: “het jongerenwerk als duizendingendoekje”.

3.3 Verwarring over preventieve werkzaamheden vanuit jongerenwerk

Als het op termijn wél lukt om beter samen te werken en op basis van informatiedeling tot een gezamenlijk beeld te komen, dan blijft vooral die combinatie van overspannen verwachtingen en vrijblijvendheid een probleem. Wie gaat dan vervolgens wat precies doen? Wat voor werkzaamheden moeten worden verricht om het problematische (groeps)gedrag te stoppen, zowel repressief als preventief? De *repressieve interventies* kunnen divers van aard zijn, bijvoorbeeld strafrechtelijk ingrijpen (waaronder samenscholings-, locatie- of contactverbod), politieoptreden en het opschroeven van handhaving en toezicht. Wat betreft de *preventieve werkzaamheden* ligt de taak in de groepsaanpak vooral weer bij het jongerenwerk, zij het weer algemeen.

In het convenant staan vooral algemene vormen van primaire (voorlichting bieden) en secundaire preventie (laagdrempelige ondersteuning) benoemd. Die lijken bedoeld voor kwetsbare jongeren. In het verlengde daarvan wordt de gespecialiseerde jeugdzorg aangewezen voor tertiaire preventie (behandeling voor chronische delinquenten), met name bedoeld voor de harde kern of zogenaamde ‘doorgroeiers’. Hoe preventieve werkzaamheden vanuit het jongerenwerk precies vorm zouden moeten krijgen in de groepsaanpak, roept vragen op die relevant zijn voor het vraagstuk van preventie voor de 2%. Een belangrijke vraag is of alle betrokken partners uit het sociaal en veiligheidsdomein op één lijn zitten als het gaat om de verwachtingen van concrete preventieve werkzaamheden. Wat betreft de vorm van regulier jongerenwerk is de onderlinge verwachting in het modelconvenant in algemene zin drieledig (p.8):

1. organiseren van een **hangplek**
2. aanbieden van bepaalde vormen van **jongerenwerk**
3. **toeleiden** van individuen uit de groep naar een lokale personsgerichte aanpak (PGA), het Zorg- en Veiligheidshuis (ZVH) of een lokaal team voor passende hulpverlening en/of ondersteuning

Over doelgroep en activiteiten vanuit het jongerenwerk staat verder in het modelconvenant beschreven (p.8):

⁴⁷ Ook in discussiestukken online wordt deze vergelijking gemaakt. Zie onder meer:

<https://www.socialelvraagstukken.nl/jongerenwerk-en-bottlenecks-in-jeugdhulp-lindas-verhaal/> en:

<https://www.sociaalwerkknederland.nl/actueel/nieuws/12276-sociaal-werk-moet-vooral-uitgaan-van-eigen-kracht>.

"...het jongerenwerk richt zich op jongeren vanaf 10 jaar t/m 23 jaar. De jongerenwerkers maken contact, signaleren, motiveren, voeden op, activeren en bieden laagdrempelige ondersteuning aan (kwetsbare) jongeren. Zij kennen de jongeren, de ouders en de scholen en weten aan te sluiten bij de leefwereld van de jeugd. Het jongerenwerk speelt een rol bij het voorkomen van problemen zoals overlast, schooluitval, werkloosheid, uitsluiting en radicalisering. Sommige gemeenten hanteren een bredere term zoals sociaal (wijk)werk."⁴⁸

In deze beschrijving van de rol van het jongerenwerk in de aanpak van overlast en jeugdcriminaliteit, staan de algemene verwachtingen van preventieve werkzaamheden. Die verwachtingen sluiten dan ook in globale zin aan bij wat over jongerenwerk bekend is uit onderzoeksliteratuur (Van Bijsterveldt, 2013; Abdallah, 2017; Sonneveld et al., 2019; Sonneveld et al., 2020; Tuenter et al., 2021; Taouanza & Waijer, 2022). In die literatuur worden eveneens algemene doelen en activiteiten centraal gesteld. Voorbeelden zijn groepsgerichte identiteits- en talentontwikkeling, informatie- en adviesverstrekking en individuele begeleiding bij lichte, enkelvoudige problematiek van kwetsbare jeugd (Abdallah et al., 2016; Kooijmans, 2016).

Wat betreft de aanpak van overlast en jeugdcriminaliteit scheppen al die *algemene* beschrijvingen van het jongerenwerk ruimte voor te hoge verwachtingen omtrent de inzet en het effect van primaire en secundaire preventie. Door die globale opvattingen kunnen partners hun beeld van wat het jongerenwerk zou moeten bieden deels zelf invullen. Zij kunnen bijvoorbeeld verwachten dat jongerenwerkers de jongeren aanspreken op gedrag en hen corrigeren op straat. Mogelijk verwachten ze dat jongerenwerkers deze jongeren een aantrekkelijk alternatief kunnen bieden voor hun groepsverband op straat en tegelijk ook een aantal achterliggende problemen kunnen oplossen. De vraag is of die verwachtingen worden waargemaakt. Dat geldt zeker voor de 2%-doelgroep, omdat die mogelijk een plus-vorm van secundaire preventie nodig heeft.

Als partners de indruk krijgen dat hun verwachtingen zullen gaan uitkomen, bijvoorbeeld wanneer zij zien dat de jongerenwerkers zichtbaar in verbinding staan met de doelgroep, dan kunnen zij alsnog teleurgesteld raken. De vraag blijft of hetgeen jongerenwerkers kunnen bieden ook geschikt is voor de jeugd die voor (ernstige) overlast zorgt en al bezig is met criminaliteit. Zorgwekkende signalen van overlast, schooluitval, werkloosheid, uitsluiting en 'criminalisering' worden inmiddels al waargenomen bij de 2%-doelgroep. Die zijn niet meer te voorkomen met reguliere voorlichting⁴⁹ over drugs, schulden of wapens (primaire preventie). Individuele begeleiding bij lichte, enkelvoudige problematiek lijkt ook niet passend voor deze doelgroep (secundaire preventie). Inmiddels is bij de 2% sprake van meervoudige, complexe problemen waarvoor meer nodig is dan dat.

⁴⁸ In het modelconvenant staat vervolgens: "Het jongerenwerk wordt normaliter ingezet op grond van de Wmo" (2022: 8). Het is de vraag of dat wel de normale gang van zaken is. "In de meeste gemeenten ontvangt het jongerenwerk opdrachten vanuit twee beleidsdomeinen: jeugd – vaak onder de noemer van talentontwikkeling – en veiligheid. Aanvullende opdrachten komen vanuit de Wmo, sport- en cultuurbeleid, gezondheid en overgewicht, emancipatiebeleid, de wet passend onderwijs en de Participatiewet," aldus lector jongerenwerk Judith Metz (Participe Advies, 2017: 9).

⁴⁹ Met meer intensieve voorlichting is gedrag mogelijk wel te beïnvloeden, bijvoorbeeld met de methode van 'Intervention mapping' (<https://www.interventionmapping.com/>) of een planmatige aanpak van gezondheidsvoorlichting en gedragsverandering (Brug et al., 2016). Dat vereist naar verwachting een intensiever, groepsgericht programma dan wat tot nu toe in het veld is waargenomen bij regulier jongerenwerk.

Preventief, curatief en repressief werken in methodisch jongerenwerk

De opvatting van een verwachte bijdrage vanuit het jongerenwerk aan de groepsaanpak en de manier waarop het vakmanschap staat beschreven in de literatuur, sluiten niet naadloos op elkaar aan als we inzoomen op het niveau van de straat. Dat wreekt zich vooral in de praktische uitvoering. Het begint weer te schuren door de *algemeenheid* van wat jongerenwerk zou moeten doen volgens het convenant en ook de *algemeenheid* in methodiekbeschrijvingen van het jongerenwerk in relatie tot de specifieke, complexe behoeften van de overlastgevende en criminele doelgroep. Dat draagt bij aan verkeerde veronderstellingen, verwarring en teleurstelling over en weer tussen gemeente, politie, welzijnsorganisaties en andere betrokkenen.

Een sprekend voorbeeld van zo'n beschrijving van 'methodisch jongerenwerk' die door zijn algemeenheid allerlei verwachtingen kan scheppen bij partners, vinden we in het werk van Metz en Sonneveld (2018). Daarin wordt gesteld dat 'ontwikkelingsgericht' jongerenwerk niet alleen een *preventieve* maar soms ook een *curatieve* of zelfs *repressieve* functie kan hebben in relatie tot de aanpak van overlast en criminaliteit. Over preventie voor de doelgroep staat in hele algemene termen (Metz & Sonneveld, 2018: 9):

*"Het jongerenwerk heeft bijvoorbeeld een **preventieve** uitwerking doordat zij jongeren vroegtijdig bereikt, en het eigenaarschap van het eigen leven versterkt en verder afglijden voorkomt, via informatie en advies, het inschakelen van het netwerk, individuele begeleiding en indien nodig doorleiden."*

Dit is een generieke beschrijving van wat het jongerenwerk zou kunnen betekenen qua preventie voor de doelgroep. Er staat echter weinig over hoe dat precies werkt en wat we precies mogen verwachten of eventueel kunnen meten aan effecten of resultaat. Hetzelfde geldt voor de globale beschrijving van de curatieve functie (Metz & Sonneveld, 2018: 9):

*"Het jongerenwerk heeft een **curatieve** functie wanneer zij na het tijdig doorverwijzen naar gespecialiseerde hulp als partner in de integrale hulp bijdraagt aan het normaliseren en afschalen. Jongerenwerkers blijven als partner nauw betrokken bij de hulpverlening. Dit doen zij bijvoorbeeld door jongeren te motiveren om via hulpverlening aan hun problemen te werken, door jongeren te ondersteunen tijdens het hulpverleningstraject en door mee te gaan naar afspraken."*

Zulke beschrijvingen zijn niet alleen algemeen, maar vaak ook vrijblijvend. Met een grote slag om de arm krijgen partners alle ruimte om allerlei verwachtingen te koesteren, maar kunnen ze in de praktijk teleurgesteld raken in de uitvoering. We zien dat vooral ook terug bij de beschrijving van de repressieve functie in het methodisch jongerenwerk (Metz & Sonneveld, 2018: 9):

*"Het jongerenwerk werkt **repressief** wanneer zij partner is voor gemeente en politie bij het verminderen van overlast en criminaliteit. Zo levert zij een bijdrage door binnen wettelijke kaders en met respect voor de privacywetgeving informatie te delen over het gedrag van jongeren en mogelijke oorzaken hiervan, te adviseren en mee te werken aan de aanpak van overlast en criminaliteit door met jongeren in gesprek te gaan over hun gedrag of positieve vrijetijdsbesteding te bieden."*

Zulke globale opvattingen op papier en de onderlinge verwachtingen in de praktijk zullen inherent tot misverstanden leiden als het gaat om meewerken *“aan de aanpak van overlast en criminaliteit door met jongeren in gesprek te gaan over hun gedrag”*. In het modelconvenant staan bepaalde interventies vanuit het jongerenwerk beschreven die precies daarop betrekking hebben, zij het ook weer in algemene termen. Daarin ligt een onmiskenbaar accent op toezicht en handhaving (2022: 8):

*“...het organiseren van (een) activiteit(en) i.s.m. het jongerenwerk, en het **aanspreken** van jongeren in de groep op hun gedrag, gebiedsgerichte interventies zoals (intensivering van) **toezicht** op overlastlocatie.”*

Waar gaat het dan mis? Het communiceren van een *gedragsnorm* is zonder meer een onderdeel van ‘methodisch jongerenwerk’ (Metz, 2017). Dat gebeurt onder meer bij de activiteiten met informatie en advies over wat mag en niet mag, bijvoorbeeld door te wijzen op de regels omtrent vuurwerk, drugsbezit of voorheen de COVID-regels. Dat dit onderdeel is van de uitvoering is ook meerdere malen beaamd tijdens het veldwerk, onder meer door jongerenwerkers zelf, gebiedsmanagers en directeuren van verschillende welzijnsorganisaties (waaronder een stichting voor straathoekwerk).

Echter, het expliciet áánspreken van jongeren op (ernstig) delinquent gedrag in de publieke ruimte – anders gezegd, een rol oppakken in *toezicht en handhaving* –, lijkt nadrukkelijk géén onderdeel te zijn van het jongerenwerk in de bestudeerde literatuur. Het meest in de buurt komt de ‘autocratische houding’ uit de routekaart pedagogisch handelen (Rauwerdink-Nijland et al., 2021). Dit verwijst naar een vorm van pedagogisch handelen waarbij jongerenwerkers jongeren een veilige omgeving bieden door ‘dominant en bepalend’ aanwezig te zijn tijdens interacties met en tussen jongeren op het moment dat zij grensoverschrijdend gedrag vertonen.

Toch is ook daarmee nog steeds niet duidelijk vastgesteld of en hoe jongerenwerkers vanuit preventie zouden moeten optreden bij delinquent gedrag dat “mainstream maatschappelijk en juridisch onacceptabel is” (Rauwerdink-Nijland et al., 2021). Hoe dit in de praktijk verwarring in de hand werkt, wordt duidelijk aan de hand van een vuurwerkverbod wat maakt dat het afsteken ervan nu ‘juridisch onacceptabel is’. Een aantal jongerenwerkers legt uit hoe zij vanuit hun rol wél een voorlichting geven over dat vuurwerk nu verboden is in hun gemeente. Daarbij zullen de jongerenwerkers tijdens die activiteit de orde handhaven en een veilige omgeving creëren voor de betrokken jongeren. Echter, deze jongerenwerkers zullen vervolgens niet handhavend optreden als ze buiten op straat zien dat jongeren een Cobra (zwaar, illegaal vuurwerk) afsteken. Ook de gebiedsmanagers en directeuren beamen die beperkte preventieve rol van de jongerenwerker in dit opzicht, mede omdat zij garant moeten staan voor de veiligheid van hun personeel.

Niet alle jongerenwerkers delen deze opvatting. Uitzonderingen zijn jongerenwerkers die – op persoonlijke titel, reputatie en ‘straatkrediet’⁵⁰ – zeggen wel die stap te zetten en de consequenties voor lief te nemen. *“Soms moet ik even mijn tanden laten zien in de buurt. Zeker in het begin. Dan gaan ze je nog testen”*, zegt één van hen. In de uitleg van deze respondenten over waarom toezicht en handhaving geen standaard onderdeel zijn van methodisch jongerenwerk, wijzen ze niet alleen op hun persoonsgebonden eigenschappen die maken dat zij wel optreden. Ze benadrukken vooral ook soortgelijke problemen als bij de informatie-uitwisseling met de

⁵⁰ Ik ontleen het woord straatkrediet aan de gelijknamige titel van de biografie van Frank van Gemert (2015) over Said Bensellam.

politie: de vertrouwenspositie van hun collega-jongerenwerkers op straat en hun veiligheid (denk ook aan wapenbezit).

3.4 “Dat is geen gewoon jongerenwerk meer”

Vanwege overspannen verwachtingen van het jongerenwerk en de wrijving die dit opwekt tussen partners, met name gemeente, politie en jongerenwerkorganisaties, heeft een aantal grote welzijnsinstellingen gezamenlijk stelling genomen met een recent visiestuk (Brandon, 2022). Zij voelen zich daartoe geroepen aangezien een steeds sterker beroep wordt gedaan op het jongerenwerk in het jeugd- en veiligheidsdomein: niet langer alleen in relatie tot de groepsaanpak maar nu ook in de context van excessief geweld en ‘jonge aanwas’ (ondermijning).

In hun visiestuk stellen ze dat het reguliere jongerenwerk bedoeld is voor een *andere* doelgroep. De 2%-doelgroep heeft iets anders nodig qua preventieve werkzaamheden, inclusief het op weg helpen naar hulp, het aanspreken op overlast of delinquent gedrag en handhaving. Voor het reguliere jongerenwerk is de doelgroep te zwaar, te complex en te intensief (lees ook: te gevaarlijk), aldus deze organisaties. Naast allerlei misvattingen over de rol van het jongerenwerk wat betreft informatiedeling, toezicht en handhaving, is volgens hen ook sprake van een tekort aan benodigde werkuren, geschikte werkers en expertise op de 2% (ook qua online straatcultuur). De respondenten van de quickscan zijn het doorgaans eens met deze stelling als het gaat om het aanbod vanuit het reguliere jongerenwerk. In een gesprek over wat nodig is voor de 2% heeft menig geïnterviewde professional in de afgelopen maanden verzucht: “*Dat is geen gewoon jongerenwerk meer*”.

Volop discussie onder jongerenwerk-experts

Overigens is zeker niet iedereen het helemaal eens met zo’n uitspraak. Sommige experts onderschrijven de stellingname slechts gedeeltelijk. Een aantal geeft aan dat jongerenwerk te ver verwijderd is geraakt van zijn oorspronkelijke doel. Zij vinden dat de 2% juist een doelgroep van het reguliere jongerenwerk zou moeten zijn⁵¹. Frank van Strijen, auteur van *Jongerenwerk Nieuwe Stijl* (2011), stelt in deze discussie zelfs dat de kern van jongerenwerk altijd heeft gedraaid om het bieden van *effectieve zorg* vanuit presentie en verbondenheid, juist voor de doelgroep die vastloopt in ‘het systeem’⁵². Anderen worstelen juist met het dilemma of preventief werken met de 2% dan nog wel ‘gewoon’ jongerenwerk is. Zij maken zich druk dat een jongerenwerker straks als jongerencoach voor deze doelgroep te veel de hulpverlening of gezinsondersteuning wordt ingetrokken⁵³.

Al deze discussies in het werkveld leggen een ongemak bloot ten aanzien van dit thema. De stellingnames maken duidelijk dat men nog steeds zoekende is naar wat de preventieve rol kan of moet zijn van het reguliere jongerenwerk in de aanpak van ernstige overlast en jeugdcriminaliteit. Ook in de beroepsopleiding voor jongerenwerker ontbreekt op dit thema

⁵¹ Sebastian Abdallah (2023) stelt in een recente column dat er iets verloren is gegaan in de methodische doorontwikkeling van het vak. Jongerenwerk bestaat volgens hem nu hoofdzakelijk uit tienerwerk, talentontwikkeling en schoolondersteuning. Dat sluit sommige jongeren uit, vindt Abdallah. Volgens hem zou het jongerenwerk er óók moeten zijn voor de 2%-doelgroep, of juist in het bijzonder gezien de vaak gemarginaliseerde positie van de 2% in de samenleving. Zie: <https://www.socialevraagstukken.nl/column/jongerenwerk-maak-van-alle-onderdanen-bazen/>.

⁵² Zie: <https://www.linkedin.com/feed/update/urn:li:activity:7099297483255603200/>.

⁵³ Zie het artikel ‘Wordt dit het dilemma van het jongerenwerk’ van Dick Smit (2023) op de website: <http://www.jongerenwerk.online/Artikelen-en-eigen-bijdragen/>.

vooral nog een goed aanbod. We zien ondertussen dat voor de gemeente en partners vanuit het veiligheidsdomein onduidelijk blijft welke bijdrage ze precies mogen verwachten van het jongerenwerk. De professionele jongerenwerkorganisaties en experts worstelen met die kwestie. Die vraag wordt de komende jaren verder onderzocht door het lectoraat Youth Spot (Hogeschool van Amsterdam)⁵⁴. Meer incidenteel wordt het vraagstuk ook opgepakt bij bijzondere bijeenkomsten, zoals van het Centrum voor Criminaliteitspreventie en Veiligheid (CCV)⁵⁵, het Nederlands Centrum Jeugdgezondheid (NCJ)⁵⁶ en de Veiligheidsalliantie Regio Rotterdam (VAR)⁵⁷. Ten slotte gaat de brancheorganisatie Sociaal Werk Nederland (SWNL), die de belangen behartigt van welzijnsorganisaties op de markt voor het jongerenwerk, zelf aan de slag met het vraagstuk. Daarvoor heeft de belanghebbende brancheorganisatie een geheel eigen onderzoeksteam opgericht, voor de komende drie jaar gefinancierd door de overheid⁵⁸.

3.5 “Het is ook geen gespecialiseerde jeugdzorg, toch?”

De stelling van de oorspronkelijke position paper over dat regulier jongerenwerk mogelijk niet geschikt is voor de benodigde preventieve werkzaamheden voor de 2%, blijft voorlopig overeind. En terwijl diverse genoemde partijen bezig zijn te onderzoeken wat het jongerenwerk redelijkerwijs wél zou kunnen betekenen voor de 2%, blijft de vraag wie ondertussen het geconstateerde gat vult tussen het reguliere jongerenwerk en de gespecialiseerde jeugdzorgaanbieders. In het volgende hoofdstuk bieden we een beknopt overzicht van alternatieve partijen die preventieve werkzaamheden ontwikkelen die specifiek zijn bedoeld om dat gat te vullen. Zoals gezegd zullen we al deze vormen aanduiden met de overkoepelende term ‘specialistisch jeugdwerk’ voor de 2%-doelgroep.

Voordat we dit doen is het zaak nog even stil te staan bij de gespecialiseerde jeugdzorg die grenst aan de andere kant van het vacuüm. Binnen het aanbod van (forensische) jeugdzorg zijn namelijk partijen te vinden die juist aangeven gespecialiseerd te zijn in de ‘outreaching’ werkzaamheden, complexe casuïstiek en intensieve coachingstrajecten voor de 2%. Het lijkt logisch om dan daar naar oplossingen te gaan zoeken. Veel respondenten, met name gemeenteambtenaren, wijzen ons echter steeds op het feit dat het soort preventie voor de 2% dat wij willen onderzoeken, waaronder die intensieve coachingstrajecten, strik genomen geen zorg is: “*Het is ook geen gespecialiseerde jeugdzorg, toch?*” Het valt dan ook niet gemakkelijk als zodanig te financieren. Hoe dat in elkaar steekt, wordt hieronder nog kort uitgelegd.

Financiering preventieve werkzaamheden voor de 2% vanuit zorg?

Wanneer zorgaanbieders een gemeentelijke opdracht krijgen om jeugdzorg te leveren aan een specifiek individu uit de 2%-doelgroep, is sprake van een andere situatie dan bij een gemeentelijke subsidie of aanbesteding voor jongerenwerk ter preventie van overlast en criminaliteit. Het gaat in deze gevallen nadrukkelijk om *zorg*. Het werk is normaal gesproken primair gericht op herstel,

⁵⁴ Zie: <https://www.hva.nl/kmr/gedeelde-content/projecten/projecten-algemeen/youth-spot/preventie-jonge-aanwas.html>.

⁵⁵ CCV Learning Community, zie: <https://hetccv.nl/nieuws/jongerenwerkers-en-ondernemers-over-jonge-aanwas-uit-de-criminaliteit-houden/>.

⁵⁶ Zie het aanbod van webinars: <https://www.ncj.nl/agenda/webinarreeks-over-jeugdcriminaliteit/>.

⁵⁷ Op donderdag 11 mei organiseerde de VAR een kennisbijeenkomst over ‘De invloed van jongerenwerk op het terugdringen van jeugdcriminaliteit’. Zie de website: <https://veiligheidsalliantie.nl/nieuws/kennisbijeenkomst-de-invloed-van-jongerenwerk-op-het-terugdringen-van-jeugdcriminaliteit/>.

⁵⁸ Zie: <https://www.sociaalwerknederland.nl/actueel/nieuws/12264-start-drop-in-onderzoek-bijdrage-jongerenwerk-aan-criminaliteitspreventie>.

de 'curatieve functie' waarop methodisch jongerenwerk zou kunnen aansluiten (Metz & Sonneveld, 2018). Dit houdt in dat inmiddels specifieke hulpvragen zijn vastgesteld bij een individu. Het gaat in de eerste plaats dus niet om *preventieve werkzaamheden*, zoals groepsgerichte activiteiten, voorlichting en coaching (primaire en secundaire preventie). Die zijn juist bedoeld om te voorkomen dat straks gespecialiseerde zorg (tertiaire preventie) nodig is omdat iemand 'chronisch delinquent' is geworden.

Jeugdzorg komt uit een ander gemeentelijk budget dan het jongerenwerk. Jongerenwerk wordt doorgaans gefinancierd vanuit wat bekend staat als de *Sociale Basis*⁵⁹. Zorgaanbieders ontvangen hun financiering voor benodigde werkuren, geschikte werkers en expertise op de 2%, echter vanuit de *Jeugdwet*⁶⁰. Als een specifieke jongere (cliënt) daarbij begeleiding of behandeling krijgt vanuit een toepassing van het jeugdstafrrecht is dat op advies van de Jeugdreclassering. Ook kan het opgenomen zijn in een rechtelijke beschikking of een vonnis. De jeugdzorg valt daarmee onder de wettelijke financieringen als taak van de gemeente, zoals opgenomen in de Jeugdwet. Om het extra complex te maken: Jeugdzorg hoeft niet alleen een minderjarige te betreffen. Jeugdzorg kan ook ontsloten worden voor een meerderjarige door de toepassing van het jeugdstafrrecht voor 18+.

In al die gevallen van jeugdzorg gaat het vaak om aanzienlijk grotere bedragen (per individu) dan beschikbaar zijn voor de 2%-doelgroep bij gemeentelijke opdrachten voor het jongerenwerk (vooral groepsgericht). Als vaststaat dat een 2%-jongere intensieve werkzaamheden nodig heeft vanuit zorg, kunnen veel meer uren worden gemaakt per cliënt en bestaat meer vrijheid van handelen. Daarbij stuiten we in het werkveld op gevleugelde uitspraken als 'de cliënt centraal stellen', 'doen wat nodig is' en 'werken vanuit de bedoeling'. Zorgaanbieders werken daarbij overigens niet altijd per definitie outreachend. Doorgaans gaan zorginstellingen niet proactief een buurt in en social media op om daar een vertrouwensband op te bouwen met een lokale 2%-doelgroep teneinde vroegtijdig hulpvragen op te halen en aan de slag te gaan om erger te voorkomen.

Zoals eerder aangegeven, is de heersende verwachting dat vooral het jongerenwerk op veel plekken dat 'outreachend' werk doet gericht op de 2%-doelgroep, soms ook specifiek aangevuld met 'straathoekwerk'. De meeste zorgaanbieders komen op die manier pas in beeld als meer noodgedwongen een hulpvraag is geformuleerd, al dan niet in een forensisch kader. In het geval van de 2%-doelgroep bestaat daarmee een reëel risico dat interventies vanuit zorg pas worden ingezet wanneer jongeren chronisch delinquent gedrag vertonen. Dan zitten we inmiddels in het soort zware preventie dat is aan te duiden als tertiair. Voordat het zover is, heeft de 2%-doelgroep mogelijk nog baat bij preventieve werkzaamheden, waaronder waarschijnlijk een aantal multidisciplinaire interventies gericht op verschillende levensgebieden. Die werkzaamheden kunnen sterke overeenkomsten vertonen met latere interventies vanuit zorg.

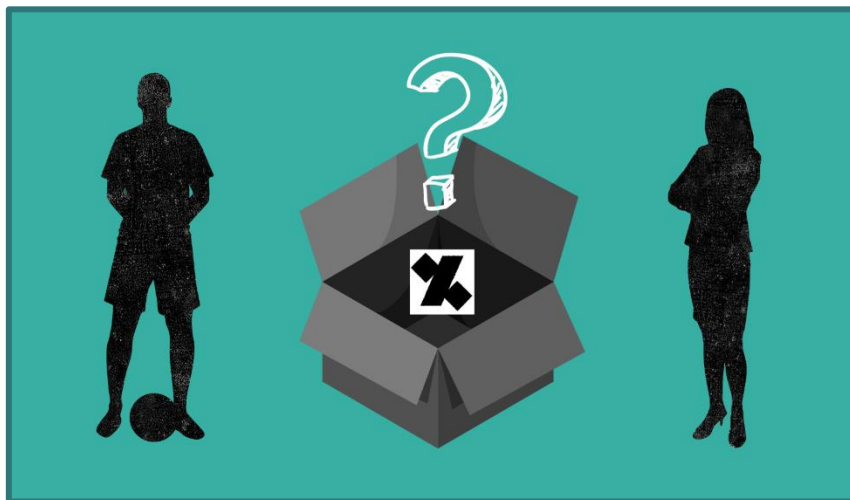
In het veldwerk zijn we gestuit op vormen van intensieve coaching en begeleiding vanuit zorg voor de 2%-doelgroep die interessant zijn om mee te nemen in het onderzoek. Daarbij staat een *ander* doel centraal dan in gespecialiseerde zorg op een specifieke hulpvraag, zoals traumabehandeling, gedragstherapie of leren omgaan met een verstandelijke beperking. Het gaat dan om een vorm van vroegtijdig zorg om te voorkomen dat beginnende criminele carrières

⁵⁹ De sociale basis is het geheel aan informele en formele diensten, voorzieningen en relaties in de leefomgeving van mensen die er aan bijdragen dat mensen tot hun recht komen en kunnen floreren (definitie: Werkplaats Sociaal Domein).

⁶⁰ In de Jeugdwet staat dat de gemeente verantwoordelijk is voor jeugdhulp en de uitvoering van kinderschermingsmaatregelen en jeugdreclassering. Indien dat nodig is treft de gemeente een individuele voorziening, die vaak betrekking heeft op meer gespecialiseerde zorg (bron: NJI).

verder verergeren in een hybride leefwereld, zowel off- als online (plus-preventie). Met dat doel schuift zorg meer op richting preventie. Toch blijft het vaak op papier formeel 'jeugdzorg'. Als zodanig worden de werkzaamheden op een andere manier bekostigd dan het reguliere jongerenwerk, dat via andere gemeentelijke afdelingen loopt.

Als we de balans opmaken, is de conclusie dat de beoogde preventieve werkzaamheden van specialistisch jeugdwerk voor de 2% om iets anders vragen dan het *reguliere* aanbod van het jongerenwerk in de meeste gemeenten (primaire en secundaire preventie). Ook valt dit specialistisch jeugdwerk niet onder gespecialiseerde jeugdzorg (tertiaire preventie). Daarmee tekent zich een black box af, waarin een vorm van specialistisch jeugdwerk moet worden vormgegeven om te voorkomen dat de 2% steeds verder opschuift richting een criminele carrière of zelfs de georganiseerde misdaad (plus-preventie).



De black box van specialistisch jeugdwerk voor de 2%

Die black box van specialistisch jeugdwerk voor de 2% proberen professionals op te vullen, zowel vanuit het reguliere jongerenwerk (**links in het plaatje**), als vanuit de gespecialiseerde zorgkant (**rechts in het plaatje**). We zien betrokken welzijnspartijen dan 'opgeplust' jongerenwerk ontwikkelen en zorg- en hulpverleningsorganisaties 'intensieve' coachings- of begeleidingstrajecten aanbieden. Daarnaast ontstaan nog diverse andere en innovatieve projecten. In **het volgende hoofdstuk** geven we een beknopt overzicht van wat we allemaal hebben aangetroffen aan (ogenschijnlijk) relevante projecten en welke daarvan wij rekenen tot die black box van specialistisch jeugdwerk voor de 2%.

Samenvatting hoofdstuk 3:

- Als we spreken over specialistische preventieve werkzaamheden voor de 2%, bedoelen we plus-preventie (tussen secundaire en tertiaire preventie).
- Op dit moment is het jongerenwerk vaak nog de aangewezen partij om deze werkzaamheden op te pakken.
- De uitwerking van het jongerenwerk binnen de aanpak van problematische jeugdgroepen en groepsgedrag bestaat uit gemeenschappen, aannames en vrijblijvendheid.
- Deze algemeenheid geldt ook voor wat het jongerenwerk zou moeten doen in relatie tot de specifieke, complexe behoeften van de overlastgevende en criminele doelgroep.
- Voor het reguliere jongerenwerk is de 2%-doelgroep te zwaar, te complex en te intensief.
- Gespecialiseerde jeugdzorg lijkt weer een stap te ver: dan is al noodgedwongen een hulpvraag geformuleerd en is veelal sprake van tertiaire preventie.
- Er is sprake van een black box van specialistisch jeugdwerk waarin vormen van plus-preventie voor de 2% ontstaan.
- In die black box van specialistisch jeugdwerk voor de 2% bieden welzijnspartijen 'opgeplust' jongerenwerk aan en zorg- en hulpverleningsorganisaties 'intensieve' coachingstrajecten, waarover nog te weinig bekend is.



HOOFDSTUK 4

PROJECTEN EN TRAJECTEN
IN DE 'BLACK BOX'

4. Projecten en trajecten in de 'black box'

Relevante projecten met preventieve werkzaamheden voor de 2%, plaatsen wij onder de overkoepelde noemer *specialistisch jeugdwerk*. Dit specialistisch jeugdwerk valt vaak ergens in de 'black box' tussen het reguliere jongerenwerk en de gespecialiseerde jeugdzorg in. In dit hoofdstuk proberen we een grove indeling te maken in varianten van specialistisch jeugdwerk, zoals die zich hebben aangediend tijdens onze quickscan van het werkveld.

Wat beschouwen we als varianten van specialistisch jeugdwerk?

Aan de ene kant zien we allerlei projecten rondom **'opgeplust' jongerenwerk** die in veel gevallen tot doel hebben om ook de 2% te behoeden voor het verder afglijden richting criminaliteit of georganiseerde misdaad. Die projecten worden aangeboden door gevestigde welzijnsorganisaties, nieuwkomers op de welzijnsmarkt of het sportopbouwwerk. Dit zijn projecten die 'welzijn' als uitgangspunt hebben, dus vooral vanuit ondersteuning voor het welbevinden van jongeren vanuit sociaal en pedagogisch werk. Het opgepluste jongerenwerk heeft in die projecten nog steeds de algemene opdracht om jongeren bij te staan op hun weg naar volwassenheid, maar doorgaans met een expliciete focus op het voorkomen van overlast en jeugdcriminaliteit⁶¹. Het jongerenwerk wordt geacht samen te werken met onder meer politie, hulpverlening en onderwijs. Deze projecten worden veelal gefinancierd vanuit gemeentelijke middelen voor welzijn, ook wel bekend als het budget voor 'de sociale basis', en soms aangevuld met extra middelen vanuit het domein veiligheid. Uitzonderingen zijn projecten met een provinciale, landelijke of zelfs Europese financiering.

Aan de andere kant zien we diverse **'intensieve' coachingstrajecten** die worden opgezet vanuit de gemeentelijke middelen. Soms worden die gefinancierd vanuit middelen voor welzijn net als het jongerenwerk. Andere keren zijn het trajecten die worden betaald met middelen voor zorg en hulpverlening. We komen ook combinaties van 'potjes' uit welzijn- en zorgmiddelen tegen. Zorg gaat in principe om het 'zorgen' voor jongeren. Die zorg kan nodig zijn vanwege lichamelijke of geestelijke beperkingen, individuele problematiek rondom schulden of verslaving, en onverwerkte trauma's of een gedragsstoornis. Noodzakelijke trajectbegeleiding in de vorm van coaching kan ook tot 'zorg' worden gerekend, zeker als het valt onder een Persoonsgerichte Aanpak (PGA). Zo'n aanpak is gekoppeld aan het lokale Zorg- en Veiligheidshuis van een gemeente. Vaak worden de benodigde middelen dan betaald vanuit de Wet maatschappelijke ondersteuning⁶² of de Jeugdwet⁶³.

Zowel een opgepluste jongerenwerker als een intensieve jeugdcoach die specifiek is toegerust op preventief werken met de 2%, zijn vormen van wat wij 'specialistisch jeugdwerk' noemen. Ze bestaan naast elkaar in de black box maar hebben andere vetrekpunten. De een ontstaat vanuit het welzijnswerk en de ander meer vanuit de zorg- en hulpverlening. Het kan best

⁶¹ Zie bijvoorbeeld het rapport over Jongerenwerk Plus in de gemeente Tilburg (Hoogeveen, 2017) of de beschrijving op website van de aanbieder in de gemeente Den Haag (<https://www.meion.nl/straatcoaches/jongerenwerkplus/>). Bij de openbare bronnen en websites worden de gemeenten vermeld in dit hoofdstuk.

⁶² Gemeenten hebben de taak ervoor te zorgen dat mensen zo lang mogelijk thuis kunnen blijven wonen. Zij zijn verantwoordelijk voor de ondersteuning van mensen die niet op eigen kracht zelfredzaam zijn. Vandaar dat begeleiding en dagbesteding vanuit de Wmo kunnen worden gefinancierd.

⁶³ De Jeugdwet is er voor kinderen en jeugdigen tot 18 jaar en hun ouders. Gemeenten zijn verantwoordelijk voor alle ondersteuning, hulp en zorg bij opgroei-, opvoedings- en psychische problemen en stoornissen. Vandaar dat coaching als een vorm van preventie of jeugdhulp ook uit de Jeugdwet kan worden gefinancierd.

zo zijn dat toekomstig onderzoek uitwijst dat een specifiek soort jeugdcoach qua rol, werkwijze en organisatie meer de lading dekt van 'specialistisch jeugdwerker' op de 2%, dan een opgepluste jongerenwerker (of omgekeerd). Dit zal toekomstig onderzoek echter nog moeten uitwijzen. Voor nu zijn het beide werkvormen met het doel om te voorkomen dat de 2% steeds verder opschuift richting een criminele carrière. Vandaar dat ook beide werkvormen in onze black box thuishoren.

En wat niet?

Naast de opgepluste jongerenwerkprojecten en intensieve coachingstrajecten bestaan projecten die gemakkelijk zijn aan te zien voor specialistisch jeugdwerk voor de 2% omdat ze ook gericht zijn op preventie en jeugdcriminaliteit. Volgens onze opvatting vallen ze echter buiten de black box die wij willen bestuderen. Dergelijke projecten bedienen vooral een oudere doelgroep (16-27 jaar) of blijken een ander doel te hebben dan criminele carrières voorkomen met plus-preventie voor de 2%. Recentelijk zijn allerlei innovatieve projecten ontstaan die gericht zijn op verschillende vormen van preventie voor de 2%-doelgroep⁶⁴, en in het bijzonder voor de breed geïnterpreteerde doelgroep 'jonge aanwas' (Kuisbergen & De Jonge, 2023). Die wildgroei heeft een boost gekregen vanwege de financieringsimpuls vanuit 'Preventie met Gezag'. We geven in paragraaf 4.3 een kort overzicht van de projectsoorten die – vooralsnog – niet thuishoren in ons onderzoek naar de black box van specialistisch jeugdwerk voor de 2%, zodat daar later geen verwarring over ontstaat.

Afgebakende black box

Onze indeling van varianten op specialistisch jeugdwerk voor de 2% die wél binnen onze black box vallen, is niet uitputtend. We baseren de indeling op onze quickscan. Het is daarmee slechts een eerste indicatie van het soort projecten dat onderzocht dient te worden. Die indeling helpt als eerste stap om de black box alvast verder in te kleuren en af te bakenen. Toekomstig praktijkgericht onderzoek moet verder uitwijzen wat mogelijk mist. Ook moet dan duidelijker worden welk van deze projecten ook daadwerkelijk effectief is om het deel van 2%-doelgroep voor wie preventie nog zin heeft, niet verder af te laten glijden richting een criminele carrière.

4.1 Opgepluste jongerenwerkprojecten voor aanpak van de 2%

Het gat tussen regulier jongerenwerk en gespecialiseerde jeugdzorg wordt ingevuld door uiteenlopende disciplines. In de eerste plaats zien we gevestigde welzijnsorganisaties, die ook regulier jongerenwerk verzorgen, zoeken naar oplossingen. Zij ervaren al enige tijd dat het jongerenwerk steeds meer wordt ingezet als vangnet voor een grote diversiteit aan problemen die ook specialisatie vereisen, zoals armoede en schulden, verslaving, licht verstandelijke beperking, invloed van straatcultuur en social media, wapenbezit- of gebruik, *drillrap* en drugscriminaliteit. Daarbij faciliteert de gemeente de welzijnsorganisaties financieel in de opdracht, maar bemoeit zich veelal minimaal met de inhoud (Van Strijen, 2011).

Volgens die aansturingfilosofie moeten welzijnsorganisaties zelf oplossingen verzinnen om vanuit een 'nieuwe stijl' van werken aan al die verwachtingen van de gemeente te voldoen. Zo moeten veel van deze organisaties ook een oplossing verzinnen voor vragen rondom de 2% en beter aansluiten bij een integrale aanpak van overlast, jeugdcriminaliteit en nu ook jonge aanwas binnen georganiseerde misdaad. Zoals gezegd, is een van de oplossingen van gevestigde welzijnsorganisaties het ontwikkelen van intensievere *plusvarianten*. Omdat de uitdrukking "de

⁶⁴ Zie ook het Q-college "Hoe helpen we de 2%-jongeren?": <https://www.youtube.com/watch?v=gJbptlqSJ3M>.

2%” nog niet bestond toen deze varianten zijn ontwikkeld, noemen we de doelgroep voor nu even de plus-doelgroep. Het opgepluste jongerenwerk wordt aangeboden aanvullend op regulier jongerenwerk.

Zo is bijvoorbeeld binnen de subsidie-aanbesteding van de gemeente Alphen aan den Rijn het reguliere jongerenwerk de aangewezen partij voor jongeren die extra ondersteuning kunnen gebruiken vanwege een enkelvoudige hulpvraag op één van de levensgebieden. Daarnaast is er een deelsubsidie voor *Jongerenwerk Plus* voor een doelgroep op het snijvlak van preventie, zorg en openbare orde en veiligheid met stevige problematiek op één of meerdere leefgebieden. Met een algemene formulering vraagt de gemeente om (Gemeente Alphen aan den Rijn, 2021: 45):

“Professioneel/specialistisch jongerenwerk met een sterke samenwerking met partijen uit andere domeinen als het veiligheidsdomein, leefbaarheid, Jeugdhulp en/of ondersteuning in het kader van de WMO.”

Naast het ‘wat’ wordt ook – in algemene termen – iets gezegd over ‘wie’ dit moet uitvoeren (p.45):

“Het profiel van deze jongerenwerker kenmerkt zich enerzijds door streetwise, hands-on mentaliteit en anderzijds een (cultuur)sensitieve benaderings- en werkwijze uitstralen en neerzetten.”

Ook de context van het werken in een (breed) integraal samenwerkingsverband komt aan bod (p.45):

“Daarnaast vragen we vaardigheden om te werken in een dynamisch samenwerkingsverband. Een combinatie van een goed set professionele vaardigheden en de bekende ‘klik’.”

De extra gelden die hiervoor beschikbaar zijn – in sommige gemeenten betaald vanuit de afdeling Veiligheid – zijn speciaal bedoeld voor een plus-doelgroep: lokale jeugd met (soms meervoudig en complexe) problematiek op het snijvlak van zorg en veiligheid. De doelgroep van het opgepluste jongerenwerk is vaak breder dan de 2% en heeft ook betrekking op minder ernstige gevallen. De 2% valt er echter wel degelijk onder als (belangrijk) deel van die plus-doelgroep.

Per gemeente kan verschillen waar het accent ligt in zo’n plus-aanpak op het snijvlak van zorg en veiligheid. In het voorbeeld van de gemeente Alphen aan den Rijn ligt de focus van de aanbieder meer aan de zorgkant van de problematiek⁶⁵:

“Nieuw is dat er ‘jongerenwerkers plus’ zijn die zich richten op het snijvlak van preventie en jongerenwerk, zoals de integrale aanpak Snijdelwijk (Boskoop) en Alphen Noord. Deze jongerenwerkers gaan jongeren die tot nu toe buiten de boot vallen en meervoudige problemen hebben, intensief individueel coachen.”

Dat is ook zo in de gemeente Groningen⁶⁶:

⁶⁵ Bron: <https://www.participiaalphen.nu/professionals/opgroeien>.

⁶⁶ Bron: <https://www.nationaalprogrammagroningen.nl/projecten/jongerenwerk/>.

“Het doel van het project Jongerenwerk+ is om kwetsbare jongeren op te laten groeien tot kansrijke en weerbare volwassenen. Gemeente Midden-Groningen doet dit door het huidige jongerenwerk, voor jongeren van 12 tot 27 jaar, te versterken. Een plus op het jongerenwerk.”

Bij andere partijen die opgeplust jongerenwerk aanbieden ligt de nadruk meer op het oplossen van veiligheidsproblematiek, zoals in de gemeente Tilburg. Daar is het doel van Jongerenwerk+ (Hoogeveen, 2017: 6):

“...om escalatie van overlastgevende jongeren in de publieke ruimte te voorkomen.”

En ook in de gemeente Den Haag lijkt dat een belangrijke focus in het opgepluste jongerenwerk⁶⁷:

“... jongeren aan op hun gedrag en wat dit betekent voor de andere gebruikers van het plein of de straat. Samen met de jongeren bespreken zij om welke manier het samenkomen van en het gedrag van de jongeren gereguleerd kan worden door samen na te denken over een andere manier van vrijetijdsbesteding. Dit kan bijvoorbeeld door te werken aan activiteiten binnen een buurthuis dan wel via de inzet van een ambulante sportteam.”

Ondanks dat de projecten een bredere doelgroep hebben dan de 2%, zien we altijd nadrukkelijk een focus op minder overlast en criminaliteit. Sommige van deze projecten moeten ook expliciet bijdragen aan ‘meer perspectief’ voor de plus-jeugd, vaak in termen van trajectbegeleiding op weg naar hulp, school en werk. Andere projecten zijn geslaagd als het aantal overlastmeldingen afneemt. Het zijn vaak projecten waar extra financiering voor is geregeld om voor meer werkuren (fte⁶⁸) jongerenwerkers in te zetten.

In grote lijnen lijken de plusvarianten te verschillen van het reguliere jongerenwerk doordat ze de plus-doelgroep wel aanspreken op overlast, dus meer expliciet functioneren als aanvulling op toezicht en handhaving. Ook zien we in projecten dat de plus-doelgroep soms meer gescheiden wordt van de reguliere doelgroep bij gerichte voorlichting (met ervaringsdeskundigen op het gebied van criminaliteit en detentieverleden) en speciale groepsgerichte activiteiten. We zien vooral dat in zulke projecten veel nadruk ligt op ambulante werken in de leefwereld van de jongeren. Dit gebeurt via trajectbegeleiding door middel van coaching, die intensiever en uitgebreider is (Visscher, 2020), dan wat vanuit het reguliere jongerenwerk wordt aangeboden (Koops et al., 2015).

Samengenomen lijken plusvarianten gericht op een iets bredere doelgroep dan de 2% en met een breder doel dan specifiek het voorkomen van het verergeren van een ontluikende criminele carrière. Maar we zien ook dat de 2% wel onder deze doelgroep valt en het doel in sommige van deze plusvarianten óók is om jongeren te motiveren en ondersteunen om een ander toekomstperspectief te creëren. Dat maakt deze varianten zeker het bestuderen waard.

Van grote organisaties tot kleine stichtingen

Zoals gezegd, zijn we verschillende uitwerkingen tegengekomen van Jongerenwerk Plus. Voor de plusvarianten die we aantreffen worden soms verschillende benamingen gehanteerd naast

⁶⁷ Bron: <https://www.meion.nl/straatcoaches/jongerenwerkplus/>.

⁶⁸ Fulltime-equivalent of voltijdsequivalent is een rekeneenheid voor de omvang van een arbeidsovereenkomst of personeelsbestand. Een fte komt overeen met de volledige werkweek van één werknemer.

Jongerenwerk Plus, zoals Intensief Jongerenwerk, of Sterk Jongerenwerk. We zien in de praktijk een aantal verschillende organisatievormen:

- **Intern plus-jongerenwerkers aanstellen:** We zien gevallen waarin een gevestigde welzijnsorganisatie die het reguliere jongerenwerk doet een speciaal project begint. Die organisatie selecteert zelf een aantal werkers die competent genoeg zijn om met de plus-doelgroep te werken, waaronder de 2%, en start een bijzonder project.
- **Onderaannemer inhuren:** In andere gevallen lijkt dat op papier zo, maar blijkt in de praktijk dat een aparte organisatie functioneert als een onderaannemer. Die onderaannemer kan een lokale stichting zijn, soms ook een zzp'er, die zelf meer aansluiting vindt bij de doelgroep. In andere gevallen is het een professionele partij die (gespecialiseerde) ambulante trajectbegeleiding biedt aan jeugdigen en jongvolwassenen in verschillende gemeenten. Eigenlijk is er dan sprake van een zorgaanbieder onder de vlag van welzijn. Onderaannemers moeten voortbouwen op de relaties die het reguliere jongerenwerk al heeft opgebouwd met de doelgroep. Doorgaans is die onderaanbesteding niet af te zien aan het project, omdat dit op papier nog onder de overkoepelende vlag van de welzijnsorganisatie wordt aangeboden. Bij een aantal projectplannen voor 'Preventie met gezag' zien we meer openlijk dat een reguliere welzijnsorganisatie als onderdeel van het plan een aantal van de aangevraagde werkuren (fte) inlevert om een organisatie met meer expertise naar voren te schuiven voor een deel van de uitvoering op de 2%. Naast structurele middelen levert dat lokaal ook een stuk erkenning op voor zo'n partij ten opzichte van de geijkte welzijnsorganisatie die het reguliere jongerenwerk verzorgt.
- **Kleine stichtingen als lokale expert:** Soms gaan kleine stichtingen zich – als relatieve nieuwkomers – specifieker profileren als specialist voor de plus-doelgroep en proberen ze los te komen van reguliere welzijnsorganisaties. Zij zoeken ook expliciet de benodigde samenwerking met het veiligheidsdomein (politie en handhaving). Dat kan een kleine stichting of sportschool zijn die lokaal bekendheid geniet, aansluiting vindt bij de doelgroep en enig gezag op straat heeft. Zulke organisaties bieden vaak ook inzet op urgente momenten wanneer extra toezicht en handhaving nodig is voor jeugd op straat, zoals met kermis, Oud en Nieuw, EK of WK en Ramadan. Dat maakt ze populair in het veiligheidsdomein. Soms krijgen die kleine stichtingen een eigen opdracht naast de gevestigde welzijnsorganisatie. Het komt ook voor dat die organisaties echter niet altijd voldoende professioneel zijn opgezet, wat kan leiden tot wrijving en financiële misstanden⁶⁹.
- **Grotere specialisten op de plus-groep:** Een aantal grotere welzijns- of sportorganisaties profileert zich op professionelere wijze als specialisten op de plus-groep. Zij hoeven niet als onder- of zijaannemer te opereren en kunnen uitgroeien tot grotere spelers op de

⁶⁹ Een publiek bekend voorbeeld is het gedoe rondom Stichting Connect, wat een schaduw wierp op de vele successen die Said Bensellam op straat heeft behaald (Van Gemert, 2015), onder meer met zijn Jeugd Preventie Team. Zie: https://www.at5.nl/artikelen/151587/tekorten_bij_stichting_sad_bensellam.

welzijnsmarkt. Zij worden dan geduchte concurrenten van meer gevestigde partijen⁷⁰. We zien dat sommige van deze partijen zich ook profileren op basis van praktijkgericht onderzoek⁷¹.

- **Vanuit sportopbouwwerk:** Tijdens de quickscan zijn we op plus-projecten gestuit die zijn opgebouwd rondom sport. Een aantal daarvan wordt opgezet vanuit de gemeente zelf en gefaciliteerd vanuit *sportopbouwwerk* in plaats van een externe partij. Vaak is de insteek dat een sportaanbod vanuit de gemeente het lokkertje is voor de plus-doelgroep, gecombineerd met een aansprekend (sportief) rolmodel. Aangezien sport het vertrekpunt is van deze variant, kan zo'n project worden ondergebracht bij de gemeentelijke afdeling sport (in sommige gemeenten opmerkelijk genoeg samengebracht in een afdeling 'sport en veiligheid'). Uiteindelijk gaat het in plannen en uitvoering om iets wat sterk lijkt op een plusvariant van jongerenwerk. Daarbij moeten sportactiviteiten, aangevuld met voorlichting en individuele begeleiding, leiden tot minder overlast en criminaliteit. Net als bij opgeplust jongerenwerk is het doel positieve gedragsverandering, perspectief bieden (opleiding, werk) en een brug slaan naar gespecialiseerde hulpverlening. Als in zo'n gemeente jongerenwerk aanwezig is dat zich wil richten op de plus-doelgroep en niet in zo'n project wordt meegenomen, kan dit regelmatig tot wrijving en concurrentiegevoelens leiden tussen partijen.

4.2 Intensieve coachingstrajecten voor de 2%

Naast de opgepluste projecten vanuit de kant van welzijn en sport, zien we ook intensieve coachingstrajecten vanuit de welzijns- en/of zorgkant. Die kunnen volgens onze zienswijze ook vallen onder specialistisch jeugdwerk voor de 2%. We zien daarbij organisaties die naar eigen zeggen speciaal zijn (in)gericht op de 2%-doelgroep. Soms komt hun financiering vanuit dezelfde middelen als het jongerenwerk, dus vanuit welzijn. Gedocumenteerde voorbeelden daarvan zijn Presikhaaf University in de gemeente Arnhem (Bruinsma & Tops, 2022) en Connect2Jeugd in de gemeenten Tilburg en 's-Hertogenbosch (Derks, 2023). Vanwege recente ontwikkelingen rondom 'Preventie met Gezag' (PMG) worden voor intensieve coaching tevens aanvullende PMG-middelen aangevraagd door gemeenten, zoals in de gemeente Eindhoven voor Stichting Jeugdcoach⁷². Andere keren worden coachingstrajecten betaald met middelen voor zorg en hulpverlening, vanuit een persoonsgebonden budget, zoals in de gemeente Rotterdam bij coaching door Stichting Urban Skillz⁷³. Ook komen we in gemeenten ingewikkelde combinaties tegen van al dat soort middelen, zoals in de gemeente Echt-Susteren bij XL Group Streetcare⁷⁴.

Een duidelijk overzicht van alle – vaak wat kleinere – partijen die intensieve coachingstrajecten aanbieden, ontbreekt vooralsnog. Wel vullen ze op hun manier ook het gat tussen regulier jongerenwerk en gespecialiseerde jeugdzorg. Het is geen zorg in termen van

⁷⁰ Zie bijvoorbeeld: <https://schie.nu/nieuws/14289/jongerenwerk-weg-bij-dock-aanbesteding-gewonnen-door-yets-en-buurtwerk>.

⁷¹ Een bekend voorbeeld is Jongerenwerk op Zuid met hun Intensieve Jongerenaanpak. Zij hebben in Rotterdam 'Gezaghebbend Jongerenwerk' ontwikkeld met een sterke nadruk op werkers die 'streetwise' en 'booksmart' zijn (Carinhoza da Graça et al., 2019; Albrecht, 2020). Online werken wordt daarbij gezien als een integraal onderdeel van het jongerenwerk (De Ronde, 2023). Andere bekende voorbeelden zijn Presikhaaf University in Arnhem (waar nu onderzoek loopt van Shanna Mehlbaum in samenwerking met Bureau Beke) en FC Social Work in Nijmegen (onderzocht door Movisie en studenten van de Hogeschool Arnhem Nijmegen).

⁷² Zie: <https://jeugdcoach.nl/>.

⁷³ Zie: <https://www.urbanskillz.com/>.

⁷⁴ Zie: <https://www.groupxl.nl/streetcare-op-straat>.

behandeling, bijvoorbeeld bij trauma's of stoornissen. Het is ook geen specifieke vorm van hulpverlening, zoals bij schulden of verslaving. Het zijn trajecten waarbij een individu in diens leefwereld intensief wordt gecoacht om zijn leven weer op de rails te krijgen. Dat betekent wel aansluiting vinden bij behandeling en hulpverlening als dat nodig is.

De doelgroep van dit soort coachingstrajecten is in sommige gevallen breder dan de 2%. Op websites valt te lezen dat de coaching kan worden ingezet voor diverse vormen van complexe en meervoudige problematiek rondom jongeren. Dit soort intensieve coachingstrajecten zijn dus niet alleen een vorm van plus-preventie om doorgroei in (georganiseerde) criminaliteit te voorkomen. In de praktijk kijken wij vooral naar de organisaties die hun coachingstrajecten voor een aanzienlijk deel inzetten voor jongeren die vallen onder de 2%. Daarnaast zien we een aantal partijen die speciaal zijn gericht op deze doelgroep. Hierdoor bouwen zulke professionals steeds meer kennis en ervaring op over het realiseren van plus-preventie voor de 2%. Dergelijke varianten van coaching vallen daarom als potentiële vormen van specialistisch jeugdwerk binnen onze black box.

In een coachingstraject wordt de jongere ondersteund in de situatie thuis binnen het gezin, gestimuleerd om zelfredzaamheid te bevorderen, en begeleid naar een zinvolle dagbesteding, school of werk. Daarbij vormt de coach als doorverwijzer de verbindende schakel met de gespecialiseerde behandelaars en hulpverleners van wie expertise nodig is gedurende het traject. Ook de veiligheidskant krijgt aandacht van de coach als verbindende schakel met onder meer politie, jeugdreclassering en leerplicht. Het verminderen van overlastgevend gedrag en/of criminaliteit is dan ook doorgaans een belangrijk doel van het traject.

Wat is het verschil tussen een jeugdcoach en een jongerenwerker?

Voor een buitenstaander kunnen al deze begrippen verwarring oproepen, zeker omdat termen als jeugdcoaching en jongerenwerk ogenschijnlijk sterk op elkaar lijken. Een jeugdcoach is echter niet hetzelfde als een jongerenwerker (plus) of sportopbouwwerker. Wolsink et al. (2023: 40) zeggen daarover:

"Het verschil tussen een jongerencoach en een jongerenwerker is dat de jongerencoach uitgaat van een persoonsgerichte aanpak binnen de context van het gezin en de jongere, terwijl de jongerenwerker meer vanuit een groepsgerichte aanpak werkt."

Het gaat dus feitelijk om een omgekeerde aanvliegroute in dezelfde black box van specialistisch jeugdwerk. De jongerenwerker of sportopbouwwerker organiseert groepsgerichte activiteiten en neemt bepaalde plus-jongeren (waaronder de 2%) apart voor individuele begeleiding in een opgepluste variant. De jeugdcoach werkt vanuit een individuele casus en leert zo diens sociale omgeving kennen, wat ook tot gezins- of groepsgerichte activiteiten kan leiden, of zelfs betrokkenheid van de hele gemeenschap of 'community' (Derks, 2023).

Helaas is jeugdcoach ook een containerbegrip. Ook in de sport en in het welzijn zijn 'jeugdcoaches' te vinden met uiteenlopende doelstellingen qua begeleiding en ondersteuning. Als wij het in dit onderzoek hebben over een 'jeugdcoach' dan bedoelen wij een specifieke, ambulante trajectbegeleider die vanuit de gemeente wordt gekoppeld aan een (2%-)jongere voor preventie van overlast en criminaliteit en het werken aan perspectief.

Duidelijkheid over de rol van een specifieke jeugdcoach voor de 2%

Vanwege een intensieve aanwezigheid in de leefwereld van de jongeren, het gezin en de gemeenschap, aangevuld met groepsgerichte activiteiten, botsen aanbieders van ambulante trajectbegeleiding met een jeugdcoach nog wel eens met welzijnsinstellingen die het reguliere jongerenwerk aanbieden in een gemeente, waaronder ook individuele begeleiding. Zo blijkt uit de quickscan dat jeugdcoaches bijvoorbeeld niet welkom zijn in een buurthuis uit angst voor concurrentie op de welzijnsmarkt. In de gemeenten waarin dat wel goed gaat is de positie en rol van partijen goed uitgekristalliseerd en bekostigd.

Een jeugdcoach is in zo'n gemeente voor alle betrokkenen duidelijk gepositioneerd in het gat tussen welzijn en gespecialiseerde zorg als aanvulling op het jongerenwerk en in afstemming met jeugdzorg. Die rol is intensief en specialistisch van aard met de opdracht om het hele 'systeem' rondom die jongere in te duiken. Dat betekent niet alleen veel aandacht voor het 'systeem' van gezin en gemeenschap, maar dat betekent ook de brug slaan met alle ketenpartners rondom zo'n jongere vanuit zorg en veiligheid, waaronder ook reguliere jongerenwerkers kunnen vallen. De jeugdcoach wordt geacht vanuit het specialisme het beste te weten wat deze doelgroep nodig heeft. In die zin coacht de jeugdcoach ook de ketenpartners vanuit veiligheid en zorg door duidelijk te maken wat dit van hen vraagt in hun rol om een bijdrage te leveren aan de gezamenlijke, integrale aanpak.

Methodische onduidelijkheid

Over wat een jeugdcoach in haar of zijn rol precies doet (interventies), waar (thuis, op straat, op school), volgens welke werkwijze (methodiek), en met welk resultaat, lijkt nog meer duidelijkheid gewenst. Niet zelden werken ambulante begeleiders die goed aansluiten bij deze doelgroep nog veel 'op gevoel' (De Wit et al., 2019: 63-73). Meer duidelijkheid zou ook helpen om een goed onderscheid te kunnen maken in de rol van de jeugdcoach ten opzichte van het opgepluste jongerenwerk of het jongerenwerk op school. Veel van wat is te vinden op websites van aanbieders van coachingstrajecten, is nog erg algemeen. Er staat dan bondig informatie over de globale doelen, zoals 'begeleiding naar werk of school', 'bevorderen van zelfredzaamheid' of 'doorverwijzing naar passende zorg indien nodig'. Over hoe dat wordt gedaan door een jeugdcoach valt bijvoorbeeld te lezen dat ze 'een extra stap zetten die nodig is' en 'outreaching werken' op basis van 'echt contact met jongeren' om zo te komen tot 'echte oplossingen'. Soms staat ook nog vermeld wat belangrijk is voor de werkrelatie (zoals uitgaan van de behoefte van de jongere en de benodigde culturele sensitiviteit) of dat goed wordt samengewerkt met de partners binnen een integrale, persoonsgerichte aanpak vanuit een Zorg- en Veiligheidshuis.

Hoe dat allemaal in zijn werk zal gaan, welke bekende obstakels daarbij worden overwonnen op welke wijze, en wat men dan precies verwacht te bereiken, is op die websites in ieder geval niet verder uitgewerkt. Inmiddels is een aantal coachingstrajecten voor de 2%-doelgroep op het snijvlak van zorg en veiligheid wel uitgebreider gedocumenteerd. In die bronnen staat al een uitgewerkte methodiekbeschrijving met een fasering van een traject, een uitwerking van wat werkt om een werkrelatie op te bouwen met de doelgroep, en oplossingen voor knelpunten in de integrale samenwerking (Jolink-Verkuijlen, 2021; Akhath et al., 2023). Enkele van die beschrijvingen hebben vooral betrekking op een al wat oudere groep jongeren vanaf 16 jaar (Dragt, 2020; Vervoort, 2022).

Geen goed beeld van financieel knip- en plakwerk

Het is soms een ingewikkelde kwestie hoe de jeugdcoach wordt gefinancierd in een gemeente. Tijdens de quickscan is een aantal constructies naar voren gekomen. Daarbij benadrukken ambtenaren dat het soms niet eenvoudig is in hun gemeente om een specifieke jeugdcoach voor een jongere uit de 2%-doelgroep passend in hun financieel model onder te brengen. We zijn in de quickscan de volgende constructies tegengekomen:

- **Wmo:** Zoals gezegd, worden de benodigde middelen soms betaald vanuit de Wet maatschappelijke ondersteuning. Dan gaat het om een hoeveelheid uren per week per jongere, afgestemd op vooraf bepaalde doelen. Over de resultaten legt de coach verantwoording af in integrale overlegstructuren, vaak binnen het Zorg- en Veiligheidshuis.
- **Jeugdwet:** De middelen kunnen ook worden betaald vanuit de Jeugdwet. Op basis van een indicatie is dan vastgesteld hoeveel zorg een jongere krijgt en waarvoor, waaronder de coaching als die onder deze constructie valt. Die kan ook betaald worden vanuit een persoonsgebonden budget (pgb). Dan is het bedrag dat de gemeente vergoedt bepaald op basis van die indicatie en bepaalt het gezin zelf waar zij de zorg inkopen, inclusief de coaching.
- **Knip- en plakwerk:** In weer andere constructies lijkt sprake te zijn van knip- en plakwerk, waarbij een partij het grootste gedeelte gefinancierd krijgt vanuit de Jeugdwet (op basis van een minimum aantal individuele coachingstrajecten op jaarbasis), maar ook een deel van de kosten vergoed krijgt vanuit de sociale basis (als aanvulling op het reguliere jongerenwerk). Dat laatste is bepaald omdat deze partij ook groepsgericht in buurten en op scholen aan de slag moet kunnen als de individuen onderdeel zijn van een groep die ernstige overlast veroorzaakt of drugs dealt. De ruimte die zij dan nodig hebben om 'in de systemen te duiken' van gezinnen, gemeenschap en netwerkpartners, wordt dan uit die sociale basis bijgefinancierd.
- **Onderaannemers:** We komen ook nog andere voorbeelden tegen van constructies met onderaannemers: aanbieders van coachingstrajecten die ingehuurd worden door een grotere zorg- of hulpverleningsorganisatie die weer onder contract staat bij de gemeente als vaste, ingekochte zorgpartner. En dan zijn er ook nog plekken waarbij de afdeling Veiligheid van de gemeente ook hier weer een duit in het zakje doet als dat nodig is om een wenselijk traject te realiseren. Eerlijkheid gebied te zeggen dat wij tijdens de quickscan nog geen duidelijk overzicht hebben gekregen van alle constructiesoorten die gemeenten hanteren om deze vorm van specialistisch jeugdwerk te financieren. Het is een onderwerp dat duidelijk nog meer aandacht behoeft in het vervolgonderzoek.

Zzp'ers een risico voor kwaliteit en consistentie

Naast ingewikkelde financieringsstromen zien we tijdens de quickscan nog een andere opmerkelijke ontwikkeling waar we meer inzicht in moeten krijgen. Zowel binnen het jongerenwerk als in de zorg zien we professionals verder gaan als ondernemer, meestal als 'zelfstandige zonder personeel' (zzp'er). Deze professionals dichten zichzelf vaak bijzondere kwaliteiten toe wat betreft aansluiting vinden bij de 2%-doelgroep. De reden om als zzp'er te gaan werken kan de aantrekkingskracht van het ondernemerschap zijn: zelf kunnen bepalen hoeveel of wanneer iemand wil werken en meer verdienen (al moet diegene zelf rekening houden met

BTW en pensioen). Soms speelt ook mee dat iemand genoeg heeft van beperkingen vanuit een bepaalde welzijnsorganisatie of zorginstelling ten aanzien van wat diegene mag doen met de 2%-doelgroep binnen de werkuren. Dan speelt frustratie over beleid en uitvoering een rol omdat ze voelen dat ze niet mogen of kunnen doen wat nodig is voor de 2%.

Tot zover klinkt dat allemaal ondernemend en nobel. Er zijn zzp'ers die uitstekend werk leveren en dat zijn zeker niet alleen maar ex-delinquenten die zichzelf nu als rolmodel naar voren schuiven. Alleen stuiten we daarnaast helaas op klachten over allerlei misstanden. Vooral in relatie tot nieuwe kansen op de welzijnsmarkt door de grote aandacht voor 'jonge aanwas', de beschikbare middelen en de soms grote afstand van de gemeente zelf tot de doelgroep of de gemeenschap waarin het moet gebeuren. Binnen het opgepluste jongerenwerk ziet Peggy bijvoorbeeld het volgende:

"Wat ik zo jammer vind, zijn die ervaringsdeskundigen die dan als zzp'er vooral een opdracht in de wacht willen slepen als rolmodel of persoonlijk begeleider. Meer dan dat ze daadwerkelijk iets doen. Dat wekt ook op den duur veel wantrouwen bij onze jongeren. Ze lijken meer gefocust op het geld dan op de resultaten."

In relatie tot zorg- en hulpverlening valt tijdens het veldwerk regelmatig het woord 'zorgcowboys'⁷⁵. Ook dat zijn vaak ervaringsdeskundigen die de doelgroep goed kennen, een soortgelijke achtergrond delen (van de straat, cultuursensitief) of als ex-delinquent een bepaalde status hebben. Inmiddels zijn grote zorgen over de verkeerde figuren die zoals zzp'er een rol oppakken in de zorg, meldt o.a. het Algemeen Dagblad (9 mei 2023)⁷⁶:

"De zorg is een lucratieve speeltuin voor criminele zzp'ers. Uit onderzoek blijkt dat mensen zonder diploma's, maar met een strafblad, als zelfstandig zorgverlener duizenden euro's per maand binnenharken. Zorg leveren ze niet of nauwelijks, en de pakkans is minimaal."

Ook als het gaat om de rol als coach in een begeleidingstraject, bestaan zulke zorgen over ervaringsdeskundigen met mooie verhalen, weinig zicht op methoden en resultaten en een voorkeur om te werken via het persoonsgebonden budget (vanwege minder controle en bemoeienis vanuit de gemeente). Op LinkedIn zegt een adviseur Zorg en Veiligheid daarover open en eerlijk⁷⁷:

"Gemeenten weten vaak zelf de doelgroep van de straat niet te bereiken dus zetten zij partijen in. Populistisch, weinig ruimte voor andere denkwijzen met een groot financieel belang. Hier komen dan vervolgens issues in de keten wat het onveiliger maakt dan het was. Wanneer er niet scherp gecontroleerd wordt, vormen deze organisaties en individuen een gevaar voor de doelgroep. Mijn conclusie is dat ervaring welkom is, rolmodellen werken maar er goed gekeken moet worden naar wie er wordt binnengehaald. De foute figuren er tussenuit vissen blijkt enorm moeilijk, mij lukt het in ieder geval niet altijd."

Een interessante vraag is hoe dat gat in de zorgmarkt is ontstaan waardoor dit soort 'foute figuren' een risico zijn gaan vormen.

⁷⁵ Zie ook: <https://www.ftm.nl/dossier/zorgcowboys>.

⁷⁶ Bron: <https://www.ad.nl/binnenland/dure-autos-en-stapels-cash-criminele-zzpers-slaan-hun-slag-in-de-zorg~a72bd146/>.

⁷⁷ Deze quote is met toestemming van deze ambtenaar overgenomen.

Een gat in de zorgmarkt

Het Samenwerkingsplatform Sociaal Domein⁷⁸ heeft inzichtelijk proberen te maken waarom een niche voor instrumenteel gedreven 'zorgcowboys' is ontstaan. Het begint bijvoorbeeld met een onveilige situatie die escaleert, zoals een jongere die komt te overlijden na een steekpartij. Zo'n incident genereert veel negatieve media-aandacht, waardoor een schijnwerper komt te staan op de professionele partijen die al betrokken (zouden moeten) zijn bij die jongere of het gezin. Die aandacht voor wat mis is gegaan bij de organisaties, kan leiden tot strengere controles van inspecties op betrokken zorgaanbieders en strenger contractmanagement. De betrokken partijen gaan nadenken over hoe ze deze problemen in de toekomst kunnen vermijden. Dat betekent onder meer het willen mijden van dit soort complexe en risicovolle casuïstiek, bijvoorbeeld met stevigere contra-indicaties op basis waarvan een jongere niet geschikt kan worden bevonden voor een zorgaanbieder. De strengere inkoopprocedure en aangescherpte toelatingseisen voor zorg maken dat het aanbod verder wordt ingeperkt binnen die gemeente. Er is dan minder ruimte voor het benodigde maatwerk voor de 2%-doelgroep en hun gezinnen.

Dat betekent dus dat naar verhouding een grotere doelgroep met meervoudige, complexe problematiek, waaronder de 2%, niet past in het overgebleven aanbod. De procesregisseurs van een lokaal Zorg- en Veiligheidshuis raken daardoor in de knel bij het zoeken van zorg- en hulpverlening voor jongeren in deze doelgroep. De uitweg is om te shoppen bij de niet-ingekochte aanbieders die wel zeggen deze doelgroep te kunnen bedienen. Dat maakt uiteindelijk dat een gemeente meer afhankelijk wordt van (potentieel instrumenteel gedreven) dure aanbieders. Mogelijk zitten daar 'zorgcowboys' tussen die hun beloften niet nakomen, ongediplomeerde werkers inzetten, en mogelijk zelfs nieuwe onveilige en ongewenste situaties in de hand werken. Als daar weer een heftig incident uit voortkomt in die gemeente, is de cirkel rond.

Ook een gat in de markt voor zzp'ers bij welzijn?

Hoe deze dynamiek in het welzijnswerk precies ontstaat met zzp'ers als concurrenten van (opgepluste) jongerenwerkers, is nog niet goed in kaart gebracht. Wel wordt tijdens het veldwerk regelmatig melding gemaakt van zzp'ers in het jongerenwerk op straat of op school. Zo is in een gemeente via een bepaalde financiële constructie een zzp'er aan de slag gegaan om zogenoemde versterking aan te bieden als een ervaringsdeskundige kracht die extra inzet pleegt op de 2%-doelgroep. Dit gebeurde naar aanleiding van een situatie waarbij de "bakfietsen van de yuppen" in de fik zijn gegaan, aldus een oud-jongerenwerker van die buurt, en die het nieuws heeft gehaald. Een jongerenwerker wiens contract niet werd verlengd - vanwege het ontbreken van een HBO-diploma - bij een welzijnsorganisatie, kon nu wél als zzp'er terugkomen in deze wijk én naar verhouding tegen veel hogere kosten.

Naast een onwenselijke impuls in de concurrentiestrijd op de lokale welzijnsmarkt, lijkt vooral de tijdelijkheid van deze zzp-contracten een probleem. Wellicht dat zzp'ers door hun tijdelijke betrokkenheid de wijk en prominente figuren daarbinnen niet goed genoeg leren kennen. De inzet van deze zzp'er op basis van tijdelijke contracten ondermijnt vooral het belang van consistentie in uitvoerend personeel (die ook bij reguliere organisaties al problematisch is blijkt uit de quickscan). Dat is een werkzame randvoorwaarde in het jongerenwerk (Sonneveld, 2022), en naar verwachting ook in het opgeplust jongerenwerk én specialistisch jeugdwerk.

In bepaalde wijken bestaat een prangende vraag naar specialisten die beter aansluiten bij de doelgroep dan jongerenwerkers die daar voor een welzijnsorganisatie werken. Dit weerspiegelt de afhankelijkheid van een gemeente in de zoektocht naar maatwerk voor de

⁷⁸ Zie: <https://vng.nl/rubrieken/onderwerpen/platform-sociaal-domein>.

doelgroep die we al zagen in zorg, maar dan ook bij welzijn. Met tijdelijke contracten voor deze zzp'ers zullen de jongeren – ongeacht kwaliteit of behaalde successen – weer een teleurstelling moeten verwerken als deze werker binnenkort op een dag weer vertrekt. Dat zal naar verwachting het wantrouwen bij de jongeren in de overheid en zorg- en welzijnsorganisaties alleen maar aanwakkeren en ook vooroordelen voeden over professionals die vooral uit zijn op het geld.

4.3 Wat valt buiten de black box van specialistisch jeugdwerk?

In het voorgaande staat wat is gevonden over opgeplust jongerenwerk, vooral georganiseerd vanuit groepsgericht welzijnswerk, en intensieve coaching, opgezet vanuit individuele, ambulante zorgtrajecten. Beiden zijn varianten van specialistisch jeugdwerk voor de 2% waarbij gewerkt wordt aan de benodigde plus-preventie. De werkzame bestanddelen en het beoogde resultaat van deze preventieve werkzaamheden zullen wij verder onderzoeken in de komende jaren. Uit de quickscan is tevens naar voren gekomen dat ook de financiële inbedding en andere randvoorwaarden het onderzoeken waard zijn, omdat de toekomstige inzichten anders nooit zullen landen in het werkveld.

Omdat het te onderzoeken vraagstuk binnen de black box in die zin al ingewikkeld genoeg is, lijkt het van groot belang om de zaak zoveel mogelijk te versimpelen. Dat doen we door een aantal bestaande en nieuwe projecten buiten de black box te plaatsen. Die zouden op het eerste oog aangezien kunnen worden voor 'specialistisch jeugdwerk' voor de 2%, maar bij nader inzien blijken die projecten twijfelgevallen omdat ze nog te onduidelijk zijn of een oudere doelgroep bedienen. Andere projecten blijken uiteindelijk een ander doel te hebben dan criminele carrières voorkomen of zijn ronduit discutabel vanwege onjuiste onderliggende aannames en het risico van averechtse effecten. Die laatste projecten plaatsen we sowieso buiten onze black box. Zo wordt duidelijk afgekaderd op welke projecten onderzoek naar specialistisch jeugdwerk voor de 2% zich de komende jaren zal richten.

Credible Messengers

Het eerste project waarover we nu twijfelen om deze in de black box te plaatsen is *Credible Messengers*. Het betreft een project rondom 'geloofwaardige boodschappers' voor de moeilijk te bereiken doelgroep jeugd, waaronder de 2%. Dit project is opgezet vanuit de behoefte van gemeenten om te beschikken over een netwerk waarin 'straat' en 'systeem' zijn vertegenwoordigd. Naast ervaringsdeskundigen bestaat het netwerk uit academici, behandelaars, jongerenwerkers, politieagenten en ambtenaren.

De oorspronkelijke en bekendste vorm van Credible Messengers⁷⁹ in Nederland is het project ADAMAS een initiatief van de gemeente Amsterdam, in het bijzonder van het Actiecentrum Veiligheid en Zorg en stichting Your Lab. Gezien de aard van het project is het nadrukkelijk niet 'van de overheid'. Men zoekt een organisatievorm waarin gedeeld eigenaarschap is gewaarborgd, financiering is geregeld en het belang en de rol van Credible Messengers zijn vastgelegd. Een reden om deze Credible Messengers voorsnog niet toe te voegen aan de black box van specialistisch jeugdwerk is dat het project in ontwikkeling is. Daardoor is voor ons op dit moment nog onvoldoende vast te stellen in hoeverre het bewerkstelligen van plus-preventie voor de 2%, onderdeel is van het project dat is gebaseerd op

⁷⁹ De inspiratie voor de Nederlandse Credible Messengers komt uit de Verenigde Staten waar in New York als geruime tijd een Credible Messenger Justice Centre is gevestigd. Zie: <https://cmjcenter.org/>.

een netwerk en bredere doelstellingen heeft. Op de website staat als beschrijving van het project⁸⁰:

“ADAMAS is een Amsterdams netwerk van Credible Messengers, een combinatie van ervaringsdeskundigen, criminologen, psychologen en andere professionals. Ze kennen ‘de straat’ door hun persoonlijke achtergrond, zijn geworteld in een wijk en hebben een daadkrachtig netwerk.”

Dat ze ‘de straat kennen vanwege hun persoonlijke achtergrond’, en op basis daarvan aansluiting vinden bij de 2%, leest als een verwijzing naar de ervaringsdeskundigen. Wellicht hebben de criminologen en psychologen ook veel kennis en inlevend begrip op basis van hun persoonlijke (werk)ervaring. Toch schept het voor buitenstaanders soms onduidelijkheid: aan wie denkt een opdrachtgever die een Credible Messenger wil inzetten? Aan een ervaringsdeskundige of een academicus? Waarschijnlijk is het vooral de eerste. Dit sluit ook aan bij de beschrijving in de eerste, korte evaluatie van zowel het opleidingstraject ADAMAS en netwerkpraktijk voor Credible Messengers als een zomerprogramma voor jongeren (Kaulingfreks, 2022). In die korte evaluatie van het project staat dat de Credible Messengers vooral de personen zijn (2022: 2):

“...in wijken van Amsterdam die het gedrag van jongeren tot 27 jaar met veel criminogene factoren positief kunnen beïnvloeden waardoor ze pro sociaal gedrag gaan vertonen en voorkomen wordt dat ze in de drughandel terecht komen.”

In navolging van Kaulingfreks beperken we ons tot de rol van deze ervaringsdeskundigen als ‘credible’ voor de doelgroep en niet zozeer de academici of behandelaars. We kijken dus slechts naar een deel van het netwerk dat het project behelst. Vervolgens is dan de vraag wat die selectie van Credible Messengers doet en wie zij helpen: professionals, jongeren of allebei? Op basis van de website en aanvullende informatie van de betrokkenen valt hun rol en doelgroep uiteen in verschillende onderdelen. De Credible Messengers kunnen zelf projecten opzetten voor en met jongeren, ze kunnen ingaan op aanvragen vanuit professionele partners vanuit het sociaal of veiligheidsdomein, ze kunnen betrokken raken bij individuele casuïstiek omtrent een jongere, en ze geven voorlichting of treden naar buiten in media.

Meedenken met organisaties, afdelingen en professionals over de leefwereld van de 2%-doelgroep en zij nodig hebben⁸¹, heeft als uitkomst dat adviezen van Credible Messengers worden meegenomen. Zo heeft de politie hun adviezen gebruikt voor de ontwikkeling van preventief fouilleren en in campagnes tegen wapengeweld. Voor onze zoektocht naar specialistisch jeugdwerk lijken andere rollen en doelgroepen relevanter. Zo helpen de Credible Messengers professionals bij casuïstiek en zijn zelf direct betrokken op de 2%-doelgroep. Samen met partners wordt gekeken waar een aanvulling op kunnen zijn op het jongerenwerk⁸², problematiek op scholen⁸³ of gespecialiseerde jeugdhulpverlening⁸⁴.

⁸⁰ Website: <https://crediblemessengers.nl>, geraadpleegd 21 februari 2023.

⁸¹ Inhoudelijk gaat het om ingewikkelde kwesties zoals ouderbetrokkenheid of criminele uitbuiting en fenomenen zoals uithalen, explosies, wapenbezit- en gebruik.

⁸² ADAMAS (2023) *Voorstel aanpak Noord*. Amsterdam: Gemeente Amsterdam, stadsdeel Noord/Dock Amsterdam/Credible Messengers.

⁸³ ADAMAS (2023) *Offerte IJburg College*. Amsterdam: Credible Messengers.

⁸⁴ Bontes, M. (2023). *ADAMAS: inzet Credible Messengers in de forensische jeugdhulp*. Amsterdam: Levvel.

Wat de Credible Messengers doen in deze rollen – nu en in de toekomst – is interessant met het oog op specialistisch jeugdwerk voor de 2%. Voor nu is het echter nog afwachten aangezien deze initiatieven recent zijn gestart of nog in een fase daarvoor verkeren. Het zal vooral ‘maatwerk’ worden, geven betrokkenen aan. In zijn algemeenheid tekent zich wel een duidelijker beeld af dat een deel van het project uiteindelijk een afgebakende rol van betekenis kan gaan te spelen in de black box. Die rol zal dan een aanvulling zijn op jongerenwerk (op school) of jeugdhulpverlening die straks is te definiëren als een vorm van ‘opgeplust’ jongerenwerk of ‘intensieve’ coaching, zoals we die in de black box plaatsen.

Qua onderzoek moeten we ons nu baseren op de eerst, korte evaluatie van Kaulingfreks (2022). Daarin wordt geconcludeerd dat de betrokkenen met veel ‘passie en energie’ samenwerken om jongeren uit de criminaliteit te houden (Kaulingfreks, 2022). Ook is beschreven hoe waardevol het opleidingstraject is voor de deelnemers en dat zij een ‘vernieuwende manier van samenwerken’ ontwikkelen (2022: 25):

“...waarin mensen met een sleutelrol in de wijken en representanten van de overheid en organisaties in het zorg- en veiligheidsdomein elkaar niet alleen ontmoeten maar op een gelijkwaardige basis proberen toe te werken naar een effectieve, preventieve benadering van jongeren die vatbaar zijn voor (drugs)criminaliteit of geweld, en onvoldoende bereikt worden door al bestaande interventies en hulpverlening.”

De eerste evaluatie wijst op een aantal positieve resultaten en biedt adviezen voor doorontwikkeling. Als we kijken naar onze opvatting van specialistisch jeugdwerk, is wat de Credible Messengers doen in deze beschrijving nog algemeen geformuleerd. Daardoor is het project of een gedeelte daarvan nu nog niet te identificeren als een vorm van opgeplust jongerenwerk of intensieve coaching waarmee plus-preventie wordt bewerkstelligd voor de 2%. Om (een gedeelte van) het project in de toekomst mogelijk te includeren in de black box, wachten we eerst de ontwikkelingen en onderzoeksresultaten af rondom de initiatieven in het jongerenwerk, op school en in de jeugdzorg. Bij die laatste zal het lectoraat Aanpak Jeugdcriminaliteit ook betrokken zijn in de begeleidingscommissie. We zullen de ontwikkelingen omtrent die rollen en de beoogde doelgroep met interesse volgen en op basis van die inzichten kijken of de Credible Messengers in de toekomst zijn toe te voegen aan de black box.

Ten slotte blijft een belangrijke openstaande vraag hoe dit alles zich straks lokaal verhoudt tot opgeplust jongerenwerk vanuit welzijnsorganisaties aan de ene kant, en intensieve coachingstrajecten van zorgaanbieders aan de andere kant. Dat is vooral ook van belang voor de financieringsstromen. Het is het uitgangspunt van het project om een verbijzondering te zijn op het aanbod, mogelijk als een vorm van specialistisch jeugdwerk. Daarbij lijkt het zaak de concurrentie tussen zorg- en welzijnsinstellingen die het werkveld reeds compliceert, vooral niet verder aan te wakkeren. De projecten die nu lopen en opstarten in het jongerenwerk, op school en in de zorg, zullen inzichten opleveren over de afstemming met partners en kennis over hoe dit in de toekomst het beste is te organiseren. Dat is een complexe opgave, mede omdat sommige Credible Messengers al werken voor zorg- of welzijnsorganisaties en anderen niet. Ook moet worden gehouden met overlap in werkgebied en doelgroep met andere organisaties. Om deze uitdagingen het hoofd te bieden wordt de organisatorische vorm van een stichting verder uitgewerkt. Het uitgangspunt is dat de Credible Messengers zelf zeggenschap hebben en financiering wordt geregeld vanuit overheid en diverse nationale fondsen.

Straathoekwerkers

Het straathoekwerk is de tweede vorm van welzijnswerk die we nu nog buiten de black box plaatsen. Net als bij de Credible Messengers is de inspiratie voor het *straathoekwerk* over komen waaien uit de Verenigde Staten (Metz, 2011). Binnen het welzijnswerk is naast regulier jongerenwerk daarmee een apart aanbod ontstaan voor de kwetsbare jongeren met meer ingewikkelde situaties dan enkelvoudige problematiek. Het straathoekwerk is per definitie bedoeld voor eenieder die die hulp nodig heeft maar dit niet krijgt.

De doelgroep van het straathoekwerk wordt direct en actief benaderd op straat⁸⁵ om vertrouwensrelaties op te bouwen en hulpvragen in kaart te brengen (Rauwerdink-Nijland & Metz, 2022). In principe zou deze vorm van werken ook bedoeld zijn voor de 2% met een methodiek die passend is. Het straathoekwerk is ook een partner in het veiligheidsdomein. Binnen het vakmanschap is nog wel een zoektocht naar de precieze rol en verantwoordelijkheid van straathoekwerkers in relatie tot veiligheidspartners. Datzelfde geldt voor mogelijke verschillen in deze taakopvatting wat betreft jongere jeugd en jongvolwassenen.

De belangrijkste reden om het straathoekwerk voor nu buiten de black box te plaatsen, heeft met de hogere leeftijd van de doelgroep te maken: in de praktijk vaak ouder dan 16 jaar. Daarmee heeft de opdracht van het straathoekwerk ook een meer curatief dan preventief karakter. Op papier richt het straathoekwerk zich op jongeren in de leeftijd van 12-27 jaar (Rauwerdink-Nijland & Metz, 2022). Uit onderzoek blijkt dat de gemiddelde leeftijd van de doelgroep van het straathoekwerk echter 26,7 jaar is en 22% kinderen heeft (Rauwerdink-Nijland & Metz, 2020). Aan de andere kant is ongeveer 60% van de doelgroep van het straathoekwerk tussen de 12-23 jaar en heeft tussen de 24% en 33% contact gehad met politie of justitie.

Mogelijk zal in een afgebakend deel van deze populatie de gemiddelde leeftijd van de cliëntèle van het straathoekwerk wel tussen 10 en de 16 jaar liggen. In dat geval zou sprake zijn van meer overlap met de ontwikkelingsfase van de 2% waar wij ons op zullen richten in onderzoek. Voor nu is dat echter onvoldoende duidelijk, ook omdat een aantal veldwerkafspraken met het straathoekwerk helaas niet meer konden plaatsvinden in de periode voor deze publicatie. Mocht dat beeld in de toekomst veranderen, dan kan het straathoekwerk alsnog worden meegenomen in de black box als een variant op specialistisch jeugdwerk voor de 2% ter preventie van doorgroei in criminaliteit.

Re-integratieofficiëren (RIO's)

Een veelvoorkomend preventief middel in de aanpak van jeugdcriminaliteit - en vooral recidive - is tegenwoordig de inzet van *re-integratieofficiëren* (RIO's). De RIO's doen weliswaar aan preventie, maar vallen zonder enige twijfel buiten de black box. Volgens het Interdepartementaal Beleidsonderzoek Jeugdcriminaliteit (2022) is RIO een regisseur voor jongeren en jongvolwassenen met complexe en langdurige problematiek waarbij sprake is van overlast en/of criminaliteit al dan niet in combinatie met (forensische) zorg. De RIO heeft twee kerntaken die maken dat het lijkt op specialistisch jeugdwerk. Ten eerste moeten ze jongeren die net uit detentie komen, ondersteunen en perspectief bieden zodat ze niet terugvallen in de criminaliteit. Ten tweede is het zaak dat de RIO's een bindende factor zijn tussen alle partners die zich bezighouden met de re-integratie van de jongere. Net als bij het straathoekwerk is het probleem de leeftijd van de doelgroep. De RIO is bedoeld voor jongeren tussen de 18 en 27 jaar. Bovendien zijn de preventieve werkzaamheden van de RIO gericht op recidive voorkomen in een proces van

⁸⁵ Voor zover bekend zijn straathoekwerkers niet standaard online actief. Daarmee mist mogelijk een belangrijk deel van de hybride leefwereld van de doelgroep.

stoppen met een criminele carrière, in plaats van voorkomen dat beginners doorgroeien in de criminaliteit.

Straatcoaches en jeugdboa's

Zowel *straatcoaches* als *jeugdboa's* vallen onmiskenbaar buiten de black box. Een straatcoach werkt meestal vanuit een stichting, maar soms ook vanuit een gemeentelijke afdeling Veiligheid. De jeugdboa is een reguliere ambtenaar met een taakaccent jeugd⁸⁶. De straatcoaches zijn als volgt gedefinieerd volgens Stichting Aanpak Overlast Amsterdam⁸⁷:

“Straatcoaches mogen geen boetes uitdelen, maar hebben veel overtuigingskracht omdat ze de taal van de straat spreken. Ze dienen respect, integriteit en gezag uit te stralen en een voorbeeld voor de jongeren te zijn.”

Op de website van het CCV staat over jeugdboa's⁸⁸:

“Jeugdboa's treden zichtbaar op tegen jeugdoverlast, ze spreken jongeren aan op antisociaal gedrag en verbaliseren daar waar nodig.”

Beide rollen zijn dus primair gericht op overlastbestrijding van de jeugd en handhaving. In de beschrijving van hun werkzaamheden op verschillende websites⁸⁹ is daarnaast ook aandacht voor straatsensitiviteit, een respectvolle bejegening en interventiewerkzaamheden in gezinnen. In de praktijk gaat het om het in kaart brengen van de jeugdgroep en in contact komen met jongeren om ze aan te spreken op overlast. Ouders worden eventueel thuis gesproken over het wangedrag van hun kinderen op straat om afspraken te maken hoe dit verder te voorkomen is. Mogelijk wordt daarbij ook een verbinding gemaakt met hulpverlening, maar dit staat dan op de achtergrond.

Straatcoaches en jeugdboa's worden gepositioneerd als de verbindende schakel tussen regulier jongerenwerk en de politie, aangezien daar vaak een gat valt (zie hoofdstuk 2). Waar het jongerenwerk vaak werkt vanuit het sociaal domein werken de straatcoaches vanuit het veiligheidsdomein, zoals beschreven in onderzoek naar de Arnhemse Straatcoaches (Derks, 2023). Daarbij ligt de nadruk op overlastbestrijding en handhaving, waarvoor ze worden ingezet door de opdrachtverstrekker. Dit betekent dat perspectief bieden aan de 2% om criminele carrières te voorkomen zo ver van de doelstelling ligt, dat deze partijen niet interessant zijn voor ons onderzoek (al doen benamingen en omschrijvingen soms anders vermoeden).

Overigens dient zich wel één duidelijk uitzondering aan in de gemeente Nijmegen. Daar hebben de Nijmeegse straatcoaches (Bens et al., 2015; Bens & Van den Hurk, 2015) – later ook 'jeugdcoaches' genoemd – zich in de loop der jaren zo doorontwikkeld dat zij nu echt zijn getransformeerd tot professionals die plus-preventie bieden voor de doelgroep (De Jong, 2018; Decartes, 2022). Als 'grote broer' of 'grote zus' werken zij 'ambulant', 'vanuit presentie' en op basis van hun 'ervaringsdeskundigheid' aan gedragsverandering en positief perspectief (Team Jeugdcoaches Nijmegen, 2023). Ondanks dat het een oorspronkelijke club 'straatcoaches' betreft die (nog steeds) vanuit de afdeling Veiligheid wordt aangestuurd, zien we feitelijk een groep

⁸⁶ De afkorting 'boa' staat voor buitengewoon opsporingsambtenaar.

⁸⁷ Bron: <https://www.aanpakoverlast.nl/#straatcoaches>.

⁸⁸ Bron: <https://hetccv.nl/onderwerpen/veiligheidsbeleving/praktijkvoorbeelden/alle-praktijkvoorbeelden/jeugdboa-ede/>.

⁸⁹ Zie bijvoorbeeld: <https://jeugdboa.nl/> en <https://straatcoach.nl/>.

professionals specialistisch jeugdwerk voor de 2% aanbieden, zoals we dat ook aantreffen in opgeplust jongerenwerk vanuit welzijn of intensieve coaching vanuit zorg. Vandaar dat Nijmeegse jeugdcoaches een uitzondering vormen die wél binnen onze black box valt. Mogelijk dienen zich in toekomstig onderzoek meer van dergelijke uitzonderingen aan.

Alleen advisering en 'laaghangend fruit'

Alle projecten die vooral gebaseerd zijn op adviesverstrekking vallen ook buiten de black box. In die gevallen komt een – vaak zelfbenoemde - expert in een buurt of op een school vertellen hoe professionals beter met de doelgroep kunnen omgaan. In het afgelopen halfjaar zijn volgens respondenten veel teleurstellende voorbeelden voorbijgekomen van deze constructie. We zullen hen om begrijpelijke redenen niet met naam en toenaam noemen. Ook hebben we geen uitputtend beeld en willen we niet suggereren dat nergens iets van deze orde werkt. Echter heeft niets wat wij zijn tegengekomen aan dit soort adviseringstrajecten tot verbetering geleid in de beleving van betrokkenen, en zeker niet in relatie tot de 2%.

Bij navraag blijkt vaak sprake van grote onvrede. De 'expert' maakt het werk van de professionals soms eerder moeilijker dan makkelijker. Zo sluiten adviezen van de expert niet aan op de lokale problematiek of de situatie in de klas. Als naast het advies ook een project is gekoppeld aan het ingekochte traject, moeten de lokale professionals dat vaak zelf uitvoeren. Soms doen ze dat tegen wil en dank, waarbij ze niet zelden wordt nagedragen dat het aan hen ligt als het niet werkt. De uitvoerende professionals dragen daarmee de verantwoordelijkheid voor de resultaten. Dit leidt ertoe dat die professionals naar eigen zeggen 'maar wat invullen' of op zoek gaan naar 'laaghangend fruit', een makkelijker doelgroep dan de 2%. Zo kunnen ze in ieder geval een resultaat opvoeren wat van hen wordt verwacht.

Ondertussen zien wij berichten over deze adviseringsprojecten voorbijkomen, geplaatst door experts zelf, onder meer op LinkedIn. Daarbij gaat het om grote claims over (jarenlang) succes en bereik, ambities rondom hun product als landelijk 'groeimodel', met aansprekende quotes van tevreden klanten, maar vaak zonder bronvermelding. Al die projecten lijken inhoudelijk niet te passen in de black box, vandaar dat we ze erbuiten plaatsen.

Voorlichting in buurten en op scholen

Ten slotte vallen ook alle vormen van voorlichting in buurten en op scholen buiten de black box. Preventie in de vorm van kennisoverdracht heeft 'een sympathiek imago' (Kruisbergen, 2022). Dit verklaart een wildgroei aan innovatieve vormen van voorlichting die is bedoeld om jongeren te informeren over de gevaren van criminaliteit en in het bijzonder drugshandel. Soms betreft het een voorlichtingscampagne of -programma, zoals *#leerlingalert* en *Onder mijn ogen* (op basis waarvan docenten signalen herkennen). Andere keren zijn het ervaringsdeskundigen die worden ingezet, zoals bij *Keep it Real*. Leden van de beruchte Green Gang uit Amsterdam Zuid-Oost geven de leerlingen mee dat *"je geen pussy bent als je nee zegt"*⁹⁰.

Waar de leerling dan 'ja' tegen moet zeggen en wat deelname aan de open, democratische samenleving aantrekkelijker maakt dan het zijn van een crimineel op de straat, is niet het onderwerp. Vooral mensen uit de reclamewereld, die we ook hebben gesproken in de afgelopen maanden, vinden dat een gemiste kans. Als iemand in verbinding staat met de doelgroep, waarom geeft diegene het verhaal van de straat dan alle aandacht? *"Je zegt feitelijk steeds tegen de kinderen: denk niet aan een roze olifant!"*, aldus één van hen: *"Waar denk je dat kinderen dan steeds*

⁹⁰ Zie: <https://www.parool.nl/amsterdam/ex-gedetineerden-motiveren-leerlingen-in-zuidoost-om-op-het-rechte-pad-te-blijven-je-bent-geen-pussy-als-je-nee-zegt-b2fdfa0b3>.

aan denken?" Zonder sterk verhaal over een aansprekend en beter alternatief, lijken al dat soort goede bedoelingen weinig zin te hebben volgens deze communicatiedeskundigen.

Naast voorlichting op school en in het buurthuis zijn nog veel meer innovatieve projecten ontstaan de afgelopen tijd. Inmiddels is een actiefilm in de maak die jongeren moet overtuigen om vooral niet de misdaad in te gaan. Daarnaast zien we vooral veel nieuwe serious games, zoals Virtual Reality (over cocaïne containers uithalen of messengeweld) of Escape Rooms (over de risico's van geld verdienen met criminaliteit of het werken in een drugslaboratorium). Ook komen diverse nieuwe apps op de markt, waaronder één waarbij kinderen vanaf zeer jonge leeftijd kunnen meten of ze geschikt zouden zijn als crimineel in de georganiseerde misdaad. Dat profiel wordt bepaald door vragen te beantwoorden, waaronder de vraag "Ben je bereid iemand neer te steken?" De uitslag is een komisch plaatje met een 'gangster-naam' en een percentage dat duidt op de kwaliteit van het kind als crimineel. Naast die uitkomst staan linkjes naar diverse sociale media, zodat kinderen dit met hun leeftijdsgenootjes kunnen delen. Inmiddels is ook een 'chatbot' in de maak waarbij gebruik zou worden gemaakt van de laatste Artificial Intelligence technieken. De vraag is wat dit soort 'interventies' precies bereiken en of ze geen averechts effect sorteren.

Inmiddels hebben Kruisbergen en De Jonge (2023) een aantal kritische kanttekeningen geplaatst bij dergelijke initiatieven, voorlichtingscampagnes en -programma's, met name omdat de effectiviteit van deze interventies en instrumenten niet is onderzocht. Mogelijk werkt het niet of onvoldoende. Dat gebrek aan werkzaamheid kan voortkomen uit de opbouw van een initiatief op basis van geen of verkeerde veronderstellingen over gedragsbeïnvloeding of een te brede en verkeerd gekozen doelgroep. Belangrijker is dat goed bedoelde, maar ondoordachte voorlichting als preventie van drugscriminaliteit, zelfs negatieve effecten kan sorteren. De ongewenste uitwerkingen kunnen het gevolg zijn van een grote angst die wordt opgeroepen, vooral qua wapens (Roks & Van den Broek, 2020; Weerman et al., 2022). De grote hoeveelheid aandacht voor criminaliteit kan ook andere negatieve effecten opwekken. Het onderwerp kan aantrekkelijk (lucratief) en belangrijk (statusverhogend) worden in de ogen van het onderontwikkelde puberbrein. Bovendien wordt mogelijk onbedoeld een sociale norm bevestigd ("*het is normaal, iedereen doet het*"), terwijl geen aansprekend gedragsalternatief wordt gegeven dat juist een andere (gewenste) norm stelt. Dit zijn argumenten die sterk lijken op wat de gedragsbeïnvloedingsexperts uit de reclamewereld ons hebben meegegeven.

Voorlichting in buurten en op scholen is eerder een vorm van primaire preventie dan het soort plus-preventie dat we willen onderzoeken in de black box. Het is niet gericht op ondersteuning van de 2% om hen met preventieve werkzaamheden op een ander, aansprekend pad te zetten dan de ingeslagen weg richting een criminele carrière. Het is slechts 'waarschuwen tegen' criminaliteit in plaats van 'aanzetten tot' prosociaal gedrag, en in sommige gevallen zelfs met een averechts effect (Kruisbergen & De Jong, 2023)⁹¹. Vandaar dat we al deze projecten ook buiten beschouwing laten.

⁹¹ Als bedenkers, financiers en andere beslissers kritischer te werk willen gaan bij het overwegen van de inzet van een communicatief sturingsinstrument, zouden ze zichzelf zeven kernvragen kunnen stellen (Kruisbergen & De Jong, 2023): (1) Wat is het probleem (vermijd algemene termen als 'jonge aanwas')?, (2) Wat weten we van de doelgroep en hoe precies kunnen we die omschrijven en bereiken (dus liever niet 'jongeren' of 'vrouwen')?, (3) Wat weten we van oorzaken, contexten en mechanismen?, (4) Waarom zou dit initiatief helpen, met andere woorden: waarom is dit een oplossing voor het probleem (expliciteer assumpties)?, (5) Wat zegt deze boodschap nou echt (risico van onbedoelde normstelling, onbedoelde cognitieve of gedragsreacties, te grote angstcomponent)?, (6) Welk concreet en haalbaar handelingsperspectief bieden we?, en (7) Wat weten we van de (in)effectiviteit van soortgelijke initiatieven en wat kunnen we zeggen over de houdbaarheid van centrale assumpties die eraan ten grondslag liggen?

4.4 Een afgebakende black box vol vragen

Als we alle preventieprojecten die afvallen buiten beschouwing laten, tekent zich een duidelijk afgebakende black box af van plus-preventieprojecten die geschikt lijken voor onderzoek naar specialistisch jeugdwerk voor de 2%: **opgeplust jongerenwerk** vanuit groepsgerichte welzijnsorganisaties en **intensieve coaching** vanuit individuele (zorg)trajecten. Aan beide zijden van de black box zien we projecten en trajecten met preventieve werkzaamheden bedoeld voor de 2%-doelgroep. Die groep is dus nog niet te labelen als chronisch delinquent of doorgegroeid in de georganiseerde misdaad.

Onze volgende vraag is of in al die projectplannen, en vooral ook de uitvoering daarvan, de benodigde werkzame bestanddelen aanwezig zijn en inzichtelijk worden gemaakt. Dit is nodig voor de gewenste uitwerking van alle preventieve werkzaamheden voor de 2%-doelgroep en de daaropvolgende toepasbaarheid en leerbaarheid ervan. De verantwoording van de werkwijze is echter in meerdere gevallen erg algemeen en biedt weinig inzicht in de resultaten. Een geanonimiseerd voorbeeld is⁹²:

"Wij ervaren dat het jongerenwerk plus rendeert en voorziet in behoeftes van jeugdigen, ouders en betrokken partners."

Waar de resultaten tegenvallen wordt in die bron verwezen naar de problemen in de Jeugdzorg⁹³:

"Daarnaast merken we dat stagnatie ontstaat bij de uitstroom van jongeren door de wachtlijsten bij diverse zorgaanbieders."

Verdere onderbouwing is vooral gebaseerd op het bereik van een interventie: hoeveel jongeren individueel begeleid worden in een traject en het aantal nieuwe aanmeldingen (inclusief de uitwerking van het gemiddelde aantal aanmeldingen per week). Het oogt zorgvuldig, maar uiteindelijk gaat het slechts om een beleving van betrokkenen en een cijfer dat verwijst naar inzet. Nergens staat iets over werkzame bestanddelen of daadwerkelijke effecten en resultaten.

Is voor de aanbieders en afnemers van deze projecten en trajecten al voldoende duidelijk 'wat werkt' in het voorkomen en terugdringen van delinquent gedrag bij de 2% (onderbouwde en gestructureerde interventies)? Hanteren zij de benodigde kennis over 'wie werkt' om de vereiste werkrelaties op te bouwen met de doelgroep en ketenpartners (professionele én persoonsgebonden competenties)? En is bekend hoe men zo'n effectieve aanpak 'waarborgt' (cruciale condities en randvoorwaarden)? Het is de vraag of een gedetailleerde uitwerking van al die werkzame bestanddelen reeds voorhanden is, inclusief een methodische onderbouwing op basis van onderzoeks- en praktijkkennis.

Voordat we verder beschrijvend uitweiden over wat we in het werkveld hebben aangetroffen aan specifieke bevindingen als het gaat om specialistisch jeugdwerk voor de 2%, is het zaak om in hoofdstuk 5 eerst nog stil te staan bij die vraag hoe we weten of iets werkt. Op welke manier kunnen we straks achterhalen in hoeverre die projecten en trajecten gebaseerd zijn

⁹² Uit een bron van een organisatie die een aanbesteding heeft voor opgeplust jongerenwerk. We houden deze bron anoniem omdat we er niet op uit zijn een specifieke welzijnsorganisatie in een kwaad daglicht te plaatsen.

⁹³ Een soortgelijk argument zien we terug in onderzoek over de bevinding dat regulier jongerenwerk goed in staat is om kwetsbare jongeren (met enkelvoudige problematiek) te bereiken en een sterke signaleringsfunctie heeft (Taouanza & De Waijer, 2022). De mate waarin die gesignaleerde problematiek vervolgens ook vermindert, valt tegen. Voor de oorzaak daarvan wordt gewezen op een gebrekkige verbinding tussen jongerenwerk en (gemeentelijke) instanties waarmee vooral de hulpverlening wordt gezien als 'bottleneck' in het werkproces.

op goede bedoelingen en ervaringskennis of op werkzaamheid zoals bewezen in praktijk of onderzoek? Alleen op die manier komen we op termijn tot een onderbouwd draaiboek voor specialistisch jeugdwerk om erger te voorkomen bij onze doelgroep.

Samenvatting hoofdstuk 4:

- Specialistisch jeugdwerk valt ergens in de black box tussen het reguliere jongerenwerk en de gespecialiseerde jeugdzorg in.
- Binnen de black box vallen projecten rondom opgeplust jongerenwerk en intensieve coachingstrajecten vanuit zorg en hulpverlening.
- Projecten die een oudere doelgroep (16-27 jaar) bedienen of een ander doel hebben dan plus-preventie voor de 2% vallen hierbuiten (bijvoorbeeld straathoekwerk of jeugdboa's).
- Financieringsstromen rondom werken voor de 2% zijn vaak onduidelijk en verschillen per gemeente.
- ZZP'ers en 'zorgcowboys' vormen een risico voor kwaliteit en consistentie in het werken met de 2%-doelgroep.



HOOFDSTUK 5

WERKZAME BESTANDDELEN
IN PLUS-PREVENTIE VOOR
DE 2%

5. Werkzame bestanddelen in plus-preventie voor de 2%

Tijdens het veldwerk treffen we diverse organisaties en projecten aan in onze 'black box' die preventieve werkzaamheden uitvoeren om de 2% positief te beïnvloeden. De betrokken professionals proberen op verschillende manieren te zorgen dat deze jongeren niet verder afglijden richting criminaliteit of zelfs georganiseerde misdaad. Ze geven veel aandacht aan de jongeren en hun sociale omgeving, waaronder ook het gezin en vrienden. Verder organiseren ze bijvoorbeeld een aansprekende sportactiviteit om een band op te bouwen. Daarna inventariseren ze hulpvragen en regelen ze onder meer school of werk. Maar hoe weet iemand nou of iets werkt? Op welke manier is te achterhalen in hoeverre die projecten en trajecten gebaseerd zijn op goede bedoelingen of op werkzaamheid zoals bewezen in praktijk en onderzoek?

Om dat vraagstuk te verkennen, is het zaak om eerst een aantal begrippen toe te lichten. Zo is beter te begrijpen welke kennis ontbreekt als het gaat om werkzaamheid van interventies. We beginnen met de beschrijving van de *risico-* en *beschermende factoren* die vaak centraal staan in de aanpak van jeugdcriminaliteit, ook bij projecten voor de 2%. Daarna wordt uiteengezet wat we in algemene zin weten over *werkzame bestanddelen*. Vervolgens zoeken we in literatuur en databases naar welke specifieke kennis voorhanden is over werkzame bestanddelen als het gaat om plus-preventie voor de 2%-doelgroep.

Al deze stappen tonen naar ons inziens een gebrek aan kennis aan. Dat roept de vervolgvraag op: wat doen we dan eigenlijk en hoe wordt effect inzichtelijk gemaakt? Het antwoord daarop is enigszins ontluisterend en schetst een beeld van hoe vooral gewerkt wordt vanuit een papieren werkelijkheid en vanuit 'verborgen kennis' opgeslagen in hoofden van professionals. Het is ons voornemen om te helpen daar verandering in te brengen op basis van praktijkgericht onderzoek door meer kennis over werkzaamheid te verzamelen. Dat werken we ten slotte uit met uitgebreide toelichting op de black box en ontbrekende kennis over 'wat werkt', 'wie werkt', waarborging, waarneming en waardering.

5.1 Risico- en beschermende factoren zijn géén werkzame bestanddelen

Bij het bedenken of kiezen van interventies gericht op delinquente jeugd⁹⁴, waaronder de 2%-doelgroep, grijpen professionals en beleidsmakers vaak terug op *risico-* en *beschermende factoren*. Die factoren verwijzen naar een diversiteit aan risicovolle of juist beschermende omstandigheden die jeugd meer of minder kwetsbaar maken voor problematisch gedrag (Bonta & Andrews, 2007; Servaas et al, 2021; Kuppens et al., 2022):

- **Risicofactoren** vergroten de kans dat een jongere crimineel gedrag gaat vertonen. Het gaat bijvoorbeeld om het ontbreken van dagbesteding, zoals school of werk, bij een criminele (jeugd)groep willen horen of in een omgeving wonen waar veel criminaliteit plaatsvindt.

⁹⁴ Volgens het NJI (2023) is een *interventie* een theoretisch en praktisch weldoordachte, systematische aanpak voor preventie, ondersteuning en hulp bij specifieke risico's en problemen. De aanpak is planmatig en doelgericht en afgebakend in tijd, met een omschreven tijdsduur en frequentie.

- **Beschermende factoren** vormen een buffer tegen de invloed van risicofactoren. Het gaat bijvoorbeeld om een betekenisvolle steunende derde hebben of erkenning krijgen voor talenten of succeservaringen.

De oorzaken voor de aan- of afwezigheid van risico- en beschermende factoren worden vaak gezocht in omstandigheden op verschillende 'leefgebieden', zoals de woonsituatie, financiën, sociale relaties, lichamelijke gezondheid, psychische gezondheid, en werk en activiteiten (Van Leeuwen-den Dekker & Poll, 2016).

Het is belangrijk om te weten welke risico- en beschermende factoren van invloed zijn op het gedrag van een doelgroep. Daarmee ontstaat een beeld van de leefgebieden waarop een professional wil interveniëren en waar de focus van een interventie moet liggen om positieve verandering te bewerkstelligen, in dit geval in het leven van een jongere. De aanname is dat het gericht beïnvloeden van risico- en beschermende factoren problemen kan voorkomen of verminderen (Boendermaker, 2011). In de (vaak summiere) plannen van gemeenten of aanbieders staat beschreven dat aan die factoren gewerkt zou moeten worden om tot het gewenste effect te komen: bijvoorbeeld minder overlast en criminaliteit en meer toekomstperspectief voor de delinquente jeugd. Aangeven dat er wordt gewerkt aan risico- en beschermende factoren is alleen niet genoeg om een inschatting te kunnen maken of iets zal werken. Risico- en beschermende factoren zijn op zichzelf namelijk géén werkzame bestanddelen. Het zijn slechts indicaties van hetgeen waaraan moet worden gewerkt om een beoogd doel te bereiken.

De werkzame bestanddelen zijn de belangrijkste of meest succesvolle onderdelen van een interventie die ervoor zorgen dat deze de gewenste effecten behaalt⁹⁵, waaronder een effectieve ingreep op risico- en beschermende factoren. Samengevat is alleen zicht op risico- en beschermende factoren te weinig. We hebben kennis nodig over *wat (i.e. werkzame bestanddelen)* risicofactoren vermindert of beschermende factoren versterkt. Ook is kennis nodig over de specifieke werking van werkzame bestanddelen, want hoe en waarom werkt de interventie? Op basis van die specifieke kennis kan een plan van aanpak worden gemaakt door professionals dat gebaseerd is op de werkzame bestanddelen. Vervolgens kunnen bijpassende criteria worden opgesteld die beleidsmakers helpen de juiste projecten en trajecten aan te besteden. Over wat die werkzame bestanddelen zijn, is in algemene zin al kennis voor handen.

5.2 Wat weten we in algemene zin over werkzame bestanddelen?

In het sociaal domein zijn onderzoekers, beleidsmakers en professionals al geruime tijd op zoek naar wat nodig is voor bepaalde doelgroepen om effectief te werken. Daarbij zoeken voornamelijk wetenschappers naar kennis over werkzame bestanddelen als noodzakelijke ingrediënten om een gewenst resultaat te behalen (Van Yperen et al., 2017). Onderzoek heeft een aantal *algemene werkzame bestanddelen* opgeleverd (NJI, 2023; Van Yperen et al., 2010). Dit zijn ingrediënten die altijd bijdragen aan een positief resultaat, ongeacht de doelgroep of manier van werken. De algemeen werkzame bestanddelen zijn daarmee dus ook relevant voor de 2%-doelgroep.

Altijd werkzaam

Algemene werkzame bestanddelen kunnen we op drie niveaus onderscheiden. Het niveau van:

⁹⁵ Zie: <https://www.movisie.nl/artikel/bouwstenen-effectieve-sociale-interventie-deel-5>.

1. De inhoudelijke interventie (**wat werkt**): het is altijd werkzaam als deze bijvoorbeeld goed is onderbouwd en goed is gestructureerd;
2. De uitvoerende professional (**wie werkt**): het is altijd van belang dat deze in staat is een goede werkrelatie met een cliënt op te bouwen;
3. De randvoorwaarden binnen de organisatie (**waarborging**): het is altijd zaak om (bijvoorbeeld) uit te gaan van reële caseload met voldoende monitoring en intervisie (Boendermaker, 2011).

De algemeen werkzame bestanddelen verwijzen op een globaal niveau naar het ideaal samenspel van (1) onderdelen die binnen een interventie werkzaam zijn, (2) professionals die de juiste vaardigheden en kennis bezitten om effectief met een doelgroep te kunnen werken, en (3) de randvoorwaarden die een organisatie kan bieden om deze professionals hun werk goed uit te laten voeren. Tot zover is dit een duidelijke uitleg van wat altijd werkt in een aanpak. Als we naar het gewenste samenspel van deze drie niveaus kijken en denken aan onze 2%-doelgroep, rijst echter de vraag hoe zulke algemeen geformuleerde werkzame bestanddelen tot uiting komen in het werken met de 2%.

Maar hoe werkt 'wat altijd werkt' bij de 2%?

Dat samenspel komt nog niet zo gemakkelijk tot stand in onze ogen. Los van de inhoudelijke interventie en benodigde randvoorwaarden, struikelen wij in de toepassing op de 2% bijvoorbeeld over de aard van een goede werkrelatie als 'algemeen werkzaam'. Die werkrelatie tussen jongere en professional is logischerwijs een voorwaarde om überhaupt te kunnen starten met een – idealiter goed onderbouwde en gestructureerde – interventie. De kwaliteit van die werkrelatie is vervolgens bepalend voor de werkzaamheid van de uitvoering. Dat een goede werkrelatie ook voor de 2% van belang is, daar valt niet over te discussiëren. Maar hoe deze goede werkrelatie tot stand kan komen is een ander verhaal. Het garanderen van die kwaliteit bij deze doelgroep is een grote uitdaging. Hoe kan een werkrelatie worden opgebouwd met de 2%-doelgroep (is er sprake van verbondenheid)? Op welke manier kan er rekening worden gehouden met geen tot weinig motivatie (weet de professional wat de jongere wil)? En wat is er nodig om aan te sluiten bij de wijze van leren (weet de professional wat de jongere kan)?

Naar verwachting zal het leveren van die kwaliteit bij de 2%-doelgroep heel wat vaardigheden, gedragingen en eigenschappen vergen, die niet meer zo algemeen van aard zijn, maar eerder specifiek. Sportcoach Jomairo die het opgeplust jongerenwerk doet naast een welzijnsorganisatie die regulier jongerenwerk aanbiedt, vertelt daarover:

"Die jongens wilden niks meer weten van jongerenwerk of hulpverlening. Ze waren nergens meer welkom en vertrouwden niemand. Veel problemen. Mensen hadden écht last van ze. Verschrikkelijk. Maar ze kennen mij uit de buurt. Ik ben een tijd weggeweest in het leger, maar ze kennen mij nog van hun oudere broers. Ondanks dat ik een andere achtergrond heb, weten ze dat ik uit deze buurt kom. Ik heb ze eerst gewoon opgezocht. Heel laagdrempelig, gewoon op straat. Even een broodje eten, wat drinken. Gevraagd of ze zin hadden om te zaalvoetballen. Dat was de ingang."

Als er professionals in het team zitten die benodigde persoonsgebonden kenmerken of kwaliteiten missen, zoals een mate van sensitiviteit voor de straatcultuur, kan het misgaan, zoals Kwamé uitlegt:

"Er was ook een collega bij. Begrijp me niet verkeerd, een hele lieve jongen. Netjes afgestudeerd, speelde leuk gitaar. Beetje zo'n hippie-type, zeg maar. Hij wilde het echt goed doen. En hij had ook echt veel voor die jongens over. Maar hij sprak ze het liefst aan met 'mijn schatjes'. Tja, dat gaat 'm niet worden in deze buurt. Ik vind het eerlijk gezegd ook niet professioneel van een organisatie om zo iemand daar te plaatsen. Die vreten ze op."

Soms betekent dat iets werkt in het opbouwen van een werkrelatie op het randje zitten van wat toelaatbaar is of daar overheen gaan. Jomairo vertelt over zijn ervaringen ook het volgende:

"Ik moest wel even laten zien waar ik sta. De eerste keer kwam de groep binnen in de zaal. Was gelijk chaos, natuurlijk. En een van die jongens geeft ook gelijk een grote bek: "Hé zwarte, dit, dat. Ik heb die jongen gelijk apart genomen. Niet waar zijn vrienden bij zijn. Even strak arm om hem heen. Ik zei heel kalm: 'Ik praat normaal tegen jou, respectvol. Dus jij praat normaal tegen mij. Klaar. Volgende keer dat je hier komt en zo tegen me praat? Sla ik alle tanden uit je bek. Duidelijk? Mooi.' Die jongen loopt nu al meer dan twee jaar stage bij mij. Hij is mijn beste soldaat!"

Een professional moet leren omgaan met jongeren die sterk negatief staan tegenover coaching en begeleiding vanwege eerdere negatieve ervaringen. Het kan ook zijn dat een jongere simpelweg gedragsmatig vrij primair reageert vanuit een straatcultuur gekenmerkt door machismo, geld en geweld, verder bemoeilijkt door een beperking of gedragsstoornis. Ook kan zo'n jongere ernstig getraumatiseerd zijn door hechtingsproblematiek of andere problemen achter de voordeur. In veel gevallen zijn kinderen die we rekenen tot de 2% opgegroeid met mishandeling, misbruik en verwaarlozing. Anderen van hen zijn wellicht als kind van pleeggezin naar pleeggezin getrokken met een groot trauma op zak. Weer anderen hebben een bepaalde stoornis of een beperking, zoals een zeer laag IQ, en daarbij weinig steun gehad van een begripvolle volwassene. Een goede werkrelatie opbouwen met deze cliënt in zijn/haar/hun hybride leefwereld op straat en social media, lijkt ons dan een enorme uitdaging.

Een algemeen werkzaam bestanddeel als 'een goede werkrelatie opbouwen' zal altijd helpen, dus ook om een resultaat te boeken met een doordachte interventie gericht op risico- en beschermingsfactoren bij de 2%-doelgroep. Alleen roept dat in de praktijk dus nog veel vraagtekens op. Door wat, door wie en hoe moet het doel precies bereikt worden? De 2% vraagt naar verwachting om een specifieke werkwijze met bijzonder veel sensitiviteit ten aanzien van het leven op straat, in het gezin en het omringende systeem van professionele partners. Onderdeel daarvan is een vorm van bejegening die aansluit bij de specifieke doelgroep met inachtneming van alle risico's of kwetsbaarheden die op de achtergrond spelen (De Wit et al., 2019; Vervoort, 2022). De vraag is hoe algemeen werkzame bestanddelen in de praktijk een specifieke invulling krijgen voor onze 2%-doelgroep.

In onze bespreking van opbrengsten van het veldwerk in hoofdstuk 7, 8 en 9 zullen we een aantal werkzame bestanddelen benoemen als richtlijn voor toekomstig onderzoek. We werken ze uit aan de hand van empirische voorbeelden. Daarmee ontstaat de eerste empirische kennis over 'wat werkt', 'wie werkt' en waarborging met betrekking tot de 2%, zoals die zich heeft aangediend tijdens interviews en observaties. Voordat we die opbrengsten presenteren is het

echter zaak om ons af te vragen wat we mogelijk al weten uit eerder onderzoek. Wat is reeds bekend over de specifieke uitwerking van werkzame bestanddelen voor de 2%-doelgroep op basis van onderzoek naar bestaande preventieve interventies? Op welke 'evidence based' of 'practice based' kennis kunnen we in die zin voortbouwen?

5.3 Wat is wél bekend over wat specifiek werkt bij de 2% en hoe?

Om dat te bepalen hebben we onderzoeksliteratuur en websites bestudeerd over relevante interventies. Allereerst is het belangrijk om aan te geven dat de 2%-doelgroep als term nieuw is, maar de doelgroep natuurlijk al bestond. Dat maakt het lastig om in te schatten welke interventies precies passend zijn. Voor ons is de 2% doelgroep een specifieke doelgroep waarbij wij naar een specifieke fase kijken. Dit is de fase waarin deze jongeren verder dreigen af te glijden richting criminaliteit of zelfs georganiseerde misdaad, terwijl ze nog niet zijn doorgroeid tot chronische delinquenten. Die doelgroep en die ontwikkelingsfase wordt niet als zodanig genoemd in interventies die reeds onderzocht zijn. We hebben daarom vooral gekeken naar kennis over de werkzaamheid van interventies die zich onder meer richten op jongeren binnen problematische jeugdgroepen, jongeren tegen de georganiseerde criminaliteit aan, jongeren met agressieproblematiek, jongeren met delinquent of zwaar overlastgevend gedrag en jongeren die online crimineel gedrag vertonen.

Belangrijk is dat we binnen de scope en looptijd van deze quickscan geen volledig overzicht kunnen geven van bestaande interventies en bijbehorende effectiviteit. We hebben slechts een aantal overzichtsstudies en databases bestudeerd om een globale indruk te kunnen geven van de huidige stand van zaken. We beogen niet hiermee volledig te zijn.

Weinig onderzoekskennis over werkzame bestanddelen voor de 2%

In een recent EPIC⁹⁶-onderzoek van Mulder et al. (2023) zijn binnen diverse gemeenten interventies geanalyseerd in het kader van Preventie met Gezag. Het gaat in dit geval om interventies om te voorkomen dat jongeren – voor het eerst of opnieuw – delicten plegen in de categorie georganiseerde misdaad⁹⁷. Daarnaast hebben Kuppens et al. (2022) een praktijkscan gedaan van interventies die zijn opgestart om doorgroei en rekrutering van jongeren in de criminaliteit te stoppen. Wat opvalt aan zo'n werkwijze is dat vaak meer aandacht uitgaat naar wat bekend is over risicofactoren dan over beschermende factoren (De Boer et al., 2022). In beide onderzoeken worden interventies geanalyseerd aan de hand van de aanwezigheid van bepaalde risico- en beschermende factoren. Ook blijkt uit de praktijkscan van Mulder et al. (2023) dat maar weinig preventieve werkzaamheden inzetten op werk, gezin en online. Het overgrote deel van de interventies is persoonsgericht.

Belangrijker om te constateren is dat alleen het voornemen om in te spelen op risico- en beschermende factoren, een interventie erg abstract maakt. De vraag blijft dan 'wat' vervolgens

⁹⁶ Het project EPIC (2021-2024), gefinancierd door de Nationale Wetenschapsagenda (NWA), betreft een wetenschappelijk onderzoek naar de vraag hoe betrokkenheid van jongeren bij georganiseerde criminaliteit effectief kan worden verminderd. Het consortium bestaat uit het Nederlands Studiecentrum Criminaliteit en Rechtshandhaving, VU University Amsterdam, Leiden University, Erasmus University Rotterdam, Utrecht University, University of Amsterdam, LUMC, Amsterdam UMC, Groningen University, Tilburg University, Amsterdam University of Applied Sciences, CBS, Bureau Beke, Stichting HALT, Young in Prison, CCV, Arkin, GGD, Garage2020, Ihub, Politie Amsterdam, Academische Werkplaats Risicojeugd en de gemeentes Amsterdam, Rotterdam, Utrecht en Den Haag.

⁹⁷ "Een samenwerking van twee of meer personen, die plaatsvindt over een langere periode, om ernstige misdaden te plegen, met als doel macht en geldelijk gewin." (United Nations Office on Drugs and Crime, 2015).

werkzaam is om deze risicofactoren weg te nemen en beschermende factoren te versterken. In plannen voor beleid en uitvoering blijft ook onduidelijk 'hoe' dat moet worden ingezet voor deze specifieke doelgroep. Het slechts scannen van beleidsplannen of interventies op het wel of niet aanwezig zijn van een focus op risico- en beschermende factoren (De Boer et al., 2022; Kuppens et al., 2023; Mulder et al., 2023), is onvoldoende om uitspraken te kunnen doen over de aanwezigheid van werkzame bestanddelen en beoogde effecten.

Over een onderbouwde inhoud van plus-preventie voor de 2%-doelgroep en de overige algemeen werkzame bestanddelen (werkrelatie, randvoorwaarden), lijkt nauwelijks iets bekend te zijn in de wetenschappelijke literatuur. Dat concluderen ook andere EPIC-onderzoekers die zich richten op het deel van de 2% dat doorgroeit in de georganiseerde misdaad (Adamse et al., 2023). Zij stellen dat vooralsnog onbekend is of bestaande interventies effectief zijn, laat staan wat werkzame bestanddelen van de onderzochte interventies zijn geweest (Adamse et al., 2023). Dit sluit aan bij Kuppens et al. (2022) en Mulder et al. (2023). Het verklaart hun bevinding dat men voor de zwaardere doelgroep die dreigt door te groeien in een criminele carrière of zelfs georganiseerde misdaad, daarom de *gebruikelijke* interventies inzet tegen jeugdcriminaliteit. Snippe et al. (2023) komen in hun plan- en procesevaluatie van het Actieplan Wapens en Jongeren tot soortgelijke conclusies als het gaat om de aanpak van excessief geweld door wapengebruik onder jongeren. Ook daar zet men op verschillende plekken de gebruikelijke interventies in plaats van specialistische interventies.

De aanname is dat dezelfde risicofactoren uit onderzoeksliteratuur wel een rol zullen spelen bij zwaardere doelgroepen, waaronder de 2% die mogelijk doorgroeit in georganiseerde misdaad of zich schuldig maakt aan excessief (wapen)geweld. Mogelijk is dat zo, maar dat moet eerst onderzocht worden. Kuppens et al. (2022) wijzen in hun kennissynthese al op dit probleem. Ondanks het grote aantal studies naar georganiseerde criminaliteit, bestaat er een kennislacune over de betrokkenheid van jongeren. Er is bijvoorbeeld niet met zekerheid te zeggen dat gefundeerde risicofactoren voor volwassenen binnen de georganiseerde criminaliteit, ook één op één gelden voor 'jonge aanwas' of de bredere 2%-doelgroep. Niet alleen leeftijd, maar ook de lokale context en sociale problematiek kunnen verschillen. In onderzoek naar plus-preventie voor de 2% zou de nadruk mogelijk meer moeten liggen op de risico- en beschermende factoren in de kindertijd en vroege adolescentie die van invloed zijn op crimineel gedrag in de latere adolescentie en jongvolwassenheid (Beerthuisen et al., 2019).

Mulder et al. (2023) benadrukken eveneens het probleem dat in gemeenten voornamelijk niet getoetste interventies worden ingezet. Die zijn veelal persoonsgericht en gestructureerd rondom individuele kenmerken van jongeren zoals gedragsproblemen of psychologische problemen (bijvoorbeeld agressieproblematiek of lage zelfcontrole). Uit een meta-analyse blijkt echter dat nog weinig onderzoek is uitgevoerd naar de effectiviteit van morele gedragsinterventies voor jeugdige delinquenten (Heynen et al., 2022). Het is niet bekend of deze interventies überhaupt effect hebben, laat staan bij de 2%-doelgroep. En wellicht nog belangrijker, door de focus op het individu blijft de sociale omgeving van de jeugdgroep en gemeenschap, zowel off- als online, grotendeels buiten beeld.

Helaas is er sprake van een groot gebrek aan kennis als het gaat om preventieve werkzaamheden om overlast en jeugdcriminaliteit tegen te gaan bij de zwaardere doelgroepen. Dat is bijzonder problematisch als we kijken naar de ontwikkeling van specialistisch jeugdwerk voor de 2% dat plus-preventie moet bewerkstelligen. Ondanks het kennisgebrek wordt in databases op websites een aanbod van interventies gepresenteerd waaruit beleidsmakers zouden kunnen kiezen voor zwaardere doelgroepen. We hebben gekeken in hoeverre die databases uitkomst bieden in de zoektocht naar 'wat werkt' voor de 2%.

Weinig in databases over interventies voor de 2%

Naast het gebrek aan wetenschappelijk inzicht in hoe werkzame bestanddelen tot stand komen, bieden de beschikbare databases ook weinig houvast. Veel van de interventies die we aantreffen op bezochte websites roepen vraagtekens op, onder meer wat betreft de aansluiting op de realiteit van jongeren nu in hun hybride leefwereld on- en offline, en in het bijzonder qua geschiktheid voor de 2%. Eerst is gekeken in de databank Effectieve jeugdinterventies⁹⁸ van het Nederlands Jeugdinstituut (NJI). Deze databank bevat beschrijvingen van programma's voor steun en hulp bij opgroeien en opvoeden. Alle interventies zijn door een onafhankelijke erkenningscommissie beoordeeld⁹⁹. In juli 2023 staan 328 interventies in de interventiematrix.

Als we vervolgens kiezen voor de leeftijdsgroep 10-16 jaar en als zoekcriterium 'delinquentie' dan leidt dit tot 17 resultaten. Van die treffers zijn 9 effectief volgens 'goede aanwijzingen' of 'eerste aanwijzingen', en de rest is alleen 'goed onderbouwd'. De meeste van de resultaten zijn persoonsgericht en gestructureerd rondom individuele kenmerken van jongeren. Ze grijpen in op individueel gedrag of het gezin. Slechts één resultaat biedt inspiratie voor specialistisch jeugdwerk voor de 2% in een bredere sociale context van onder meer straat, gezin, school en social media.

De interventie 'Alleen jij bepaalt wie je bent' (AJB) heeft als doel het voorkomen en verminderen van overlastgevend en delinquent gedrag bij de doelgroep 12-18 jaar. Daarin wordt onder meer gewerkt met positieve rolmodellen, deelname aan een prosociaal groepsverband en beloning van prosociaal gedrag (Hartog et al., 2017). De interventie is effectief volgens eerste aanwijzingen en kan inspiratie bieden wat werkzaam zou zijn bij de 2%-doelgroep (zie ook: De Jong, 2022). De interventie is vooralsnog echter niet toegespitst op onze specifieke doelgroep. De vraag is dan ook in hoeverre de interventie daarop aansluit. Daarnaast blijkt de werkzaamheid sterk afhankelijk van de duur van het programma en consistentie van betrokken professionals. Dat maakt de interventie kostbaar en het effect voorwaardelijk.

Voor aansluiting op de 2% hebben we ook gekeken naar een andere database: de Wegwijzer Jeugd en Veiligheid¹⁰⁰ van het Centrum voor Criminaliteitspreventie en Veiligheid (CCV). Op hun website staat een aantal interventies die gericht zijn op de in hoofdstuk 3 genoemde 'groepsaankpak', ofwel de aankpak van problematische jeugdgroepen. Alle interventies zijn beoordeeld aan de hand van een sterrensysteem, waarbij interventies minimaal 1 ster krijgen en maximaal 3 sterren. Het gaat om zowel 'practice based' als 'evidence based' aankpakken. De interventies zijn bedoeld voor bijvoorbeeld 'jongeren met agressieproblematiek', 'risico- en probleemjongeren die afglijden in de criminaliteit' of jongeren die 'hun toekomstperspectief dreigen te verliezen'. Een aantal interventies is gericht op specifieke groepen jongeren, bijvoorbeeld met een IQ boven de 70, woonachtig in een instelling of een bepaalde leeftijdscategorie. Voor sommige interventies is de doelgroep zeer specifiek, terwijl voor andere interventies onduidelijk blijft voor wie de interventie nou precies effectief zou zijn.

⁹⁸ Zie: <https://www.nji.nl/interventies>.

⁹⁹ Volgens het NJI (2023) houdt effectieve jeugdhulp in dat 'evidence-based' wordt gewerkt, in het Nederlands dus 'bewezen effectief werken'. Dit betekent dat beschikbare kennis over 'wat werkt' wordt gebruikt in de praktijk. Die beschikbare kennis komt uit verschillende bronnen, namelijk 1) wetenschappelijke kennis (research-based), 2) praktijkkennis van professionals (practice-based) en 3) ervaringskennis van cliënten (client-based) (APA, 2006; Sackett et al., 2000 in Van Yperen et al., 2017).

¹⁰⁰ Deze wegwijzer is ontwikkeld door het CCV in samenwerking met Bureau Beke. Volgens de toelichting bij de database beoordelen deskundigen de beschreven aankpak op drie onderdelen: gebruikte uitgangspunten, verwachte effecten en praktische toepasbaarheid. Zie: <https://wegwijzerjeugdenveiligheid.nl/instrumenten/database-aankpakken-jeugdgroepen>.

De reden om ook uitgebreid naar deze database te kijken is dat het CCV een kenniskaart heeft gemaakt voor het Wetenschappelijk Onderzoeks- en Documentatiecentrum (WODC) over jongeren die dreigen door te groeien richting georganiseerde criminaliteit. Deze is gebaseerd op eerdergenoemde onderzoeken van Bureau Beke (De Boer et al., 2022; Kuppens et al., 2022). Voor geschikte interventies verwijst de kenniskaart door naar de Wegwijzer Jeugd en Veiligheid voor 'aanpakken jeugdgroepen'. Meerdere onderzoeken hebben vastgesteld dat kennis over de juiste interventies vooralsnog ontbreekt, mede omdat de potentiële doorgroeiers, waaronder de 2%, een relatief nieuwe doelgroep vormen (Kuppens et al., 2022; Mulder et al., 2023; Adamse et al., 2023).

Desondanks worden professionals en beleidsmakers via deze weg doorgestuurd naar een overzicht van interventies die niet gericht zijn op deze specifieke groep, maar (vooral) op problematische jeugdgroepen in meer algemene zin. Het blijft hierdoor grotendeels onduidelijk in hoeverre deze interventies bruikbaar, passend en ook vooral effectief zijn voor de 2% doelgroep. Op het eerste oog lijken de meeste in ieder geval niet aan te sluiten, ook omdat sommige interventies (sterk) verouderd lijken.

5.4 Wat doen we dan en hoe wordt effect bepaald?

Voor professionals en beleidsmakers is weinig (praktijkgerichte) onderzoekskennis voor handen en interventies in databases lijken in veel gevallen niet aan te sluiten op de 2%-doelgroep. Hoe kan een professional of beleidsmaker dan van tevoren goed nadenken over wat diegene inzet aan plus-preventie voor deze doelgroep? En hoe is gedurende een traject te bepalen wat de effecten zijn van die inzet? De quickscan levert een zorgwekkend antwoord op, namelijk: dit gebeurt in veel gevallen niet of helemaal achteraf. Hierdoor is het in de praktijk ook lastig te bepalen wat nou wel of niet heeft gewerkt. Dat is weliswaar schokkend, maar ook goed te verklaren.

Ten eerste schieten project- en beleidsplannen al snel tekort omdat kennis over werkzame bestanddelen niet of nauwelijks voor handen lijkt. Ten tweede is men blijkbaar gewend aan de slag te gaan op basis van allerlei aannames: dat dezelfde risico- en beschermingsfactoren wel relevant zullen zijn, dat de gebruikelijke persoonsgerichte interventies moeten worden ingezet of dat wat op een database over de aanpak van problematische jeugdgroepen staat toepasbaar is voor 'jonge aanwas' die doorgroeit in georganiseerde misdaad. Los van ontbrekende kennis en ondoordachte werkwijzen, krijgen de projectontwikkelaars en beleidsmakers ten derde simpelweg vaak niet de tijd om een aanpak zorgvuldiger te onderbouwen en effecten te bepalen met onze beperkte kennis over 'wat werkt'. Laat staan dat zij zorgdragen voor de ander, algemeen werkzame bestanddelen die maken dat 'wat werkt' ook gaat werken, namelijk 'wie werkt' en waarborging.

Alledaagse realiteit voor beleidsmakers

In een procesevaluatie van het actieplan om het wapenbezit en -gebruik onder jeugd tegen te gaan met preventieve werkzaamheden, schetsen de onderzoekers een zorgwekkend maar herkenbaar beeld van de alledaagse realiteit. De betrokken ambtenaren en partners vanuit welzijnsorganisaties doen vooral hun uiterste best vanuit wat op korte termijn haalbaar wordt geacht (Snippe et al., 2023). Ook Kuppens et al. (2022) geven aan dat veel gemeenten geen tijd hebben om van tevoren te onderzoeken 'wat werkt', waardoor pas later wordt onderzocht of de interventies wel de juiste werkzame bestanddelen bevatten om een doel te behalen. Het gevolg is dat een duidelijk beeld ontbreekt van wie precies de doelgroep is – waaronder de 2% – of hoe ze die moeten bereiken. Ook mist wetenschappelijke onderbouwing voor de aannames in het

programma. De context waarin dit handelen de dagelijkse gang van zaken wordt, lichten de onderzoekers als volgt toe (Snippe et al., 2023: p. 4):

“Het actieplan had urgentie omdat er door met name burgemeesters grote zorgen waren geuit. Politiek en samenleving vroegen om ‘daadkracht’ en snelheid van handelen. Dit heeft tot gevolg gehad dat het actieplan in korte tijd is geschreven (drie á vier maanden). Er is een fenomeenanalyse verricht, maar voor opties als het uitvoeren van een nulmeting, het toetsen van bestaand beleid op effectiviteit, een nadere analyse van de doelgroep en de motieven van jongeren om een wapen te dragen, is niet gekozen.”

Dit sprekende voorbeeld van de alledaagse realiteit rondom een actieplan om wapenbezit en -gebruik tegen te gaan, weerspiegelt de uitwerking van urgentiegevoel en politieke druk zoals die ook van invloed is op een aanpak van de 2%. Die invloeden bemoeilijken de situatie voor gemeenteambtenaren en professionals van zorg- en welzijnsinstellingen waarin al sprake is van weinig kennis en veel aannames. De Amsterdamse burgemeester Halsema is daar recent heel open over geweest in gesprek met bewoners in Amsterdam Nieuw-West¹⁰¹. Als het onderwerp ‘hangjongeren’ aan bod komt in een van de bekendste gebieden als het gaat om misdaadcarrières en het risico van ‘doorgroeiers’ (Ferwerda et al., 2022; Peeck et al., 2022), wijst zij – van origine criminoloog – op de complexiteit van zulke problematiek en het feit dat al die problemen ook nog eens met elkaar samenhangen. Vervolgens spreekt de burgemeester zich eerlijk uit over het kennisgebrek in de werkwijze:

“We investeren heel veel geld. Maar soms weten wij ook niet wat de beste aanpak is.”

Des te belangrijker is het om interventies die wél worden ingezet ook te monitoren en effecten te onderzoeken.

Achteraf risicofactoren benoemen is geen kennisvergaring

Meerdere onderzoeken hebben inzichtelijk gemaakt hoe nieuwe plannen eerst worden uitgevoerd om vervolgens te kijken of daar eigenlijk werkzame bestanddelen in terugkomen (De Boer et al., 2022; Kuppens et al., 2022; Snippe et al., 2023; Mulder et al., 2023; Adamse et al., 2023). Potentiële werkzaamheid wordt zo hoofdzakelijk bepaald door achteraf te kijken of in de oorspronkelijke onderbouwing bekende risico- en beschermende factoren terugkomen (Kuppens et al., 2022: 18). Het slechts met terugwerkende kracht aanstippen van relevante factoren in interventieplannen voor preventie, is een hele grove abstrahering van de werkelijkheid en leefwereld van jongeren.

Wanneer in de praktijk een interventie *lijkt* te werken vanwege een positieve ontwikkeling (betrokkenen ervaren bijvoorbeeld minder overlast en criminaliteit) en die ontwikkeling wordt aan dat project toegeschreven (om wat voor reden dan ook), dan ligt de prioriteit vaak niet meer bij het toetsen van effectiviteit of causaliteit. Op die manier worden we niet veel wijzer over wat wel of niet werkt voor de 2%-doelgroep, wie dat moet uitvoeren en welke condities men daarbij moet waarborgen. Het verbaast dan ook niet dat Mulder et al. (2023) concluderen dat interventies die door gemeenten worden ingezet binnen Preventie met Gezag, (bijna) niet wetenschappelijk zijn getoetst, en ook tijdens of na implementatie niet worden onderzocht op basis van effectiviteit.

¹⁰¹ Bron: <https://www.parool.nl/amsterdam/burgemeester-halsema-in-gesprek-met-bewoners-nieuw-west-het-moet-inderdaad-beter~bb525bfe/>.

Het overgrote deel van de interventies op de Wegwijzer Jeugd en Veiligheid staat dan ook aangemerkt als 'veelbelovend' of 'practice based'. Deze interventies zijn vaak geëvalueerd op basis van een gepleegde inzet, een goed verlopen proces of tevredenheid van betrokkenen. De resultaten zijn dan voor uitvoerders en betrokkenen in hun beleving zichtbaar in de praktijk. Hieronder bevinden zich interventies die bedoeld zijn om de positie van professionals te versterken, waarbij het doel is om samenwerkingsrelaties te verstevigen in de hoop de overlast op straat te verminderen.

Op basis van de beschikbare informatie lijkt het uitgangspunt van deze interventies overigens niet altijd als hoofddoel te hebben om een doelgroep, zoals onze 2%-jeugd, positief perspectief te bieden en criminele carrières te voorkomen. Die projecten zijn vooral gericht op het vergroten van veiligheid door betere samenwerking. Dus al die effectmetingen – los van de kwaliteit ervan – leveren ons weinig inzicht op over wat leidt tot een beoogd effect van plus-preventie voor de 2% met specialistisch jeugdwerk.

5.5 De uitkomst is een papieren werkelijkheid

We hebben geprobeerd te achterhalen wat inmiddels bekend is over de specifieke uitwerking van werkzame bestanddelen voor de 2%-doelgroep. Een aantal interventies lijkt tot op zekere hoogte relevant als potentiële plus-preventie voor de 2%, bijvoorbeeld vanwege een focus op criminele jeugdgroepen, georganiseerde misdaad of excessief geweld. Helaas worden veel van deze projecten slechts (achteraf) onderbouwd op basis van de mate waarin zij 'waarschijnlijk' zullen inspelen op risico- en beschermende factoren, waarvan wordt aangenomen dat ze relevant zullen zijn. Daarnaast blijkt dat interventies die zijn onderzocht, in de praktijk nauwelijks worden gebruikt. Het komt ook voor dat de perceptie van professionals op effectieve aanpakken verschilt van de resultaten die uit effectiviteitsstudies komen (Kuppens et al., 2022). Dat maakt het niet aantrekkelijk voor professionals om zich deze interventies eigen te maken, wat betekent dat er dus ook een implementatieprobleem bestaat.

Hierdoor lijkt de kans groot dat al deze plannen – vooraf of achteraf onderbouwd – een papieren werkelijkheid blijven creëren. Dat zal vervolgens weer een uitermate moeizame vertaalslag naar de praktijk opleveren, mede door de geringe uitwerking en lage kwaliteitseisen. In bepaalde plannen staan dan 'werkzame bestanddelen' in een rijtje opgesomd, vaak zeer globaal geformuleerd, zoals *'vergroten van de zelfredzaamheid'* of *'verbeteren van toekomstperspectief'*. Hoe dit wordt gedaan, 'wat werkt', en welke effecten dit oplevert, blijft onbekend. Soms worden zulke bestanddelen met een aantal zinnen nog iets verder uitgewerkt, maar weinig wordt echt expliciet gemaakt. Hetzelfde geldt voor werkzame bestanddelen ten aanzien van wie zicht heeft op de 2% en met ze in verbinding staat. Ook hierover staan slechts algemeenheden of vooraf vastgestelde aannames in de plannen, zoals *'door de opgebouwde vertrouwensband is er over het algemeen goede communicatie'* en *'de jongerenwerker is authentiek, echt en professioneel in gedrag'*.

Deze werkzame bestanddelen zijn van belang, ze zijn immers ook algemeen werkzaam. Helaas worden ze verondersteld in plaats van uitgewerkt voor de 2%-doelgroep. Een vervolgstap, waarin duidelijk wordt gemaakt op welke specifieke manier deze werkzame bestanddelen in de praktijk moeten worden ingezet (en door wie bij wie), ontbreekt bijna altijd. Hierdoor is geen tot weinig inzicht in de specifieke manier waarop werkzame bestanddelen effectief ingezet kunnen worden in welk project dan ook.

Risico's van deze algemene formuleringen zijn – net als bij de discussie over de rol van het jongerenwerk in de 'groepsaanpak' (zie hoofdstuk 2) – dat de vertaalslag naar de praktijk niet duidelijk is. Verwachtingen die partijen van elkaar hebben gaan uiteenlopen. Samenwerking loopt stroef en rollen blijven onduidelijk. Op deze manier blijft het moeilijk om goed waar te nemen wat de effecten zijn (ook averechtse) en wie daar welke bijdrage aan levert. Door de globale formulering van doelen en werkzame bestanddelen blijft de kans groot dat gewenste uitkomsten van een interventie eveneens globaal worden opgeschreven, of zelfs helemaal niet. Voorbeelden van doelen zijn 'de jongere heeft weer toekomstperspectief' of 'de jongere is deel van een positieve community'. Hierdoor is er weinig zicht op de specifieke componenten (en combinaties hiervan) die gemeten kunnen worden binnen een interventie.

“Eenoog is koning in het land der blinden”

Een aanvullend gevaar van het gebrek aan kennis over werkzame bestanddelen en de ondoordachte werkwijze waarop projecten soms worden ingekocht, is dat dit cynisme voedt onder de betrokkenen in een gemarginaliseerde wijk. Als een project met veel sensatie wordt aangekondigd beseft iedereen ook wel dat het geld kost. Als effecten uitblijven of er treden zelfs averechtse effecten op, dan wordt een toekomstig project met meer wantrouwen bekeken, zelfs als dat mogelijk beter is onderbouwd met werkzame bestanddelen. Soms is dat doorleefde cynisme en het gebrek aan vertrouwen in de overheid erg voelbaar tijdens het veldwerk als het gaat om preventieprojecten bedoeld voor de 2%.

We zijn niet voornemens om bepaalde partijen in een kwaad daglicht te plaatsen, dus we geven hier geanonimiseerd enkele belevingen weer. Het is van belang om te begrijpen hoe het gebrek aan kennis en controle zulke negatieve belevingen voedt in een omgeving gekenmerkt door kansen(on)gelijkheid. De negatieve ervaringen werken op die wijze mogelijk zelfs als een vorm van 'secundaire ondermijning': de kloof tussen bevolking en overheid wordt door zulke mistanden verder vergroot. Dat gebeurt dan juist in wijken waar georganiseerde misdaad reeds een aantrekkelijk alternatief vormt voor gemarginaliseerde jeugd en reeds is geïnfiltrerd in de bovenwereld. Hamza, afkomstig uit zo'n wijk, geeft een voorbeeld:

“Nico¹⁰² heeft Project X hier ook gedaan. Ik deed ook mee. Ik was de enige die de eindstreep haalde. En ik heb mijn netwerk ermee vergroot. Dat heeft echt geholpen bij wat ik nu doe. Eerlijk is eerlijk. Maar ik was zeker geen doelgroep. Ik blowde hooguit veel. Er zat echt helemaal géén risicojeugd bij. En daar kregen ze wel hun geld voor. Ongeveer 30 tot 40 ruggen (€30.000-€40.000) per gemeente, volgens mij. En je weet zelf in hoeveel gemeenten dit project loopt! Eenoog is Koning in het land van de blinden, toch? Ik heb daarna af en toe wat geld van hun gehad om aan andere gemeenten te vertellen hoeveel ik eraan had gehad. Op zo'n bijeenkomst. En dan loog ik niet eigenlijk. Voor mij was het wel nuttig, uiteindelijk. Het gaf me kansen. Maar het was niet voor de doelgroep. Maar dat zien die ambtenaren niet. Die zien gewoon een Marokkaanse jongen uit zo'n buurt, dus die denken: doelgroep.”

Of dit Project X echt zo ontoereikend is als het in deze ervaringen overkomt, kunnen wij niet zeggen. In nog enkele gemeenten hebben wij soortgelijke geluiden gehoord: “Ze krijgen geld voor een project voor jongens met gedragsproblemen. En dan worden sommige jongens van de buurt er

¹⁰² Nico en Project X zijn een verzonden namen. Ook hier zijn we er niet op uit om een organisatie in een kwaad daglicht te stellen. Wel is het zaak deze ervaringen te delen vanwege het effect op een gemeenschap en een lokale integrale aanpak op de 2%.

juist niet in meegenomen, omdat ze zich niet kunnen gedragen!" Wellicht dat een aantal van de andere gemeenten daarentegen wel goede ervaringen heeft. Ook ligt er een uitgebreide methodiek onder het project. Die staat weliswaar weer vol algemeenheden, met weinig inzicht in werkzame bestanddelen en geen enkele onderbouwing voor effect bij de 2% (de jongens met gedragsproblemen).

Het punt is niet of dit ene project deugt of niet. Het gaat erom dat we op meerdere van dit soort projecten stuiten in het veldwerk en dat die opgetekende belevenissen duidelijk het cynisme weerspiegelen in de beleving van betrokkenen. Zij zien weer dat iemand geld krijgt voor een 'projectje' in hun gemarginaliseerde wijk, en ervaren uiteindelijk niet dat de beoogde doelgroep wordt bereikt of geholpen. Dat probleem lijkt te ontstaan door een gebrek aan kennis en controle. Tijdens de quickscan hebben we die beleving helaas meegekregen rond diverse projecten gefinancierd met regionale, provinciale, landelijke of zelfs Europese subsidies.

Een ander voorbeeld is een kunst- en cultuurproject om de jongeren op het Verdiplein in Tilburg-Noord vooruit te helpen. De Europese Unie heeft hier 4,2 miljoen euro voor beschikbaar gesteld. Omdat dit uitgebreid de krant heeft gehaald, hoeft deze casus niet geanonimiseerd te worden¹⁰³. De plannen lijken niet aan te sluiten bij wat de jongeren zelf willen: 'Dansen is niet ons ding', staat in het krantenartikel. Jongerenwerkers Ishana en Moes uit deze gemeente geven meer voorbeelden van het gebrek aan aansluiting:

"De kunstenaars gaan met de jongeren een hoodie maken met de langste mouwen... Voor het Guinness Book of Records. En ze wilden ook allemaal houten hutten met houten ladders in het park hierachter. Daar gaat jaarlijks met oud en nieuw die ene houten speelboot in de fik. Wat denken zij nou dat er zal gebeuren? Na dat idee hebben we ons ook definitief teruggetrokken."

Deze casus is tekenend voor wat er gebeurt als partijen zonder eigen positie in gemeenschap (tijdelijk) allerlei top-down bedachte activiteiten komen uitvoeren voor veel geld. Het lokale jongerenwerk moet in dit geval de jongeren motiveren die inbreng zouden hebben, maar dat blijkt een wassen neus. Ze voelen zich een soort uitzendbureau voor de doelgroep. Omdat hun welzijnsorganisatie wel een deel van de 4,2 miljoen euro krijgt, is dat funest voor de beeldvorming rondom de goede bedoelingen van het jongerenwerk. De cynische opvattingen die logischerwijs de ronde doen in de wijk, zetten de jongerenwerkers flink op achterstand wat betreft hun positie in de gemeenschap. Nu er miljoenen afkomen op verschillende wijken in het kader van Preventie met Gezag¹⁰⁴, is het zaak hier lessen uit te trekken. Hopelijk komt veel goeds van al die hoge bedragen, maar verkeerd aangewend kan een dure projectencarrousel ook weinig opleveren, leren we uit recent onderzoek¹⁰⁵. Dat draagt verder bij de gemarginaliseerde buurt als broeinest van cynisme.

¹⁰³ 'Alles liever dan een kunstproject, zeggen de jongeren op het Verdiplein in Tilburg' (De Volkskrant, 7 augustus 2020). Zie: <https://www.volkskrant.nl/nieuws-achtergrond/alles-liever-dan-een-kunstproject-zeggen-de-jongeren-op-het-verdiplein-in-tilburg~b37d1f3e/>.

¹⁰⁴ Om wat voorbeelden te noemen van bedragen die ook de krant halen en sindsdien bekend zijn bij de lokale bevolking: Groningen krijgt 4 miljoen vanuit Preventie met Gezag, Lelystad 4 miljoen en Den Haag (Zuid-West) 3 miljoen.

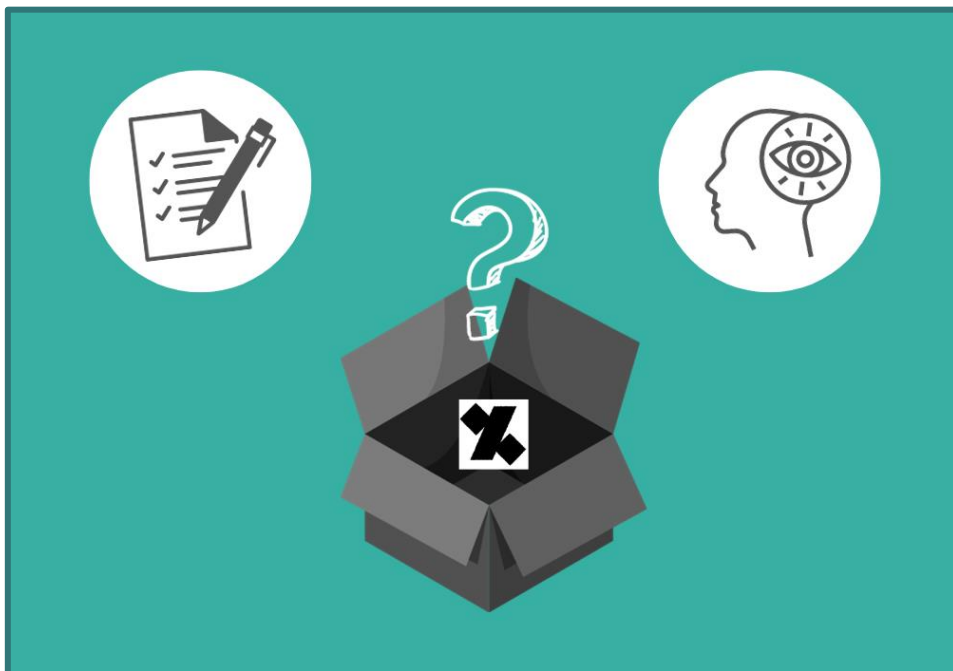
¹⁰⁵ Het Rijk maakte sinds 2017 ruim 900 miljoen euro vrij voor de bestrijding van ondermijnende criminaliteit (Burg et al., 2022). Daaruit is een carrousel aan projecten, werkoverleggen en taskforces voortgekomen, zonder meetbaar resultaat. Dat concluderen Platform Investico en De Groene Amsterdammer na eigen onderzoek. Sinds 2017 werden er zeker 163 verschillende initiatieven tegen ondermijning aangekondigd. Zie: <https://www.platform-investico.nl/artikel/honderden-miljoenen-tegen-ondermijning-leveren-nauwelijks-resultaat/>.

Cynisme is schadelijk voor een preventieve aanpak

Zulk cynisme is schadelijk voor elke toekomstige aanpak. Niet alleen geïnterviewde jongeren, bewoners, zorg- en welzijnsprofessionals drukken die verbittering uit. Ook enkele politieagenten en gemeenteambtenaren beschouwen projecten of trajecten soms in zo'n kwaad daglicht. Ze spreken dan van een 'verdienmodel' of 'zorg- en welzijnscowboys'. Het spreekt voor zich dat dit niet bijdraagt aan de benodigde sfeer voor samenwerking in een integrale aanpak op het snijvlak van zorg, veiligheid en het sociaal domein. Daarom willen we nogmaals benadrukken hoe belangrijk het is om niet 'blind' aan de slag te gaan met projecten en trajecten slechts "op basis van een goed verhaal" of simpelweg "ervaringsdeskundigheid".

5.6 De black box en de vijf W's

Interventies zijn er inmiddels in overvloed in de praktijk. Veelal zijn ze gebaseerd op rijtjes risico- en beschermende factoren. Op dit moment ontbreekt inzicht in werkzame bestanddelen als het gaat om wat nodig is als specialistisch jeugdwerk voor de 2%: 'wat werkt', en hoe werkt 'wat werkt' door 'wie werkt' en met welke waarborging? Het gevolg hiervan is dat vanuit allerlei kanten partijen met projecten en trajecten 'het gat' opvullen dat is ontstaan tussen regulier jongerenwerk en gespecialiseerde jeugdhulp. Dit gat zien wij als de black box waar kennis ontbreekt en het zicht op effecten van alle inzet.



De black box van specialistisch jeugdwerk voor de 2% met vragen

Aan de **linkerkant** van de black box zien we de interventies voor de 2%, zoals we die aantreffen op papier. Die zijn vaak summier uitgewerkt aan de hand van risico- en beschermende factoren

en globale aannames¹⁰⁶. Ze staan weliswaar op papier, maar deze plannen voor interventies verdwijnen verder qua kennis en kunde als het ware in de black box. Het blijft onduidelijk welke werkzame bestanddelen ze in werking zullen stellen – ook wat betreft ‘wie werkt’ en waarborging –, of wat het precieze resultaat moet zijn. In de praktijk vormen deze projecten en trajecten een vraagteken wat betreft zowel werkzaamheid als mogelijke effecten.

Aan de rechterkant van de black box zien we interventies voor de 2% die in de praktijk uitgevoerd worden door professionals. Daarbij zijn (mogelijk) werkzame bestanddelen waar te nemen in onderzoek die anders verborgen blijven in het hoofd van de professional. Ze staan immers niet op papier. Wel staan deze professionals waarneembaar in verbinding met de doelgroep en behalen ze ogenschijnlijk successen op het gebied van de thuissituatie, gezondheid en de situatie op straat (on- en offline), school en werk. Vaak zijn hier ook al meer concrete effecten waarneembaar zowel in het sociaal domein als het veiligheidsdomein, maar die worden nog niet structureel gemonitord of onderzocht. Ook blijft het lastig om precies de vinger te leggen op ‘wat’ zorgt voor deze effecten. Hierdoor blijven de preventieve werkzaamheden van deze specialistische jeugdwerkers in de black box vooral nog een vraagteken wat betreft hun werkzaamheid.

Van een vraagteken naar een uitroepteken

Onze opdracht is om de komende jaren meer inzichtelijk te maken wat er precies gebeurt in die black box. Dat doen we op basis van praktijkgericht onderzoek. Zoals we al eerder hebben besproken, willen we daarmee inzicht krijgen in de 5 W’s¹⁰⁷:

1. **Wat werkt:** de specifiek werkzame bestanddelen voor de 2% doelgroep als het gaat om onderbouwing en structurering van de inhoudelijke interventie, en de uitwerking daarvan (hoe werkt ‘wat werkt’?)
2. **Wie werkt:** de specifieke vaardigheden, gedragingen en kennis die nodig zijn voor specialistische jeugdwerkers om te kunnen werken met de 2% doelgroep en de uitwerking daarvan (hoe zetten de jeugdwerkers die eigenschappen in?)
3. **Waarborging:** de randvoorwaarden die nodig zijn voor de specialistische jeugdwerker om het werk uit te kunnen voeren en de uitwerking daarvan (hoe maken die condities het specialistisch jeugdwerk mogelijk?)

Kennis over de eerste drie W’s vormt de basis om algemeen werkzame bestanddelen van een interventie uit te werken voor de praktijk als specifiek werkzame bestanddelen voor de 2%

¹⁰⁶ Een van de meest schokkende ervaringen tijdens het veldwerk is wanneer een organisatie een afspraak maakt met de Jong om een plan voor de 2% te bespreken dat zij willen indienen voor Preventie met Gezag gebaseerd op ‘iets met LVB’ en zonder LVB deskundige. De Jong heeft ze teruggestuurd met de mededeling dat zo’n ondoordachte aanpak precies datgene is wat niet moet gebeuren in de aanpak van het probleem. Vervolgens krijgt hij enkele weken later – in vertrouwen – hun uiteindelijke plan onder ogen. Daarin vraagt de organisatie 2 miljoen euro aan voor het project. De Jong – en een collega criminoloog die niet eens is gesproken, blijkt uit vraag – zijn daarbij opgevoerd als ‘critical friends’ die hebben meegewerkt aan de plannen. Zo wordt helaas ook het cynisme onder wetenschappers gevoed.

¹⁰⁷ In die zin vormt kennis over ‘wat werkt’, ‘wie werkt’, waarborging, waarneming en waardering vormen gezamenlijk onze 5 w’s om bij te dragen aan *plus-preventie* voor de 2%. Niet te verwarren met de 4 w’s die gangbaar zijn als het gaat om *stoppen met criminaliteit* (‘desistance’) en recidivevermindering: ‘woning’, ‘werk’, ‘wederhelft’ en tegenwoordig, meer adolescentiegebonden ook ‘wifit’ (Ferwerda, 2020).

doelgroep. Zo zetten we stappen richting een draaiboek voor interventies die naast *voorwaardelijk werkzaam* ook *veelbelovend* worden op basis van theoretische aanwijzingen uit wetenschappelijk onderzoek. Om te onderzoeken of de interventie ook *doeltreffend* is dient deze verder ondersteund te worden met kwantitatief empirisch materiaal. Daarover gaat de vierde W:

4. **Waarneming:** de waargenomen en gemeten uitkomsten van interventies op basis van de specifiek werkzame bestanddelen voor de 2% doelgroep (hoe zijn effecten van 'wat werkt', 'wie werkt' en waarborging inzichtelijk te maken?)

Ten slotte moet deze kennis ook landen in de praktijk. Dat is niet alleen afhankelijk van hoe duidelijk, toegankelijk en toepasbaar wij de kennis kunnen presenteren voor professionals en beleidsmakers. Dit is ook afhankelijk van de gemeentelijke, provinciale, landelijke en soms zelfs Europese financieringsstructuren. Alleen al de gemeentelijke financieringsstroom zal een behoorlijke uitdaging vormen, gezien de verschillende varianten (subsidies, aanbestedingen) en andere ingewikkeldheden (afhankelijkheden, langdurige relaties, bestedingsdruk) die zich tijdens de quickscan hebben aangediend. Dit brengt ons bij de vijfde en laatste W:

5. **Waardering:** passende bezoldiging en scholing voor de specialistische jeugdwerker (hoe is die inzet en professionalisering het beste te financieren?)

We hopen dat wij met voortschrijdend inzicht steeds meer en beter antwoord kunnen geven op de bovenstaande vragen. Naarmate het ons lukt om het werkveld te bedienen met praktijkgerichte onderzoekskennis over de werkzaamheid van interventies aan de hand van deze 5 W's, zal het vraagteken in de black box steeds meer in een uitroepteken veranderen. Het gat tussen regulier jongerenwerk en gespecialiseerde jeugdhulp zal dan gevuld worden met een doos vol relevante en toepasbare kennis. Dat is onze stip op de horizon.



De black box van specialistisch jeugdwerk voor de 2% met antwoorden

Nu het beeld is geschetst van de black box en is toegelicht hoe we daar een licht op hopen te werpen aan de hand van de 5 W's, is het zaak daar een eerste stap in te zetten aan de hand van de opgehaalde empirische kennis. In hoofdstuk 6 beginnen we daarmee aan de hand van een uitvoerige casus. Deze gaat over het werk van ambulante trajectbegeleider Salim met jongere Rida. We hopen hierin duidelijk te maken hoe complex het specialistisch jeugdwerk is, zowel in samenwerking met de jongere als alle betrokken ketenpartners. De uitvoerige beschrijving van deze casus helpt om te reflecteren op 'wat werkt', 'wie werkt' en de waarborging daarvan. Ook biedt het waardevolle inzichten in de complexiteit van waarneming (meting) van effect en waardering (bezoldiging) van de professional. In hoofdstuk 7, 8 en 9 gaan we de werkzame bestanddelen uit deze casus oplichten en deze op een generalistischer niveau beschouwen, waarbij we ook de rest van de opgehaalde gegevens van deze quickscan gebruiken voor de analyse.

Zo vullen al deze hoofdstukken de black box met de eerste waarneembare kennis die is opgehaald bij specialistische jeugdwerkers. Deze bestanddelen kunnen ogenschijnlijk helpen om enig effect te sorteren in het voorkomen dat de 2% verder afglijdt richting een criminele carrière of zelfs de georganiseerde misdaad. Zoals eerder gezegd, levert het vooral attenderende begrippen op voor vervolgonderzoek naar de werkzame bestanddelen. We proberen slechts informatie en vanzelfsprekendheden uit die hoofden van specialistische jeugdwerkers op papier te krijgen. Dat lijkt ons een waardevolle eerste stap op de ladder naar meer kennis over werkzaamheid.

Samenvatting hoofdstuk 5:

- Risico- en beschermende factoren zijn op zichzelf géén werkzame bestanddelen. Het zijn slechts indicaties van hetgeen waaraan moet worden gewerkt om een beoogd doel te bereiken.
- Algemeen werkzame bestanddelen zijn ingrediënten die altijd bijdragen aan een positief resultaat, ongeacht de doelgroep of werkwijze.
- Werkzame bestanddelen blijven in literatuur of interventiebeschrijvingen vaak algemeen en worden niet uitgewerkt op toepasbaar of meetbaar niveau.
- Wetenschappelijke onderbouwing en effectmeting missen vaak in beleidsplannen voor onder andere de 2%.
- Veel plannen blijven een papieren werkelijkheid en vinden niet hun weg naar de praktijk.
- Door middel van praktijkgericht onderzoek kunnen voor de 5 W's specifiek de werkzame bestanddelen voor de 2% doelgroep in kaart worden gebracht.
- Het is belangrijk dat deze kennis ook landt in de praktijk door middel van toegankelijkheid, toepasbaarheid en implementatie binnen zowel praktijk als beleid.



HOOFDSTUK 6

HET VERHAAL VAN
RIDA EN SALIM

6. Het verhaal van Rida en Salim

In dit hoofdstuk duiken we de praktijk in met een uitvoerige casusbeschrijving¹⁰⁸. Het gaat over de meervoudig complexe situatie van Rida¹⁰⁹, een inmiddels 18-jarige jongen uit de 2%-doelgroep. We beschrijven de preventieve werkzaamheden die vanaf zijn 15e plaatsvinden. Hij zit nog in de fase van de 2% waarin erger te voorkomen is (met plus-preventie), waaronder potentiële doorgroei in de georganiseerde misdaad. In het geval van Rida is vanaf 9 jaar al sprake van zeer zorgwekkende signalen van weerspanning gedrag op school en ernstige overlast op straat. Later komt daar ook (excessief) geweld bij en uiteindelijk is er sprake van aanschuren tegen de georganiseerde misdaad, in ieder geval ook als slachtoffer.

In de casus beschrijven we vooral zijn leven tussen 15 en 18 jaar. Over het gedeelte daarvoor en de trauma's uit zijn vroege jeugd zijn we minder gedetailleerd, mede omdat we willen voorkomen dat de casus herleidbaar is. Het verhaal is bedoeld om te laten zien welke specifieke elementen die mogelijk werkzaam zijn in het specialistisch jeugdwerk met de 2% in dit praktijkverhaal naar voren komen. In dit geval wordt dat uitgevoerd door ambulante begeleider Salim, wat het ook zijn verhaal maakt. Voor we het verhaal induiken, is het van belang om inzichtelijk te maken waar de inzet van Salim precies past in de 'black box' als een variant van specialistisch jeugdwerk voor de 2%. Het gaat in dit geval om een individueel begeleidingstraject dat is gekoppeld aan het lokale Zorg- en Veiligheidshuis en een Persoonsgerichte Aanpak (PGA). In dit specifieke geval begeleidt Salim Rida eerst als ambulante coach vanuit de reguliere *Jeugdwet* (dus niet een forensisch kader). Salim wordt dus niet betaald vanuit de *Sociale Basis* als 'opgepluste' jongerenwerker. Als Rida 18 wordt, verandert dat in de *Wet maatschappelijke ondersteuning* (Wmo)¹¹⁰, maar niet in *Gespecialiseerde zorg* als vorm van specialitische zorg- of hulpverlening vanuit een forensisch kader. Daardoor is er minder ruimte in de besteding van de werkuren en is maatwerk leveren op papier lastiger te verantwoorden.

6.1 Complexiteit en werkzame bestanddelen

Het verhaal van Rida en Salim helpt mogelijk om inlevend te begrijpen hoe complex '2% casuïstiek' kan zijn. Het biedt ook inzicht in de veelzijdige kanten van het benodigde specialistisch jeugdwerk. Die complexiteit en veelzijdigheid komen naar boven in de preventieve werkzaamheden die jeugdwerker Salim met Rida verricht in zijn turbulente en noodlottige levenswandel. De samenwerking van Salim met diverse ketenpartners die in de loop der tijd betrokken raken, kijkt daarbij ook zeer nauw. Door de uitgebreide beschrijving kunnen we in de komende hoofdstukken werkzame bestanddelen uit deze casus lichten die volgens ons attenderen op 'wat werkt' en 'wie werkt' in preventieve werkzaamheden voor de 2% en ook op de benodigde waarborging. Verder valt iets te zeggen over uitdagingen qua waarneming van vooruitgang (effecten) en waardering van de professionals (financiering). In de volgende

¹⁰⁸ Zo'n uitvoerige of 'dichte' beschrijving staat in sociaal wetenschappelijk onderzoek bekend als een 'thick description' (Geertz, 1973). De term verwijst naar een beschrijving die omvattende en gedetailleerde wijze de complexe omgeving van een cultureel of sociaal fenomeen in beeld brengt en niet alleen verslag uitbrengt over de feiten alleen (zoals gebeurt in een 'thin description').

¹⁰⁹ Alle namen in deze beschrijving zijn gefingeerd. Zowel 'Salim' als 'Rida' hebben toestemming verleend.

¹¹⁰ Gemeenten moeten ervoor zorgen dat mensen zo lang mogelijk thuis kunnen blijven wonen. De gemeente geeft ondersteuning thuis via de Wet maatschappelijke ondersteuning (Wmo). Officieel heet deze wet Wmo 2015.

hoofdstukken kijken we op een generalistischer niveau naar deze bestanddelen door tevens de rest van de opgehaalde gegevens uit deze quickscan daarbij in ogenschouw te nemen.

In deze casus zijn concrete effecten waar te nemen als het gaat om preventieve werkzaamheden, die zowel betrekking hebben op het zorg- als veiligheidsdomein. Dat roept de interessante vragen op. Wat heeft dan precies gewerkt, hoe en onder welke condities? Dat maakt deze casus overigens niet tot één groot succes. Juist met deze doelgroep blijft het vaak een kwestie van vallen en opstaan. Rida, nu net 18, is momenteel een dag in de week aan het werk na een korte periode van detentie. Daarnaast heeft hij zojuist weer politiecontact gehad op verdenking van een verkeersovertreding. Rida is nog zeker niet uit de gevarenzone. Daarom pretenderen we aan de hand van dit verhaal niet al met zekerheid iets te kunnen zeggen over de effectiviteit van mogelijk werkzame bestanddelen die we in het volgende hoofdstuk verder zullen uitlichten. Dat zal zich moeten uitwijzen in ons toekomstig onderzoek.

Hopelijk inspireert het verhaal van Rida en Salim anderen om met ons na te denken over werkzame bestanddelen in het preventief werken met de 2%-doelgroep, en over de waarborging van dat 'specialistisch jeugdwerk' binnen ons ingewikkelde gemeentelijke systeem van een integrale aanpak op jeugd. Dat is ook de hoop van Rida en Salim. Het is de reden waarom we hun verhaal mogen gebruiken. We hebben het verhaal opgenomen en gebruiken met hun toestemming getranscribeerde quotes uit het interview. Zoals gezegd, hebben we op sommige punten het verhaal bewust minder gedetailleerd uitgewerkt om herleidbaarheid van de casus te voorkomen.

6.2 Een 'monstertje'

Voor buitenstaanders wordt Rida op jonge leeftijd al een 'monstertje' genoemd op straat. Zeker als je alleen zijn dossier zou kennen. Als wij in zijn verhaal stappen, is Rida 15. Hij behoort bij uitstek tot de 2%-doelgroep in zijn gemeente. Daar komt hij al jaren in beeld vanwege zorgwekkende signalen, maar mogelijk is erger nog te voorkomen. Rida is namelijk nog niet verdacht van het plegen van High Impact Crimes (HIC)-delicten, in het bezit zijn van (steek)wapens en hij maakt nog geen onderdeel uit van (gewelddadige) rivaliserende of criminele jeugdgroepen. Wel veroorzaakt hij vanaf jonge leeftijd al overlast in de wijk, die mettertijd flink in ernst toeneemt, en heeft hij vooral 'verkeerde vrienden'.

Rida staat met name bekend vanwege heftige ruzies op straat en treitergedrag richting politieambtenaren en (jeugd)boa's¹¹¹. Zo komt hij steeds vaker in beeld voor '*belediging van een ambtenaar in functie*'. Ook als Rida nog veel jonger is dan 15 jaar, scheldt hij deze professionals regelmatig uit, steekt zijn middelvinger naar ze op en spuugt zelfs op ze. Dit leidt in 3 maanden tijd tot meer dan 100 mutaties – meldingen van burgers of politie zelf – in het registratiesysteem van de politie. Ook op school gaat het niet lekker. Inmiddels zit Rida op speciaal onderwijs. Daar komt hij voortdurend in conflict met leerlingen en docenten. Rida lijkt moeilijk om te kunnen gaan met uitdagingen van leeftijdsgenoten of autoriteit van docenten zonder daar heftig en impulsief op te reageren.

¹¹¹ Buitengewoon opsporingsambtenaren (boa's) kunnen door bepaalde organisaties en de politie worden ingezet om bijvoorbeeld de veiligheid te handhaven. Een jeugdboa is meer dan een reguliere handhaver met een taakaccent jeugd. De jeugdboa is inzetbaar als reguliere handhaver maar ook als de specialist in het monitoren van jeugdgroepen.

Ondertoezichtstelling

Al deze zorgwekkende signalen bij elkaar vormen genoeg aanleiding voor een ondertoezichtstelling (OTS)¹¹². Deze vorm van gedwongen hulpverlening lijkt nodig omdat Rida zelf zorgmijdend is. Hij stelt zich negatief op ten opzichte van hulpverleners. Rida krijgt een begeleider toegewezen, een witte man van 45 jaar, maar die vindt geen ingang bij hem. De afstand voelt voor hem te groot. Rida's gedrag wordt niet minder zorgwekkend. Tevens maakt hij onderdeel uit van een vriendengroep waarvan praktisch alle jongens inmiddels in een Persoonsgerichte Aanpak (PGA)¹¹³ zitten binnen de gemeente, onder meer vanwege betrokkenheid bij criminaliteit. In de gemeente wordt besloten om Rida op zijn 15^e ook een PGA-label toe te kennen, zodat ze hem vaker kunnen bespreken en meer kunnen inzetten op zijn casus.

Primaire preventie vanuit regulier jongerenwerk – dus geen 'opgepluste' variant – zou betekenen groepsgerichte activiteiten voor identiteitsvorming, talentontwikkeling en voorlichting voor de gehele vriendengroep samen met andere jongeren in deze buurt. Dat lijkt te licht als aanpak om erger te voorkomen bij Rida. Daarvoor is de vriendengroep inmiddels ook al te zwaar en het is de vraag of dit goed samengaat met andere jongeren die onder het regulier jongerenwerk vallen. *Secundaire preventie* voor individuele jongeren die risico- of licht delinquent gedrag vertonen, bijvoorbeeld met extra aandacht door begeleiding vanuit datzelfde reguliere jongerenwerk, lijkt ook niet geschikt als aanpak. Daarvoor is de problematiek van Rida te complex en zijn overlastgevende gedrag al te heftig.

Rida heeft weliswaar het PGA-label gekregen om meer inzet te kunnen plegen, maar *tertiaire preventie* die wordt ingezet als iemand bekend staat als een 'chronische delinquent', is mogelijk weer te zwaar. Te zware behandelvormen kunnen dan juist averechts werken. Rida is immers nog geen stelselmatige dader van 'high impact crimes' die vooral gemotiveerd moet worden tot stoppen met criminaliteit (desistance). Het benodigde maatwerk vraagt om een tussenvorm van specialistisch jeugdwerk. Dat jeugdwerk moet Rida vooral motiveren om te beginnen met een toekomst opbouwen. Voor deze *plus-preventie* doet de gemeente een beroep op een nieuwe coach bij een andere aanbieder. Dat wordt Salim. De hoop is dat hij wel aansluiting vindt en een ingang kan vinden bij Rida.

6.3 Het eerste contact tussen Rida en Salim

Consistent met zijn houding als 'hulpweigeraar' is Rida's eerste reactie om tegen de jeugdconsulent tekeer te gaan: *"Ik heb toch al een vader? Ik heb toch ook een moeder? Hoezo moet ik nu nog een coach dan?"*¹¹⁴ De consulent vraagt of Rida misschien interesse heeft in een sport als kickboksen. En zij noemt de naam van Salim, de aangewezen begeleider vanuit de nieuwe organisatie en tevens een bekend sportkampioen met een onderneming in de buurt. Dat ziet Rida wel zitten. Salim: *"Hij kende mij al. Hij kende mijn neefjes ook. Dus hij wist uit welk nest ik kwam."* In het dossier staat opgenomen dat dit voor het eerst is dat Rida enthousiast raakt over de mogelijkheid van coaching en begeleiding.

¹¹² Een ondertoezichtstelling is een vorm van gedwongen hulp. Een kind krijgt dan een gezinsvoogd (ook wel jeugdbeschermer genoemd) toegewezen voor de periode van maximaal één jaar.

¹¹³ Een persoonsgerichte aanpak (PGA) is een integrale, op de persoon en zijn (gezins)systeem toegesneden mix van bestuursrechtelijke, strafrechtelijke, zorg en overige interventies. De persoonsgerichte aanpak beoogt afglijden naar de criminaliteit en verslechtering van welzijn of teloorgang te voorkomen.

¹¹⁴ Alle quotes zijn letterlijk getranscribeerd en overgenomen uit het interview met Salim en gebruikt ook met toestemming van Rida, die deze versie heeft goedgekeurd (met een WhatsApp-bericht als persoonlijk bewijs).

Zwaar getraumatiseerd

Na een eerste ontmoeting houdt Salim het contact aantrekkelijk en laagdrempelig: *"Ik zei: 'Hé Rida, we gaan lekker sporten.' Ik heb het helemaal niet zo formeel gemaakt. Lekker even beetje boksen, beetje fitnessen. Gewoon om elkaar beter te leren kennen."* Salim krijgt het gevoel dat Rida hem eigenlijk vanaf het begin al een beetje begon te vertrouwen: *"Omdat hij mij dingen vertelde. Het voelde goed. Ik wist niet wie hij was. Maar hij wist wél wie ik was. Hij had zijn onderzoek al gedaan."*

Na twee, drie weken volgen de eerste persoonlijke gesprekken, ook over zeer traumatische ervaringen op zeer jonge leeftijd. De dierbare die Rida daarbij is verloren, heeft Salim ook nog gekend. Het feit dat Salim deze dierbare persoon heeft gekend en positief over diegene kan spreken, maakt in zijn beleving dat hij binnenkomt bij Rida. Thuis spreekt Rida echter niet over zijn trauma. Vanwege die zeer schokkende gebeurtenissen in de levensloop van Rida tot nu toe, noemt Salim zijn verhaal de zwaarste casus van zijn 13-jarige carrière. Rida kan volgens Salim tevens de allerliefste jongen zijn, als je hem maar kent: *"Op papier, als je zijn dossier leest, dan zou je denken van pfff.... Deze jongen, daar moet je vooruitkijken. Ik loop wel om hem heen. Maar als je echt één-op-één met hem in gesprek gaat? Echt, je wilt hem knuffelen. Zo beschadigd. Zo getraumatiseerd. Zo kwetsbaar."*

De eerste schokkende gebeurtenissen overkomen Rida al op vroege basisschoolleeftijd. Details laten we verder achterwege, maar we houden het erop dat deze jongen al vanaf zijn prille levensjaren zéér zwaar getraumatiseerd is geraakt. De gebeurtenissen zijn zo extreem schokkend dat het hem niet lukt om daar op die jonge leeftijd mee om te gaan. Daardoor lijkt hij vooral te blijven steken in sterke gevoelens van woede. Uiteraard is daarvoor hulp aangeboden, alleen heeft dat geen uitwerking gehad. Daarbij speelt ook zijn culturele achtergrond een rol. Het grote gezin wordt gekenmerkt door een moderne, ruimdenkende en liefdevolle moeder (weliswaar genetisch belast van de kant van een van de ouders). Toch is de bespreking van wat zich heeft voorgedaan vanwege de cultuur een ingewikkelde zaak en vereist deze een bijzondere sensitiviteit die mogelijk niet voor handen was.

6.4 Op school

Op jonge basisschoolleeftijd begint het mis te gaan op school. Rida draait dan nog mee in het regulier onderwijs. In latere diagnoses zal worden vastgesteld dat tevens sprake is van een licht verstandelijke beperking en een gedragsstoornis. Om die redenen wordt Rida een aantal jaren overvraagd in het regulier onderwijs. Overvraagd door zijn beperkingen en niet behandeld voor zijn trauma, loopt Rida rond op school met gevoelens van onmacht en grote frustratie. Hij gebruikt vooral zijn grote mond en agressieve houding om zichzelf te beschermen. Uiteindelijk redt Rida het niet in regulier onderwijs.

Als Salim betrokken raakt, zit Rida inmiddels al op het speciaal onderwijs. Daarover zegt hij tegen Salim: *"Ik schaam me. Ik zeg niet eens tegen mijn vrienden waar ik op school zit. Ik word opgehaald in een busje."* Salim ziet dat Rida totaal niet gemotiveerd is voor die speciale school, maar Rida heeft geen keuze. Zijn ouders bepalen op zijn 15^e nog naar welke school hij gaat. Rida gaat iedere dag naar school met de gedachte: *"Niemand mag me zien."* Omdat het steeds mis gaat op deze school, heeft Salim daar elke week gesprekken over zijn gedrag. Dan krijgen ze steeds te horen dat het hem ook hier niet zal lukken op het speciaal onderwijs. Rida heeft elke keer ruzie. Salim ziet vooral de schaamte. Volgens hem denkt Rida: *"Ik kan meer als dit. En jullie denken dat*

ik een probleemkind ben? Dan ga ik me daar ook naar gedragen.” Dat is volgens Salim ook wat Rida letterlijk tegen hem heeft gezegd.

Salim probeert goed naar Rida te luisteren. Hij vraagt hem wat hem dan wél zou motiveren. *“Ik wil gewoon naar een normale school”,* antwoordt Rida. Omdat hij inmiddels bijna 16 is, doen zich daar ook mogelijkheden voor, zoals een entree-opleiding¹¹⁵. Om de haalbaarheid van die opties te verkennen, gaat Salim regelmatig in gesprek met de Leerplichtambtenaar. Rida heeft al flink wat taakstraffen vanwege absentie, vandaar dat er inmiddels ook een Jeugdbeschermer¹¹⁶ betrokken is geraakt. Salim probeert zijn professionele partners te overtuigen: *“Deze jongen is helemaal klaar met deze school. We moeten écht naar hem gaan luisteren. Het is alleen maar we moeten dit, we moeten dat. Maar niemand staat er bij stil waar hij wél gemotiveerd voor is.”*

Veel aandacht voor Rida én zijn groep leren kennen

Om er achter te komen hoe Rida in elkaar zit en wat hem motiveert, is het zaak om hem beter te leren kennen. Dat betekent voor Salim dat hij vooral eerst een band met Rida wil opbouwen door veel persoonlijke aandacht. Ze gaan samen eten en samen sporten. Zo begint Salim met zijn persoonsgerichte aanpak van Rida. Die ziet hij niet los van het sociale leven in het gezin, buiten op straat en op school. Daarvoor moet Salim zich verder verdiepen in Rida’s gezin, maar ook in zijn leefwereld. Dat betekent zijn vrienden leren kennen. Social media vormen daarbij geen echte ingang. Op social media is Rida niet erg actief. Hij gebruikt Snapchat om met zijn vrienden te communiceren, maar plaats zelf nooit wat op zijn verhaal. Met Salim communiceert hij wel via WhatsApp.

Salim besluit gezamenlijke activiteiten te organiseren. Daarbij zijn zijn contacten bij een sportschool iets wat hij kan inzetten. Al snel krijgt hij de benodigde toegang, mede door een soortgelijke achtergrond, gedeelde kennis en binding door de buurt. Salim: *“Ik wou zicht hebben op zijn vriendenkring. Dus ik heb gezegd: ‘Neem die gasten een keer mee. Dan gaan we met zijn allen een parcoursje maken.’ Dat hebben we ook gedaan. Zijn vrienden had ik heel snel al een klik ook mee.”* Veel vrienden hebben ook een coach van een andere organisatie. Die kent Salim vaak al: *“En dat gaf mij ook de toestemming om over zo’n jongen te spreken, omdat die erbij was. Als er dan een keertje wat uit kwam, dan weet die jongen dat ik zijn coach ken. Hij weet dat er contact is. Dus zo zet je het dan in.”*

Die andere coaches zijn ook van belang om meer zicht te krijgen op de vriendengroep: *“Dan kun je sparren over de groepsdynamiek met die collega van de andere organisatie. Wie is de leider? Waar is die mee bezig?”* Zo onderzoekt Salim met groepsgerichte activiteiten en in afstemming met collega’s van andere organisaties hoe die vriendengroep van Rida precies in elkaar steekt: *“Ik was op zoek naar wie hij is. Dus ook mét wie hij is.”*

Van band opbouwen naar leven langzaam op de rails krijgen

In deze periode zijn Rida en Salim dus vooral bezig elkaar beter te leren kennen. Eerst wordt die band opgebouwd. Daarna verschuift de focus van Salim meer naar zaken op de rails krijgen. De eerste speerpunten zijn opleiding en werk. Salim probeert Rida’s behoeften te inventariseren en hem te motiveren om stappen te zetten. Naast leuke dingen doen samen, beginnen Rida en Salim

¹¹⁵ Voor de entreeopleiding heb je geen diploma nodig van een vooropleiding. Tijdens de entreeopleiding krijg je individuele coaching en loopbaanbegeleiding.

¹¹⁶ Jeugdbeschermers dragen zorg voor adequate hulp- en dienstverlening aan personen en instanties met ernstige en/of complexe problemen bij opvoeden en opgroeien wanneer de kinderrechter een maatregel voor de kinderscherming heeft uitgesproken.

nu voorzichtig met de transitie naar een nieuwe school naast andere praktische zaken, zoals zijn uitgavepatroon op orde krijgen.

Ook gaat Salim op zoek naar een baantje met Rida. Voor dat soort uitdagingen gebruikt hij zijn lokale, persoonlijke netwerk: *"Ik heb hier een snackbareigenaar, dat is een vriend van mij. Dan zeg ik: luister, deze jongen moet hier werken. En dan weet hij dat het moet. Hij kent mijn uitgangspunt. We proberen iemand te redden. We zijn verantwoordelijk voor onze broertjes, zeggen we altijd. Dat moet."* Zo heeft Salim een breed netwerk van onderlinge afhankelijkheidsrelaties met ondernemers met wie hij ook een band heeft opgebouwd. Dat zet hij in om werk te zoeken voor deze doelgroep: *"Ik ken de eigenaar van die garage aan de overkant. Ik ken de eigenaar van de zaak hier beneden. Ik ken de eigenaar van de bandenzaak. Dit is mijn eiland."* Daar hoort ook wederkerigheid bij: *"Als we hier een bedrijfsfeestje hebben, dan bestel ik wel mijn broodjes bij hem. Dat gun ik hem dan ook wel weer. Het komt van beide kanten. En we hebben elkaar ook nodig."*

Jeugdreclassering

Een baantje is op dat moment echter nog net te hoog gegrepen voor Rida. In de zoektocht naar opleiding en werk delen ze wel enkele positieve ervaringen en kleine succesjes. Het lukt Rida in ieder geval om afspraken na te komen en zich aan een aantal regels te houden. Salim legt Rida in deze fase uit: *"Ik weet wat de gemeente van jou verwacht. Ik weet wat school van jou verwacht. Ik weet wat politie van jou verwacht. Ik ga jou daarmee helpen. Ik heb ervaring. Die ga ik met jou delen."* In dit proces is een goede jeugdreclasserder van groot belang.

In de eerste periode is steeds een andere jeugdreclasserder betrokken. Maar dan is daar Simone. Die kent het gezin volgens Salim écht goed, is op de hoogte van de situatie en volgt de ontwikkelingen goed. Simone zal ook betrokken blijven tot Rida voor de wet volwassen is. Na de fase waarin vooral het opbouwen van de band tussen Rida en Salim centraal staat, start een periode die meer in het teken staat van motiveren en afspraken maken. Juist in die fase is een goede jeugdreclasserder de benodigde stok achter de deur: *"Op het moment dat je een goede reclasserder hebt, die ook echt op de hoogte is van alles, dan kan je die ook inzetten. En die zal mij te allen tijden beschermen dat ik de vertrouwenspersoon van Rida blijf."*, zegt Salim daarover. In haar rol zal Simone tegen Rida zeggen dat als hij niet meewerkt en zich aan de afspraken houdt, zij hem dan moet terug melden en wat daarvan de negatieve consequenties zijn.

Zo spelen Salim en Simone in samenspraak een werkzaam spel van 'good cop, bad cop'. *"Zo'n jeugdreclasserder heb ik echt nodig"*, geeft Salim aan. *"Maar als ik tegen haar heel duidelijk aangeef van, luister, je kan nu niet van hem verwachten dat hij nu gemotiveerd naar school gaat, want we lopen hier en hier op vast. Dan moet zij mij daar ook in steunen. En dat is zó belangrijk."* Voortdurend is er goed overleg waarbij Simone ook inbreng vraagt van Salim over wat ze moet opnemen in de reclasseringsvoorwaarden: *"Want jij kent de cliënt het beste, niet ik."*

Op die wijze werken Salim en Rida aan een duidelijk weekprogramma en een duidelijke structuur. Daar heeft Rida zichtbaar baat bij. Ook is het zaak om te weten waar Rida verblijft en met wie hij omgaat. Al dat soort zaken komen in de voorwaarden te staan waardoor het preventief werken makkelijker wordt. Salim kan er steeds naar verwijzen als het even nodig is: *"Rida, je weet dat dit de afspraken zijn..."* Dat werkt voor Rida, vooral ook het op tijd thuis zijn. Doordat Salim op de voorwaarden wijst, voelt hij die druk: *"Om 22:00 binnen zijn. Dat verkleinde ook de risico's op dat moment."*

Alles van 8 uurtjes per week

Voor deze intensieve coaching en begeleiding krijgt Salim overigens slechts 8 uur per week uitbetaald. Logischerwijs maakt hij meer uren: *“Deze jongen moet buiten de kaders begeleid worden. Dit vraagt om maatwerk.”* Met het oog op wat Rida is overkomen in zijn jonge leven aan traumatische ervaringen en de beperkingen waar hij mee kampt, vindt Salim dat de onderbouwing in principe aanwezig is voor meer begeleiding: *“Deze jongen heeft toch recht op die persoonlijke aandacht? Deze jongen heeft toch recht op maatwerk? Of ben ik nou gek?”* Dat Salim over zijn uren heen gaat en dat wat hij in die uren doet ook niet altijd binnen de kaders past, is noodzakelijk vindt hij: *“Wat dacht je van die ‘2%’ waar we het steeds over hebben. Dat zijn jongens van de straat. Dat zijn soldaten. Dacht je dat je er komt met wet- en regelgeving? Van dit mag ik wel, dit mag ik niet? Soms moet je op zijn schoot zitten om het verschil te maken.”*

Wat de financiering betreft, voegt hij daaraan toe: *“Die jongens, die hebben daar een neus voor, hè? Ze proeven gelijk, ok, deze Salim doet het voor het geld. Of deze Salim wil mij helpen. En op het moment dat er alleen maar enig idee is dat jij hier bent voor het geld, dan is het ‘Fuck you! Jij gaat echt geen geld op mijn rug verdienen.’ Dat gaan ze nooit accepteren. Maar op het moment dat jij gewoon met hun bent, dus een soldaat bent in hun ogen, dan denken ze van ‘Ok, deze man weet hoe de regels werken. Hij gaat mij helpen.’”*

De 8 uur die Salim uitbetaald krijgt, wordt vergoed vanuit de Wet maatschappelijke ondersteuning. Dat gebeurt met een verantwoording waarbij de coach in ‘minuten’ opschrijft hoeveel tijd is besteed en waaraan. Daarbij geldt onder meer dat als een cliënt niet komt opdagen voor een afspraak, de coach geen vergoeding krijgt voor die tijd dat zij of hij zit te wachten. En dat is iets wat regelmatig voor kan komen bij de 2%-doelgroep. Die jongeren zijn in het begin vaak nog weinig gemotiveerd. Ze staan te boek als ‘zorgmijder’ of ‘hulpweigeraar’. Ze zijn daarnaast niet gewend afspraken na te komen of ergens op tijd te verschijnen. Thuis ophalen, uit bed trommelen en zelf vervoeren is dé oplossing voor Salim in het begin, maar ook vrijwilligerswerk. Die minuten worden niet vergoed volgens de formele afspraken. Hetzelfde geldt voor een periode waarin een jongere onverhoopt even in detentie zit. Formeel kan dan geen afspraak met de coach plaatsvinden. Daarentegen wordt wel verwacht dat de coach het contact onderhoudt. Bellen, op bezoek gaan en kleren langsbrengen, is allemaal vrijwilligerswerk. De ingewikkeldheid van zulke constructies is een verhaal voor een andere keer¹⁷.

6.5 Toch weer politiecontacten

Ondanks de opgebouwde band met Salim en de eerste kleine succesjes, komt Rida gaandeweg nog steeds in aanraking met politie en justitie. Dat gebeurt naar aanleiding van het beledigen van ambtenaren in functie, maar tevens door bedreigingen op straat en vechtpartijen met andere jongeren. Het escaleert wanneer Rida op 16-jarige leeftijd wordt gestoken bij een straatruzie. Salim hoort dit via Rida’s moeder en gaat die nacht naar Rida toe om te kijken hoe het gaat. Rida doet alsof er weinig aan de hand is en toont nauwelijks enig besef van risico’s of gevolgen. Het past bij het beeld van een verharde jongen gekenmerkt door de frustratie, boosheid en agressie die hem steeds achtervolgen door het trauma in zijn prille jeugd. Dat beeld wordt voor Salim steeds duidelijker.

¹⁷ Het is onze ambitie om vanuit het lectoraat Aanpak Jeugdcriminaliteit daar met een parallelle onderzoekslijn werk van te maken in 2024-25. Met die benodigde kennis kunnen inzichten over ‘wat werkt’, ‘wie werkt’, waarborging, waarneming en waardering ten aanzien van het specialistisch jeugdwerk voor de 2%, ook landen in de financieringsstructuren van gemeenten.

Wat opvalt daarbij is Rida's haat die is ontstaan richting de politie. Sinds zijn vroege jeugd is Rida een jongen die opvalt in de wijk door zijn externaliserende gedrag. Salim vindt het ook begrijpelijk dat de politie en handhaving al snel genoeg hebben van hem. Naar verluidt is in het verleden echter iets gebeurd wat de frustratie en boosheid richting autoriteit heeft omgezet in haat tegen de politie. In een contact op straat zou een politieagent een keer een misplaatste opmerking hebben gemaakt over Rida's traumatische ervaring in zijn vroege jeugd en de dierbare die hij daarbij is verloren. In het bijzijn van vrienden. De politie ontkent dit. Salim is eerder geneigd de lezing van Rida te geloven.

Zoals Salim hem inmiddels kent, lijkt Rida – mede door zijn beperking en zijn niveau – niet goed te kunnen liegen: *“Als hij iets heeft gedaan, hij zegt het gewoon.”* Ook in de rechtbank waardoor hij het de officier van justitie regelmatig makkelijk maakt. Naast de oorspronkelijke opmerking van een agent ten overstaan van vrienden die zijn haat zou hebben getriggerd, ziet Salim ook zelf hoe politie en handhaving Rida onevenredig hard lijken aan te pakken. Steeds vragen ze volgens hem: *“Rida, mag ik even je legitimatiebewijs? Weer niet bij je? Boete.”*

Vrienden op straat juttten Rida dan ook op om het conflict aan te gaan en vormen daarmee ook een groot risico, volgens Salim: *“Juist omdat hij ook zo trots is. En ook op straat. Dat die jongens ook zeggen van: ‘Pik je dat? Je moet die gasten terug pakken’. Dat is ook een beetje het straatleven, toch? Als je dat accepteert, dan ben je eigenlijk een mietje. Dan ben je eigenlijk weg gebluft.”* Salim vreest dat het verkeerd gaat aflopen in een conflict met andere jongeren of met de politie: *“Daar was ik super bang voor. Ik heb zóveel met hem daarover gesproken. Laat ze maar lullen.”* Hij confronteert Rida met de gevolgen voor zijn moeder als hem wat overkomt of hij in de jeugdgevangenis belandt: *“Dan kon ik daarop inspelen. Je probeert hem steeds dingen mee te geven zodat hij daardoor maar in de pas blijft lopen.”*

Zorgwekkende signalen van georganiseerde misdaad

Naast de voortslepende botsingen met de politie, zijn ook zorgwekkende signalen waar te nemen als het gaat om het aanschuren tegen de georganiseerde misdaad. Als Rida inmiddels 16 jaar is, wordt ergens in een andere gemeente een bom voor iemands deur geplaatst. Het voorval hangt samen met een opzienbarende zaak rondom georganiseerde drugscriminaliteit die landelijk veel aandacht krijgt door diverse van dit soort aanslagen. Een jaar later, als Rida 17 is, zal hij worden aangehouden als verdachte. Uiteindelijk wordt hij vrijgesproken in die zaak, maar tot die tijd zijn er vermoedens van betrokkenheid.

Salim weet dat Rida inmiddels bevriend is met jongens die aan het doorgroeien zijn in de criminaliteit. Dat geeft hem een naar onderbuikgevoel. Toch blijft Rida volhouden dat hij er niks mee te maken heeft. Salim twijfelt ondanks zijn vertrouwen in Rida: *“Hij denkt misschien als hij dat zegt, dat ik dan teleurgesteld ben. Schaamte. Je rent met mij, je doet alles voor mij. Dat voelt dan zo ondanikbaar. Dat spreekt hij ook op die manier dan uit.”* Zoals gezegd, zal Rida later worden vrijgesproken, maar de vermoedens en contacten vormen wel een zeer zorgwekkend signaal. Het is een kwestie van goed opletten welke kant dit opgaat in deze fase en stevig de vinger aan de pols houden.

“Ik ga rijk worden. Ik word toch niet gelukkig.”

Voordat Rida moet voorkomen in de zaak over de bom, maakt hij op zijn 17^e opnieuw een soortgelijke zéér traumatische gebeurtenis mee. Salim: *“Ik heb gelijk mijn werk neergelegd. Ik ben daarnaartoe gereden. Ouders hadden geen auto. Dus konden niet eens naar het ziekenhuis. Rida zat er helemaal doorheen.”* Salim heeft het gezin van Rida 7 dagen lang 11 uur per dag bijgestaan. Met

een arm om Rida heen is hij erbij tot op het laatste moment. Helaas loopt het verdrietig af en verliest Rida weer een naaste. Omdat hij inmiddels ouder is dan bij de vorige gebeurtenis, voelt Rida zich ook meer verantwoordelijk. Hij kampt met hevige schuldgevoelens over wat hij had kunnen doen om het te voorkomen. De begrafenis maakt Salim mee van het begin tot einde: *“Voor zo’n jongen is het trauma op trauma op trauma.”*

Op de terugweg van de begrafenis wil Rida met Salim meerijden. Opeens zegt Rida in de auto tegen hem: *“Ik ga rijk worden. Ik word toch niet gelukkig.”* Salim zegt daarover: *“Met zo’n jongen heb je dan te maken. En waarbij het systeem, de mensen die hem niet persoonlijk kennen, van hem verwachten dat hij dan gaat werken, allerlei doelen gaat behalen. Maar deze jongen loopt écht getraumatiseerd rond. Heel impulsief, ook in de keuzes die hij maakt.”* Op dit moment bevindt Rida zich in een zeer kwetsbare positie als het gaat om doorgroeien in de misdaad.

Salim licht verder toe: *“Deze jongen wordt wel gezien op straat. Hij heeft wel echt schijt, he? Dus zeg maar, als je met hem ruzie zoekt. Wat ik al zei, als hij de ernst zelf niet inziet van drie keer neergestoken worden. Als hij in Amsterdam opgegroeid zou zijn? Dit zou zo’n hitter¹¹⁸ kunnen worden. Met de verkeerde mensen om zich heen. Honderdduizend procent. In die zin, hij laat niemand over zich heen lopen. Maakt niet uit wie je bent. Ben je gangster? Ben je motorbende? Hij is niet onder de indruk van jou. Een klein mannetje. Maar boos. Gefrustreerd. Een en al trauma. Je ziet het gewoon in zijn ogen. En dat maakt hem ook héél gevaarlijk.”*

6.6 Traumabehandeling

Om te zorgen dat het niet de verkeerde kant op zal gaan, is het nu echt zaak dat Rida met zijn trauma’s aan de slag gaat. Salim is blij dat het Openbaar Ministerie in de zaak van de bom goede wil toont. Kort na de traumatische ervaring heeft de Officier van Justitie Rida uit medeleven geschorst zodat hij met zijn gezin mee kan gaan op vakantie. Dat gebaar werkt in het voordeel om Rida te motiveren de juiste stappen te zetten. Bij terugkomst moet Rida aan allerlei voorwaarden voldoen die verbonden zijn aan die schorsing tot aan de inhoudelijke zitting (waarin hij uiteindelijk zal worden vrijgesproken). Salim is ook heel blij dat de jeugdreclassering bij de schorsing voor de bom-zaak als voorwaarde heeft gesteld: ‘meewerken aan behandeling’.

Volgens hem is de politie echter niet zo blij: *“Die hebben zoiets van: ‘Hij moet een keer gaan voelen, want hij komt overal makkelijk van af.’”* Zij zien Rida volgens Salim alleen van de buitenkant: *“Ze zien alleen dat agressieve stuk dat hij altijd op straat laat zien. Dus zij hebben dan al een oordeel. Maar ze kennen hem niet persoonlijk.”* Salim kent Rida inmiddels wel en gaat om die reden voor hem door het vuur in deze bijzondere casus. *“Als hij je mag? Zal hij voor je sterven. Echt. Hij geeft mij zoveel energie. Ik merk het nu ook, als ik over hem praat. Want het is echt gewoon een hele unieke jongen. De situatie waar hij in zit, daar heeft hij niet voor gekozen. Dat is hem overkomen.”* Mensen die hem niet zo goed kennen, moeten echter niet de fout maken om te zeggen dat ze hem begrijpen. Zelfs tegen de jeugdreclasserder, waar Salim in principe zo goed mee samenwerkt, valt Rida dan uit: *“Hoe bedoel je je begrijpt mij? Je heet SIMONE DE VRIES!”*

¹¹⁸ ‘Hitter’ betekent huurmoordenaar. Hitters voeren voor een (relatief laag) bedrag een liquidatie uit in het criminele milieu (zie: Adjiembaks, 2021). In het Themanummer Justitiële Verkenningen, jaargang 43, over *Liquidaties in Nederland* (2017) staat dat betalingen variëren van €25.000 tot €100.000. Tijdens het veldwerk van de quickscan worden aanzienlijk lagere bedragen genoemd.

'Hand in hand' naar therapie

Salim is blij met de voorwaarde dat Rida moet meewerken aan traumabehandeling. Tegelijk ziet hij dat überhaupt de traumapraktijk bereiken erg lastig wordt in de huidige situatie. Rida heeft geen inkomsten. Hij moet zelfstandig met trein en bus een ingewikkelde route afleggen naar een andere stad. Dat Rida straks aankomt bij de therapie, lijkt Salim een onrealistische verwachting. Hij spreekt daarom af met jeugdreclassereerder Simone: *"Ik vind het zo belangrijk, die traumabehandeling. Ik ga dat sámen met hem doen."*

Elf maanden lang haalt Salim Rida iedere maandagochtend op. Daarvoor moet hij het nodige geduld opbrengen en ook sensitief opereren in de gezinssituatie. Salim gaat altijd extra vroeg weg van kantoor want hij weet dat hij Rida nog moet wekken. Als hij aanbelt drinkt hij vaak eerst een bakje koffie met de moeder of vader van Rida. Dan hoort hij hoe het thuis gaat. Vooral zijn moeder is soms erg gestrest: *"Schiet op, Rida! Salim staat te wachten!"* Salim zegt dan: *"Moeder, relax. Dit is mijn werk. We kennen de problematiek. Ons doel is dat hij mee gaat werken aan die behandeling. Hoe we er komen of tegen hoeveel obstakels we aanlopen, maakt ook niet uit. Voor mij is het doel dat ik daar met hem aan tafel zit met die behandelaar. Daarnaast is mijn probleem."*

De moeder van Rida voelt zich echter nog steeds bezwaard. Elke week komt Salim daar 's ochtends aan. En elke week moet hij wachten op Rida. Nooit staat hij een keer klaar. Dat is later in het traject wel iets beter geworden. Zijn moeder is dan ook rustiger. Maar in het begin leidt dat ritueel bij Salim tot frustratie: *"Ik ben ook een mens. Sta je weer te wachten. Moet je racen tegen de klok om op tijd te komen bij die behandelaar."* Maar Salim laat hem met rust en uit zijn eigen frustraties niet. Meestal stopt hij zelfs bij een benzinepomp zodat Rida nog even een sigaretje kan roken om bij te komen van het gestreste gedoe thuis: *"Dan is hij geland. Hij is wakker. Ik heb hem niet gestrest. Dan stapt hij weer in de auto en zegt 'Sorry, bro. Echt sorry, man.' Dan wil hij ook knuffelen. En zeg ik: 'Is niet erg, jongen. Komt goed.' Dit, dat. En dan gingen we daarnaar toe. Dan is hij klaar om te luisteren."*

Hoewel Rida dan klaar is om te luisteren, heeft hij nog geen vertrouwen in de inhoudelijke behandeling: *"Salim, ik doe dit alleen maar voor de voorwaardes, hè. Want die man, daar heb ik toch niks aan."* De behandelaar, Adam, blijkt echter zeer geschikt en ook sensitief. Weer een hele fijne professional om mee samen te werken en af te stemmen, volgens Salim: *"Adam meende het ook echt met hem. Ik ben vaker bij behandelaars geweest met Rida, maar deze? Die kon schakelen!"* Die merkt volgens hem op: *"Ik kom nu te dichtbij, ik moet nu heel gauw achteruit anders raak ik hem kwijt."* Salim heeft ook vaak een één-tweetje met deze behandelaar. Dan vertelt hij aan Adam wat er is gebeurd op straat of in het gezin. Salim vraagt in vertrouwen aan Adam of die bepaalde onderwerpen bespreekbaar kan maken in de sessie. Dat mag formeel niet, maar het werkt wel.

Op de terugweg in de auto praten Rida en Salim elke keer na over hoe die afspraak is gegaan: *"Dan kan ik alles op een hele relaxte manier samenvatten. En vraag ik: 'Wat heb je ervan begrepen?' Rida reageert vaak met: 'Die Adam is wel een goede gast, hè? Jawel, jawel.'" Volgens Salim is dat voldoende een teken dat sprake is geweest van een waardevol gesprek: *"Dan denk ik, ok top, we zijn op de goede weg."* En Salim is elke sessie erbij en grapt daarover: *"Ik ben gelijk ook behandeld, ja. Ik heb daar zoveel geleerd. Ik ga niet liegen. Gesprekstechnieken. Hoe je bepaalde dingen begrijpt van jezelf. Dat is echt zo."**

Hoe ver ga je?

In dit stadium van de samenwerking tussen Rida en Salim, mag duidelijk zijn dat hier sprake is van meer werk in de week dan de 8 uurtjes op papier. Salim geeft aan dat hij de tijd die hij besteedt aan Rida nooit echt goed in de gaten heeft gehouden: *"Ik heb zoveel meegemaakt in deze casus. Ik*

zal hem nooit in de steek kunnen laten." Die investering blijft niet zonder gevolgen: "Het vrat me op. Het ging echt ten koste van mijzelf." Zo geeft Salim een voorbeeld van een dag dat hij zijn eigen kinderen naar school zou brengen. Op dat moment breekt echter een crisissituatie uit in het gezin van Rida en kiest hij ervoor om naar hun huis te gaan. Zijn vrouw moet uiteindelijk de kinderen naar school brengen. Daar zal Salim later wel de grens gaan trekken, wanneer het echt zijn gezinsleven begint te raken, maakt hij bewuster die afweging.

Wat zijn werktijd betreft, probeert Salim dit ook af te wegen. Alleen voelt hij zich zo verantwoordelijk en betrokken dat zijn tijd vaak toch uitgaat naar deze casus: "Je hebt gesprekken met moeder, vader, broer, school, politie, jeugdzorg, jeugdreclasserder, gemeente. Het hele systeem. Jij weet alles. En wie heeft mij op zo'n moment het hardst nodig?" Salim verklaart verder: "Ik heb voor dit werk gekozen, hè? Ik heb ervoor gekozen om deze rol aan te nemen. En dat op mijn eigen manier te doen. Omdat ik mijn eigen missie en visie wil bepalen. Dat is wie ik ben. En op zo'n moment ga ik dat afwegen. Ik weet dat ik er dan moet zijn voor die jongen op dat moment. Want de consequenties zijn veel groter als hij niet aankomt waar hij moet zijn. En dan kies ik daarvoor."

Waarneembaar effect in gedrag en politiecontacten

Die grote investering qua tijd en aandacht, blijft niet zonder resultaat. Het hand in hand naar de traumabehandeling gaan, heeft een waarneembaar effect. Rida is duidelijk minder impulsief na de behandeling: "De politiecontacten die waren weg!" Salim probeert Rida ervan te overtuigen dat de behandeling echt heeft geholpen door die concrete resultaten te delen: "Grote vriend, van 100 contacten naar nul!" Ook zegt hij tegen hem: "Je bent zelfs uit een situatie gestapt!" Over die potentiële confrontatie dacht Rida na: "Oh nee, shit. Als ik dit doe dan...". Salim wil hem zijn vooruitgang laten inzien: "Jij kon nadenken, vriend! Oorzaak, gevolg. Dat kon jij eerst niet."

Rida en Salim kunnen er samen wel om lachen. Toch houdt Rida ook vol over die behandeling: "Ja, bij die Adam, dat was gewoon lekker koffie drinken, toch?" Maar Salim blijft het succes er doorheen drukken: "'Zie je wat we hebben behaald?' Dan zie ik hem echt denken. Maar hij is bijna te trots om toe te geven dat het heeft geholpen. Omdat hij er nooit in heeft geloofd." Al dit succes is behaald, omdat Salim hand in hand met Rida daarheen is gegaan en op de terugweg reflecteert op de sessies. Dat is zijn stellige overtuiging.

6.7 Aan het werk

Als de therapie nog in de opstartfase is, lukt het inmiddels al om de dan 17-jarige Rida te laten uitstromen naar arbeid via een leer-werktraject. Op het speciaal onderwijs is hij niet te motiveren voor school. Hij moet voldoen aan allerlei verwachtingen die hij niet kan waarmaken. Rida geeft aan dat hij wel de bouw in wil. Samen vinden ze een opleidingsschool, waarbij hij vier dagen zal werken en één dag naar school gaat. Om daar aan de slag te gaan, moet Rida eerst drie proefdagen doen: "Laten zien dat hij twee rechterhanden had. En of hij het ook waar kon maken." Salim herinnert zich de eerste dag dat Rida daar naartoe gaat: "Hij was zo enthousiast. Trots op zichzelf." De tweede dag gaat ook nog goed. En de derde dag begint heel positief. Alleen weet niemand dat Rida bijna niet heeft geslapen. Hij is heel zenuwachtig om het allemaal waar te maken. Hij is steeds bang om te laat te zijn.

Later op die derde dag gaat het helaas mis. De bouwopleiders zijn qua bejegening vrij rechttoe rechtaan, volgens Salim. Die denken heel zwart-wit en communiceren vooral direct en directief. Ze hebben geen oog voor hoe Rida in zijn vel zit. En Rida heeft op dat moment nog steeds grote moeite met gezag. In zijn beleving staat Rida maar eventjes met zijn telefoon in zijn handen

als de leraar gelijk tegen hem begint te schreeuwen: *“Hé, doe even je telefoon weg, joh gék!”* Dat is die taal van de bouwvakkers, legt Salim uit. Maar dat begrijpt Rida niet. Het loopt helemaal uit de hand en er is allerlei gereedschap voor handen op de bouwplaats. Al snel staat Rida te zwaaien met een hamer in zijn handen en schreeuwt terug: *“Tegen wie praat je wel niet? Wie denk je wel niet dat je bent?”* Even later wordt Salim vijf keer achter elkaar gebeld door Rida. Huilend krijgt hij hem aan de lijn: *“Ik heb het verpest! Wat moet ik tegen mijn moeder zeggen?”* Hij wilde zijn moeder trots maken: *“Zo van, ik kan het wél.”*

Rida legt Salim de situatie uit. Dat hij al drie dagen niet heeft geslapen. Dat hij elke dag om 07:00 drie kwartier lopend daar naartoe is gegaan om op tijd te zijn. Salim licht toe: *“Kijk, voor ons is het hartstikke normaal, dat als jij om 08:00 een afspraak hebt, dat je daar op tijd bent. Het maakt niet uit hoe je daar bent gekomen of hoeveel uur je daarvoor hebt geslapen. Maar in zijn belevenis heeft hij zóveel ingezet om daar alleen al aan te komen. En dat die man dan in één keer op die manier tegen hem spreekt. Ja, dat kon hij niet accepteren.”* Die bouwopleider voelde zich ernstig bedreigd. Daarom wordt jeugdbescherming erbij betrokken. Ze bepalen dat Rida niet meer mag terugkomen. In het bijzin van Rida zegt die bouwopleider: *“Hij was er wel voor geschikt, maar hij heeft het verpest.”* Dat maakt Rida nog emotioneler. Om te horen dat hij er eindelijk was, maar het weer heeft verpest. Weer mislukt. Weer die faalervaring.

Poging twee bij de bakkerij

Desondanks probeert Salim om Rida ertoe te bewegen om het nog een keer te proberen. Tijdens de therapie is inmiddels naar boven gekomen dat Rida houdt van lekker eten. Hij kan ook al best goed koken voor zijn leeftijd. Rida geniet ervan om mensen blij te maken met lekker eten en zo voor anderen te zorgen. Eten maakt hem zelf ook gelukkig en het is zijn uitlaatklep. Daar iets mee doen motiveert Rida. Het past bij zijn ambities en niveau. Aangespoord door Salim regelt hij vervolgens zélf een tweede baantje bij een bakker.

Rida moet daar om 06:00 al aanwezig zijn. Iedere ochtend vertrekt hij vroeg op zijn fiets om daar op tijd aan de slag te gaan. Salim: *“Echt, zó blij en enthousiast heb ik hem nooit eerder meegemaakt.”* Vier weken lang lijkt Rida helemaal op zijn plek. Hij kan het ook goed vinden met zijn chef en collega's, maar dan slaat helaas het noodlot weer toe. Blijkbaar staat er nog een zaak open van een belediging van een handhaver van bijna twee jaar geleden. De politie houdt Rida aan op zijn werkplek. Zijn chef, een vrouw die hem nog helemaal niet zo lang kent, komt naar de rechtbank om zich uit te spreken in het voordeel van Rida. Salim vertelt: *“Ze zei: ‘Hij heeft bij mij gewerkt. Ik wil óók mijn verhaal doen over hem. Ik wil dat hij naar buiten komt.’ Maar hij is nooit meer daar teruggekomen, bij die bakker. Uit schaamte.”* Hij mag terugkomen van de chef, maar zegt tegen Salim: *“Ik kan me daar niet meer vertonen...”* Rida heeft op dat moment ook een enkelband vanwege die schorsing. *“Die had hij ook helemaal verstoep. Hij wilde niet afgerekend worden op wat hij allemaal heeft meegemaakt.”*

Hoe Rida met die enkelband omgaat, is ook een indicatie van het verschil met jongeren die bewust voor het criminele pad kiezen of in ieder geval die identiteit. Zij dragen hun enkelband soms als 'badge of honour'. Rida lijkt nog echt gemotiveerd te kunnen worden om een ander pad te gaan bewandelen voordat hij verder afglijdt in de criminaliteit of georganiseerde misdaad. Via de buurt en zijn sociale contacten staat hij helaas stevig in contact met die wereld.

6.8 Rida wordt meerderjarig

Ondanks alle inzet is Rida even niet meer aan het werk wanneer hij 18 wordt. Ook heeft hij geen zinvolle dagbesteding. Dat is gelijk een schending van zijn voorwaarden voor de schorsing en er lopen opnieuw oude zaken voor het beledigen van een ambtenaar in functie. In deze penibele situatie raakt Rida ook nog betrokken bij bedreiging en mishandeling op straat. Salim maakt zich zorgen over de situatie en de recente vechtpartijen tijdens het uitgaan: *“Kijk, ik ken het verhaal op straat daarover ook. De aanleiding van die ruzies. Maar gezien zijn strafblad begrijp ik ook dat mensen denken: deze jongen is gek. Maar ja, er is bij wijze van spreken 100 keer op zijn deur geklopt, op een gegeven moment maakt hij open... Dat is wat er is gebeurd.”*

Ook de situatie bij de reclassering verslechtert. Rida is inmiddels volwassen voor de wet. Hij krijgt een andere reclasseerder dan Simone. Iemand die Rida volgens Salim meer ziet als een nummertje: *“En je moet niet tegen hem zeggen ‘Je bent gewoon een crimineel, je moet gewoon luisteren!’ Terwijl je juist heel creatief en sensitief moet zijn in hoe je met hem omgaat.”* Rida is volgens hem wel iemand die in principe goed kan luisteren: *“Maar je moet wel weten hoe je het overbrengt. Als jij je gedraagt alsof je de baas over hem bent, dan luistert hij niet. Dan gaat hij met jou ruzie maken. Uitschelden. Bedreigen. Dat is hoe hij is.”* Het risico van botsingen en ruzie hangt in de lucht, zowel op straat met andere jongeren als binnen het systeem met ketenpartners.

Juist nu is Salim scherp dat hij Rida niet loslaat en beschikbaar is: *“Er zijn wanneer ik er móet zijn. Ik denk dat dat het allerbelangrijkste is geweest. Dus ook vooral op bepaalde momenten. Wanneer het op straat of thuis uit de hand liep. Dat ik er was voor hem. En niet voor ouders of wie dan ook. Ik was er voor hém. Als hij er een bende van maakte, was ik er ook. En als hij naar het politiebureau moest, was ik er ook.”* Het voelt voor Salim alsof hij de afgelopen jaren een van de weinige mensen is die er altijd voor hem is geweest. Altijd. Hij vertelt: *“De eerste die hij belt als er wat is, ben ik met ‘Wat moet ik doen?’ Ik ben zijn gids.”*

Niet uit de gevarezone

Met deze doelgroep en zeker in deze casus, blijft het een kwestie van de lange adem. Van vallen en opstaan: *“Bij zo’n jongen, het lastige is... Elke keer dat we aan het bouwen waren. Boem. Die kwam te overlijden. Dat trauma kwam weer naar boven. Er gebeurde ook elke keer wat waardoor alles weer aan de kant werd geschoven. Hij belandt weer in een of andere zaak. Er gebeurt weer iets. We zijn net bezig. En we kunnen weer niet verder.”*

Werk, school, behandeling, elke keer gebeurt er wel wat. Volgens Salim vaak ook dingen waar Rida zelf niks aan kan doen. In de beleving van Salim hoeft Rida maar een kleine overtreding te begaan en hij wordt ervoor aangehouden. Toch blijft hij zich vasthouden aan de lichtpuntjes. De traumabehandeling heeft vruchten afgeworpen. Rida heeft veel uit de therapie gehaald en kan nu oorzaak en gevolg onderscheiden. De enorme hoeveelheid politiecontacten is afgenomen. Ook heeft hij zijn succeservaring bij de bakker gehad en wil hij graag weer werken in een restaurant. Dat zijn belangrijke kleine successen, vooral ten aanzien van werk hebben en van betekenis zijn.

De realiteit is tegelijkertijd dat Rida nog wel veel op straat leeft met de andere straatjongens uit de omgeving. Daar is het onveilig. Er wordt geroofd, gedeald, geript, geruziet en bedreigd. En Rida heeft op straat enig aanzien. Op basis van zijn verleden staat hij lokaal bekend als ‘gek’. Volgens Salim maakt die reputatie ook dat andere straatjongens in een conflict met hem kunnen denken: *“Als je van hem af wilt, moet je hem doodmaken. Anders blijft hij terugkomen.”* Deze explosieve mix op straat leidt rond Rida’s 18^e levensjaar nog tot een levensgevaarlijk conflict met vuurwapengevaarlijke daders, wat zowel voor Rida als zijn gezin grote gevolgen heeft. Omwille

van de herleidbaarheid laten we de details achterwege. Desondanks groeit Rida vooralsnog niet door in die wereld, maar het mag duidelijk zijn dat hij allerm minst uit de gevarezone is.

6.9 Goede hoop en perspectief op de arbeidsmarkt

Salim gelooft nog steeds in Rida. Hij ziet dat hij steeds vaker de juiste keuzes maakt. De negatieve politiecontacten blijven minder. Hij ontploft niet meer zo vaak, ook niet bij vermeend onrecht. Salim leest een appje voor van Rida dat recent om 20:40 is verstuurd: *"Hé Salim. Alstublieft reageer. Net politie aan mijn deur. Zeggen dat ik een week geleden door rood reed. Zonder helm."* Volgens Rida klopt dat niet. Hij is in paniek. Maar hij gaat niet tekeer tegen de politie zoals voorheen. In plaats daarvan neemt hij contact op met Salim. Die probeert hem dan onder controle te houden. Salim zegt op rustige toon aan de telefoon: *"Zij zeggen dat? En jij was het niet? Prima, toch? Laat die boete maar komen. We gaan gewoon in bezwaar."* Dat is wat Rida nodig heeft. En dus ook dat zijn coach bereikbaar is. Op urgente momenten als deze heeft Rida hem nog steeds nodig als zijn gids.

Natuurlijk zijn er ook momenten wanneer Rida zich even niet meer kan beheersen. Zoals laatst in de rechtszaal. De rechter in een oude zaak zegt dat ze gezien zijn intelligentieniveau en het feit dat hij nog minderjarig was in die tijd, het jeugdstrafrecht gaat toepassen. Dat is overduidelijk in het voordeel van Rida, want het levert een veel lichtere sanctie op. Hij vat de opmerkingen echter verkeerd op en reageert heftig: *"Hoe bedoel je? Je moet mij gewoon normaal behandelen! Ik ben achttien!"* Salim probeert Rida te kalmeren, maar die raast door: *"En wat bedoel je intelligentieniveau! Waar heb jij het over? Jullie laten mij die tests altijd maken als ik net wakker ben!"* Zo gaat hij dan tekeer tegen de rechter. Salim lacht: *"Hij gooide later zelfs een kopje koffie door de gang van de rechtbank. Ik zeg dan niet te veel op zo'n moment. Later in de auto komt hij wel tot inkeer. 'Echt een mongool ben ik, hè?', zegt hij dan tegen me."*

Naast dit soort incidentele uitpattingen van Rida ziet Salim hem nu als iemand die goed te motiveren is voor werk. Samen denken ze na over wat nu haalbaar is om zijn kansen op de arbeidsmarkt te vergroten. Mogelijk zou koerier zijn goed werken voor extra inkomsten, naast de ene dag in de week dat Rida nu werkt in een restaurant. Al zijn aan het koerieren ook risico's verbonden voor een doelgroep die zo dicht op de georganiseerde misdaad zit. Waar het Salim om gaat is dat Rida als koerier straks alleen naar een depot hoeft om daar spullen in te laden. Dat betekent niet te veel collega's en weinig gedoe met een leidinggevende, dus ook minder kans op conflict. Dat zou een mooie kans zijn om straks zijn dag te vullen met meer structuur en minder verleiding. Daarvoor moet Rida wel eerst zijn rijbewijs halen.

Rijbewijs halen

Salim helpt Rida met het inplannen van zijn theorie (studeren en examen) en een cursus met rijlessen. Uiteraard gebeurt dat weer bij een rijsschool en met een instructeur die Salim al goed kent. Hij heeft twee rijsscholen in de regio met wie hij nauw samenwerkt. Dan zegt hij: *"Dit is Rida. Die komt hier rijles volgen. Je houdt rekening met zijn problematiek. En we betalen in termijnen."* Sommige van zijn cliënten doen volgens hem wel 48 maanden over het afbetalen van de rijlessen. Dat kan dan ook niet met 10 cliënten tegelijk. Maar de rijsscholen zijn van oude vrienden van Salim. Dus als hij hoog zit, zoals met Rida, dan zegt hij: *"Je moet me uit de brand helpen."* In dit geval spreekt hij af: *"Rida kan € 50 per maand betalen. Ik sta garant."* En zo is het dan snel geregeld.

"Geloof mij", zegt Salim: "Deze jongen wil werken. Deze jongen kan heel goed met mensen omgaan. Maar hij kan niet tegen gezag. Dus je moet niet zeggen: je moet dit, je moet dat. Hij wordt vrolijk van koken. En hij wordt vrolijk van een salaris." Dus terwijl Rida zijn rijlessen gaat volgen, werkt hij alvast een dag in de week in de keuken van een restaurant. Hij gaat daar zelfstandig heen. Op afstand kijkt Salim stiekem wel mee, maar hij kan al verder achterover leunen. Rida doet het echt alleen. "Hij heeft steeds minder verwachtingen van mij", zegt Salim: "En hij heeft recht op een jobcoach."

Dat is Salim formeel niet, terwijl hij in het verleden wel die rol heeft gepakt. Hij geeft aan dat het zaak is dat ook niet meer te doen en zijn eigen rol beter af te bakken, anders neemt hij alle verantwoordelijkheid weer op zich. Salim geeft aan die rol van jobcoach ook over te dragen aan degene die daarvoor is aangesteld: *"Die kan hem daar ook begeleiden, want het restaurant kent de doelgroep. Er werken er daar meer met een rugzakje."* Op die werkplek kan Rida alvast weer een dag in de week mensen blij maken met lekker eten.

6.10 Hoe nu verder?

Salim kan Rida moeilijk loslaten nu hij meerderjarig is geworden en steeds meer op eigen benen moet staan: *"Ik heb nooit opgegeven. Te allen tijde heb ik hem gesteund. Toen hij er een bende van maakte, was ik er voor hem. Toen het goed ging, was ik er voor hem. Toen het weer slechter ging, was ik er voor hem. Zijn betrokkenheid zit zeer diep. En ook toen hij drie maanden onbereikbaar was, was ik er daarna ook weer voor hem. Want toen hij weer voor de deur stond, heb ik die deur gelijk weer open gedaan."*

Betrokkenheid in deze financieringsvorm vanuit Wmo-gelden, is echter steeds lastiger. Bedrijfsmatig is het al lange tijd niet te verantwoorden. Salim kan niet betaald worden voor wat hij wil doen en denkt dat nodig is. Dat is onmogelijk terug te brengen tot een vrij eenvoudige taakbeschrijving: *"Ik wil er zijn voor die jongen. Ik wil het eigenlijk voor hem vertalen. Heeft hij een afspraak ergens? Dan wil ik hem de meerwaarde laten inzien van die afspraak. Ik wil hem motiveren voor zijn toekomst."* Daarvoor moet Salim nog steeds tijd en ruimte hebben. Blijven meelopen met Rida op afstand, maar naast hem blijven staan. Alleen zo kan hij tegenwicht blijven bieden tegen de aantrekkingskracht van de straat en de risico's op conflict. Met erkenning. Met advies. En met begrenzing. Maar als hij dat blijft doen, ook wanneer dit niet langer zijn formele rol is, dan gaan andere professionals achterover leunen, leert de ervaring.

Want Rida praat niet met de rest. Salim, in zijn rol als coach, is de enige met wie Rida praat en dus ook de enige bij wie een enorme verantwoordelijkheid ligt. De rest van de professionals heeft die ingang simpelweg (nog) niet. Alles wat er moet gebeuren vanuit die andere professionele rollen, lijkt daarom nog veelal via Salim te gaan. Dat is en blijft een enorme verantwoordelijkheid. Salim vindt het nu dan ook lastig om precies in te schatten in welke mate hij nog betrokken moet én wil zijn bij Rida.

Op het matje geroepen

Daarnaast werkt het systeem Salim gevoelsmatig soms tegen. Vooral als een netwerkpartner tijdens een overleg zegt: *"Huh, heeft hij nog steeds geen werk? Je bent alweer zes maanden met hem bezig!"* Terwijl Salim keihard aan het werk is geweest om Rida met kleine stapjes verder te helpen en allerlei crisissituaties op te lossen. Zij kennen die wereld gewoon niet, volgens Salim: *"Je wordt soort van op het matje geroepen. Ik voel me dan gewoon bijna rot. Dat ik denk van: 'Shit*

man, ik heb dan nog steeds geen werk voor hem. Ik ben niet eens tijd gehad om...’ Op dat moment, dan ga ik bijna aan mezelf twijfelen. Dan voelt het alsof ik niks heb gedaan.”

Een aantal collega’s van Salim wil daarom ook niet van zulke PGA-cliënten. Omdat ze dan constant die druk voelen: *“Dan is er weer een PGA-overleg gepland. En jij bent pas twee weken betrokken. Maar zij vragen om intrinsieke motivatie bij een jongen zoals Rida, die er niet is. Zo’n voorzitter komt dan van: ‘En hoe kan dat dan dat hij nog geen werk heeft?’ Dat maakt het echt lastig.”* Ook na zoveel tijd in het werkveld maakt Salim dat nog mee: *“Eerst word je onthaald als de ster van het Veiligheidshuis. Zo van: ‘Dit is Salim, echt een van onze speciaalzaken!’ Krijg je even een veer in je reet. Maar die verantwoording blijft gewoon hetzelfde. Dan zit je daar en dan denk je: ‘Leuk allemaal.’ OM zit aan tafel, voorzitter, jeugdconsulent van de gemeente, iedereen zit daar aan tafel. Iedereen vindt wat. Maar ik ben degene die op straat met hem loopt. Ik ben degene die aan de bak moet. Die bij naast hem staat in het ziekenhuis en naar de begrafenis gaat.”*

Professionele distantie?

Die betrokkenheid van Salim, zoals toen bij de traumatische gebeurtenis van Rida, wordt ook niet altijd gezien als professioneel. Het voelt echt rot voor hem als een partner hem bij zoiets in twijfel trekt: *“Sta je dan niet gewoon te dichtbij?”* Salim verheft zijn stem: *“In zo’n situatie ben ik een mens! In zo’n situatie wil iemand tegen me aanleunen. Moet ik zeggen: ‘nee, dat is niet mijn werk?’ Want dit maakt juist het verschil voor deze doelgroep.”* En dat leer je niet op school, volgens Salim. Want daar leer je juist om die professionele afstand te houden. Daar word je meegegeven dat je je grenzen moet aangeven en bij begeleiding liever niet in het weekend afspreek¹¹⁹.

In een casuïstiek overleg over zijn cliënt Rida becommentariëren partners het handelen van Salim op die methodische basis: *“Nee, jij bent niet professioneel, want je komt zelf in gevaar.”* Dat klopt ook deels wel, vindt Salim: *“Maar ik heb voor dit werk gekozen, jongens. Ik kies hier bewust voor. Niemand heeft een mes op mijn keel gezet en gezegd: je moet dit werk gaan doen. En ik voel dat ik ergens het verschil kan maken. Het klinkt heel gek, maar ik vind dit leuk. Hoe complexer, hoe leuker.”* Wat betreft professionele afstand bij deze doelgroep, daarover concludeert Salim: *“Wat is professioneel? Daar ben ik al 13 jaar op zoek naar. Sta ik nou niet te dichtbij? Maar juist omdat ik zo dichtbij sta, kan ik zoveel voor elkaar krijgen. Alleen vaak past het niet in de missie of de visie van een organisatie.”*

Na een tijd afbouwen en grens trekken bij het gezin

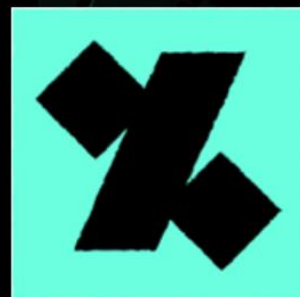
Toch moeten we volgens Salim ook geen overdreven beeld hebben van de belasting die past bij die betrokkenheid, in ieder geval als het gaat om de bereikbaarheid voor de jongere: *“24/7 bereikbaar zijn, dat doe je alleen de eerste periode. Zodra je het vertrouwen gewonnen hebt bij de cliënt, dan weet hij hoe ik ben. Dan kent hij mijn situatie ook. Ik ben vader van twee kinderen. Ik heb thuis een gezin. Ik heb daarnaast een ander bedrijf.”* De jongeren waarmee Salim werkt willen hem dan niet langer onnodig belasten en zijn daarin gemakkelijker aan te sturen op basis van reeds opgebouwd vertrouwen: *“Dan is het van, grote vriend, ik heb weekend. Maandag ben jij de eerste.”* Vervolgens doet Salim zijn telefoon ook uit, met vertrouwen want hij verwacht dan geen rare dingen.

¹¹⁹ In de methodiekbeschrijving van Youthspot over individuele begeleiding vanuit het jongerenwerk staat (Koops et al., 2015:33-34): *“Het hebben van een klik kan de afstand tussen jou en de jongere verkleinen; het risico is dat de jongere je als vriend kan gaan zien. Omdat je geen vriend bent, maar een professionele begeleider, is het belangrijk dat je hier altijd duidelijk over bent naar de jongere toe en tot op zekere hoogte je afstand houdt. Zo kun je bijvoorbeeld ervoor kiezen om niet mee te gaan in het taalgebruik van jongeren en ze te corrigeren wanneer het ongepast is of om niet af te spreken in het weekend.”*

Als Salim een nieuwe cliënt heeft en er speelt van alles zoals bij Rida, dan is het een andere situatie: *“Dan laat ik ‘m aan. Stel wij hebben net een goed gesprek gehad. En jij loopt helemaal vast. Er zijn wat risico’s. Dan zou het toch raar zijn als je mij niet kan bereiken. Terwijl ik net beloofd heb dat ik je zou helpen?”* Bovendien is het de ervaring van Salim dat het je vaak minder werk kost als je ‘s avonds gelijk even een appje terug stuurt in plaats van dat je het een dag laat wachten en pas de volgende dag om 09:00 wat terug stuurt.

Volgens Salim ga je in die zin een traject met elkaar aan. In het begin ben je 24/7 bereikbaar. Zodra je voldoende ‘credits’ hebt opgebouwd, kun je goed gaan begrenzen: *“Op een gegeven moment geef je aan dan ben ik niet bereikbaar of woensdags niet. In het weekend werk ik niet. Of ga op vakantie’. Ik ben ook niet bereikbaar als ik op vakantie ben, hè? Dan ga je dat steeds meer afbouwen. Dan zeg je duidelijk: dít zijn de momenten dat je mij kan bereiken.”* Wanneer je dat de tijd geeft hebben de jongens van deze doelgroep daar alleen maar respect voor, volgens Salim: *“Die weten van ók, hij neemt nu niet op, maar maandag belt hij me 100% terug. Daarvoor heb je geïnvesteerd. Dat is het. Dat moet.”*

De grens probeert Salim te trekken bij zijn gezinsleven. Die keer dat hij voor Rida koos en zijn kinderen niet ging wegbrengen, is hij eigenlijk te ver gegaan. Maar toen veel gevaar ontstond in de casus en Salim onvoldoende (straat)informatie had om een goede afweging te kunnen maken van de risico’s, heeft hij wel de juiste keuze gemaakt. Vanwege die situatie verbreekt hij op dat moment even het contact: *“Ik heb kinderen.”* Rida heeft daar op dat moment alle begrip voor. Die afweging en de communicatie daarover is ook maatwerk. Dat dit specialistisch jeugdwerk zó intensief is en daarmee vele kaders en methodische grenzen te buiten moet gaan om impact te kunnen maken, accepteert Salim. Tot besluit zegt hij daarover: *“Het is mijn leven, niet mijn werk.”*



HOOFDSTUK 7

'WAT WERKT' IN
SPECIALISTISCH JEUGDWERK
VOOR DE 2%

7. 'Wat werkt' in specialistisch jeugdwerk voor de 2%

In de uitgebreide casusbeschrijving van specialistisch jeugdwerk in het vorige hoofdstuk lijkt zich een aantal werkzame bestanddelen af te tekenen, waarmee plus-preventie voor de 2%-doelgroep kan worden gerealiseerd. Het gaat om bestanddelen uit het verhaal die attenderen op **'wat werkt'** en **'wie werkt'** in preventieve werkzaamheden voor de 2%. Hoe maakt Salim het contact met Rida waardoor het werkt? Waarom is een bepaalde gedeelde achtergrond met Rida van belang? Ook zien we opmerkelijke kwesties als het gaat om de benodigde **waarborging**. Te denken valt aan het netwerk van Rida, zowel privé als professioneel. Daarin kan hij zowel benodigde informatie ophalen en delen, als kansen op (kleine) successen creëren, zoals werk of een aansprekende activiteit. Dit soort prangende vragen over 'wat werkt', 'wie werkt' en waarborging worden, sinds het verschijnen van de position paper over de 2% (De Jong, 2022), voortdurend aan ons worden gesteld. Daarnaast ontdekten we binnen het veldwerk de urgentie om vragen over **waarneming** (effecten) en **waardering** (financiering) te includeren. Vanwege die prangende vragen om praktijkgerichte kennis kiezen we ervoor om met de aanknopingspunten uit deze quickscan, al eerste inzichten uiteen te zetten om in het onderzoek van de komende jaren op voort te borduren.

Werkzame bestanddelen in specialistisch jeugdwerk voor plus-preventie

In dit hoofdstuk gaan we in op de werkzame bestanddelen rondom 'wat werkt'. Vervolgens zullen we in hoofdstuk 8 beschrijven werkzame bestanddelen van 'wie werkt' en in hoofdstuk 9 wordt ingegaan op waarborging. In hoofdstuk 10 behandelen we waarneming en waardering. Voordat we hiermee beginnen, willen nog een keer kort de doelgroep van de 2% duiden aan de hand van het verhaal van Rida. Zo is voor iedereen duidelijk wat we precies bedoelen met het doelgroep-gedeelte binnen die 2% waarbij preventie nog vooral zin heeft. Dat is nodig omdat we sinds het verschijnen van de position paper (De Jong, 2022), merken dat het begrip "de 2%" al te veel een eigen leven is gaan leiden. Iedereen lijkt er een eigen invulling aan te kunnen geven, naar eigen inzicht of zoals het diegene uitkomt. Met een extra toelichting aan de hand van het concrete voorbeeld van Rida willen we nog een keer de ontwikkelingsfase van een 2%-jongere benadrukken waarop ons onderzoek naar specialistisch jeugdwerk zich zal richten.

Rida als 2%-jongere in een fase dat plus-preventie nog effect kan hebben

Als we kijken naar het verhaal van Rida en Salim, dan is dat niet een proces van *resocialisatie* van een chronisch delinquent. Rida is niet iemand die bewogen moet worden om te stoppen met een (lucratieve) criminele carrière. Op het moment dat Salim in Rida's leven komt, is Rida geen stelselmatige dader die binnen de criminaliteit veel geld verdient. Het doel van Salim is ook niet om hem eerder te laten stoppen met een criminele carrière (Weijers, 2019; 2022). Het specialistisch jeugdwerk van Salim is gericht op *socialisatie* van iemand die zich bevindt in een ontwikkelingsfase vol ongunstige omstandigheden en onverstandige keuzes. Die omstandigheden en keuzes vergroten wél het risico dat Rida op termijn een chronische delinquent zal worden, in zijn geval gecombineerd met opmerkelijk veel tegenslagen.

Salim helpt Rida om beter te beginnen aan een ander leven, met meer prosociaal gedrag (na traumabehandeling) en vooral positief perspectief (opleiding en werk). Dit soort complexe, meervoudige problematiek vraagt van de professional om er steeds op het juiste moment voor de jongere te kunnen zijn en lang naast diegene te blijven lopen. Specialistisch jeugdwerk dat plus-preventie realiseert is niet zomaar een kortlopend project of kortdurend traject.

Rida is een jongere uit de 2%-doelgroep die (vooralsnog) niet lijkt te zijn doorgegroeid in een criminele carrière, ondanks dat de georganiseerde misdaad voortdurend op de loer ligt in zijn directe omgeving. Of zoals een beleidsambtenaar Jeugd en Veiligheid het uitdrukte (in soortgelijke bewoordingen als jongerenwerker Berry in hoofdstuk 1): *“Dan zijn we ze nog niet helemaal kwijt aan de straat.”* Op het moment dat specialistische jeugdwerker Salim zich ermee gaat bemoeien, zit Rida ogenschijnlijk nog in de fase van ontwikkeling waarbij plus-preventie succes kan boeken. Rida is na die interventie echter niet uit de gevarezone. Wel zijn de politiecontacten minder, werpt therapie vruchten af en is uitzicht op werk en meer toekomstperspectief.

Opbrengsten van de quickscan

Voor zover we deze casus durven te bestempelen als een (voorlopig) succes bij een jongere van de 2% in de fase dat preventie nog zin heeft, wat zijn dan mogelijk werkzame bestanddelen in het specialistisch jeugdwerk die maken dat de gewenste plus-preventie wordt gerealiseerd? Wat heeft gewerkt? Op welke wijze is van belang wie Salim is als persoon? En welke randvoorwaarden spelen in de context een cruciale rol? Zien we soortgelijke werkzame bestanddelen als het gaat om ‘wat werkt’, ‘wie werkt’ en waarborging ook terug in wat professionals, jongeren, ouders en andere betrokkenen of experts hebben gezegd tijdens de rest van de quickscan?

Op basis van één uitgebreide casus (N=1) weten we uiteraard niet of deze bestanddelen ook dé werkzame bestanddelen zijn die we zoeken voor specialistisch jeugdwerk. Wel zien wij een aantal bestanddelen die naar voren komen in het verhaal van Rida en Salim, terug in het andere materiaal dat is verzameld tijdens deze quickscan (en ook in eerder onderzoek vanuit het lectoraat). We willen benadrukken dat we bij deze eerste verkenning verre van volledig zullen zijn wat betreft de werkzame bestanddelen in die preventieve werkzaamheden (wat werkt), benodigde competenties (wie werkt) of essentiële randvoorwaarden (waarborging). Dit geldt in zelfs sterkere mate voor vragen over meting (waarneming) en financiering (waardering) die wij willen includeren in toekomstig onderzoek. Daarover hebben we slechts vooral het nodige geleerd over het grote belang van deze kwesties.

Tijdens het veldwerk vragen veel respondenten zich openlijk af in het gesprek: *“Doen we nu wel het goede voor de 2%?”, “Hoe weten we of dat werkt en wie moet dit doen?”* en *“Realiseren we ons voldoende dat de 2% écht een andere groep is?”*. Sommige respondenten vullen aan: *“Snappen managers over hogere niveaus in de organisatie dat óók?”*. Een enkeling vervolgt cynisch: *“Willen ze dat wel snappen?”* Over elkaar begrijpen op het niveau van de werkvloer, stellen respondenten tijdens een gesprek soms zelf de open vraag: *“Snappen we de rol van de ánder in relatie tot het werken met de 2%?”* Een enkele respondent verzucht: *“En waarvan moeten we dat betalen?”*

Wat we in ieder geval kunnen aangeven is welke werkzame bestanddelen nu al opvallen en deze delen als eerste bevindingen. Dit doen we door het verhaal van Rida en Salim en de rest van de opgehaalde data uit de quickscan kortstondig te analyseren aan de hand van enkele vaste thema's (zie hoofdstuk 2). De leidende vraag daarbij is hoe de algemeen werkzame bestanddelen ten aanzien van 'wat werkt', 'wie werkt' en waarborging, zoals besproken in hoofdstuk 5, een specifieke invulling krijgen in de praktijk voor onze 2%-doelgroep. Die kennis helpt ook bij toekomstig onderzoek naar vragen over waarneming (blijken die werkzame bestanddelen effectief?) en waardering (hoe kunnen die werkzaamheden het beste worden gefinancierd?). Zo krijgen we een eerste indruk van werkzame bestanddelen in onze 'black box': het gat tussen het reguliere jongerenwerk en de gespecialiseerde jeugdhulpverlening waarin professionals met specialistisch jeugdwerk proberen de benodigde plus-preventie te realiseren voor de 2%.

Hoe werkt 'wat werkt' voor de 2%?

In dit hoofdstuk beginnen we met werkzame bestanddelen als het gaat om *wat werkt* in specialistisch jeugdwerk. Om effectieve plus-preventie te realiseren is het in algemene zin altijd werkzaam als een preventieve interventie **goed onderbouwd** en **gestructureerd** is. Inhoudelijk grijpt zo'n interventie in op relevante **risicofactoren** en **beschermende factoren**. Om wat in algemene zin werkt ook te laten werken voor de 2%, komt meer kijken dan alleen zulke algemene richtlijnen. Het verhaal van Rida en Salim biedt inzichten voor een specifieke uitwerking van wat werkt voor de 2%.

We lichten daar zeven (potentieel) werkzame bestanddelen uit die een rode draad vormden in de rest van het verzamelde materiaal. Deze zeven bestanddelen zijn eerste aanknopingspunten die helpen om in het vervolgonderzoek meer praktijkgerichte kennis te verzamelen over 'wat werkt' in specialistisch jeugdwerk voor de 2% om plus-preventie te realiseren. De meeste uitgelichte bestanddelen worden kort toegelicht. Bij sommige punten staan we iets uitgebreider stil, bijvoorbeeld met een uitgewerkt voorbeeld om het belang van het bestanddeel te benadrukken. Ook wordt hierbij de (potentiële) werkzaamheid nog meer verduidelijkt.

7.1 Laagdrempelig contact maken met de 2% in hun hybride leefwereld

Salim zoekt Rida op in zijn leefwereld en vraagt niet van Rida om zich aan hém aan te passen. Hij maakt contact online via WhatsApp en offline op straat. Hij is daar waar Rida zich op zijn gemak voelt en op tijden die passen bij zijn ritme. Salim zorgt dat het **eerste contact laagdrempelig en aantrekkelijk** is met aansprekende activiteiten (sport, eten). Het eerste doel is om elkaar te leren kennen en een band op te bouwen. De vrienden van Rida worden daarbij betrokken met groepsgerichte activiteiten. We zien deze werkwijze van laagdrempelig, persoonsgericht contact maken in de leefwereld van de jongere zelf overal terug als het gaat om de 2%¹²⁰.

Ali, Een 17-jarige jongere uit de 2%-doelgroep uit een andere gemeente beschrijft dat benodigde contact vanuit zijn perspectief. Daar begint de ontmoeting ook met sporten en eten. Hij vertelt over het belang om een gelijkwaardig gevoel te hebben in dat contact ondanks de rol van de ander als zijn begeleider. Ali zegt daarover:

¹²⁰ We zien dit ook steeds nadrukkelijk benoemd in eerste fase in methodieken die betrekking hebben op dit soort specialistisch jeugdwerk voor de 2% in de jonge ontwikkelingsfase (Jolink-Verkuijlen, 2021; Akhath et al., 2023) en ook de wat oudere groep vanaf 16+ (Dragt, 2020; Vervoort, 2022).

“Als je iemand hebt die alleen maar zegt: je moet dit, je moet dat. Ja, ik weet niet, dan voelt het toch alsof hij hoger is dan jou. En tegenover je zit. Niet naast je, wat ik je net zeg. Hij moet soms ook gewoon als een vriend, gewoon met je kan lachen. Ik bedoel, geen vriend echt, hij is toch mijn begeleider.”

In sommige situaties gaat dat opbouwen van de band sneller, omdat die er al gedeeltelijk is vanuit het reguliere jongerenwerk of vanwege een gedeeld verleden in een bepaalde buurt. Dan wordt voortgebouwd op de lokale reputatie van die professional, zoals ook bij ‘opgepluste’ jongerenwerker Marion. Een collega van haar licht toe:

“Iedereen kent Marion. Die is hier opgegroeid. Haar hele familie komt hier vandaan. Dit is haar wijk. Dit zijn haar mensen. Dan is het vertrouwd.”

Als de band nog moet worden opgebouwd, is het van groot belang voldoende tijd te nemen om op die informele wijze een ingang te krijgen. Daarbij kan het helpen als de werker meer anoniem is en zichzelf, dus zonder uniform van de welzijns- of zorginstelling. Bepaalde jongeren ervaren het als vervelend om met een professional over straat te lopen die ook duidelijk herkenbaar is vanuit een organisatie. In sommige gevallen kiezen jeugdwerkers er daarom voor om het bij een jongere te laten wie zij zijn, zoals jeugdcoach Ayman:

“Hij mag zelf bepalen wie ik ben als we samen zijn. Z’n broer, z’n neef of een vriend.”

Een band met een jongere opbouwen is cruciaal voor het vervolg. Het is juist bij deze doelgroep een enorme uitdaging om zo’n band op te bouwen (zie ook: De Wit et al., 2019). Maar zonder die band kan een specialistisch jeugdwerker niet beginnen aan de interventie, hoe goed gestructureerd en onderbouwd deze ook mag zijn. Het bereiken van een goede ‘werkalliantie’ kost veel tijd, investering en geduld. Het opbouwen van die band hangt onder meer samen met het volgende uitgelichte element: de verbinding met de gemeenschap (community) en de directe sociale omgeving rondom de jongere.

7.2 Werken in verbinding met de sociale omgeving van de 2%

Binnen zijn persoonsgerichte aanpak betreft Salim ook Rida’s sociale leven in het gezin, buiten op straat, in de buurt en op school. Op veel andere plekken waar we zijn geweest werken de professionals niet in afzondering met een jongere, maar juist **in verbinding met de sociale omgeving**. Wanneer dat betrekking heeft op de gehele gemeenschap om een jongere heen, noemen respondenten dat ook expliciet ‘community building’¹²¹. Werken aan die verbinding met de gemeenschap helpt ook bij het opbouwen van een band met een jongere uit de 2% doelgroep. Zo krijgt de specialistisch jeugdwerker een belangrijke lokale betekenis in diens directe sociale omgeving. Die lokale betekenis is niet alleen nodig voor draagvlak om een band op te bouwen,

¹²¹ De inzet van ‘community building’ komt tevens nadrukkelijk terug in een aantal openbare bronnen zoals het vergelijkend onderzoek naar de inzet van coaching als middel ter bestrijding van jonge aanwas in de ondermijnende criminaliteit, onder meer bij Connect2Jeugd (Derks, 2023). Zie ook: <https://www.bd.nl/den-bosch-vught/de-stad-van-yassin-settout-voor-de-jongeren-zijn-wij-het-vangnet-in-de-wijk-ab5e61f64/>. We zien de nadruk op ‘community building’ ook bij andere organisaties terug die coaching aanbieden of opgeplust jongerenwerk voor de 2%-doelgroep, zoals Presikhaaf University (<https://presikhaafuniversity.com/>) of AM-Supportteam (<https://am-supportteam.nl/>).

maar levert ook veel extra's op. Dit levert zelfs zoveel op, dat dit punt wat uitgebreider moet worden toegelicht.

Betekenis van de buurt en 'van betekenis zijn' in de buurt

Veel respondenten beschrijven **de buurt als een soort familie**. Daarmee lijken ze te verwijzen naar slechts een deel van een gemeenschap, namelijk de specifieke sociale omgeving daarbinnen rondom een jongere. Die omgeving lijkt vooral gerelateerd aan het leven op straat met leeftijdsgenoten die opgroeien in soortgelijke omstandigheden in de families, tussen burens, op scholen en met ondernemers die ze kennen. *"In onze buurt had je geen vrienden of vriendinnen, maar alleen broers, neven, zussen en nichtjes,"* aldus Adrie, een ervaringsdeskundige die is grootgebracht in een gemarginaliseerde wijk van een grote gemeente¹²².

Volgens verschillende ervaringsdeskundigen maakt die beleving dat 'respect' op straat en 'loyaliteit' naar elkaar belangrijke waarden zijn voor de 2% doelgroep. Een leven opbouwen zonder deze waarden lijkt lastiger in deze buurten als iemand die door omstandigheden sterk is aangewezen op die sociale contacten. Vanwege de bijzondere betekenis die de buurt kan hebben in het leven van de 2%-doelgroep, is het van groot belang om daar als professional op de juiste wijze mee in verbinding te staan¹²³. Het is zaak in die omgeving een eigen (positieve) betekenis op te bouwen. Een aantal professionals die in deze quickscan is gesproken heeft al zo'n band met de buurt waar de jongere vandaan komt. In andere gevallen moet die betekenis eerst nog zorgvuldig worden opgebouwd. Dat duurt soms maanden.

Die lokale betekenis speelt in veel gevallen een belangrijke rol in het opbouwen van laagdrempelig contact met de 2%. De lokale betekenis die een professional heeft of moet zien te verkrijgen, biedt jongeren materiaal op basis waarvan zij hun eigen 'onderzoek' kunnen doen naar professionals, net als bij Rida en Salim. Jongeren kunnen informatie opvragen bij vrienden en kennissen, op vergelijkbare wijze als professionals die zich voorbereiden op hun casuïstiek. Is deze nieuwe jeugdwerker echt en oprecht? Is zij of hij te vertrouwen als iemand die zijn woord nakomt? Gaat deze jeugdwerker samen met de jongere op zoek naar werk of verwijst die slechts door naar een afdeling Werk en Inkomen? Komt deze jeugdwerker een jongere opzoeken in detentie? Gaat zij of hij mee naar een rechtszaak of een behandeling? Of is het een van de vele professionals die geld verdient aan de problemen van anderen? Ziet deze jeugdwerker de doelgroep echt als 'haar' of 'zijn' jongeren? Of zijn ze gewoon weer een 'nummertje' voor deze professional?

¹²² Soortgelijke ervaringen over verbondenheid (en ook trots) die jongeren kunnen ervaren in hun gemarginaliseerde buurt, staan ook duidelijk opgetekend in de masterscriptie van Yasmine Moussaid (2021) over buurtstigma's.

¹²³ In de internationale literatuur over de aanpak van (excessief) geweld onder jeugdigen wordt ook aandacht besteed aan het belang van 'community engagement' ofwel verbinding met de gemeenschap (zie de overzichtsstudie: Baidawi et al., 2023). Die verbinding wordt gezien als doorslaggevend bij de ontwikkeling, implementatie en evaluatie van een interventie waarbij de sociale omgeving betrokken is (Partnership Building Activity of PBA). Een goede verbinding is nodig om wantrouwen en vooroordelen weg te nemen die binnen een gemeenschap worden gekoesterd tegen een aanpak van buitenaf ('outside-in' approaches). Zo verkleint de kans op de beleving dat de gemeenschap zich geëxploiteerd voelt door de interventie en bijkomend wetenschappelijk onderzoek. Initiatieven moeten als het ware geworteld zijn in de gemeenschap en de lokale context reflecteren. Ook in het lopende onderzoek naar de ontwikkeling van Kaulingfreks, Sieckelinc en De Jong (2023) is dit een centraal uitgangspunt om een domeinoverstijgende 'homebase' te creëren met de doelgroep.

"En wat zeggen ze over ons?"

In een middelgrote gemeente sloten we aan bij het eerste gesprek dat plaatsvond tussen jeugdcoach Ayman en een jongere die was aangemeld bij zijn organisatie. In eerste instantie was er nauwelijks sprake van oogcontact tussen Ayman en de 14-jarige jongen die onderuitgezakt op de bank zat. Maar Ayman vroeg door en kwam erachter dat twee vrienden van de jongen ook bij zijn organisatie in begeleiding hadden gezeten én in dezelfde buurt wonen. "En wat zeggen ze over ons?", vroeg hij lachend aan de jongen. Die was inmiddels rechtop gaan zitten, en keek hem aan: "Dat jullie oké zijn. En dat je leuke dingen gaat doen en sporten enzo." Aan het eind van het gesprek stond de jongen zelf op om Ayman een hand te geven, de afspraak om samen te gaan sporten was gemaakt voor die maandag erop.

De lokale betekenis en reputatie die iemand krijgt, is verder uit te splitsen naar een aantal sociale omgevingen binnen die gemeenschap rondom een jongere:

- **In de jeugdgroep op straat en online:** Salim verdiept zich in de leefwereld van Rida door zijn vrienden te leren kennen en gezamenlijk te sporten of te eten. In het veldwerk komen we verschillende voorbeelden tegen van dit soort verbindingen tussen potentieel specialistisch jeugdwerkers en de 2% doelgroep. Vanuit 'intensieve' jeugdcoaches die een cliënt individueel begeleiden wordt vaak de groep jongeren betrokken om die cliënt heen bij de aanpak betrokken. In het geval van opgepluste jongerenwerkers gaat het vaak om het organiseren van een activiteit of bijeenkomst voor meerdere jongeren. Dan is het vertrekpunt al meer groepsgericht en komt de individuele begeleiding daaruit voort. Aansluiten bij de groep waarbinnen een jongere zich beweegt, zorgt ervoor dat een jongere een deel van zijn identiteit kan behouden. Ook leidt het betrekken van de jeugdgroep tot meer kennis over de situatie op straat en over met welke jongeren het contact een risico vormt. Als zich potentiële, positieve rolmodellen tussen die jongeren bevinden, helpt goede verbinding met de groep om contacten in te zetten die juist bescherming en kansen bieden.
- **Bij het gezin aan de keukentafel:** Salim komt ook regelmatig thuis over de vloer bij het gezin van Rida. Deze betrokkenheid bij het gezin of de meerdere gezinnen van een jongere, zien we ook veel terug in de andere casuïstiek. Hetzelfde geldt in situaties als een jongeren niet meer thuis kunnen wonen en in een instelling verblijven. Leeftijdsgenoten worden weliswaar steeds belangrijker voor tieners in hun ontwikkeling, toch is en blijft een gezin in de meeste gevallen heel belangrijk in de sociale omgeving van een jongere. Dit ondanks een slechte invloed of zelfs verwaarlozing, misbruik of mishandeling. Net als bij de vrienden op straat, is loyaliteit naar het gezin ook van groot belang. Deze beleving zou ook kansen kunnen creëren voor de professional, volgens ervaringsdeskundige professional Adrie:

"Personen die goed zijn voor de familie van deze doelgroep zullen dan ook niet snel, soms nooit, maar dan ook nóóit vergeten worden. Je creëert een tegoed, welke van ontzettend hoge waarde is, soms voor altijd. Zo zou een jongere uit de doelgroep alles voor je doen. Misschien zelfs proberen te stoppen met criminaliteit, naar school gaan. Maar dat zit dus ook bij de andere kant, dus bij de ronselaars wanneer die iets goeds voor hun familie hebt gedaan."

Het is van belang om bij het gezin van een 2%-jongere binnen te komen, ook als een jongere op dat moment niet thuiswonend is. Dit is geen gemakkelijke opgave, zeker als een jongere dat zelf niet wil en de jeugdwerker de ouders niet kent. Toch is het zaak te benadrukken hoe belangrijk dit is. In de eerste plaats helpt het om de jongere en diens sociale netwerk beter te leren kennen. Ook geeft het meer zicht op de problematiek thuis. Mogelijk biedt het al ruimte voor kleine interventies die het leven thuis aangenamer of veiliger maken voor de jongere. Als sprake is van zwaardere problematiek die gezinstherapie of behandeling behoeft, is het zaak dat experts op dit gebied betrokken raken. In dat geval heeft de specialistisch jeugdwerker vanwege de band met ouders en/of verzorgers, de mogelijkheid om te ondersteunen dat die interventies op gang komen. Verder kan zij of hij zorgen dat het gezin ook aankomt bij die behandeling.

- **Bij burens, families, geloofsgemeenschappen, verenigingen en lokale ondernemers:** Salim beschrijft de buurt ook als 'zijn eiland' waar hij iedereen kent. Op veel andere plekken delen professionals een soortgelijke zienswijze als het gaat om 'hun' buurt. Een aantal van deze jeugdwerkers spreekt ook expliciet van het belang van die verankering in de brede gemeenschap om plus-preventie te realiseren voor deze doelgroep. Zo heeft Fikri als overtuiging: *"sterkere wijken zorgen voor sterkere gezinnen"*. Het gebruik kunnen maken van lokale hulpbronnen is een van de voordelen van goede verbinding met de buurt. Zo heeft een andere professional die we spreken via contacten bij een kerk gehoord over een gepensioneerd, gescheiden schoolleraar die pas is verhuisd naar de wijk en daar enigszins vereenzaamd woont. Deze professional benadert hem met het verzoek om te helpen met taal- en rekenles voor de kinderen die thuis daarin minder ondersteund en gestimuleerd kunnen worden, mede vanwege de migratieachtergrond van hun ouders en hun onderwijsniveau. Jeugdwerker Fikri vertelt daarover:

"Deze man voelde zich eerst een soort spook in de wijk. Hij kwam daar wonen na zijn scheiding en kende niemand. Alleen dan via de kerk. Sinds we hem hebben ingezet om onze doelgroep bijles rekenen te geven in de buurt, voelt hij zich net Sinterklaas, zegt hij vaak. Die man kan niet meer rustig boodschappen doen in de Action zonder dat iedereen hem groet."

De verbinding met de bredere gemeenschap lijkt van groot belang om extra mogelijkheden te creëren voor dit soort ondersteuning, en bijvoorbeeld ook wat betreft (sport)activiteiten of bijbaantjes. Verder levert het veel op in termen van sociale cohesie en informatie van betrokkenen over ontwikkelingen onder de lokale jeugd en hun gezinnen. Ten slotte bieden de goede contacten met burens en families tevens mogelijkheden tot laagdrempelige conflictbeslechting en buurtbemiddeling, blijkt uit diverse voorbeelden. Dan brengen specialistisch jeugdwerkers de families of jongeren bij elkaar en komen tot een oplossing, ook als het gaat om belediging, dreigementen, 'snitchen' of een conflict over het verloop van een delict dat samen is gepleegd. *"Zo halen we de hitte uit de wijk"*, aldus een van deze professionals.

7.3 Gezag door opgebouwd krediet

In het verhaal van Salim en Rida zien we dat Salim steeds beschikbaar is op urgente momenten, zelfs 's avonds of 's nachts. Als een jeugdwerker zegt dat zij of hij er voor iemand zal zijn, dan is die 24/7-bereikbaarheid van essentieel belang. Vooral in het begin is het erg belangrijk om die

belofte waar te maken, aangezien de kans groot is dat deze doelgroep de jeugdwerker gaat testen. Jongeren die behoren tot de 2% zijn in veel gevallen eerder teleurgesteld door professionals of andere mensen in hun omgeving wat dat soort beloften betreft. Ook hebben ze veelal te horen gekregen dat ze vooral een last zijn voor anderen. Door wél de telefoon op te nemen of een appje terug te sturen buiten reguliere werktijden, zorgt een jeugdwerker dat een jongere eerder het gevoel krijgt dat diegene hem of haar wél belangrijk vindt en beschikbaar zal zijn op de momenten dat het nodig is. De jeugdwerkers zien er zelf op toe dat de jongeren daar geen misbruik van maken. Als zij laat in de avond bellen om iets dat duidelijk niet urgent is – bijvoorbeeld omdat ze hun pet zijn vergeten in het buurthuis –, dan krijgen ze dat in niet mis te verstane bewoordingen te horen dat dit niet de bedoeling is en hangt zo een werker ook direct op.

“Is het dringend, ja of nee? Ja of nee?!”

Barry is oprichter van een relatief nieuwe organisatie in een gemarginaliseerde wijk. Hij zit met enkele jongeren in een buurthuis om met elkaar de stand van zaken rondom evenementen te bespreken. Barry probeert deze jongeren bij te staan in hun persoonlijke ontwikkeling. Zijn doel is dat ze als positief rolmodel kunnen fungeren in de wijk en daarbuiten. Op een gegeven moment wordt Barry gebeld door een jongere die hij kent uit de wijk. Hij excuseert zich en neemt de telefoon op in het bijzijn van iedereen. *“Is het dringend, ja of nee?”* is het eerste wat Barry vraagt op duidelijke toon. Het lijkt alsof de jongen aan de andere kant van de lijn een verhaal wil vertellen. Barry onderbreekt hem en zegt op een nog serieuzere toon: *“Ja of nee?”*. Hij krijgt daarna zijn antwoord van de jongen. Barry zegt meteen dat hij later terugbelt, omdat hij nu in een vergadering zit. Na het telefoontje licht Barry toe: *“Kijk, ik ben straight hierin. Ik zie zijn naam en neem gelijk op, maar ik wil wel gelijk weten of het dringend is of niet. Blijkbaar is het niet zo dringend en kan ik hem later terugbellen. Wat ik ook meteen ga doen na deze vergadering. En als het echt dringend was geweest, was ik nu per direct naar hem toe gegaan. Ik ga hem dan natuurlijk niet laten zitten en dat weet hij”*.

Wisselgeld

Als een jeugdwerker een belofte op die afgebakende manier waarmaakt en moeite voor iemand doet zodra dat nodig is, bouwt diegene *krediet* op bij de doelgroep. Het opgebouwde krediet wordt door nagenoeg alle respondenten – waaronder de jongeren zelf – beschreven als **‘wisselgeld’**. Naast bereikbaarheid en beloften nakomen, zijn vooral concrete hulp, extra moeite doen of iemand verantwoordelijkheid geven (en de jongere zo belangrijk maken), manieren om wisselgeld te creëren. Dat wisselgeld werkt als een stok achter de deur. Het is een troef waardoor een jongere zichzelf gaat schamen voor gebroken beloften, niet nagekomen afspraken en ongewenst gedrag, inclusief delinquent gedrag als hij weer een fout maakt. Dit is ook een belangrijk punt om in de toekomst verder uit te werken in het onderzoek: het wisselgeld geeft de professional ‘recht van (aan)spreken’.

In bestaande methodieken wordt wel gesproken over ‘dé klik’, maar het blijft altijd vaag waarnaar precies wordt verwezen. In onze ogen zou het specifiekere moeten gaan over de kracht van wisselgeld in de ogen van professionals en jongeren. Dat is een begrip dat beide groeperingen zelf gebruiken en begrijpen. Het is een concretisering van het benodigde gezag dat een specialistisch jeugdwerker moet kunnen inzetten om een interventie met een 2%-jongere te laten slagen. Dat gezag of ‘recht van (aan)spreken’ ontleent iemand niet aan zijn formele positie als jongerenwerker of hulpverlener, maar aan wat hij of zij doet of heeft gedaan in die rol.

7.4 Een positieve insteek: wat wél, in plaats van wat niet?

Een vierde bestanddeel dat opvalt in het verhaal van Rida en Salim en in de rest van het materiaal, is het belang van jongeren **positief benaderen**. Dit betekent vooral werken aan ‘betekenisvermeerdering’ vanuit mogelijkheden en kansen. Wat mag en kan een jongere wél, in plaats van wat kan en mag diegene niet. Met zo’n benadering sluiten de jeugdwerkers ook meer aan bij prosociaal gedrag in het leven van de jongeren, zoals een ander helpen, iets delen of geven, wat maken voor een ander of samenwerken. Dit schijnt beter te werken dan vooral de nadruk leggen op het structureel afwijzen van pro-criminele of antisociale normen (Fox, 2022)¹²⁴. Deze insteek is daarmee anders dan de gangbare focus op risico’s en recidivevermindering, en vooral benadrukken wat allemaal niet mag en kan.

Die positieve insteek lijkt nodig voor de 2% doelgroep. Jongeren zitten niet te wachten op de volgende vingerwijzer die hen aangeeft wat ze allemaal niet goed doen in hun leven¹²⁵. Ze hebben juist behoefte aan iemand die wél iets in hen ziet (De Wit et al., 2019). Zo luistert Salim naar wat Rida wil en lukt het om hem te motiveren voor school, werk en later zelfs therapie. In dit proces van vallen en opstaan focust Salim op ‘de lichtpuntjes’ en hamert steeds op de successen die zijn behaald, hoe klein ook. Een andere professional geeft tijdens het veldwerk aan dat hij jongeren vooral wil inspireren, niet corrigeren. Vaak zijn het jongeren die al te vaak hebben gehoord wat ze allemaal fout doen, maar niet waar ze goed in zijn of plezier in kunnen hebben.

Het is belangrijk om binnen deze positieve insteek niet neerbuigend of ‘fake’ over te komen, maar ook hier vanuit oprechtheid dit aan te gaan. Door de jongere als specialist van zichzelf te beschouwen, voorkomt een professional goedbedoelde, maar misplaatste voorstellen (De Wit et al., 2019). Wat wil een jongere zelf, wat kan hij of zij al goed, wat valt er nog te leren en wat is realistisch? Daarnaast is een vertaalslag nodig, zodat het lonkend perspectief voor een jongere ook logisch klinkt. En om dingen logisch te laten klinken, moet een professional de gedachtegang van een jongere kunnen begrijpen. Als specialistisch jeugdwerker moet iemand dus in staat zijn om verwachtingen of kansen zo over te brengen aan een jongere dat deze hier zelf het nut van gaat inzien (De Wit et al., 2019).

Een goed leven

Naast een positieve insteek als het gaat om concrete kansen en mogelijkheden voor studie of werk, is het eveneens belangrijk dat jongeren zicht krijgen op ‘een goed leven’. Wat de respondenten daarmee bedoelen is dat jongeren die behoren tot de 2%, vaak al jarenlang in een soort overlevingsstand zitten vanwege voortdurende stress thuis, op school en op straat. Hierdoor is er weinig ruimte geweest voor rust, plezier of contacten waar geen spanning of hoge

¹²⁴ “Interventions that have the greatest success tend to be the ones that emphasize the strengths of the individual or help to enhance the more pro-social aspects of their selves” (Fox, 2022: 5).

¹²⁵ In ‘Gewoon Normaal’ (De Wit et al., 2019: 51) staat dit toegelicht: “Volgens professionals is hun taak om bepaald gedrag van jongeren te beïnvloeden op een positieve manier in plaats van hen af te keuren. In Nijmegen vertelt straatcoach N. over een jongen die gemotiveerd was om werk te gaan zoeken. Een van de eerste dingen die zijn werkconsulent bij het kennismakingsgesprek tegen hem zei was of hij echt dacht een baan te gaan vinden in zijn trainingspak. “Mevrouw, dit is de mooiste die in mijn kast hangt”, was zijn antwoord. Het afwijzen of veroordelen van een jongen, zorgt ervoor dat hij zich niet veilig voelt, omdat hij (opnieuw) wordt bevestigd in het beeld niet in staat te zijn aan bepaalde eisen te voldoen. Dit kan bij jongeren leiden tot een afstandelijke, boze of vermijdende houding, wat geïnterpreteerd kan worden als ongemotiveerd, of in sommige gevallen zelfs onhandelbaar. Voor een professional is het een eenvoudige weg om deze conclusie te trekken, doordat de verantwoordelijkheid bij de jongere wordt neergelegd. Immers, hij wil gewoon niet. De kans om positieve kanten van een jongere naar boven te krijgen is dan vrijwel miniem, waardoor een vicieuze cirkel van negativiteit ontstaat. Een bepaalde wisselwerking tussen een professional en cliënt houdt het negatieve gedrag in stand, waardoor de focus komt te liggen op strijd in plaats van samenwerking.”

verwachtingen omheen hangen. Het is voor een specialistisch jeugdwerker daarom van groot belang om een jongere te ondersteunen de transitie **van overleven naar leven**. Dat betekent ook het plezier terugvinden in 'normale dingen'. En een jongere te laten zien en voelen dat zij of hij ook van betekenis kan zijn buiten de context van een (ontluikende) criminele carrière. Wat wil de jongere? Waar heeft zij of hij plezier in? En wat valt er nog te ontdekken?¹²⁶ De taak om een jongere daarin op weg te helpen, lijkt op basis van het materiaal uit de quickscan, op te delen in drie aspecten:

- **Goed 'leren leven'**: hoe komt een specialistisch jeugdwerker met de jongere tot een *realistisch perspectief* als het gaat om zelfredzaamheid en een gezonde financiële situatie op basis van wat een jongere wil, kan en in staat is bij te leren?
- **Leren 'goed' leven**: hoe helpt een jeugdwerker jongeren bij het hanteren van een *passend moreel kompas* op basis van hoe diegene zelf ook behandeld zou willen worden, dat helpt bij sturing op pro sociaal gedrag?
- **'Goed leven' leren**: hoe kan de jeugdwerker een jongere aanleren om *plezier, rust en tevredenheid* te ervaren door in sociaal verband van betekenis te zijn voor anderen met pro sociaal gedrag?

In het veldwerk komen al aansprekende voorbeelden voorbij van hoe jeugdwerkers de doelgroep begeleiden in het vinden van werk dat hen aanspreekt, het aanleren van competenties en de voldoening die deze jongeren ervaren op basis van hun bijdrage. Dat gebeurt in een leer- of werkomgeving en ook in andere sociale settings, zoals door het organiseren van een activiteit of het helpen van hulpbehoevenden (ouderen, mensen met een beperking, kleine kinderen). Ook als jongeren er geld mee kunnen verdienen of een vrijwilligersvergoeding voor krijgen, gebeurt er nog steeds iets op de andere aspecten. Ze houden een beter gevoel over aan de verdiensten en ze ervaren rust. Ayaz (24 jaar) blikt terug op zo'n transitie:

"Ik verdiende best wat toen ik nog die foute dingen deed. En toen ging ik ook vaak een filmpje pakken. Meestal stoned. Gewoon even weg uit die stress van de straat, je weet toch? Maar nu? Als ik heb gewerkt? Dan zit ik pas echt relaxed, begrijp me? Echt zo genieten in die stoel. Van dit heb ik verdiend. Ja man, dat is voor mij echt een verschil."

Het lijkt werkzaam dat specialistisch jeugdwerkers hun 2%-doelgroep enthousiast maken voor 'het goede leven', in plaats van dat zij vooral waarschuwen tegen de gevaren van de criminaliteit. Als alternatief voor vechten tegen de verleiding, leggen zij de nadruk op strijden voor een mooi bestaan. Dit lijkt ook aan te sluiten bij hoe jongens uit de doelgroep op straat naar zichzelf leren kijken: als 'strijders', 'soldaten'.

¹²⁶ Toekomstperspectief creëren op basis van wat een jongere wil en kan, erkenning krijgen voor inzet en succeservaringen opbouwen met een stimulerende derde om de jongere heen. De goede verstaander herkent ongetwijfeld de effectieve elementen uit de zelfbeschikkingstheorie van Deci en Ryan (2000): autonomie, competentie en verbondenheid. Ook het Good Lives Model (Willis & Ward, 2013) biedt aanknopingspunten om dit werkzame bestanddeel in de toekomst verder theoretisch uit te werken voor de 2%.

7.5 Concrete hulp en succes boeken in samenwerking

Een volgend herkenbaar bestanddeel dat nadrukkelijk naar voren komt in het verhaal van Rida en Salim, is het belang van **concrete hulp** bieden en **kleine successen** boeken. Zo worden urgente problemen opgelost en (zelf)vertrouwen opgebouwd. Op veel plekken zien we hoe specialistisch jeugdwerkers extra inzet plegen om samen met hun jongere te werken aan een probleem of vraagstuk wat op dat moment echt nodig is. Zodra een jongere duidelijk maakt dat hij ergens tegenaan loopt, is het volgens diverse jeugdwerkers zaak om dat samen op te pakken.

Een van hen geeft het voorbeeld van een aanhouding die grote gevolgen zou hebben voor de schoolcarrière van haar jongere. Samen met de jongere heeft zij in overleg met ketenpartners die gevolgen kunnen beperken, waardoor zijn leven niet ontspoorde: hij kon de eindexamens maken die gepland stonden en haalde uiteindelijk zijn diploma. Een andere werker vertelt over een jongere die aangaf een boete niet te snappen, die inmiddels flink was opgelopen door het progressief boetesysteem van het Centraal Justitieel Incassobureau (CJIB). Door met hem alle papieren door te nemen en een betalingsregeling te treffen, kon deze jongere zijn uitgavenpatroon op orde krijgen. Weer andere voorbeelden zijn in algemene zin het werken aan een duidelijk weekprogramma en een duidelijke structuur, of iets specifiek als rijlessen inplannen. Fernando, een 14-jarige jongen uit de doelgroep, geeft aan welk effect deze concrete hulp op hem heeft:

“Dan weet ik dat ze hun best voor mij willen doen. Dat ze echt om mij geven.”

Het zoeken en vinden van werk lijkt daarbij zo'n belangrijk punt dat naar voren komt in de data – mede vanwege het salaris –, dat het belang daarvan in wat meer detail wordt uitgelicht.

Aan de bak

In onze quickscan benadrukken veel specialistisch jeugdwerkers **het belang van werk en inkomen** als belangrijke basis voor bestaanszekerheid¹²⁷. Betaalde arbeid is een manier om geld te verdienen, wat belangrijk is voor de doelgroep. Tevens biedt werk de kans om te ervaren hoe het is om van betekenis te zijn met prosociaal gedrag op basis van vaardigheden en daarvoor beloond te worden: waardering te ontvangen van collega's, leidinggevenden en klanten, en tevens concrete bezoldiging.

Het illegale werk op straat, bijvoorbeeld in de drugscriminaliteit, komt met collega's, leidinggevenden en klanten die vooral veel 'staatstress' opleveren: zeuren, oplichten, oploaiende emoties. *“Die junkies maken mijn hoofd echt heet”*, aldus een ervaringsdeskundige. Een ander klaagt ook over vakgenoten die de ene dag een vriend zijn en de andere dag klanten afpikken of van hem stelen. Bovendien kan het 'gedoe' op straat leiden tot potentieel gewelddadige conflicten.

Aan de andere kant leren de jongeren op straat van elkaar dat legaal werk inhoudt dat je heel actief op zoek moet gaan naar een kans en flink moet doorzetten. Door ongelijke structuren binnen de maatschappij bestaat de kans dat jongeren die behoren tot de 2% vaker worden afgewezen. Ze worden eerder geweigerd op basis van hun etnische achtergrond, de buurt waar ze vandaan komen, hun geloofsovertuiging, en soms vooral vanwege hun nonchalante straathouding of een gebrek aan bepaalde competenties. Vaak doen de jongeren hun eerste

¹²⁷ Op de markt van interventieaanbod ter voorkoming van betrokkenheid van jongeren bij zware criminaliteit en georganiseerde misdaad, schijnen relatief weinig interventies in te zetten op stageplekken en betaalde arbeid (Kuppens et al., 2022; Kuin et al., 2022; Mulder et al., 2023).

negatieve ervaringen op wanneer ze zoeken naar een stageplek. Hierdoor beginnen faalervaringen op het gebied van werk al tijdens de school- en studieperiode. Illegaal werk is in die zin op straat veel gemakkelijker te vinden en het lijkt snel veel geld op te leveren. Bovendien krijgen jongeren in bepaalde buurten en op social media tegenwoordig actief illegaal werk aangeboden. Ze hoeven zo niet eens moeite te doen om het te vinden.

Om te zorgen dat de doelgroep legaal aan het werk gaat, is volgens specialistisch jeugdwerkers extra inzet nodig. Het zou wenselijk zijn als legale werkgevers meer zouden openstaan om 2% jongeren ook te includeren. Dit betekent ook wat meer geduld met hun houding en meer kansen bieden om competenties nog te ontwikkelen. Het zou ook helpen om jongeren een ander beeld te geven van het aanbod, potentiële inkomsten en de kansen die zij hierop hebben. Daarnaast is vooral die inzet van de jeugdwerkers nodig om jongeren te stimuleren en te helpen om bij het vereiste door te zetten. Soms moet een jeugdwerker met 'tnawies' (streken) jongeren over de streep trekken. Specialistisch jeugdwerker Sjaak vertelt lachend:

"Ik heb zelf ook een onderneming ernaast. Ik zeg altijd tegen die jongens: als je mij 10 afwijzingen kan laten zien, heb je bij mij sowieso een stageplek. Honderd procent. Maar ik moet wel 10 brieven zien en 10 afwijzingen en ik check of ze echt zijn. Ik help ze daarna natuurlijk nog een beetje op weg. En ze zijn voor je het weet al ergens aan de bak."

Als een jongere 'aan de bak' is, is het succes nog niet binnen met deze doelgroep. Dat beaamen ook bijna alle specialisten die we hebben gesproken. Jongeren uit de 2%-doelgroep zullen het meestal een paar keer 'verkloten', zoals zij dat in duidelijke bewoordingen uitdrukken. Jongeren komen bijvoorbeeld te laat of ze komen andere afspraken niet na. Mogelijk weten ze zich nog geen houding te geven in die nieuwe omgeving of misdragen ze zich op de werkplek. Als ze in een conflict komen met een leidinggevende, collega of klant, weten ze dat soms niet anders op te lossen dan hoe ze dat op straat gewend zijn. Om die redenen is het van belang dat de specialistisch jeugdwerker niet alleen de jongere steunt in werk vinden. Het is zaak om ook betrokken te blijven bij de jongere op de werkplek en ondersteuning voort te zetten in het proces van werk behouden. In het begin kan dat betekenen dat het nodig is de jongere nog een paar keer uit bed te halen voor afspraken, net als bij Salim en Rida.

Soms zijn respondenten ook verbaasd over hoeveel er te verdienen valt met legaal werk. Zo blijkt een jongen die vroeger een beruchte jongere was uit de buurt waar De Jong zijn promotieonderzoek *Kapot Moeilijk* (De Jong, 2007) deed, inmiddels flink te verdienen met zijn ontstoppersbedrijf. Specialistisch jeugdwerker Mounir die ook in deze buurt is opgegroeid, zegt over hem:

"Hij pakt nu 10K (10.000 euro) per maand, ouwe! Met gootstenen en WC's ontstoppen. Kun je nagaan. Dat is pas een rolmodel".

Naast van de hoeveelheid geld die is te verdienen met bepaald werk (zonnepanelen leggen wordt veel genoemd als voorbeeld), komt naar voren dat de jongeren plezier moeten krijgen in de nieuwe situatie. Als sprake is van een stoere of anderszins aansprekende klus, tevreden klanten die waardering uiten, collega's met grappen en mooie verhalen, teamwork en een redelijk salaris, lijkt het een aantrekkelijk alternatief voor de straat te kunnen vormen. Op basis van dat

voortschrijdend inzicht, bedenken we in een overleg met een gemeente over school en werk voor de doelgroep, de slogan: “wel cash, geen stress”¹²⁸.

7.6 Zwaardere zaken oppakken en doorverwijzen in goede samenwerking

De 2% kampt vaak met urgente problemen, zoals recente aanhoudingen, oplopende schulden of de belemmerende uitdagingen op het gebied van onderwijs en inkomen. Daarbij schuilen er bij deze doelgroep vaak **dieperliggende problemen**. Denk bijvoorbeeld aan het aangrijpende trauma van Rida. Specialistisch jeugdwerkers spreken in die zin vaak over ‘*de vraag achter de vraag*’. Om te kunnen achterhalen wat die achterliggende hulpvraag is en hoe zulke zwaardere zaken het beste samen kan worden opgepakt, lijkt het werkzaam eerst de bovenstaande weg af te leggen: een band opbouwen, draagvlak creëren (ook in de sociale omgeving), wisselgeld opbouwen, positief benaderen en eerste succesjes behalen. Deze jongeren praten doorgaans niet gelijk of gemakkelijk over hun gevoelens en wat ze echt dwars zit. Dit beamen ook forensisch psychotherapeuten die gespecialiseerd zijn in de doelgroep, zoals Thimo van der Pol¹²⁹.

Als de tijd rijp is om die zwaardere zaken op te pakken, dan is het opnieuw van groot belang dit te doen in samenwerking en afstemming met de juiste professionals. Hiervoor is het noodzakelijk dat jeugdwerkers ook een netwerk hebben met de juiste professionals hiervoor om jongeren effectief door te kunnen verwijzen. Daarnaast moeten zij ook dergelijke problematiek kunnen herkennen om te weten naar wie ze door kunnen verwijzen, en niet zelf de rol van psycholoog of zelfs psychiater op zich nemen.

Gespecialiseerde werkers uit het zorg- of veiligheidsdomein zijn nodig om te betrekken in de aanpak van de zwaardere problematiek, aangezien dat hun expertise is. Zij zijn de professionals die vanuit die expertise toezien op een bepaalde juridische maatregel, zoals reclasseringstoezicht dat opgelegd in een vonnis door de jeugdrechter. Of professionals die een specifiek onderdeel verzorgen in een zorgtraject, zoals behandeling voor psychische problemen, verslavingen en gedragsproblemen of een vorm van gezinstherapie. In het verhaal van Rida en Salim hebben we gezien hoe belangrijk de inzet van de specialistisch jeugdwerker blijft om ervoor te zorgen dat de jongere zich aan afspraken houdt. Tevens is duidelijk dat die aanvullende inzet van de specialistische jeugdwerker maakt dat de jongere inhoudelijk meer profijt heeft van een maatregel of behandeling, omdat belangrijke informatie wordt (na)besproken en vertaald naar de taal en leefwereld van de jongere zelf. In het geval van Rida bijvoorbeeld bij de leerplichtambtenaar, de jeugdreclassering en de traumabehandelaar.

¹²⁸ Deze bevinding aan bij de logica uit de reclamewereld: als men binnen een jeugdaanpak wil zorgen dat jongeren bepaalde keuzes maken, moet men in de eerste plaats zorgen dat ze een voorkeur ontwikkelen voor datgene wat men te bieden heeft. Het doel is om loyale klanten van ze te maken. Dat betekent een goed verhaal over het eigen ‘product’, in dit geval: een aansprekend bestaan opbouwen in een open, democratische samenleving met opleiding en werk. Het is zaak juist niet te veel te praten over het ‘product’ van de tegenpartij: snel geld verdienen met georganiseerde misdaad, bijvoorbeeld door een container in de Rotterdamse havens leeg te halen voor een paar duizend euro. In die zin zou het beïnvloeden van gedrag en keuzes op basis van *preferentie*, onderdeel kunnen zijn van *plus-preventie*. Men wil jongeren perspectief bieden dat aantrekkelijk is en ze in die zin beter ‘ronselen’ dan de straat (Bruinsma & Tops, 2022). Ook werpt deze logica een extra kritische blik op alle vormen van voorlichting (Kruisbergen & De Jonge, 2023) waarbij jongeren worden gewaarschuwd voor het ‘product’ van de tegenpartij, zonder goed verhaal over het eigen ‘product’. Wat een goed leven opbouwen betekent en oplevert voor jongeren en hun omgeving, mag de jeugd dan vooral zelf bedenken, lijkt het.

¹²⁹ Zie ook: <https://pointer.kro-ncrv.nl/voor-jonge-criminelen-is-praten-over-hun-gevoelens-veel-zwaarder-dan-een-gevangenisstraf-zegt-deze>.

Die samenwerking en afstemming is een cruciaal onderdeel van een integrale aanpak voor de 2%-doelgroep, aangezien die zich altijd afspeelt op het snijvlak van straf en zorg. De specialistisch jeugdwerker moet kunnen aansluiten bij diverse partners als 'domeinverbindende jeugdprofessional'. We zien het bestanddeel van aansluiten bij professionele partners en het blijven begeleiden van de processen tussen die partners en de jongere, terug in veel van de data. Het is – verfrissend genoeg – goed gedocumenteerd in de aanpak van *meisjes* die als dader/slachtoffer in een 2%-ontwikkelingsfase belanden, vooral betrokken bij de handel in verdovende middelen en mensenhandel (zie: Kleijwegt, 2019).

Lijmfunctie

De specialistische jeugdwerker vervult als het ware een lijmfunctie als werkzaam bestanddeel in het oppakken van allerlei zaken. Specialistisch jeugdwerkers kunnen **vertrouwen en gezag overdragen** op een werkrelatie met een ketenpartner met specifieke expertise. Ze treden hierbij ook op als vertaler. We hebben voorbeelden verzameld van zulk 'geleend vertrouwen' vanuit het perspectief van professionals die werken binnen aan de zorgkant, op het snijvlak van zorg- en veiligheidsdomein. Ook Benny, een net 17-jarige jongen uit de doelgroep, beschrijft die 'lijmfunctie' in een situatie die juist betrekking heeft op de juridische kant, in zijn geval een reclasseringstraject. De overdracht van vertrouwen en gezag door zijn intensieve jeugdcoach Stan, beïnvloedt zijn werkrelatie met zijn reclasseringsambtenaar:

"Daarom ben ik nu ook goed met m'n reclassering. Gewoon, ik denk eigenlijk gewoon door Stan. Want ik was nooit goed met haar. En met de persoon voor haar was ik al helemaal niet goed mee. Ik denk dat hij toch wel... Je kan hem zien als een soort van lijm. Gewoon de reclassering, hoe zeg je dat? Zeg maar, zij is een papiertje en ik ben een papiertje. En hij kan dat lijmen aan mekaar. Dat dus."

Benny legt desgevraagd meer uit over de werking van Stan als 'lijm':

"Hij heeft sowieso wel vaker serieus met me gepraat over de reclassering als ze er niet bij zit. En hij zegt ook van 'Uiteindelijk, ze kan niet weggaan. En je moet er gewoon mee kunnen leven. En gewoon goed met haar zijn.' En hij zegt ook 'Als je dit gewoon goed doet, over een jaartje, ben je van haar af.'"

Stan benadrukt niet alleen het eigen belang van deze jongere, maar daagt hem ook uit zich te verplaatsen in haar perspectief:

"Gewoon, Stan laat me ook van haar kant bekijken. Gewoon, zeg maar van 'Stel jij was reclassering en er zit een snotaapje daarzo die een beetje...' Ik bedoel, misschien hoe zij het ziet dan, hè. Niet dát ze het zo ziet, begrijp je? 'En dat die daar een beetje tof gaat doen of wat dan ook'. Want zo was ik wel een beetje. Ik was gewoon zo iemand."

Stan houdt zijn jongere dus een spiegel voor en die kan het blijkbaar hebben van hem. Deze jongere kan zich nu ook enigszins verplaatsen in zijn reclasseringsambtenaar, wat verder heeft geholpen om de werkrelatie te verbeteren:

"Heel goed verbeterd zelfs. We zijn nét niet vrienden." [lacht] "Als ik een cijfer moest geven? Dan was het in het begin echt min honderd of zo. Nu is het gewoon een tien. Niet dat we..."

Kijk, het blijft gewoon de reclassering, begrijp je? Maar gewoon, we praten met elkaar. Daar gaat het om. Ze is toch wel gewoon oké. Maar in het begin zag ik dat niet zo. In het begin zag ik haar echt als de duivel, bijvoorbeeld.”

De reclasseringsambtenaar doet meer haar best in de beleving van de jongere en spreekt nu regelmatig oprecht haar vertrouwen uit. Hij voelt dat ook zij echt wil dat het goed met hem zal gaan. Dat was anders dat bij aanvang van hun werkrelatie. De rol van de specialistisch jeugdwerker lijkt daarin onderdeel van grote waarde.

7.7 Werkzaamheid in een hybride leefwereld is niet online ‘erbij doen’

In het volgende hoofdstuk gaan we over naar de werkzame bestanddelen als het gaat om ‘wie werkt’. Eerst is het echter zaak om als zevende en laatste bestanddeel van ‘wat werkt’, stil te staan bij het feit dat veel jongeren nu opgroeien in een **hybride leefwereld**, zowel off- als online. Over hoe preventief werken vorm krijgt in *het online gedeelte* van de hybride leefwereld van jongeren en wat daarin werkt, is in onze quickscan voor ons gevoel nog te weinig naar boven gekomen. In het verhaal van Rida zou het minder een rol spelen, omdat hij volgens Salim weinig actief is op social media. Het kan ook zijn dat Salim daar toch minder zicht op heeft en we daar belangrijke informatie missen.

De reden dat we dit willen benadrukken als een werkzaam bestanddeel van wat werkt, is de realiteit dat jongeren hun tijd doorbrengen in een hybride leefwereld: thuis, op straat, op school, op werk én vooral ook online (De Jong, 2023). Dit gegeven betekent dat een jeugdwerker óók online aanwezig dient te zijn om contact te maken en zicht te hebben op wat speelt in het leven van jongeren. Daarbij moet wel de kanttekening worden geplaatst dat het in sommige gevallen wordt bemoeilijkt door privacywetgeving. Een jeugdwerker mag niet altijd zomaar een cliënt volgen op Instagram of WhatsApp. In de praktijk zien we specialistisch jeugdwerkers dat wel doen, zonder stil te staan bij die wet- en regelgeving. Soms hebben ze zo’n goede band dat ze als de jongeren het zelf goed vinden en deze werkers bewust toelaten. In andere gemeenten kiezen professionals ervoor om de online leefwereld geheel links te laten liggen uit angst om anders hun boekje te buiten gaan.

Ondanks de ingewikkeldheden lijkt het erg onverstandig om dat laatste te doen. De online leefwereld is daarvoor te veel een onderdeel geworden van de jeugd en met name ook onze doelgroep. Online werken is niet langer iets wat een jeugdwerker kan overslaan of iets om ‘erbij te doen’. Het is ook niet iets wat een professional uitbestedt aan een specialist binnen een team van welzijnswerkers of hulpverleners. Online werken zou een integraal onderdeel moeten vormen van specialistisch jeugdwerk (Van den Broek, 2023).

Verder hebben professionals vooral verteld dat ze via Snapchat, Instagram of WhatsApp in verbinding staan met hun jeugd, maar weinig meer dan dat. Wel levert ze dat al veel informatie op. Niet alleen over hoe het met een specifieke jongere gaat, maar ook signalen over dreigende escalaties. Tijdens het veldwerk krijgen we regelmatig screenshots en gesprekken te zien waaruit dat blijkt. Een typisch voorbeeld is hoe een specialistisch jeugdwerker via social media is gattendeerd op een dreigend conflict tussen jeugdgroepen, meiden in onderstaand geval. Hoe social media verder een rol speelt in het laagdrempelig contact maken of bij andere aspecten van preventie, is een belangrijk vraagstuk om standaard te includeren in toekomstig onderzoek.

Voorkomen van gevecht via Snapchat

Berry¹ is op een avond actief aan het surveilleren op de Kermis om met jongerenwerkers en vrijwilligers de gemoederen rustig te houden. *“Waarom ben u hier, meester”*, vragen ze (de jongens zeggen stevast ‘u’ tegen Berry en noemen hem stevast ‘meester’). De daadwerkelijke reden is een eerdere dreiging op social media, waarbij ook is gehint op vuurwapengeweld. Berry legt uit: *“Ik ben hier om te zorgen dat de kermis er volgens jaar ook weer is. Helpen jullie mee?”* Die avond krijgt Berry via Snapchat berichten van jongeren uit de doelgroep die hij aan zich heeft verbonden. Het gaat over een escalatie die op handen is tussen twee meidengroepen die elkaar te lijf willen gaan. Gezien de aanwezigheid van Berry en zijn team zijn de meiden inmiddels uitgeweken naar een andere, aanpalende wijk. Door dit soort online informatie te ontvangen en te delen met de politie, lukt het om de vechtpartij te voorkomen net voordat het escaleert.

Gedigitaliseerde criminaliteit

Het ontbreekt nog aan kennis over het soort (instap)delicten dat 2%-jongeren online plegen. Het gaat naar verwachting om ‘gedigitaliseerde criminaliteit’, ofwel criminaliteit met behulp van een computer of een telefoon (Van der Vlucht, 2023). Bekende soorten van fraude met behulp van digitale middelen zijn ‘vriend-in-nood-fraude’ (geld afhandig maken via WhatsApp), *phishing* (gegevens stelen), bankhelpdeskfraude (babbeltrucs) en online handelsfraude. Het gaat bij de 2%-doelgroep doorgaans niet om ‘cybercrime’, in de zin van criminaliteit met een geautomatiseerd doelwit (geavanceerde ‘hacking’). De offline en online wereld zijn voor jongeren geen gescheiden omgevingen meer. Ook voor de 2%-jongeren is dit één geheel. Vandaar dat Cybercrimeofficier van Justitie van het Arrondissementsparket Amsterdam, Maarten van der Vlucht, in zijn werk ziet hoe digitale criminaliteit en traditionele criminaliteit door elkaar gaan lopen. Ook ziet hij een verwevenheid traditionele criminele jeugdgroepen en cybercrimegroepen.

Bij die ontwikkeling is tevens van belang dat de directe omgeving van een jongere in zijn ontluikende criminele loopbaan minder relevant wordt als voornaamste vindplaats of arbeidsmarkt, juist doordat alles wat nu ook online kan. Jongeren kunnen klussen aannemen voor iemand die veel verderop woont. Het is niet langer dat ze vooral op straat en in hun buurt in aanraking komen met verleidelijke kansen en aanbiedingen. De context van de buurt wordt in dit opzicht aangevuld met de vele alternatieve online-wegen die ontstaan om in de criminaliteit terecht te komen, en neemt mogelijk qua betekenis ook af.

Weinig preventieve interventies voor online impact

Ten tweede hebben wij tijdens het veldwerk te weinig data verzameld over interventies die beogen een preventieve impact te maken op de online omgeving. Mulder et al. (2023) zien in hun onderzoek naar preventie voor jongeren die dreigen door te groeien naar de georganiseerde misdaad, ook een gebrekkig aanbod op dit gebied. De kennis die nu voor handen is, lijkt voorsnog betrekking te hebben op het *online jongerenwerk* (Hamdiui & Van den Broek, 2019; Manders & Todorović, 2021). Ook is inmiddels onderzoekskennis beschikbaar gericht op het fenomeen ‘*drillrap*’, waarbij wat zich op social media afspeelt offline gevolgen kan hebben, waaronder excessief geweld (Roks & Van den Broek 2020; De Jong, 2021a; Moussaid et al., 2022). Verder is één scriptie bekend over online straatcultuur, delinquent gedrag en hybride werken binnen *reclasseringstrajecten* (Jhanjan, 2022). Over preventieve werkzaamheden die de 2% ook online positief perspectief bieden en helpen bij het voorkomen van doorgroei in criminele carrières, weten we nog weinig.

Gevoel van urgentie

Tijdens de quickscan stuiten we wel op een toenemend gevoel van urgentie in het werkveld om een inhaalslag te maken qua preventie en online leefwereld¹³⁰. Een voorbeeld is dat eind juni 2023 acht gemeenten die onderdeel zijn van het programma 'Preventie met Gezag', meegenomen in wat kansrijke jeugd- en cyberprojecten zijn¹³¹. Vanuit het programma krijgen deze gemeenten concrete ondersteuning bij het opzetten van een gemeentelijke aanpak op dit thema 'jeugd en cyber'. Deze programma's zijn vooral gericht op het online weerbaar maken van jongeren. Zo zou de kans verminderen dat ze geldezel worden of betrokken raken bij fraude (bijvoorbeeld het hacken van de school) of afpersing (met gevoelig foto- of filmmateriaal van leeftijdsgenoten). Ook is recent een handreiking verschenen voor veiligheids- en zorgprofessionals over fenomenen, gevaren en kansen in de onlineleefwereld van jongeren (De Jong, 2023).

Het voornemen is om in toekomstig onderzoek meer aandacht te besteden aan de online leefomgeving. Daarbij zoeken we vooral naar kansen voor specialistisch jeugdwerkers om laagdrempelig contact te maken met jongeren uit de 2%-doelgroep in dit deel van hun wereld. Vanuit die online verbinding dienen zich mogelijk nieuwe kansen aan om tegelijkertijd te voorkomen dat jongeren zowel offline als online een beginnende criminele carrière verder uitbouwen qua sociale contacten en (gedigitaliseerde) criminaliteit.

¹³⁰ Zie bijvoorbeeld de speciale editie van het vakblad Sozio (2023) 'Sociaal en Digitaal: een groeiende combinatie', en in het bijzonder het artikel van Mirte Romanillos en Gijs de Louw over de rol over online data in jongerenwerk en hoe jongerenwerkers ook een belangrijke rol spelen bij de preventie van problemen en risico's die jongeren kunnen tegenkomen (waaronder delinquent gedrag).

¹³¹ Zie: <https://hetccv.nl/nieuws/preventie-met-gezag-gemeenten-maken-kennis-met-jeugd-en-cyberinterventies-in-den-bosch/>.

Samenvatting hoofdstuk 7:

- Om wat in algemene zin werkt (goed onderbouwd en gestructureerde interventies) ook te laten werken voor de 2%, komt meer kijken dan alleen algemene richtlijnen.
- Zeven bestanddelen vormen de eerste aanknopingspunten voor 'wat werkt':
 - 1. Laagdrempelig contact maken met de 2% in hun hybride leefwereld**

Een werkwijze van laagdrempelig, persoonsgericht contact maken in de leefwereld van de jongere zelf.
 - 2. Werken in verbinding met de sociale omgeving van de 2%**

De lokale betekenis van de buurt leren kennen en als professional zelf een lokale betekenis en reputatie opbouwen.
 - 3. Gezag door opgebouwd krediet**

Bereikbaar zijn, beloften nakomen, concrete hulp bieden, extra moeite doen of iemand verantwoordelijk geven. 'Wisselgeld' is een begrip dat verwijst naar het gezag wat een specialistisch jeugdwerker daarmee opbouwt.
 - 4. Een positieve insteek: wat wél, in plaats van wat niet?**

Vanuit een positieve insteek een transitie begeleiden van overleven naar leven, waarbij jongeren een realistisch perspectief hanteren, een passend moreel kompas opbouwen en plezier, rust en tevredenheid ervaren door van betekenis te zijn voor anderen met prosociaal gedrag.
 - 5. Concrete hulp en succes boeken in samenwerking**

Extra inzet waarmee specialistisch jeugdwerkers concrete zaken samen met de jongere aanpakken. Het zoeken en vinden van werk en inkomen speelt hierbinnen een centrale rol, door inkomen, maar ook door de ervaring om van betekenis te kunnen zijn.
 - 6. Zwaardere zaken oppakken en doorverwijzen in goede samenwerking**

De 2% groep heeft vaak dieperliggende problemen, zoals trauma. Het is belangrijk dat een specialistisch jeugdwerker hierachter kan komen en vervolgens samen met de jongere naar geschikte hulp zoekt. Die samenwerking en afstemming is een cruciaal onderdeel van een integrale aanpak voor de 2%-doelgroep. Specialistisch jeugdwerkers vervullen als het ware een 'lijmfunctie' op basis van geleend gezag en vertrouwen.
 - 7. Werkzaamheid in een hybride leefwereld is niet online 'erbij doen'**

Jongeren brengen hun tijd door in een hybride leefwereld: thuis, op straat, op school, op werk én vooral ook online. Online werken is niet iets om 'erbij te doen', maar vormt een integraal onderdeel van 'wat werkt' in specialistisch jeugdwerk voor de 2% doelgroep.



HOOFDSTUK 8

'WIE WERKT' IN
SPECIALISTISCH JEUGDWERK
VOOR DE 2%

8. 'Wie werkt' in specialistisch jeugdwerk voor de 2%

In het vorige hoofdstuk zijn zeven bestanddelen van 'wat werkt' uitgewerkt. Die zijn zowel herkenbaar in het verhaal van Rida en Salim, als in de opgehaalde data van de quickscan. In de uitleg van die bestanddelen schemeren ook al aandachtspunten door als het gaat om de persoonsgebonden eigenschappen van professionals, oftewel het belang van 'wie werkt'. Zowel in de praktijk als binnen de wetenschap wordt de werkrelatie of werkalliantie¹³² tussen een professional en een cliënt steeds vaker beschouwd als van essentieel belang voor het behalen van resultaten (Menger, 2010; 2018; De Jong, 2016a; De Wit et al., 2019). Effectiviteit wordt vaak geïdentificeerd met een interventie, maar interventies werken niet op zichzelf. Hoe goed, effectief en uitgebreid een interventie ook is beschreven, er is altijd nog een professional die het vervolgens gaat uitvoeren en de werkrelatie met de cliënt moet opbouwen (Menger, 2010).

In dit hoofdstuk brengen we een aantal van die bestanddelen naar voren op basis van de verzamelde data. Het algemene belang van de juiste professionals voor deze doelgroep, wordt altijd treffend verwoord door de oprichter van een van de organisaties die specialistisch jeugdwerk vormgeeft. In zijn organisatie brengen jeugdwerkers opgeplust jongerenwerk 'nieuwe stijl' ten uitvoer. Als hij uitlegt waarom zijn jeugdwerkers successen boeken in vroegsignalering en vroegtijdige interventies voor de 2%, zegt hij steevast¹³³: *"We moeten ze niet geven wát ze willen, maar wíe ze nodig hebben."*

Hoe raak deze oneliner ook is, biedt dit verder nog weinig inzicht in wat werkzame bestanddelen zijn als het gaat om 'wie' ze dan nodig hebben. Het verhaal van Rida en Salim en de rest van onze data uit de quickscan bieden eerste aanknopingspunten voor een specifiekere uitwerking van het profiel van een specialistische jeugdwerker voor de 2%. We benadrukken ook hier dat het gaat om eerste inzichten uit de quickscan, en we ook hier niet volledig zijn. Hieronder lichten we zeven punten toe die ons tot nu toe zijn opvallen in verzamelde gegevens als het gaat om bestanddelen van 'wie werkt'.

8.1 Kunnen 'levelen' met de 2%

De kwaliteit van een werkrelatie blijkt vooral afhankelijk te zijn van professionals, meer dan van "cliënten" zelf (Menger, 2020). Professionals zijn in min of meerdere mate in staat om werkallianties aan te gaan met verschillende soorten mensen. De vraag voor ons is dan ook: wie kan **goed contact maken** en een **werkrelatie opbouwen** met de 2%-doelgroep? Veel professionals die we spreken wijzen in eerste instantie op het grote belang van 'echt' en oprecht zijn naar deze doelgroep toe. Dit wordt vaak beschreven als een doorleefde overtuiging dat een

¹³² De 'werkalliantie' is een academisch begrip dat verwijst naar de relatie tussen een professional en een jongere in hun verhouding als werker en cliënt. Omwille van de leesbaarheid kiezen we er in dit verslag voor om het te hebben over de 'werkrelatie'. De werkrelatie heeft betrekking op het sociale contact tussen beide partijen en hun samenwerking. Daarbij is de positieve emotionele binding tussen werker en cliënt van belang, in samenhang met de mate van overeenstemming over de doelen van de begeleiding en de taken die daarbij horen (Taber et al., 2011). De mate van verbondenheid, het gevoel van oprechte betrokkenheid en duidelijke, doelgerichte en daadkrachtige communicatie, zijn elementen in die werkrelatie. De beleefde binding in het onderlinge contact, is dus nadrukkelijk niet het enige dat telt. Ook de motivatie van de cliënt, de overeenstemming over taken en doelen, en de samenwerking met ouders, spelen een belangrijke rol (Vrij et al., 2016).

¹³³ Zie: https://nl.linkedin.com/pulse/succesvolle-aanpak-jeugdcriminaliteit-niet-geven-wat-ze-peter-ottens?trk=public_post.

jeugdwerker echt meent wat hij zegt en het beste wil voor de jongeren. Een gevleugelde uitspraak van een van de specialistisch jeugdwerkers is: *“Wat uit het hart komt, komt bij het hart aan.”* Hoe belangrijk dat werken uit het hart ook is, het blijft abstract en moeilijk te vertalen naar onderliggende werkzame bestanddelen en leerbaarheid. Een aantal van deze bijzondere jeugdwerkers lijkt dan ook grotendeels onbewust bekwaam in hoe zij dat doen, ieder op een eigen wijze. Ze verwijzen in eerste instantie naar hun ervaringskennis ‘vanuit hun eigen jeugd’ of dat werken ‘vanuit het hart’.

Sommige professionals die goed zijn in dat echt en oprecht contact maken, gebruiken theoretische concepten om dat toe te lichten. Om toe te lichten hoe zij effectief werken met jongeren vanuit de relatie, verwijzen sommigen van hen naar de theorie over *presentie* (Baart, 2004). Die theorie schrijft voor dat het werkzaam is als de sociale professional kennis opzij durft te schuiven, zich dienstbaar opstelt en het ritme van de cliënt volgt. Weer andere jeugdwerkers die gemakkelijk contact maken met de doelgroep benadrukken een begrip als *sensitieve responsiviteit*, afkomstig uit de pedagogiek. Dit begrip verwijst naar de competentie om signalen op te merken die de jongere afgeeft, inlevend te kunnen begrijpen wat diegene voelt en bedoelt, om daarna oprecht betrokken en ondersteunend te reageren, afgestemd op individu, situatie en context. Dergelijke theorieën en begrippen komen we ook tegen bij experts die in hun eigen methodiekbeschrijving op papier uitleggen waarom juist zij goede werkrelaties opbouwen met de doelgroep (Jolink-Verkuijlen, 2021; Akhath et al., 2023). Met die algemene theorieën en concepten wordt echter nog steeds onvoldoende duidelijk ‘wie’ nu wel of niet in staat is om goed contact te maken met de 2% of wat voor profiel diegene zou moeten hebben om die benodigde werkrelatie op te bouwen¹³⁴.

Wie kan nou goed ‘levelen’ in het contact met een jongere uit de 2%-doelgroep? Wie kan in het opbouwen van een werkrelatie die jongere het gevoel geven dat zij of hij gezien en gehoord wordt (*serieus worden genomen*), erbij hoort (*inclusie ervaren*) en ertoe doet (*belangrijk zijn*), ondanks ervaren problemen, achterstand of beperkingen. Er is ongetwijfeld geen receptuur voor de werker die dit goed kan. Op basis van de verzamelde gegevens zijn wel aspecten aan te wijzen die van belang lijken bij het soort professionals dat goed kan levelen jongeren uit de 2%.

‘Gewoon normaal’ zijn

Zo lijkt het in de eerste plaats vooral belangrijk dat jongeren het gevoel krijgen dat een professional hen ‘**gewoon normaal**’ benadert in het contact (de Wit et al., 2019). Benny (17 jaar) die onderdeel is van de doelgroep, beaamt dit. Hij vertelt over zijn eerste ontmoeting met zijn begeleider Gregory en hoe hij op hem overkwam:

“Hij stelde zich gewoon normaal voor. Gewoon een hand. Gewoon praten. Uiteindelijk hebben we toch gewoon kunnen lachen, een beetje. Ook gewoon serieus kunnen zijn. Over buiten gepraat. En toen wist ik al. Dit wordt ‘m gewoon. Dit wordt gewoon de begeleider.”

¹³⁴ Vaak blijft het bij algemene termen, zoals dat een professional ook ‘streetwise’ moet zijn (De Groot, 2022). Soms wordt gesuggereerd dat iedereen dat zou kunnen als men maar een paar simpele stappen volgt. In een flyer *‘Werkrelaties opbouwen met jongeren: dat doe je zo!’* van de Wegwijzer Jeugd en Veiligheid staat beschreven in de aanpak van *‘risicojeugd en jeugdgroepen’* daarvoor slechts vier fases hoeven worden te doorlopen: (1) vertrouwen inwinnen, (2) behoeften inventariseren, (3) samenwerken aan oplossingen op verschillende leefgebieden en (4) het afsluiten van de werkrelatie. Naast de grove versimpeling van dit proces en die discutabele fase *‘afsluiten van de werkrelatie’*, helpt dit niet bij een gedetailleerder begrip van wat werkzaam is in ‘wie werkt’ bij de 2%. Bron: https://wegwijzerjeugdenveiligheid.nl/fileadmin/user_upload/Bestanden/Publicaties/211222_JV_Werkrelaties_def.pdf.

'Gewoon normaal' betekent dat een jeugdwerker geen trucjes gebruikt of een bepaalde houding aanneemt, maar zoveel mogelijk overkomt als zichzelf. Zo'n werker wordt beleefd als echt en oprecht vanuit een professionele eigenheid¹³⁵. Jongeren uit de 2%-doelgroep zijn vaak hypersensitief als het gaat om geknutselde betrokkenheid, mogelijk vormgegeven vanuit een bepaalde methode of theorie. Een 'neppe', 'overdreven' of 'mechanische' houding maakt dat deze jongeren al snel de conclusie trekken dat iemand hen totaal niet begrijpt of alleen helpt omdat die daar zijn of haar salaris voor krijgt. Dit zagen we ook terug in het verhaal van Salim en Rida:

"Die jongens, die hebben daar een neus voor, hè? Ze proeven gelijk, ok, deze Salim doet het voor het geld. Of deze Salim wilt mij helpen."

Het levelen of op een goed afgestemd niveau komen met de 2%, behelst echter meer dan 'gewoon normaal' contact maken.

Sensitiviteit en veiligheid

Het is ook van belang om een jongere **een veilig gevoel** te geven in het contact en sensitief te zijn voor zaken die dat kunnen verstoren. Daarbij gaat het bijvoorbeeld om het kunnen opvangen van signalen die jongeren afgeven, waaruit blijkt dat zij zich niet op hun gemak voelen of in een positie worden gebracht die dit kan veroorzaken. Zo merkt een specialistisch jeugdwerker, die goed contact lijkt te maken met deze doelgroep, dat een specifieke jongere zich niet zo gemakkelijk voelt wanneer ze afspreken in het buurthuis. Hier wordt ook het reguliere jongerenwerk vormgegeven. Hij vermoedt dat zijn formele outfit van de welzijnsorganisatie dat gevoel dan ook oproept. Vandaar dat deze werker ervoor kiest voorlopig vooral op andere plekken af te spreken en ook zijn eigen vrijetijdskleding te dragen.

"Oh, wat een goed antwoord!"

Een ander voorbeeld is ook de observatie van een jeugdwerker die tijdens een drugsvoorlichting een groepje van drie 2% jongeren begeleidt als zij een huiswerkopdracht moeten maken. Ze moeten samen antwoorden verzinnen op vragen, zoals: 'wat voor soorten drugs ken je?' en 'wat denk je dat cannabis met je doet?' Onder de begeleiding van deze jeugdwerker – die duidelijk gezag heeft over deze jongens – geeft het groepje met tegenzin antwoord op de vragen. Als in het plenaire gedeelte vervolgens wordt gevraagd wat voor antwoorden elk groepje heeft verzonnen, leest de jeugdwerker de antwoorden voor. "Oh wat een goed antwoord!", is de reactie van de docente. "Wie van jullie heeft dat verzonnen?", vraagt ze daarna, terwijl ze naar het groepje wijst. De jeugdwerker stelt zich op voor de groep en zegt kalm maar duidelijk: "Mevrouw, dat doet er niet toe. Het is gezegd." Hij weet dat als hij zou zeggen wie dat specifieke antwoord heeft gegeven, hij deze jongere zo voor schut zet en die mogelijk zou worden uitgelachen.

¹³⁵ In het boek 'Gewoon Normaal' (De Wit et al., 2019) beschrijven we professionele eigenheid als de balans tussen de inzet van professionele competenties en behoud van eigenheid. Van professionals wordt gevraagd zich te voegen naar professionele standaarden die zij meekrijgen binnen opleiding en werk om als volwaardig professional aan de slag te kunnen, en serieus te worden genomen binnen het systeem. Aan de andere kant moeten zij zichzelf blijven en 'echt' zijn in de omgang met jongeren om geloofwaardig over te komen. In een spagaat tussen theorie en echtheid is het de kunst voor professionals om een eigen draai te geven aan het contact met de 2%. Een professionals integreert als het ware professionele competenties in het werk op eigen wijze, zodat hij of zij als zichzelf op jongeren overkomt.

De straatcultuur (her)kennen

De jeugdwerker die kan levelen met de 2%-doelgroep is in het contact daarmee ook sensitief voor diverse aspecten van de straatcultuur. Zij of hij heeft niet slechts een cursus 'straatcultuur' gevolgd voor haar of zijn 'bewustwording' (met als risico dat deze persoon op basis daarvan vooral labels plakt op bepaalde gedragingen). Een specialistisch jeugdwerker kan met **straatsensitiviteit** inlevend begrijpen waarom een jongere bepaalde keuzes maakt in die leefwereld. Dat houdt onder meer in het begrijpen waarom jongeren in hun eigen beleving gewelddadig moeten reageren in bepaalde situaties, omdat dit is wat ze kennen en altijd hebben geleerd om zo te kunnen overleven op straat.

We zien dat ook bij Salim die begrijpt dat Rida het gevoel heeft *"ik moet die gasten terugpakken"* nadat hij is beledigd, bestolen, bedreigd of aangevallen. Salim weet dat andere jongens op straat met argusogen staan te kijken of Rida het zal pikken en geen reactie geeft. Dan is hij *"weg gebluft"* als een *"mietje"*. Dat zou zijn kans op toekomstig slachtofferschap in de buurt verder kunnen vergroten¹³⁶. Rida moet dus wel reageren in zijn beleving. Een jeugdwerker met straatsensitiviteit zal het gedrag wel afkeuren, maar die oorspronkelijke impuls niet veroordelen. Bovendien zal die een aansprekend en haalbaar alternatief bieden waarbij iemand als Rida wel reageert, maar met een betere uitkomst¹³⁷.

Dat jongeren zich als mens *niet veroordeeld* voelen en begrepen in hun – naar eigen zeggen - 'natuurlijke' straatgedrag, worden als belangrijke aspecten genoemd van jeugdwerkers die goed kunnen omgaan met deze doelgroep. Ook als zij zelf worden benadeeld, zullen ze wel het gedrag aanpakken maar niet de jongere diskwalificeren. Zo vertelt jeugdwerker Hamza over hoe hij een onderneming had waar hij een aantal jongens uit de doelgroep voor zich liet werken als bezorger:

"Een jongen die net bij me werkte, wilde almaar de vuilniszakken buiten zetten aan het einde van de dienst. Uit zichzelf. "He chef, ik zet de zakken wel even buiten!" Dus ik dacht dat klopt niet helemaal, toch? Dus ik loop achter 'm aan. Pak die laatste zak. Wat denk je? Onderin twee traytjes Redbull¹³⁸. Dat is wat ze in het begin nog doen. Zo zijn ze met elkaar op straat. Die t'nawies moet je herkennen."

¹³⁶ Helaas helpt het waarschijnlijk niet om iemand in die situatie simpelweg voor te houden dat het zaak is om dan 'stop, hou op!' te zeggen volgens de regels van De Vreedzame School of De Vreedzame Wijk. Toen De Jong een keer aan in een groepsgesprek met jongeren van de 2% vertelde over zijn dochter (toen 5 jaar oud) die op school leerde over 'Stop, hou op!' (vanuit het programma De Vreedzame School), keken de jongeren hem vreemd aan. Een van hen reageerde: "Meneer, u moet daar wel mee oppassen, hoor. Bij ons in de buurt worden de kindjes die 'Stop, hou op!' zeggen als eerste geslagen."

¹³⁷ Specialistisch jeugdwerker Kim Jolink-Verkuilen van Streetcare (Jolink-Verkuilen, 2021) geeft een voorbeeld van zo'n oplossing tijdens congres over werken met puber georganiseerd door het Euregionaal Congresburo in juni 2022. Een jongere uit de doelgroep die steeds geïntimideerd door een andere jongere, moet dit oplossen om zijn positie in de buurt en op straat te handhaven. Normaal zou (dreiging met) geweld de 'go-to' optie zijn in zijn leefwereld. Kim zoekt een oplossing waarbij dit kan zonder geweld. Met de benodigde de sensitiviteit voor hoe het lokaal op straat gaat, wordt een alternatief bedacht: de jongen belt de ouders van de 'bedreiger' en vertelt dat hun zoon hem steeds intimideert. Hij heeft de ouders de ruimte om dit op te lossen en hun zoon tot de orde te roepen, voor hij zelf moet ingrijpen. Zo wordt het in ieder geval beter opgelost dan met geweld.

¹³⁸ In een andere omgeving is een dergelijk voorval wellicht aanleiding voor een nieuwsbericht, zoals in de Provinciale Zeeuwse Courant. De Jong googelt hoe 'traytjes' wordt gespeld en stuit bij toeval op dit bericht over jongeren die ook twee traytjes Red Bull hebben gestolen: <https://www.pzc.nl/schouwen-duiveland/twee-traytjes-red-bull-ontvreemd-aan-de-haven-in-zierikzee~af35d08b>.

Hamza kan het onderscheid maken tussen 'wat ze doen' en niet 'wie ze zijn' (of vooral: wie ze nog kunnen worden). Daarom treedt hij wel op, keurt het gedrag duidelijk af en laat duidelijk weten dat hij zich 'genaaid' voelt. De jongen biedt vervolgens zijn excuses aan en krijgt wat extra schoonmaakklassen. Zo geeft Hamza de jongen ook een kans zijn fout te herstellen en kan hij ook bij hem blijven werken. Waarschijnlijk draagt dat alleen maar bij aan het wisselgeld op basis waarvan deze werkgever zijn gezag kan laten gelden en mogelijk voelt de jongere ook meer weerzin om dat soort 'tnawies' (naaistreken) bij hem uit te halen uit schaamte en schuldgevoel.

Een verklaring waarom Hamza zo goed in staat is de straatcultuur te herkennen, de keuze maakt om zo'n jongere nog een kans te geven en ook te zorgen dat geen misbruik van hem wordt gemaakt, ligt mogelijk in zijn persoonlijke achtergrond. Ook Hamza is opgegroeid in dit deel van de stad, in een soortgelijke sociaal-economische omstandigheden, op een vergelijkbare school en met eenzelfde culturele achtergrond, zowel qua straatcultuur als migratieachtergrond.

8.2 Persoonskenmerken

Het voorbeeld van Hamza brengt ons bij de vraag of goed kunnen levelen (o.a. 'gewoon normaal' overkomen, veilig en niet oordelend aanvoelen) mogelijk samenhangt met een bepaalde mate van herkenning die een 2%-jongere ervaart bij een specialistisch jeugdwerker en andersom. Dit kan voortkomen uit het opgegroeid zijn in soortgelijke omstandigheden en in dezelfde omgeving, zoals in het geval van Hamza. Door deze herkenning komt een professional in de ogen van veel 2%-jongeren al geloofwaardiger over en delen ze deels dezelfde "*struggle*". Jongeren kunnen zich voorstellen dat deze professional ook heeft moeten 'dealen' met de uitdagingen in een gezin dat het niet breed heeft en woont in een gemarginaliseerde wijk. Ook gedeelde ervaringen met arbeidsdiscriminatie en etnisch profileren kunnen die herkenning oproepen waardoor professionals zonder zulke achtergrond deze aansluiting missen.

Dergelijke persoonskenmerken kunnen helpen als onderdeel van het profiel van een jeugdwerker die goed contact maakt met 2%. Het is echter zeker niet alles en ook bepaald geen absolute voorwaarde om succesvol te kunnen levelen met de doelgroep. We zien voldoende voorbeelden van specialistische jeugdwerkers met een andere sociaal-economische achtergrond, uit een andere culturele omgeving en opgegroeid in andere omstandigheden, die het ook lukt om goed contact te maken vanuit hun professionele eigenheid. Toch vormen zij bij veel organisaties waar wij tot nu toe onderzoek hebben gedaan in de grootstedelijke contexten in de Randstad tot op zekere hoogte uitzonderingen, mogelijk vanwege de meer multiculturele aard van die locaties. Deze professionals worden bij die organisaties gezien als een soort 'unieke' krachten. Daarom is het zaak om persoonskenmerken die mogelijk meer generiek een rol kunnen spelen te bespreken. In het bijzonder gaan we in op de etnische en culturele achtergrond van de jeugdwerker en op gender.

Culturele achtergrond van de jeugdwerker

De culturele achtergrond van een professional speelt mogelijk mee in aansluiting vinden bij de sociale omgeving van een 2%-jongere. Het gaat dan om de mate van **herkenning, vertrouwen en cultuursensitiviteit**. Rodney is een specialistisch jeugdwerker met een Surinaamse achtergrond en komt uit een stadsdeel waar naar verhouding veel Surinaamse, Antilliaanse en Ghanese gezinnen wonen. Deze jeugdwerker is daar een van de belangrijkste sleutelfiguren als het gaat om interventies op jeugd- en gezinsproblematiek, vooral in relatie tot criminaliteit en excessief geweld. Rodney heeft de opvatting dat zijn achtergrond cruciaal is:

“Deze mensen, vooral in die gezinnen waar het ons om gaat, vertrouwen gewoon geen witte mensen. Standaard. Die komen écht niet binnen.”

De kamer lezen

Naima, een professional met Marokkaanse roots, moest binnen zien te komen in een typisch Hollands arbeidersgezin. Dit gebeurde in een overwegend witte wijk waar ze (in haar woorden) *“allemáál PVV stemmen”*. De eerste keer dat ze over de vloer komt, zit de hele familie in de woonkamer haar aan te staren. Ze voelt de spanning en de weerstand: *“het droop letterlijk van de muren”*. Naar eigen zeggen heeft zij toen *“de kamer gelezen”* om een inschatting te maken van de verhoudingen. Ze ziet dat opa in deze familiecultuur een belangrijke positie bekleedt als de nestor van het gezelschap. Toevallig is er een plekje vrij naast hem en ze besluit daar te gaan zitten. In haar reflectie zegt ze dat het effect dat daaruit is voortgekomen het gevolg is van een juiste houding (de moed tonen om juist naast hem te gaan zitten) en hem belangrijk maken met de juiste respectvolle, maar daadkrachtige bejegening (gericht zijn op opa). Naima vertelt daarover:

“Met zijn houding gaf hij daarna aan dat het ok was. En vanaf toen ben ik geaccepteerd. Ik werd eigenlijk gelijk hún Naima in plaats van ‘die Marokkaan’. Ik had de zegen van opa en kon toen alles gaan regelen”.

In dit geval lukte het Naima door haar grondhouding en kennis over het belang van verhoudingen in deze community toch aansluiting te vinden.

In bepaalde situaties zou het hoogstwaarschijnlijk – vooral voor een eerste contact – beter kunnen werken als een professional dezelfde culturele achtergrond heeft als een jongere en diens gezin. Maar we komen tijdens de quickscan ook professionals tegen die vanuit een andere achtergrond óók aansluiting vinden.

Wij zijn ons ervan bewust dat hier nog specifieke verhoudingen aan ten grondslag kunnen liggen. Wellicht komt een specialistisch jeugdwerker met een migratieachtergrond wel gemakkelijker binnen bij een Hollands gezin dan andersom. Het handelen van Naima neemt bestaande vooroordelen weg over ‘buitenlanders’. Of een witte professional ook op die manier kan binnenkomen bij een gezin met een migratieachtergrond die sterke vooroordelen hebben over ‘witte mensen’, ligt wellicht weer anders. Aangezien vooroordelen gestoeld kunnen zijn op bepaalde feiten uit de wereldgeschiedenis (o.a. het kolonialisme, de slavernij, de exploitatie van arbeidsmigranten) in combinatie met hedendaags racisme en discriminatie waar zij mogelijk concrete gevolgen van ondervinden in hun omgeving (o.a. op de arbeidsmarkt¹³⁹, met de Toeslagenaffaire, in het handelen van de politie¹⁴⁰), is dat wellicht een lastiger verhaal.

Overigens is dit alles weer een stuk minder relevant als de specialistisch jeugdwerker is opgegroeid in de wijk, ongeacht diens culturele achtergrond. In dat geval zien we dat diegene als snel in de eerste plaats gezien wordt als ‘een van ons’ op basis van die gedeelde buurtgeschiedenis, mogelijk verder versterkt door dezelfde sociaaleconomische status. De vereiste (straat)cultuursensitiviteit lijkt dan een gegeven te zijn en enige barrière in de werkrelatie

¹³⁹ Zie: <https://www.uva.nl/shared-content/faculteiten/nl/faculteit-der-maatschappij-en-gedragwetenschappen/nieuws/2023/04/discriminatie-op-de-arbeidsmarkt-neemt-alleen-maar-toe.html?cb>.

¹⁴⁰ Zie: <https://www.2doc.nl/documentaires/2022/05/de-blauwe-familie.html>.

op basis van culturele achtergrond zien we dan in de gevallen binnen de quickscan niet meer terug.

Gender van de jeugdwerker

Naast de etnische en culturele achtergrond van een professional kan ook gender een belangrijke rol spelen (De Wit et al., 2019; De Ronde, 2023; Vervoort, 2022). Naast dat de 2%-doelgroep vooral jongens betreft, zien we ook veel **meer mannelijke professionals** in uitvoerende rollen dan vrouwen. Zowel in het contact met een jongere als binnen een team van voornamelijk mannelijke professionals kan het voor een vrouw lastiger zijn om geaccepteerd te worden of aansluiting te vinden. Door het reproduceren van machogedrag vanuit de straatcultuur of bepaalde ideeën over kwaliteiten van mannen en vrouwen (mannen zijn sterk, minder emotioneel en hebben overwicht), kan het zijn dat vrouwen voor een grotere uitdaging staan in het werkveld rondom de 2%. Er is nog geen onderzoek gedaan naar de invloed van gender in het werken met de 2%. Wel zijn recentelijk enkele afstudeeronderzoeken uitgevoerd die hier kort op ingaan. Deze beschouwen we als eerste signalen. In een onderzoek naar het bereiken van de 2% bij de organisatie Jongeren op Zuid (JOZ) wordt benoemd dat *“Alle vrouwelijke respondenten hebben aangegeven dat zij geen contact met de 2% weten te maken. Zij gaven aan dat dit voor hun gevoel ligt aan het feit dat zij vrouw zijn.”* (De Ronde, 2023). Hierin zien we dus dat vrouwelijke professionals hun vrouw-zijn als drempel ervaren binnen het werken met de 2%. Echter, in een andere afstudeerscriptie van Vervoort (2022) komt naar voren dat mannelijke professionals inschatten dat jongeren liever worden geholpen door een man. Dit terwijl jongeren in dit onderzoek vaak geen voorkeur hadden óf een voorkeur voor een vrouw. We zien in deze onderzoeken dus vrouwelijke professionals die vrouw-zijn als drempel ervaren, maar ook vrouwelijke professionals die het juist wel lijkt te lukken om in contact te staan met deze doelgroep. In ons veldwerk spraken we diverse vrouwen die werken met de 2%, waaronder Sara en Marion die veel gezag hebben over ‘hun’ jongens. Ook op plekken waar we zelf niet zijn geweest, lezen we beschrijvingen van vrouwen die als grote zus, moederfiguur of ‘tante’ gezaghebbend en betrokken zijn in hun contact met de doelgroep¹⁴¹. Dat vrouw-zijn soms in het voordeel werkt in het contact, kan zich bijvoorbeeld uiten in een andere aanpak of omgang, waardoor jongeren zich bijvoorbeeld sneller kwetsbaar op durven te stellen (De Wit et al., 2019). Het is dan ook lastig vast te stellen of vrouw-zijn *an sich* een drempel is in het werken met de 2%.

Het is belangrijk om niet terecht te komen in stereotypen of aannames over culturele achtergrond of gender. Het is echter wél van belang de rol en mogelijke invloed van deze aspecten binnen werken met de 2% mee te nemen binnen vervolgonderzoek.

8.3 Bereidheid tot methodisch handelen en bewust bekwaam werken

Zoals eerder aangegeven in hoofdstuk 5 is het onze ervaring dat veel (kleinschalige) specialistische jeugdwerkorganisaties hun werkwijze en onderliggende kennis vaak niet goed op papier hebben gezet, uitzonderingen daargelaten. Ze dragen hun kennis en kunde vooral ‘in hun hoofd’ en werken ‘vanuit het hart’. Ondanks dat ze aansluiting vinden bij de doelgroep en bepaalde resultaten boeken, is het nodig dat de specialistisch jeugdwerker op zijn minst bereid is om **ook methodisch te werken** en in sommige gevallen **bewust(er) bekwaam te worden**.

¹⁴¹ Zie bijvoorbeeld jeugdwerker Maureen Hubbard (Caraïbische achtergrond), die door haar jongeren wordt aangesproken met het Arabische *khaltou* of tante: <https://www.parool.nl/amsterdam/hoe-ijburg-jarenlang-gebukt-ging-onder-forse-overlast-hangjongeren-mijn-zoon-bleek-tot-de-vaste-kern-te-behoren~b8b6a56c/>.

“En nu zit ik daar tussen volgens mij”

Jeugdwerker Cali heeft een achtergrond in de sport en is opgegroeid in een soortgelijke omgeving als veel van de 2%-doelgroep. Cali blijkt een aantal zware, ‘niet te motiveren’ casussen alsnog in beweging te krijgen, waarvoor hij waardering oogst bij partners in de jeugdaanpak. Hij boekt succes in de eerste stapjes richting dagbesteding, belangrijke afspraken (o.a. met reclassering), opleiding en werk. Ondertussen twijfelt Cali ook aan zichzelf. Hij heeft nog weinig opleiding genoten over het soort achterliggende problematiek dat in deze casussen speelt. Hij mist ook een professioneel handelingskader over hoe daarmee om te gaan. Zo vraagt Cali zich tijdens een van de gesprekken af:

“Kijk, die jongen heeft veel problemen thuis. Vooral veel gedoe met z'n vader. Die afstand is heel groot, begrijp je? En nu zit ik daar dus tussen volgens mij. Als grote, volwassen kerel. Hij doet en deelt alles met mij. Is het dan niet zo dat ik dat probleem zo ook een beetje in stand hou? Ik bedoel, dat hij eerder naar mij stapt dan dat hij bij zijn vader aanklopt. Omdat ik er toch altijd ben?”

Volgens ons is dit soort zelfreflectie alleen maar aan te moedigen. Ook is het een sprekend voorbeeld van het soort bereidheid tot groei waar wij op doelen. Met de juiste ondersteuning gaat deze jeugdwerker meer doordacht, methodisch en bewust bekwaam werken, in plaats van puur ‘op gevoel’. Wel is het zo dat dan ook een geschikt opleidingstraject voorhanden zou moeten zijn of op zijn minst structurele intervisie van collega's *“die ervoor doorgeleerd hebben”*.

Ervaringsdeskundigheid en handelen ‘op gevoel’ of ‘vanuit het hart’ zijn niet voldoende om binnen een professioneel, integraal kader de benodigde plus-preventie te bewerkstelligen voor de 2%. In de eerste plaats lijkt dit van groot belang **in relatie tot de jongeren zelf**. Het is zaak dat de jeugdwerker niet alleen doet wat goed voelt en ogenschijnlijk iets in beweging brengt, maar ook maar ook echt bewust kan handelen naar ‘wat werkt’ in relatie tot een vooropgesteld doel.

In tweede instantie is die bereidheid tot meer methodisch handelen ook van belang **in relatie tot collega's, partners en opdrachtgevers** (doorgaans de gemeente). Op basis van meer methodisch werken – volgens een methodiek die wat betreft plus-preventie voor de 2% nog grotendeels geschreven moet worden – kan een jeugdwerker binnen een integrale samenwerking beter uitleggen waarom op een bepaalde manier wordt gehandeld. Als een ‘professioneel eigennuttige’ manier bepaalde vragen oproept, helpt de kennis om die vragen beter te beantwoorden en te onderbouwen dan *“zo werkt het nu eenmaal bij deze doelgroep”*. Een betere onderbouwing, onder meer op basis van voortschrijdend inzicht in over ‘wat werkt’, wekt vertrouwen op in de samenwerking. Het biedt meer kansen om anderen mee te nemen in een benodigde werkwijze, die soms vreemd (onorthodox) kan overkomen op andere professionals, vooral als zij veel verder afstaan van de leefwereld van deze jongeren.

Zonder een goed methodisch verhaal blijft een werkwijze kwetsbaar. Zelfs als die ‘gevoelsmatige’ handelingswijze ogenschijnlijk lokaal allerlei successen boekt, zal deze niet duurzaam blijken zonder goede onderbouwing. Het roept bij partners vooral onbeantwoorde vragen op en brengt veel onzekerheden met zich mee. Alleen in tijden van nood – bij acute, heftige incidenten – zijn gemeenten en partners in onze ervaring meer bereid zulke ‘gevoels’-professionals meer de vrije hand te geven om *“hun ding te doen”*. In rustiger tijden vormt een niet

of nauwelijks onderbouwde werkwijze vooral een afbreukrisico voor professionele partners. Eigenlijk vraagt dit werk daarmee om een soort **vakkundige duizendpoot**:

- een jeugdwerker die goed **aansluiting** vindt op straat en in de wijk,
- goed werk levert op basis van een **onderbouwde werkwijze**,
- goed kan samenwerken met partners én concurrenten in het **sociaal domein**,
- goed kan samenwerken partners uit het **veiligheidsdomein** die vaak anders kijken, én
- goed kan afstemmen nog met diverse lagen in de **ambtenarij**.

Deze *methodisch onderlegde, straat- en systeemsensitieve* werker gaat op die wijze bewust bekwaam te werk met jongeren en met ketenpartners. Zo'n duizendpoot is op veel plekken (nog) niet gemakkelijk te vinden of op te leiden. Vandaar dat een aantal respondenten een tussenoplossing suggereert: een goed team samenstellen waarbij collega's met diverse krachten en kwaliteiten elkaar aanvullen. Wel geldt daarbij dat de jeugdwerkers in dat team die vooral 'uit ervaring' en 'uit het hart' werken, ervoor open staan niet langer alleen op hun gevoel te werken. Ze zullen bereid moeten zijn zich op termijn methodischer te ontwikkelen, met het oog op consistentie, duurzaamheid en verantwoording.

8.4 Naast veel kunnen ook de juiste mensen kénen

Naast wat iemand *kán*, zoals goed levelen met de doelgroep, is de werkzaamheid van 'wie werkt' ook een kwestie van **kansen door wie iemand kén**. Beschikt iemand vanuit een persoonlijk netwerk over contacten die van betekenis kunnen zijn bij benodigde werkzaamheden om pluspreventie te realiseren? In de casus van Salim zien we bijvoorbeeld dat hij door zijn eigen contacten bij een sportschool al de mogelijkheid heeft gecreëerd om jongeren op laagdrempelige manier te leren kennen. Het moet dan uiteraard wel gaan om jongeren die zelf ook iets voelen voor sporten, en dan in dit geval met name kracht- en conditietraining en vechtsport.

We zien op relatief veel plekken terug dat beschikken over een plek om te sporten helpt. Bijvoorbeeld een sportschool waar jongens die dagbesteding nodig hebben worden opgevangen of waar jongens die een stage zoeken van betekenis kunnen zijn. Een sprekend voorbeeld is die van ex-profvoetballer Kwamé die een voetbalopleiding vormgeeft en deel is van het netwerk van specialistisch jeugdwerker Stephano. Kwamé werkt door middel van zijn geliefde sport graag met de jongeren die via Stephano worden aangedragen. Kwamé lijkt een zwak te hebben voor deze doelgroep en hij kan ze goed aan. Zelf zegt hij daarover:

"Dit soort jongens, die moeten wel nog écht die discipline leren. Dat is wat ze nodig gaan hebben in alles. Dus daar zit ik bovenop bij ze. Op tijd komen. Luisteren. Samenwerken. En ze weten wat ik daarmee allemaal heb bereikt. Bovendien kom ik uit hun buurt. Dus als ze willen, stuurt Stephano ze door. Dan kunnen ze gelijk aan de bak. Afbeulen die handel. En dan weer opbouwen."

Dat leidt bij deze doelgroep niet gelijk in een rechte lijn tot succes. De transitie van een losbandig leven op straat naar levensvaardigheden gebaseerd op sociale omgang en zelfdiscipline in bijvoorbeeld sport, is een weg van vallen en opstaan. Vandaar dat regelmatige een-tweetjes nodig zijn tussen Stephano en Kwamé. Zo kunnen ze deze jongens bij de les houden of motiveren om eraan te beginnen. Stephano geeft inzicht in die strategie als hij een jongere opnieuw probeert te motiveren voor deze keuze:

“Als hij dan een afspraak niet nakomt met Kwamé, dan word ik eerst heel boos. Wat flik je me nou? Ik heb al die moeite voor je gedaan om je daar te krijgen! Weet je wel wie hij is? Je zet me voor schut! Die jongen weet niet hoe wij zijn met mekaar. Dus die gaat zich dan schamen. Dat is ook dat wisselgeld. Hij wil graag een tweede kans, natuurlijk. Dan ga ik hoog inzetten. Luister, ik wil nog één keer proberen. Maar als je het dan verkloot en me weer voor schut zet... En dan is het altijd van: “Nee, broer! Echt niet! Ik zweer je...” En dan komen ze bij Kwamé aan “Zo, ben je daar weer...” (knipoog). En dan weer verder bouwen.”

Het doel van Stephano en Kwamé is om de jongeren de ‘skills’ te leren die ze nodig hebben om in het leven iets te maken van waar ze goed in zijn en waar hun interesse ligt, voetbal of wat anders. In diverse gemeenten zien we voorbeelden van specialistisch jeugdwerkers die met hun eigen lokale netwerk proberen jongeren zulke kansen te bieden. Dit leidt er mogelijk toe dat jongeren sneller ergens een stage vinden, met een eerste baan beginnen of rijlessen kunnen volgen. In het verhaal van Salim zien we dat hij naast sportactiviteiten ook bij oude vrienden aanklopt om werkplekken te realiseren. Op deze manier kan iemand binnen zijn persoonlijk netwerk jongeren kansen bieden op een arbeidsplaats, die ze anders minder snel of niet zouden krijgen. Dat komt mede omdat iemand garant staat voor de begeleiding en benodigde een-tweetjes.

Vanuit het eigen netwerk jongeren aan het werk helpen én houden

Vanuit een persoonlijk netwerk kunnen jongeren zo **op een werkplek belanden**, waar ze – vanwege warme contacten – ook eerder een fout kunnen maken die ze kunnen herstellen, in plaats van direct weer worden weggestuurd¹⁴². In dat soort gevallen is sprake van die een-tweetjes tussen de specialistisch jeugdwerker en de werkgever, waarbij de jeugdwerker ook inzicht biedt in de talenten en omstandigheden van de jongere. Soms is dat een directe bekende, zoals bij Rida, maar het kan ook zijn dat er een laag tussen zit. Dan komt het nog steeds via-via, maar blijft de kans aanwezig dat een specialistisch werker het proces van werk vinden en behouden – vaak vallen en opstaan bij deze doelgroep –, goed kan begeleiden.

Amir uit de 2%-doelgroep (inmiddels 18 jaar) vertelt over hoe specialistisch jeugdwerker Ab hem destijds bij een eerste baantje heeft geholpen. Ab heeft toen de relatie tussen deze jongere en zijn voormalige werkgever weer goed kunnen krijgen:

“Ab heeft me wel een keer kunnen saven (redden) met werk. Ik was bezorger en ik weet nog dat ik was ontslagen omdat ik eh.... Ik was een beetje te laat, omdat ik een afspraak had of zoiets was het. En toen kwam ik daar. En die man helemaal boos van ‘dit, dat, je komt te laat en zo’. Toen ben ik gewoon naar huis gegaan. Heb ik Ab gebeld. En gezegd van ‘ik ben

¹⁴² In aflevering 2 van de podcast-serie over de aanpak jeugdcriminaliteit van het CCV, ‘Geboeid’, vertelt Toni Iñiguez Najdanovski hoe hij in Arnhem jongeren uit deze doelgroep naar werk begeleidt. Hij plaatst ze ook in een eigen netwerk van ondernemers waar hij veel tijd en energie in stopt. Zie: <https://hetccv.nl/themas/high-impact-crimes/wapens-en-jongeren-toolbox/geboeid-podcastserie-over-de-aanpak-van-jeugdcriminaliteit/>.

ontslagen en zo'. Toen zei ie van 'Weet je wat? Morgen ga ik met jou mee. En gaan we gewoon proberen te regelen. Misschien ken ik die man wel.' En toen zijn we gewoon naar daar gegaan. En toen hebben we gewoon kunnen spreken."

Ab heeft deze werkgever destijds benaderd via warme contacten in zijn netwerk, maar blijkt deze man persoonlijk nog niet heel goed te kennen. Toch weet hij in het contact goed over te brengen wat de situatie is van deze jongere:

"Hij heeft niet alles verteld natuurlijk. Maar uiteindelijk heeft die eigenaar zelfs nog gratis eten aan ons gegeven. Zulke dingen zie je niet bij andere hulpverleners. Die man heeft natuurlijk ook allemaal gezegd wat ik verkeerd heb gedaan. En ik kom sowieso al naar binnen met 'sorry en zo, van gister en zo'. En Ab komt dan gewoon met een explanation, hoe je dat zegt. Gewoon met een uitleg. En uiteindelijk heb ik toch wel mijn baan gehouden. En gratis eten."

Specialistisch jeugdwerker Ab licht in een later gesprek toe hoe hij ook duidelijk maakt aan een werkgever wat hij zelf allemaal doet om deze jongen te ondersteunen en op het rechte pad te houden. Volgens hem overtuigt dat een werkgever van alle goede bedoelingen en raakt dit bij sommigen een gevoelige snaar die medeleven oproept.

Extra toezicht op de werkplek

Naast een kans op werk en het behoud van die werkplek, zorgt gebruik van een persoonlijk netwerk voor een **extra paar ogen en oren** als het gaat om het welzijn en de ontwikkeling van de jongeren. In een ideaal geval lijken de kans op werk en die extra ogen samen te gaan binnen het netwerk van een jeugdwerker. Zo vertelt jeugdcoach Ronnie over een van 'zijn' jongens:

"Deze jongen gaat al echt de verkeerde kant op. Hij is een tijdje bezig geweest met een handel in gestolen elektrische fietsen. Verder zit hij ook op social media wat te handelen in drugs, MDMA en zo. Hij geeft aan dat hij het liefst zelf een eigen 'lijn'¹⁴³ wil. Maar tegelijkertijd is die jongen ook gewoon geïnteresseerd in werk, in geld verdienen. En hij is goed in verkopen. Dus ik heb een paar oude vrienden, die werken op de markt met hun eigen kraam, gezegd dat hij bij hun moet komen werken. En ik heb gezegd dat ze hem woensdag, vrijdag én zaterdag een dienst moeten geven. Dan is hij lekker moe in het weekend en heeft hij al geld op zak. Bovendien kunnen zij dus voor mij goed ook in de gaten houden in hoe hij zich die tijd buiten school gedraagt."

Volgens Ronnie gaan deze connecties hem helpen om goed te monitoren hoe zijn jongere zich nu verder gaat ontwikkelen richting een positiever perspectief. Via zulke korte lijntjes kan snel worden bijgestuurd. Specialistisch jeugdwerkers weten binnen hun netwerk soms al wat er aan de hand is, nog voordat een jongere er zelf mee komt. Zo komen we voorbeelden tegen van jeugdwerkers die horen over jongeren die in een andere buurt met personen zijn gezien die mogelijk een slechte invloed op ze hebben, en roepen ze hen op het matje op te vragen wat daarachter zit. Een andere jeugdwerker hoort van een coffeeshopeigenaar dat 'zijn' jongen daar aan tafel zit met iemand die hem waarschijnlijk een klusje zal aanbieden dat hem in de problemen

¹⁴³ Met een 'eigen lijn' bedoelt Ronnie dat deze jongen zelf een telefoonnummer wil bestieren voor het bestellen van verdovende middelen met een eigen klantenbestand.

brengt. Die jongen en de aanbieder worden vervolgens snel tot de orde geroepen. Een soortgelijke interventie zijn we ook tegengekomen op basis van een goede, persoonlijke relatie tussen de politie en een jeugdwerker. Ook daar is – ondanks dat dit formeel niet mocht – informatie gedeeld waardoor de jeugdwerker hierop heeft kunnen inspelen. Het ging om een ontwikkeling die de recherche waarneemt bij hun observatie, in dit geval zorgwekkend contact tussen de jongere en een zware crimineel.

8.5 Inclusief gezag uitstralen

In het verhaal van Rida en Salim zien we hoe de professional een lokale betekenis opbouwt en ook met gezag Rida kan bijsturen en aanspreken. Daarbij lijkt een sterk gevoel van inclusie van belang, namelijk dat Rida ervaart dat Salim h m uiteindelijk echt belangrijk vindt en h m oprecht graag wil helpen vanwege hun band. Wat Salim te bieden heeft, lijkt hij graag in te zetten voor Rida, zodat hij verder komt. Zo zegt hij overtuigend tegen Rida: *“Ik weet wat de gemeente van jou verwacht. Ik weet wat school van jou verwacht. Ik weet wat politie van jou verwacht. Ik ga jou daarmee helpen. Ik heb ervaring. Die ga ik met jou delen.”*

De lokale betekenis van Salim in de gemeenschap en eerste, kleine succeservaringen van Rida door zijn hulp en steun, dragen ertoe bij dat deze jongere ervaart ook echt wat te hebben aan deze jeugdwerker. Het gezag van Salim en ook de gevoelens van inclusie lijken daarbij belangrijke persoonsgebonden aspecten die maken dat die hulp en ondersteuning ook kracht wordt bijgezet.

Boosheid met liefde

Dat inclusieve gezag is – op basis van een uitdrukking van een jongere uit de doelgroep – beschreven als een gevoel van ‘boosheid met liefde’ (De Jong, 2016b). Een jeugdwerker kan dat uitstralen wanneer hij op wat strengere wijze sturend of zelfs corrigerend optreedt. Anderen spreken over ‘tough love’ of ‘streng liefhebben’¹⁴⁴. Zulke termen drukken pedagogisch gezag uit in combinatie met een sterk gevoel van verbondenheid in de werkrelatie tussen professional en jongere. De jongere voelt zich gezien, erbij horen en ertoe doen. Dit maakt dat een professional kan en mag corrigeren.

Tijdens het veldwerk zien we signalen van ‘tough love’ of streng liefhebben terug in de interactie tussen diverse jeugdwerkers en hun jongeren. Een sprekend voorbeeld is een moment tussen ‘opgepluste’ jongerenwerker Karim en een jongere van 15 jaar, beiden opgegroeid in dezelfde buurt. De jongere zegt tegen Karim dat hij hem gisteren nog op straat heeft gezien, maar hem toen niet heeft willen storen omdat Karim met iemand stond te praten. Karim reageert vervolgens behoorlijk fel, voor zover in te schatten voor de grap. Hij slaat ook een linkerarm om de jongen heen en trekt hem bij zich, in een klem om zijn nek, als een soort stoeien. Terwijl de jongen een beetje verlegen lacht, wijst Karim belerend met zijn rechtervinger en zegt op luide toon:

“Waarom heb je me niet gegroet? Het maakt me niet uit met wie ik sta te praten, al is het de koningin, je komt me altijd groeten, begrijp me? Ok is goed, ga maar zitten.”

¹⁴⁴ Zoals bijzonder Hoogleraar Ondermijningsstudies Pieter Tops: <https://sprankmagazine.nl/streng-liefhebben-op-microniveau/>.

In elke grap schuilt een kern van waarheid. Hetgeen wij hieruit destilleren is dat deze jongere een dubbele boodschap meekrijgt. Ten eerste, Karim is hier de baas en kan op basis van dat gezag de jongeren aanspreken en bijsturen (zelfs fysiek). Ten tweede, de jongere krijgt duidelijk te horen dat Karim hem zó belangrijk vindt dat hij elk gesprek te allen tijde zal staken om zich door deze jongere te laten groeten. In al zijn eenvoud, is dat wat we bedoelen met 'inclusief gezag'.

Tijdens het veldwerk stuiten we op diverse gespreksfragmenten en observaties waarin inclusief gezag, waaronder ook die 'boosheid met liefde', steeds terugkomt als werkzaam element in 'wie werkt'. Naast bij mannen als Karim, zien we het ook duidelijk bij vrouwen, zoals een jeugdhulpverlenster Sara. Zij staat bekend als iemand die liefde koestert voor de doelgroep, maar ook zeer streng kan optreden. *"Als zij wat zegt, dan luister je, klaar"*, aldus Ayaz, een van haar oud-cliënten (inmiddels 24 jaar). In een andere gemeente krijgen we een verhaal te horen over Marion, een opgepluste jongerenwerker. In dat verhaal schemert meer de boosheid door naast de liefde. Haar leidinggevende grapt dat als Marion weer op pad gaat in de wijk, ze bij de organisatie rekenen op een mail met een klacht van een ambtenaar *"dat ze weer over een schutting is geklommen."*

In een later gesprek met Marion licht ze toe waar die grap over gaat. Een van Marion's jongeren ging een tijd lang de goede kant op wat betreft school, werk en verdere dagbesteding. Ze was daar heel blij om en erg begaan met hem en zijn gezin. Toen zij signalen hoorde dat het even weer de verkeerde kant op dreigde te gaan, ging Marion haar jongen zoeken in de wijk. Hij nam zijn telefoon niet op en deed de deur niet open van het pand waar hij zou verblijven. Uiteindelijk besloot Marion over de schutting te klimmen en over een laag balkon via de balkondeur zichzelf toegang te verschaffen tot deze woning. Daar zat de jongen te blowen en chillen met de verkeerde vrienden. Ze zegt daarover:

"Ik heb hem toen letterlijk aan zijn oren naar buiten getrokken. Na alles wat we samen hadden bereikt, gaat hij het niet verkloten. Geen grappen maken met mij! Nou, toen zat hij weer op de rails."

In situaties waarin zulk inclusief gezag waarneembaar is, is de ene keer meer sprake van die 'liefde' met wat streng- of boosheid op de achtergrond. Andere keren schemert wat meer 'boosheid' door met achterliggend die liefde en sterke betrokkenheid. Een jongere wordt dan vanuit een gevoel van verbondenheid gecorrigeerd voor ongewenst gedrag of een fout die hij heeft gemaakt.

Reflectie op boosheid vanuit een jongere

De omgekeerde situatie kan zich echter ook voordoen. Een professional kan een slechte dag hebben of (onbewust) een verkeerde beslissing nemen. In die situatie lijkt het bij deze doelgroep ook van belang dat de specialistisch jeugdwerker in staat is tot reflectie en 'sorry' kan zeggen. Juist deze 2%-doelgroep lijkt erg gevoelig voor professionals die in hun beleving regelmatig de schuld op hen lijken af te schuiven vanuit een ongelijke machtsverhouding. Het gevolg is dat de boosheid op zichzelf staat, en een jongere niet altijd snapt waar het vandaan komt. Hierdoor kan dit als onredelijk worden ervaren en voelen als machtsmisbruik van een professional.

Een simpel voorbeeld van die irritatie is wanneer jongeren aangeven gesanctioneerd te worden zodra ze te laat komen of een afspraak missen, terwijl de professional wel de ruimte heeft om af te zeggen, op vakantie te gaan of een collega te sturen als vervanging zonder een jongere hierover te informeren of uit te leggen waarom een situatie zich voordoet. Het lijkt erop dat de doelgroep behoefte heeft aan een professional die weliswaar ongelijk is in die machtsverhouding,

maar tegelijk als mens een bepaalde gelijkwaardigheid toont en de tijd en ruimte neemt om een jongere in zulke zaken mee te nemen. Daarbij hoort ook fouten maken, dat toegeven en die weer rechtzetten.

In 'Gewoon normaal' (De Wit et al., 2019) is dit punt ook duidelijk naar voren gekomen. In dat onderzoek blijkt het belangrijk te zijn dat een professional op zichzelf kan én wil reflecteren als een jongere gefrustreerd raakt door toedoen van de jeugdwerker (p.60):

"In sommige gevallen kan het dat een professional zich op een bepaalde manier gedraagt, waardoor boosheid getriggerd wordt bij een cliënt. Volgens professionals is dit een gevoelig punt binnen het werk, omdat het toegeven van eigen fouten niet altijd gedaan wordt. Machtsmisbruik, weinig zelfreflectie, ego-problemen of bang zijn om aanzien te verliezen kunnen hierin een rol spelen."

De professionals in dit eerdere onderzoek wijzen erop dat het erkennen van eigen fouten het respect bij een jongere juist kan vergroten en een situatie kan de-escaleren. Dit suggereert dat het werkzaam zou zijn als een specialistisch jeugdwerker ook op zichzelf kan reflecteren wanneer een jongere boos (met goede reden) gefrustreerd is geraakt door toedoen van die jeugdwerker, én in staat is die zelfreflectie op passende wijze te tonen aan de jongere (De Wit et al., 2019). Zo beleeft een jongere dat een jeugdwerker geen misbruik maakt van haar of zijn positie en niet automatisch met de vinger naar de jongere zal wijzen in conflictsituaties.

8.6 Geloven in de 2% en sensitief zijn voor hun talenten

Een specialistisch jeugdwerker is iemand die echt iets in een jongere ziet en zich daaraan kan vasthouden, ondanks dat die werker soms een jongere een periode even moet loslaten (omdat die vastzit of tijdelijk van de radar is verdwenen). In het verhaal van Rida en Salim wordt ook duidelijk hoe belangrijk het is dat **iemand gelooft in de jongere** als de rest het voor haar of zijn gevoel al heeft opgegeven¹⁴⁵. En om iemand te hebben die de talenten van deze jongere kent, weet waar diens interesses liggen en dat kan afstemmen op competenties, zonder diegene te over- of ondervragen. Wat er ook gebeurt, Salim heeft zijn hoop steeds op Rida gevestigd. Hij probeert steeds nieuwe kansen te creëren die passen bij wat Rida aanspreekt, ook als hij zelf niet denkt dat het gaat lukken. Dit zien we sterk terug in andere voorbeelden uit het veldwerk, zoals ook bij Sara en Ayaz die net al aan bod kwamen toen het ging om inclusief gezag (boosheid met liefde).

Ayaz komt uit een zeer problematisch gezin met een aantal broers die ook allemaal een persoonsgebonden aanpak hebben vanuit het lokale zorg- en veiligheidshuis vanwege ernstige en gewelddadige criminaliteit. Sommige lokale ketenpartners geloven volgens Sara vanaf het begin al dat het nooit goed zal komen met Ayaz, mede op basis van zijn gezin en gedragsproblematiek. *"Die hebben hem van jongs af aan al opgegeven"*, zegt ze daarover. Zij blijft echter geloven dat het kan en houdt naar eigen zeggen 'de deur altijd op een kier', ondanks Ayaz regelmatig vervalt in fouten en misdragingen. Ayaz heeft dat ook zo ervaren:

¹⁴⁵ Ook in onderzoek naar levensverhalen van 'resisters', jonge mensen die opgroeien in een omgeving waarin ze het risico om te vervallen in criminaliteit maar dat niet doen, wordt gewezen op het belang van zo'n betekenisvolle persoon naast diegenen voor het uitblijven van een criminele carrière (Adjiembaks, 2018).

“Sara heeft me natuurlijk ook veel geholpen. Al kwam ik niet op een andere afspraak, dan maakt ze een andere afspraak. Niet van, fuck you. Ze laat je niet los. Zo heeft ze me ook geholpen met mijn huis en al mijn dingetjes.”

Sara ziet ook zijn talenten, ondanks zijn licht verstandelijke beperking, zoals bijvoorbeeld voor een potentieel horeca-baantje. Het lukt om hem aan zo’n baantje te helpen. Dat wordt ook tijdelijk een succes, waar Ayaz naar eigen zeggen veel voldoening uit haalt, vooral in contact met de klanten. Helaas stopt het werktraject en valt hij tijdelijk terug op zijn leven op straat, inclusief snel wat geld verdienen met criminaliteit.

Sara blijft volhouden dat hij wat anders van zijn leven kan maken en weet ook waar zijn andere interesses liggen, bijvoorbeeld als het gaat om een baan in transport. Zodra hij 18 is stimuleert ze hem om de benodigde papieren te halen. Ook motiveert ze hem om een ingewikkeld proces in te gaan zodat hij een Verklaring Omtrent het Gedrag (VOG) kan bemachtigen die nodig is voor zijn baan. Via een kennis krijgt hij de kans om alvast werkervaring op te doen en een aantal kneepjes van het vak te leren. Ayaz zegt daarover:

“Dat is mijn geluk geweest. Want in die wereld kom je er niet zomaar in. Je kan wel een busje hebben, maar je moet je papieren ook hebben. En iemand moet je gunnen.”

En zo komt het dat op het moment dat Ayaz wordt geïnterviewd als 24-jarige man, hij een stabiele leefsituatie heeft als chauffeur met een voldoende, regelmatig inkomen. Inmiddels is hij ook de trotse vader van een tweejarige dochter, een belangrijke motivatie in zijn transitie van straat naar stabiliteit. Als Ayaz de vraag krijgt waarin hij zich voorheen door Sara ondersteund heeft gevoeld tijdens die omslagperiode, is het antwoord kort maar krachtig:

“Zij heeft altijd in mij geloofd.”

Die overtuiging uitstalen lijkt het soort hoop te bieden dat een jongere goed kan gebruiken om door te gaan met preventieve interventies die hem moeten behoeden van een verdere doorontwikkeling van een criminele carrière, zoals het vinden van werk vanuit een ingewikkelde situatie en achtergrond. Die positieve bekrachtiging is belangrijk, zeker omdat jongens uit de 2%-doelgroep vaak al het idee hebben niet te passen binnen ‘de maatschappij’. Jongeren zitten niet te wachten op een volgende morele vinger die hen weer wijst op wat ze allemaal niet goed doen in hun leven (De Wit et al., 2019: 51). Ze hebben juist behoefte aan iemand die wél iets positiefs in hen ziet en in deze jongeren gelooft.

Verborgene talenten

Om duidelijk te maken wie sensitief kan zijn voor **verborgene talenten** van de 2%, en wie dat mogelijk minder is, kunnen we inspiratie ontleenen aan het werk van ontwikkelingspsycholoog Willem Frankenhuis. De eerste stap is om door een andere bril te kunnen kijken naar de doelgroep dan we gewend zijn, ook vanuit onze wetenschappelijke kennis. Mensen die opgroeien in een minder kansrijke omgeving, bijvoorbeeld gekenmerkt door armoede¹⁴⁶, stress, huiselijk geweld¹⁴⁷ of intergenerationeel trauma (Bolhuis et al., 2022), hebben vaker psychische

¹⁴⁶ Zie: <https://www.trimbos.nl/actueel/nieuws/onderzoek-naar-mentale-gezondheid-jongeren-die-opgroeien-in-armoede/>.

¹⁴⁷ Zie: <https://www.verwey-jonker.nl/artikel/huiselijk-geweld/>.

problemen. De jongeren uit deze kansarme gezinnen leven vaak minder gezond en doen het meestal slechter op school¹⁴⁸. In deze gezinnen treffen we vaak ook de jongeren aan die meer op straat gaan hangen en zich ontwikkelen tot de 2% (Segeren & Fassaert, 2014).

Willem Frankenhuis stelt dat een doelgroep die opgroeit in zulke ingewikkelde omstandigheden, juist bepaalde talenten kan ontwikkelen door de wijze waarop ze zich moeten zien te manifesteren in zo'n omgeving of overleven¹⁴⁹. Frankenhuis wijst op talent voor creativiteit, omgaan met verandering, onderhandelen en scherp inzicht in sociale situaties. In zijn werk vindt hij aanwijzingen dat mensen die in zulke stressvolle omgevingen opgroeien, deze vaardigheden beter ontwikkelen dan anderen (Frankenhuis, et al. 2020; Ellis et al., 2022). De casus van Sam, de 'selfmade' aluminium-lasser, is mogelijk een voorbeeld daarvan. We doelen op zijn scherpe observatietalent, ondanks de 'licht verstandelijke beperking' die is vastgesteld in psychologisch onderzoek in zijn vroege jeugd.

De 'selfmade' aluminium-lasser

Een mooi voorbeeld van hoe sensitiviteit voor talent en geloof in iemand van belang is, komt naar voren in een interview met de 29-jarige Sam. Hij blikt uitgebreid terug op zijn heftige jeugd thuis, zijn levensloop als 2%-jongere op straat en zijn worsteling met het systeem, onder meer het label 'LVB' waarvan hij vindt dat dit onterecht aan hem is toegekend. Sam is naar eigen zeggen een tijd lang de 'terror' geweest van zijn gemeente, vooral vanwege ernstige overlast en drugs- en geweldscriminaliteit. Hij kreeg zijn eerste legale baantje in de scheepsbouw toen hij net meerderjarig was. In de jeugdgevangenis heeft Sam zijn diploma gehaald als lasser. Een medewerker weet van zijn affiniteit met schepen. Deze man gelooft dat hij als lasser goed werk zou kunnen leveren in de scheepsbouw. Hij regelt een eerste baantje in de scheepsbouw vanuit de gevangenis. Sam gaat er heen met hoge verwachtingen, maar stuit op een grote teleurstelling. Hij moet onderaan beginnen:

"Ik dacht, ik ga gewoon lekker lassen. Dat dacht ik echt. Ik ga gelijk lassen aan die project. Maar dat was niet zo. Ik moest allemaal de rotklusjes doen. Hele lange platen van aluminium, moest ik fijn slijpen. Dus ik was alleen maar de hele dag dat aan het doen. Spullen opruimen. Maar dat wilde ik niet. Ik heb niks voor niks m'n lasdiploma gehaald."

Sam zegt tegen zijn chef dat hij aan de schepen wil werken. Zijn chef vraagt of hij heeft leren lassen met aluminium platen. Dat heeft Sam niet. Hij vraagt of hij mag oefenen op de restjes om te laten zien wat hij in huis heeft. Dat mag van de chef. Al snel komt hij erachter dat het lastiger is dan gedacht. Alles smelt en plakt aan elkaar. Maar de kans die de chef hem biedt en het vertrouwen van zijn collega's, motiveren hem om door te zetten. Tijdens de lunch eet hij zijn boterham op de stellage.

Zo kan hij uitkijken over lassende collega's om te bestuderen wat zij doen dat anders is dan wat hij geleerd heeft:

¹⁴⁸ Zie: <https://www.nji.nl/armoede/invloed-op-schoolprestaties>.

¹⁴⁹ Zie: <https://www.ru.nl/@1225574/verborgen-talenten-mensen-opgroeien-stress/>.

“Gewoon effe observeren. Hoe ze het vasthouden. Het tempo dat ze hem er in zetten. De gradenboog die ze houden. Ging ik stiekem spieken op het apparaat op welke standen die staan. Zowel de draadvoersnelheid en de weerstand van dat apparaat. Toen ging ik terug naar de apparaat en dacht ik: ah-ha!”

Het scherpe observeren is volgens Sam typisch iets wat hij op straat heeft geleerd. Daar moest hij goed naar mensen kijken om in te schatten wat de situatie is: een kans om iets te verdienen, een techniek om ergens mee weg te komen, een gevaar om uit de weg te gaan, of juist een situatie om je mannetje te staan. Op basis van zijn observaties en veel oefenen, lukt het lassen met aluminium steeds beter. Om indruk te maken op zijn chef, maakt Sam een werkstuk dat hij zich nog herinnert van zijn examen in de jeugdgevangenis, een poppetje:

“Ik ga naar hem toe en zeg, ben ik klaar of niet? Ik leg zo dat werkstuk voor hem neer. Hij kijkt mij zo aan. Hij zegt dat heb jij niet gemaakt. Je loopt me in de zeik te nemen! Hij zegt: nee, dit is het werk van die heren die hier werken. Ik zeg ga maar vragen. Moet ik een nieuwe maken? Hij zegt: is goed, maak maar een nieuwe. Ik pak de spullen. Alles gesneden, alle platen. Ben je klaar? Ja. En hij stond met een mond vol tanden te kijken. Hij zegt: kom maar mee. Naar de tekening.” [...] “Hij zegt: als ik dit had geweten, had je allang mogen beginnen. Ja, toen mocht ik gaan lassen. Was ik écht gemotiveerd en had ik het naar m’n zin.”

Over verborgen talenten van de onderzoekspopulatie van Frankenhuis, waaronder ook de 2% zal vallen, is helaas nog weinig bekend. Onderwijzers en hulpverleners worden vanuit de wetenschap vooral gewezen op de beperkingen en risico's bij de 2%-doelgroep. De verborgen talenten worden vaak over het hoofd gezien. Dat komt volgens Frankenhuis ook doordat IQ-testen en wetenschappelijke experimenten op zo'n manier zijn ontwikkeld, dat ze deze groep bij voorbaat benadelen en niet bekeken worden door een andere bril. Een mooi voorbeeld om dit te duidelijk te maken is het bekende 'Marshmallow experiment' uit de psychologie.

Verborgen talenten (h)erkennen

In het Marshmallow experiment wordt een kind in de peuterleeftijd in een ruimte gebracht waar een aantrekkelijk snoepje klaarstaat, zoals een Marshmallow. De volwassen begeleider van het experiment zal het kind vervolgens een kwartier alleen laten met het snoepje. Als het kind in staat is om het snoepje in die tijd niet op te eten, belooft de begeleider een grotere beloning: twee snoepjes. Naar verwachting zal een aantal kinderen het snoepje gelijk opeten en een aantal zal zich kunnen beheersen. De voorspelling is dat degenen die hun behoeftebevrediging uitstellen, later succesvoller worden in het leven. Dit zouden mensen worden die leuke dingen kunnen laten liggen om eerst hun huiswerk te maken en meer succes hebben op school. Of ze laten ongezonde snacks staan als ze honger hebben en gaan eerst een gezonde maaltijd eten zodat ze gezonder blijven. Deze psychologische denkwijze sluit ook aan bij hoe in criminologische theorievorming wordt gesteld dat mensen met minder zelfbeheersing mogelijk sneller delinquent gedrag vertonen (Gottfredson & Hirschi, 1990). Los van in hoeverre dit experiment succesvol is geweest en of dat soort theorieën kloppen, is het voor ons interessant om door een andere bril te kijken

naar de opzet en de insteek ervan. Zo kunnen we begrijpen hoe de 2% al gelijk op achterstand staat vanuit zo'n soort wetenschappelijk perspectief.

Hoe zou een potentieel 2%-jongetje als Pablo (uit het fictieve voorbeeld van hoofdstuk 1) zich manifesteren in die situatie? Naar verwachting zou hij het snoepje gelijk opeten. Daarmee zou hij volgens de theorie tot de groep behoren die het slechter gaat doen op school en minder gezond zal leven. Maar is dit wat we uit zijn gedrag moeten destilleren? Gezien zijn problematische thuissituatie is het ten eerste de vraag of Pablo voldoende heeft gegeten op het moment dat hij de ruimte betreedt waar het snoepje wacht. Ten tweede is het niet de ervaring van jongens als Pablo dat volwassenen altijd de waarheid spreken en hun beloftes nakomen. Mogelijk komt die begeleider helemaal niet terug en het is nog maar de vraag of die Pablo dan ook echt twee snoepjes zal geven. Ten slotte is het wél de ervaring van iemand als Pablo dat er regelmatig grotere, sterkere jongens op de loer liggen – soms binnen het eigen gezin – die afpakken wat van Pablo is, al dan niet met geweld, zonder dat volwassenen bescherming bieden.

In de situatie van Pablo, hoe wijs is het dan om gelijk dat snoepje op te eten? Wat moeten we dan voor conclusie trekken op basis van zijn gedrag? Misschien wel dat Pablo iemand is die zich goed aanpast in een veranderende situatie en het zekere voor het onzekere kiest voor de beste overlevingskansen. Vanuit dit perspectief kan een specialistisch jeugdwerker met gevoel daarvoor juist op een positieve en hoopvolle wijze inspelen op dat talent, ook al is dat talent tot stand gekomen in tragische omstandigheden.

8.7 Ook affiniteit hebben met partners

Tot nu toe hebben de meeste werkzame bestanddelen voor plus-preventie ten aanzien van 'wie werkt', over hetgeen zich afspeelt tussen de specialistisch jeugdwerker en de 2%-doelgroep. Een laatste werkzaam bestanddeel dat uit het materiaal naar voren komt is dat bij goede jeugdwerkers even zeer sprake zou moeten zijn van **affiniteit met hun professionele partners**. Voor een specialistisch jeugdwerker is het nodig om samen te werken met andere professionals. In veel gevallen bestaat al een netwerk van professionals om een jongere heen. In dit netwerk kan sprake zijn van een verstrengeling van belangen, bijvoorbeeld tussen zorg en veiligheid. Tevens is binnen het domein van welzijnsorganisaties en zorg- en hulpinstellingen sprake van een concurrentiestrijd om subsidies, aanbestedingen en fondsen.

Een specialistisch jeugdwerker moet binnen dit web van partners zich staande weten te houden en ook eigen verantwoordelijkheden begrenzen. Daarnaast is het zaak dat diegene in staat is om de kwaliteiten van andere professionals te benutten en niet alles naar zichzelf toe willen trekken. In veel gevallen weet de specialistisch jeugdwerker dicht bij een jongere te komen en ontstaat het risico dat andere professionals achterover gaan leunen. Ook kan het dat een specialistisch jeugdwerker denkt: 'ik kan het maar beter zelf doen'. Dit brengt niet alleen te veel verantwoordelijkheid en werkdruk met zich mee, maar kan er ook voor zorgen dat taken worden overgenomen waar een specialistisch jeugdwerker geen of niet genoeg kennis van heeft.

Zo gaf Salim ook aan dat hij op een gegeven moment van alles aan het doen was voor Rida, maar niet alles bij zijn takenpakket hoorde. Een ander risico wat hierdoor kan ontstaan is dat er een 'wij-tegen-zij' sentiment ontstaat, waardoor een jeugdwerker bewust of onbewust de jongere het gevoel geeft dat ze er alleen voor staan binnen het systeem. In de gevallen dat professionals zich nadrukkelijk positioneren als de uitzondering die wel écht wil helpen en dit ook openlijk met jongeren bespreken, is de vraag wat hier op lange termijn mee wordt bereikt. Het is

van belang dat jeugdwerkers zich beseffen welke boodschap zij hierdoor (onbewust) meegeven aan jongeren (De Wit et al., 2019).

Vandaar dat het belangrijk is dat de specialistisch jeugdwerker iemand is die niet alleen goed kan levelen met de 2%-doelgroep, zij of hij moet ook goede samenwerkrelaties kunnen opbouwen met de professionals. Een specialistisch jeugdwerker is ook iemand die een onderlinge 'klik' kan bewerkstelligen met de cruciale ketenpartners. De band tussen professionals onderling is van invloed op de kwaliteit van de zorg en ondersteuning die ze aan de doelgroep kunnen bieden (Nootboom, 2021; Veerman et al., 2023). Zoals een aantal professionals dat uitdrukt tijdens het veldwerk: *"Je moet kunnen lezen en schrijven met elkaar."* 'Opgepluste' jongerenwerker Moes legt het duidelijk uit als hij beschrijft waarom hij zo goed overweg kan met wijkagent Peter:

*"Onze relatie wordt gekenmerkt door **competentioneel vertrouwen** en **intentioneel vertrouwen**. We weten inmiddels van mekaar dat beide zaken wel goed zitten: de ander heeft de professionele vaardigheden én de bedoeling is goed. Je kunt niet een van beide missen. Als de bedoeling goed is, maar die ander bakt er niks van, kun je er ook niks mee. En omgekeerd ook. Die partner kan wel alle diploma's hebben, maar als de bedoeling niet zuiver is, heb je er ook niks aan."*

Dit soort vertrouwen in elkaars kwaliteiten en intenties, zien we terug in het verhaal van Salim, bijvoorbeeld in zijn onderlinge samenwerking met verschillende ambulante coaches in de jeugdgroep van Rida, met de reclasseringsambtenaar en met de gedragstherapeut. In verschillende gemeenten vinden we ook typische voorbeelden van hoe het mis kan gaan als die affiniteit met andere partners nog mist en de jeugdwerkers niet naar ze omkijken.

Ieder voor zich werkt niet

Een lokale supermarkt heeft al een tijd last van de groep die ook bij de gemeente in beeld is vanwege zorgwekkende signalen, waaronder intimidatie, geweld en vermogenscriminaliteit. Als de jongens weer zijn weggestuurd wegens overlast en op verdenking van winkeldiefstal, besluit Jaime – volgens de lokale partners 'het leidertje' van de groep – wraak te nemen. Hij steekt opgeslagen materialen buiten het filiaal in brand en alles staat op camera. De politie gaat samen met het Openbaar Ministerie aan de slag om dit voorval samen te brengen met een aantal zaken die lopen tegen Jaime. Naar eigen zeggen hopen ze zo 'een flinke klap uit te delen'. Het idee is om Jaime daarmee een halt toe te roepen en tegelijkertijd een duidelijk repressief signaal af te geven aan de rest van de groep. Ondertussen trekt jongerenwerker Jeffrey zijn eigen plan.

Jeffrey is opgegroeid in de wijk, geniet aanzien en kent ook veel mensen, waaronder de filiaalmanager van de supermarkt. Hij is al een tijdje helemaal klaar met het opstandige gedrag van Jaime en deze actie is voor hem de druppel. Jeffrey denkt ook te weten hoe je hier het beste mee om moet gaan, omdat hij de jongens kent en de buurt. Hij ontbiedt Jaime en de rest van de groep voor een stevig gesprek. Daarbij kan hij ook de beelden laten zien van de bewakingscamera's. Die heeft hij inmiddels heeft gekregen via medewerkers van de supermarkt. Het gesprek gaat er niet bepaald zachtzinnig aan toe. Jeffrey dwingt Jaime ten overstaan van de rest om niet alleen te bekennen, maar ook de filiaalmanager te bellen om op te biechten én gelijk een afspraak te maken om langs te komen en persoonlijk excuses aan te bieden.

Samen met Jeffrey gaat Jaime naar die afspraak, biedt zijn excuses aan en vraagt hoe hij het goed kan maken. Dat heeft Jeffrey al besproken in vooroverleg met zijn kennis. Jaime gaat een aantal dagen 'gratis' werken in de supermarkt om de schade af te betalen. Jeffrey ziet dit ook als een stage en werkervaring, in de hoop dat als het klikt en Jaime zich gedraagt, hij daar uiteindelijk ook een baantje kan krijgen.

Het gevolg van al deze goede bedoelingen is dat de zaak die de politie probeert rond te krijgen, wordt stukgemaakt. De politie is dan ook erg verbolgen over de actie en het gebrek aan afstemming. Vanaf dan weigeren ze nog aan te schuiven het jongerenwerk voor integraal overleg. De gemeente gaat aan de slag met bemiddelingsgesprekken om de verhoudingen tussen de politie en het jongerenwerk weer enigszins te herstellen.

Relaties kunnen onderhouden levert veel op

Veel specialistisch jeugdwerkers beamen het belang van affiniteit met cruciale partners, zoals de politie, en actief **samenwerkrelaties onderhouden**. Jongerencoach Ronnie doet het liefst een wandeling met partners als de agenda het toelaat en anders op zijn minst 'een bakkie'. Ronnie leert zo zijn partners beter kennen als mens. Daardoor begrijpt hij meer over de aard van hun werkzaamheden, en de mogelijkheden en beperkingen van hun organisaties. Ook leert Ronnie hoe hij zijn preventieve werkzaamheden – en de kwetsbaarheden die daarbij horen, zoals zijn vertrouwensrelatie met jeugd –, duidelijker uitlegt aan partners om ze mee te krijgen. Hij grapt: *"Het zijn net relaties, je moet eraan blijven werken!"* Dat betekent dat duurzaamheid van belang is. Als een professional steeds met een ander te maken krijgt door wisseling van de wacht, kan diegene nog zoveel affiniteit hebben met partners maar moet wel elke keer opnieuw beginnen.

Een recente casus laat zien wat affiniteit met partners en relatieonderhoud oplevert in een gezamenlijke aanpak, zowel voor professionals, voor jongere en gezin, als voor slachtoffers. Ambulante coach Rita komt erachter dat een jongere in een intensief begeleidingstraject, Cezar, betrokken is bij een overval. Aangezien het onderzoek loopt is deze specialistisch jeugdwerker protocollair verplicht het direct te melden bij de politie. Haar dilemma is dat zij vrijwel de enige is die nog in verbinding staat met deze jongere en diens gezin. Rita bespreekt met Cezar en zijn ouders hoe ze klem zit. Ze heeft Cezar altijd voorgehouden dat ze hem nooit een naaistreek zal leveren, maar als het erop aankomt wel zelf naar de politie brengt. Rita legt het gezin voor dat ze alleen nog kan helpen door dit op de juiste wijze bij de politie te krijgen. Daar hoort bij dat gestolen waar wordt teruggehaald en de ouders met Cezar deze spullen direct terugbrengen naar het slachtoffer. Daarna gaan ze door naar het politiebureau. Dit alles gebeurt steeds in volledige afstemming met de politie die op het punt stond met het arrestatieteam de volgende ochtend Cezar van zijn bed te lichten. Nu mag Cezar nog een nacht gewoon thuis slapen om zich daarna de spullen terug te brengen en zich te melden bij de politie. Rita gaat met hem mee. Op het bureau krijgt Cezar te horen dat hij dankbaar mag zijn dat hij een coach heeft die zo goed samenwerkt met de politie, omdat het anders veel vervelender zou zijn uitpakkt voor Cezar en zijn gezin.

In deze casus is te zien wat het voor iedereen kan opleveren als jeugdwerkers affiniteit hebben met hun partners, in dit geval met partners in het veiligheidsdomein, en als vanuit die verwantschap stevige, duurzame samenwerkrelaties ontstaan. Dit vraagt niet alleen iets van de werker, maar ook iets van de eigen organisatie, van die partners en het kunnen werken in een grijs gebied gebaseerd op dat vertrouwen. Dat en meer komt ter sprake in het komende hoofdstuk.

Samenvatting hoofdstuk 8:

- De werkrelatie tussen een specialistisch jeugdwerker en een 2% jongere is van essentieel belang om resultaten te behalen.
- Het is daarom nodig om naast 'wat werkt' ook inzichtelijk te maken welke kwaliteiten en competenties specialistisch jeugdwerkers nodig hebben.
- Zeven elementen vormen de eerste aanknopingspunten voor 'wie werkt':

1. Kunnen levelen met de 2%

Het lijkt belangrijk dat specialistisch jeugdwerkers zich 'gewoon normaal' gedragen (geen trucjes). Het is zaak om 2% jongeren een veilig gevoel te geven en sensitief handelen binnen het contact. Een specialistisch jeugdwerker kan door straatsensitiviteit inlevend begrijpen waarom een jongeren bepaalde keuzes maakt en hen niet veroordelen als mens.

2. Persoonskenmerken

Opgegroeid zijn in eenzelfde soort buurt of omstandigheden kan eraan bijdragen dat een professional geloofwaardiger overkomt. Culturele achtergrond en gender van een professional zijn belangrijke aspecten voor verder onderzoek.

3. Bereidheid tot methodisch handelen en bewust bekwaam werken

Naast dat specialistisch jeugdwerkers aansluiting vinden bij de doelgroep, is het nodig dat zij methodisch werken en (soms) bewuster bekwaam worden.

4. Naast veel kunnen ook de juiste mensen kénen

Vanuit een persoonlijk netwerk kan een specialistisch jeugdwerker 2% jongeren meer kansen bieden. Zo kunnen zij sneller op een stage- of werkplek belanden, waar vaak ook een extra paar ogen en oren aanwezig zijn.

5. Inclusief gezag op basis van lokale betekenis

Door 'tough love', ook wel boosheid met liefde, wordt een 2% jongere gecorrigeerd vanuit een gevoel van verbondenheid. Professionals dienen te reflecteren op de boosheid van een jongere en hun eigen aandeel daarin.

6. Geloven in 2% en sensitief zijn voor hun talenten

Het is van belang dat een specialistisch jeugdwerker in een jongere gelooft en de talenten en interesses kent (of leert kennen). Daarbij moet een specialistisch jeugdwerker ook de 'verborgen talenten' van 2% jongeren zien te (h)erkennen.

7. Ook affiniteit hebben met partners

Het is nodig dat een specialistisch jeugdwerker zich staande weet te houden binnen het web van partners en verantwoordelijkheden kan afgrenzen. Daarnaast moet een specialistisch jeugdwerker de kwaliteiten van andere professionals benutten en grenzen (h)erkennen wat zij of hij zelf kan.



HOOFDSTUK 9

WAARBORGING VAN
SPECIALISTISCH JEUGDWERK
VOOR DE 2%

9. Waarborging van specialistisch jeugdwerk voor de 2%

In de vorige hoofdstukken zijn werkzame bestanddelen besproken als het gaat om 'wat werkt' en 'wie werkt' in specialistisch jeugdwerk voor de 2%. Die werkzame bestanddelen kunnen alleen hun uitwerking hebben in het realiseren van plus-preventie met effect, als aan benodigde randvoorwaarden wordt voldaan. Die waarborging bespreken we in dit hoofdstuk. Ten aanzien van waarborging van specialistisch jeugdwerk is vooral een aantal verdiepende vraagstukken opgehaald in de quickscan. Het zijn daarmee geen specifiek uitgewerkte bestanddelen zoals we die hebben verzameld voor 'wat werkt' en 'wie werkt'. Het beschrijven van deze vraagstukken geeft een eerste inzicht in de benodigde waarborging voor de werkzaamheid van specialistisch jeugdwerk op een aantal punten. Hiermee wordt duidelijk welke praktijkgerichte kennis verder nodig is om meer zicht te krijgen op de precieze randvoorwaarden om met specialistisch jeugdwerk plus-preventie te realiseren voor de 2%.

Hoe is specialistisch jeugdwerk voor de 2% te waarborgen?

Met waarborging bedoelen we dat duidelijk is welke randvoorwaarden nodig zijn om het specialistisch jeugdwerk goed uit te kunnen laten voeren én door jeugdwerkers met de vereiste competenties en persoonsgebonden kwaliteiten. Zo is het volgens onderzoek altijd zaak om uit te gaan van een **reële caseload** met **voldoende monitoring en intervisie** (Boendermaker, 2011). Naast zulke algemene kennis over waarborging is het de vraag welke bijzondere randvoorwaarden specialistisch jeugdwerk voor de 2% vereist. We lichten hieronder toe welke inzichten over waarborging binnen de quickscan naar voren zijn gekomen in het verhaal van Rida en Salim en uit het veldwerk in de andere gemeenten.

9.1 Waarborging in de organisatie

Het waarborgen van werkzame bestanddelen in specialistisch jeugdwerk voor de 2% vraagt in de eerste plaats inspanning van **de organisatie**. Dat geldt zowel voor welzijnsorganisaties die opgeplust jongerenwerk aanbieden om plus-preventie te realiseren, als voor zorginstellingen die vooral intensieve coachingstrajecten vormgeven. De eigen organisatie moet in staat zijn om te faciliteren 'wat' en 'wie' nodig zijn om specialistisch jeugdwerk uit te kunnen voeren.

Waarborgen 'wat werkt'

Om onze eerste inzichten duidelijk te maken, benoemen we een aantal werkzame bestanddelen van 'wat werkt' met de tot nu toe bijbehorende waarborging ter illustratie. Zo laten we zien hoe waarborging werkt bij die verschillende bestanddelen (althans, volgens ons huidige begrip daarvan), en wat daarbij van belang lijkt te zijn wat betreft de randvoorwaarden.

Laagdrempelig contact kunnen maken

Bij wát nodig is, gaat het bijvoorbeeld om laagdrempelig contact kunnen maken met de 2% in hun hybride leefwereld. Dit betekent dat de organisatie de functie van specialistisch jeugdwerker zo invult, dat werknemers de benodigde **tijd en ruimte in de uitvoering** krijgen om allereerst op die wijze uitvoerig en langdurig contact te maken. Het is zaak dat de werknemer vervolgens vraaggericht aansprekende activiteiten en 'lokkertjes' kan opzetten in afstemming met de doelgroep. Zij of hij moet dus niet verplicht zijn om een vooraf bedacht stappenplan af te werken,

vooraf ingekochte activiteit in te zetten of op gezette tijden te werken bij het contact maken met een jongere.

Werken in verbinding met de sociale omgeving

Om te werken in verbinding met de sociale omgeving van de 2% is het nodig dat een jeugdwerker kan aansluiten op benodigde momenten op straat, online, achter de voordeur of elders in de gemeenschap. Het moet niet zo zijn dat deze werknemer op haar of zijn vingers wordt getikt als diegene aanschuift aan de keukentafel. Specialistisch jeugdwerker Tinus, die zelf is opgegroeid in de wijk en zichzelf ook beschouwd als 'ex-doelgroep', vertelt daarover aan de hand van zijn ervaringen binnen twee verschillende welzijnsorganisaties. Beide organisaties hebben achtereenvolgend de opdracht voor het regulier jongerenwerk vormgegeven in een gemarginaliseerde wijk voor alle jongeren, waaronder de 2%-doelgroep:

"De manager van de vorige organisatie was top. Althans, die bemoeide zich gewoon nergens mee. Ik kon doen en laten wat ik wilde. Hij vertrouwde erop dat ik deed wat nodig was. Daarna, toen de nieuwe organisatie mij had overgenomen met de nieuwe aanbesteding, was het ineens: 'dit is onze taak niet' en 'dat hoor jij niet te doen'. Ik mocht alleen maar voetbaltoernooitjes organiseren, bij wijze van spreken. Thuisbezoek of met een jongen die het nodig had even apart wat doen, dat was echt niet meer de bedoeling. Daar had ik voortdurend ruzie over met het management. Ik kon niet meer zijn voor die jongens, doen voor ze, waarvan ik wist dat ze dat nodig hadden. Toen ben ik uiteindelijk gestopt en maar voor mezelf begonnen. Jammer, maar ik kon niet anders."

In dit voorbeeld krijgt jeugdwerker Tinus uiteindelijk niet de gelegenheid om aan te sluiten bij jongeren uit de 2%-doelgroep waar, hoe en wanneer hij zelf vindt dat dit van belang is. Deze professional moet zich dan vooral aanpassen aan wat de achterliggende organisatie denkt dat nodig is. Iemand als Tinus voelt zich mogelijk dan onvoldoende deel uitmaken of een stem hebben in die manier van werken met de doelgroep, ongeacht zijn bijzondere (ervarings)kennis op de 2%.

Een organisatie die zich daarin niet kan aanpassen aan de jeugdwerker en diens expertise en behoeften, zal mogelijk vaker een wat grotere welzijnsorganisatie blijken te zijn. Zo'n grote welzijnsorganisatie biedt naast regulier jongerenwerk ook in brede zin andere welzijnsproducten aan. Gezien de benodigde organisatie van al die programma's voor kinderen, ouderen en andere bijzondere doelgroepen, is het aannemelijk dat minder flexibiliteit ontstaat in de programmering van uren voor de 2%. Die worden dan vooral verwerkt in hun aanbod voor regulier jongerenwerk voor 'alle' jeugd. Althans, dat is een eerste indruk die we krijgen, als we de balans opmaken van de gemeenten waar we gegevens hebben opgehaald en dergelijke ervaringen hebben meegekregen.

Budget om dat extra stapje te kunnen zetten

Naast die benodigde vrijheid om te kunnen handelen op de locatie, de manier, en het tijdstip waar specialistisch jeugdwerk om vraagt, is **een flexibel budget** mogelijk van belang. Daarmee kan de organisatie mogelijkheden faciliteren waarmee hun werk af en toe kracht wordt bijgezet. Soms gaat het bij preventieve werkzaamheden om kleine bedragen die een groot verschil kunnen maken. Dat kan een maaltijd zijn of een klein item dat iemand nodig heeft, zoals een paar voetbalschoenen. Jeugdwerker Fouad geeft een voorbeeld van wat er kan gebeuren als dat niet goed is geregeld:

"We hadden eindelijk een aantal van die kwetsbare jongens uit de buurt zover om huiswerkbegeleiding te volgen. Ze hadden vooral extra ondersteuning nodig qua taal. Dat liep gewoon vast op school. En we hadden een vrijwilligster uit de wijk. Een oudere vrouw. Die was perfect. Echt zo'n buurttante voor die jongens. Het enige wat ze nodig had was een telefoon voor de communicatie. Zodat we konden afstemmen. Meer vroeg ze niet. Dus ik naar het hoofdkantoor. Echt me de blaren op mijn tong geluld waarom we die telefoon nodig hadden. Weet je hoeveel van die dingen ze daar hebben liggen? Uiteindelijk bleef het 'nee'. 'Hier geven wij geen telefoons voor.' Ik stond echt te koken daarzo! Toen hebben we nog even overwogen om het uit eigen zak te betalen. Uiteindelijk werd het niks."

In organisaties waarin daarin geen flexibiliteit mogelijk is, lopen jeugdwerkers soms tegen een barrière aan die de werkzaamheid van hun interventie frustreert.

Lokale betekenis en wisselgeld kunnen opbouwen

We hebben een aantal van die organisaties gezien die in een gemarginaliseerde buurt een tijdelijk traject komen doen met de 2%-doelgroep, zoals bootcamps of iets gebaseerd op rolmodellen. In 'wat werkt' is echter naar voren gekomen dat een **lokaal karakter** van een organisatie van belang is voor specialistisch jeugdwerkers en 'hun' jongeren. Dat vraagt ook iets van een organisatie. De organisatie moet zelf die lokale betekenis hebben opgebouwd. Of de organisatie moet in de opzet en aansturing van werkzaamheden een plan uitvoeren om die reputatie te gaan opbouwen met duurzame ambities. Anders voelt de doelgroep mogelijk niet dat ze 'hun' jongeren zijn. De sociale omgeving voelt voor jeugdwerkers wellicht ook onvoldoende als 'hun' gemeenschap. In die zin lijkt het niet zinvol om een organisatie van elders in te schakelen die 'eventjes' komt invliegen of een 'projectje' uit te voeren.

Wisselgeld met 24/7 beschikbaarheid waarborgen

Een ander punt dat daarbij aansluit is het belang van het kunnen opbouwen van **wisselgeld** in werkrelaties, mede op basis van **24/7-beschikbaarheid** van werkers. Hoe faciliteert een organisatie dat hun jeugdwerkers in een positie zijn dat zij benodigde steun of hulp kunnen bieden op urgente momenten? Het opbouwen van wisselgeld en een goede reputatie onder jongeren hangt vaak af van die momenten, zeker in het begin. Hoe waarborgt een organisatie dat jeugdwerkers 24/7 beschikbaar zijn voor hun doelgroep zodra de jongeren de uitspraak 'ik ben er voor je' gaan uittesten?

Dit is een belangrijk element van waarborging om verder te onderzoeken. Sommige organisaties hebben werkers die inderdaad 24/7 beschikbaar zijn. Die bewaken daarin zelf hun grenzen door alleen in te gaan op urgente situaties en bij misbruik van die service duidelijk op te treden tegen een jongere (zoals het voorbeeld van Barry in hoofdstuk 7). Andere organisaties experimenteren met piketdiensten. En weer andere organisaties trekken die strategie in twijfel, want zeggen hun werkers dan: *"die jongere wil uiteindelijk jôu spreken, niet zomaar een collega."*

Verder onderzoek naar waarborging 'wat werkt'

Naast de bovenstaande punten vormen eigenlijk alle werkzame bestanddelen die ter sprake zijn gekomen bij 'wat werkt', een aanleiding om verder te onderzoeken hoe deze het beste zijn te waarborgen in een organisatie. Dat geldt zeker ook voor een protocol en bijbehorende professionaliseringsmogelijkheden voor **online werken** in de hybride leefwereld van de 2% dat op veel plaatsen nog ontbreekt.

Een laatste gedachte is dat kleine, lokale organisaties mogelijk voordelen met zich meebrengen als het gaat om de waarborging van bepaalde bestanddelen, zoals het lokale karakter, benodigde flexibiliteit, reeds opgebouwde reputatie en netwerk, unieke kennis van de straat en kennissen op straat, en korte lijntjes met de gemeenschap waardoor nabijheid en beschikbaarheid wordt ervaren. Aan de andere kant hebben grotere organisaties mogelijk óók weer hun voordelen, bijvoorbeeld als het gaat solvabiliteit¹⁵⁰ waardoor ze overeind blijven (en niet steeds vechten voor hun bestaansrecht) en voldoende capaciteit om in te zetten voor duurzame methodiekontwikkeling ten aanzien van 'wat werkt'. We kunnen nu nog onvoldoende zeggen over de organisatorische kwestie 'liever klein of groot', althans, niet op basis van onze eerste indrukken. Het vraagstuk van 'waarborging', waar die kwestie onderdeel van uitmaakt, is wel duidelijk een onlosmakelijke derde poot aan ons onderzoeksproject geworden. Het is noodzakelijke onderzoekskennis om 'wat werkt' straks in de praktijk te laten landen. Datzelfde geldt voor de waarborging van 'wie werkt'.

Waarborgen 'wie werkt'

Als het gaat om het waarborgen van de werkzame bestanddelen van 'wie werkt', is het zaak dat een organisatie dit soort jeugdwerkers kan aantrekken en aan zich weet te binden. Dat brengt een aantal prangende vragen met zich mee. Hoe gaat een organisatie **personeel werven** waarvan ze weten dat die kunnen *levelen* met de 2%? Of dat ze methodisch handelen met inclusief gezag, een positieve benadering van de 2% en voldoende affiniteit met partners? En moet een organisatie allemaal van die duizendpoten hebben, zoals die zijn beschreven in het vorige hoofdstuk? Of is het ook een mogelijkheid om een gebalanceerd team te creëren, waarbij de een beter is in de vereiste 'tough love' en de ander meer in het benodigde methodisch handelen? Veel is nog te onderzoeken aan dit vraagstuk, maar drie zaken zijn al wel met wat meer zekerheid te benoemen.

Vaste, competente medewerkers

Ten eerste vragen de werkzame bestanddelen die persoonsgebonden zijn, om de beschikbaarheid van een aantal **vaste, competente werkers**. Als sprake is van een wisselend personeelsbestand of de flexibele inzet van zzp'ers die komen en gaan, wordt de werkzaamheid van hun kwaliteiten ondermijnd door een gebrek aan consistentie en continuïteit. Contact moet dan steeds opnieuw worden opgebouwd, en zeker in dit soort gemeenschappen geldt de uitspraak: *"vertrouwen komt te voet en gaat te paard."* Een belangrijke vraag is hoe een organisatie die kwaliteit en consistentie van het personeel kan garanderen.

Meermalen is ons uitgelegd hoe kwetsbaar het is als we ergens stuiten op een unieke jeugdwerker die ogenschijnlijk veel bereikt bij de 2%-doelgroep. *"Als diegene wegvalt, stort alles in elkaar"*, is een angst die leeft bij zowel organisaties als gemeenten met regie in de preventieve aanpak. Sommige organisaties lossen dat op met teams van zulke krachten. Als er één ziek wordt of om andere redenen wegvalt, kunnen een of twee anderen het programma dragen op basis van hún goede relaties met de doelgroep en de gemeenschap. Wat de minimale randvoorwaarden voor de benodigde consistentie en continuïteit in 'wie werkt' zijn, is een belangrijke onderzoeksvraag voor het vervolg.

¹⁵⁰ Solvabiliteit is de verhouding tussen het eigen vermogen en het totale vermogen van een organisatie. Die verhouding laat zien of de organisatie op de lange termijn aan schulden kan voldoen. Ook laat het zien in hoeverre de organisatie afhankelijk is van vreemd vermogen (geld dat is geleend).

Voldoende intervisie

Een tweede punt dat belangrijk is in de waarborging van 'wie werkt' is het verzorgen van **voldoende intervisie** van de benodigde kwaliteit. Die intervisie zou enerzijds gericht moeten zijn op de interventies ('wat werkt') en op hoe een jeugdwerker die interventies in de praktijk ook écht laat werken. Daarom zou goede intervisie daarnaast vooral gericht moeten zijn op de opbouw van werkrelaties met de 2%-doelgroep. De ervaren specialistisch jeugdwerkers die we tegenkomen, hebben vaak al een bijzondere affiniteit met de doelgroep waarbij ouderschap en slachtofferschap vaak door elkaar loopt. Zo spreekt een van deze professionals over dat zij niet zonder die uitdaging kan. Zij noemt "*mijn lieverdjes*". Tijdens een ambtswoninggesprek met de burgemeester over preventie voor de doelgroep, spreekt de stadsdeelvoorzitter van Amsterdam Zuidoost, Tanja Jadnanansing¹⁵¹, ook vanuit zulke gevoelens: "*Je moet inderdaad ook écht een beetje van ze houden.*"

Aanvullend op affiniteit met de 2%-doelgroep zou intervisie gericht moeten zijn op affiniteit met de benodigde ketenpartners. Die moeten eveneens een beetje verwantschap voelen met elkaar, blijkt uit uitspraken van ervaren professionals tijdens de quickscan en een recent artikel (Veerman et al., 2023). We vermoeden dat toekomstig onderzoek zal uitwijzen dat in het verlengde daarvan kenmerken zijn aan te wijzen die bij ál het personeel moeten zijn gewaarborgd, juist vanwege die tweezijdige affiniteit. Dan denken we vooral aan een benodigde grondhouding in het (integraal) werken aan plus preventie, zowel richting de 2%-doelgroep als professionals. Daarbij moet bekeken worden wat voor soort intervisie al voorhanden is in het werkveld en mogelijk geschikt is. Volstaat een reeds bestaand assessment waarin bepaald wordt of jeugdwerkers voldoende streetwise, booksmart of systeemsensitief zijn¹⁵²? Of moet iets nieuws worden ontwikkeld dat meer is toegespitst op specialistisch jeugdwerk voor de 2%? Mogelijk dat onze nieuwe module De Grondhouding¹⁵³ (Bansie et al., 2022) daarin ook nog uitkomst biedt.

Ondersteuning om een netwerk op te bouwen

Een derde punt in de waarborging van werkzame bestanddelen van 'wie werkt', is dat een organisatie de jeugdwerker ondersteuning biedt om **lokaal een eigen netwerk** op te bouwen en **duurzaam** te onderhouden. Mogelijk brengt de jeugdwerker dit netwerk al gedeeltelijk met zich mee, bijvoorbeeld als iemand al lokaal bekend is of uit die omgeving afkomstig is. Dat lokale netwerk is nodig om de lokale hulp en steun te kunnen organiseren die werkzaam is om plus-

¹⁵¹ Stadsdeelvoorzitter Tanja Jadnanansing heeft toestemming gegeven voor het opnemen van deze quote in de tekst.

¹⁵² Jongerenwerk op Zuid heeft in 2019 een visiestuk geschreven over het jongerenwerk voor de doelgroep op de grens van zorg en veiligheid met 'adviseurs van de straat'. Daarin werkten zij voor het eerst het wezenlijke belang uit van 'streetwise' én 'booksmart' als benodigde competenties binnen hun aanpak voor het jongerenwerk (Carinhoza da Graça et al., 2019). Deze begrippen zijn later – overigens zonder bronvermelding – overgenomen in een assessmenttool van YouInG Assessment: <https://you-ng.nl/young-assessment/>. Mogelijk dat meer algemene zo'n tool als deze al helpend is in onze zoektocht. We sluiten niet uit dat voor de 2%-doelgroep meer nodig is om in te schatten of iemand geschikt is voor de doelgroep en zich daarin voldoende professioneel ontwikkelt.

¹⁵³ De module de Grondhouding is ontwikkeld door het lectoraat Aanpak Jeugdcriminaliteit samen met interventiespecialist Samuel Reiziger en ondersteund door professionals van het Zorg- en Veiligheidshuis Haaglanden van de gemeente Den Haag (Bansie et al., 2022). De module is opgezet voor professionals uit het sociale veiligheidsdomein die werken met huishoudens waar multiproblematiek speelt. Binnen de module bedoelen we met grondhouding de persoonlijke instelling van een professional en hoe die bepalend is voor iemands (professionele) gedrag, en in het bijzonder hoe iemand contact maakt met bijvoorbeeld cliënten, maar ook met collega's en partners. Zoals gezegd, gaat deze module daarmee dus niet alleen over 'wie werkt' in relatie tot de doelgroep, maar ook over 'wie werkt samen' in de verhoudingen met andere professionals. Centrale begrippen in de module zijn sensitiviteit, sociale intelligentie en sociale vaardigheden. Zie: <https://www.youtube.com/watch?v=i1fYPrmXZtA>.

preventie te realiseren voor de 2%. Bij deze doelgroep kan de werker niet afhankelijk zijn van formele kanalen, officiële aanlooproutes, algemene informatienummers en de kaartenbak van de gemeente. Veel gaat informeel, op persoonlijke titel en opgebouwd vertrouwen. Vandaar dat de werker dit netwerk moet kunnen onderhouden en tijd krijgt om het op te bouwen als het er nog niet is, soms met behulp van geleend vertrouwen van lokale kennissen. Opgepluste jongerenwerker Nino vertelt daarover:

“Ik kwam uit een andere buurt. Ik moest eerst echt de tijd nemen om de buurt te onderzoeken. Bij de moskee langs, bij de politie, bij de ouders, scholen, de voetbalclub, noem maar op. Bij mijn oude vrienden langs die ik nog van vroeger kende uit die buurt. Ook de criminele. Daar liet ik me ook juist mee zien! Dan wisten de kleintjes, dat ik die kende en ze geen grappen met mij moesten uithalen. Die vaders wilden eigenlijk niet dat hun kinderen naar het buurthuis kwamen. ‘Daar zijn hun oudere broers junkie of crimineel geworden’, zeiden ze dan. Maar uiteindelijk kwamen ze zelf hun zoontjes afleveren. Zo van: ‘hier, en je mag hem ook slaan’. Haha. Dat moet je positief opvatten. Ze hadden vertrouwen dat ik het goede met ze ging doen. En ik had vaders die ook meededen en langskwamen.”

Andere specialistische jeugdwerkers beamen deze werkwijze, maar geven ook aan dat dit niet altijd gangbaar is, zoals Sally: *“Ik ging altijd eerst even uitgebreid de buurt verkennen. Koffie hier, praatje daar. Dat deden de meeste mensen uit mijn organisatie niet.”* Het opbouwen en onderhouden van zo’n persoonlijk netwerk als thuisbasis voor specialistisch jeugdwerk, vraagt van de organisatie dat een werker daarin alle benodigde ruimte krijgt en wordt gesteund. Professionals, vooral uit organisaties speciaal gericht op de 2%-doelgroep, benadrukken dat een organisatie niet alleen die ruimte moet creëren en daar actief op moet sturen voor waarborging van ‘wie werkt’. Het is ook van belang hiernaar te kijken bij het selecteren dit soort jeugdwerkers. Volgens hen moet die manier van werken *“in het DNA van hun organisatie”* zitten. Volgens respondenten werkt een organisatie die op deze manier achter de werkers staat, niet met kortlopende trajecten of interventies, maar richt zich op duurzame ‘community building’¹⁵⁴.

Verder onderzoek naar waarborging ‘wie werkt’

Net als bij ‘wat werkt’ zijn ook alle werkzame bestanddelen van ‘wie werkt’ die hierboven niet zijn gebruikt als voorbeeld, aanleiding om verder te onderzoeken dit het beste is te waarborgen in een organisatie. Mogelijk blijkt daaruit dat het inderdaad wenselijk is als sprake is van een mate van specialisatie binnen organisaties. Zo benadrukt een respondent Polle naar aanleiding van dit punt:

“Wij zijn geen welzijnsorganisatie in de breedte. We zijn een jongerenwerkorganisatie die is gespecialiseerd in jongerenwerk en nadrukkelijk met ook dit specialisme voor de 2% in huis.”

¹⁵⁴ We zien daarbij een aantal organisaties specifiek gericht op intensieve coaching van ‘jonge aanwas’ zoals Connect2Jeugd (Derks, 2023), die community building in de wijk presenteren als kernonderdeel van hun het werk met deze doelgroep. Ook bij organisaties die vooral opgeplust jongerenwerk aanbieden voor deze doelgroep, zoals Presikhaaf University of AM-Supportteam, zien we dat community building wordt gepresenteerd als een onderdeel van wat de organisatie van belang acht in de aanpak (zie: <https://jonginarnhem.nl/talenten/start-nieuw-schooljaar-bij-presikhaaf-university-met-o-a-huiswerkbegeleiding-sport-en-ontspanning/> en https://nl.linkedin.com/posts/am-supportteam-9a8835156_voor-naast-achter-activity-7071455224636264448-7LMc?trk=public_profile_like_view). Zoals ook al duidelijk is gemaakt in het voorbeeld van Rida en Salim, kan dus ook vanuit de zorgkant meer de gemeenschap worden betrokken. Dit zit niet alleen in het ‘DNA’ van organisaties die we aantreffen rondom opgeplust jongerenwerk, maar ook bij intensieve coaching.

In een ander gesprek gebruikt Polle een vergelijking om dit te verduidelijken: “*Net als een goede bakker ook een goede banketbakkersafdeling heeft.*” Naast specialisme op de doelgroep vraagt waarborging echter ook om een goede inbedding binnen een integrale aanpak, niet in de laatste plaats in relatie tot de gemeente als opdrachtgever. Aanvullend op het werken met de doelgroep en partners in de directe omgeving, vraagt dit ook goede verantwoording op papier en voldoende bestuurlijke afstemming, soms met een politieke lading. Daarbij is de vraag of grotere organisaties met expertise en arbeidskracht op zulke taken en een sterk netwerk in die bestuurslaag, niet beter uitgerust zijn dan (kleinere) specialisten.

Waarborging in een integrale aanpak

Ter afsluiting is het zaak om ons ook (opnieuw) te realiseren dat waarborging betekent dat wordt voldaan aan een aantal randvoorwaarden in de integrale aanpak waar het specialistisch jeugdwerk onderdeel van is. Specialistisch jeugdwerk is een opdracht vanuit de gemeente die wordt vormgegeven met verschillende partners op het snijvlak van welzijn, zorg en veiligheid. Als onderdeel van een lokale, integrale aanpak van overlast en jeugdcriminaliteit, zal ook de **regie** vanuit de gemeente op orde moeten zijn. Hetzelfde geldt voor de **samenwerking** met andere organisaties en de **informatiedeling**¹⁵⁵.

Aanvullend op deze algemene kennis over wát moet zijn gewaarborgd, is relevante kennis beschikbaar over hóe een professional dat doet. Denk aan praktijk- en onderzoekskennis over het van de grond krijgen van een **integraal werkproces** binnen een jeugdaanpak op het snijvlak van zorg en veiligheid (Nijmeijer & Van Dijk, 2014), of de **werkzame én belemmerende elementen** van integraal werken voor professionals in de jeugdhulpverlening (Nooteboom, 2021). Als het specifiek gaat om ‘doorgroeiers’ zijn inmiddels stappenplannen beschikbaar die houvast bieden bij de inrichting van een integrale aanpak en het waarborgen van elementen als ‘wat werkt’ en ‘wie werkt’¹⁵⁶.

Voor zover wij weten ontbreekt deze kennis echter nog als het gaat om plus-preventie voor de 2% die nog niet is doorgroeid. Vooruitlopend op het onderzoek daarnaar, is het zaak om daarbij een belangrijk onderwerp te bespreken. Dit onderwerp zal afstralen op mogelijkheden en beperkingen in de waarborging van specialistisch jeugdwerk binnen een integrale aanpak gekenmerkt door formele rolverdeling, regelgeving, protocollen en wetgeving, namelijk: *werken in een grijs gebied*.

9.2 Werken in het grijze gebied van kunnen, kennen en samenwerken

Naast de waarborging van werkzame bestanddelen in de organisatie, heeft zich in de quickscan nog een onderwerp aangediend dat we plaatsen onder de noemer waarborging. Ook dit is een onderwerp dat nog nader onderzoek behoeft, vooral in relatie tot een integrale aanpak van uiteenlopende organisaties. Het gaat om de waarborging dat een specialistische jeugdwerker in bepaalde gevallen moeten kunnen werken én samenwerken in **een grijs gebied**. In algemene zin verwijst dit naar situaties waarin geen duidelijke regels zijn of deze volgens professionals zelfs in de weg staan om ‘te doen wat nodig is’. De professionals bepalen dan zelf de regels op basis

¹⁵⁵ Zie: <https://wegwijzerjeugdenveiligheid.nl/onderwerpen/jeugdgroepen>.

¹⁵⁶ Een voorbeeld is het *Stappenplan Aanpak Doorgroeiers* van het Actiecentrum Veiligheid en Zorg (gemeente Amsterdam-Amstelland). Daarin wordt in een viertal stappen (focus van de aanpak bepalen, inrichten, in praktijk brengen, en evalueren en borgen in organisatie) expliciet aandacht besteed aan vraagstukken ten aanzien van ‘wat werkt’ en ‘wie werkt’.

van eigen kennis en ervaring. Onderling en in vertrouwen hanteren ze nieuwe regels en maken eigen werkafspraken.

Het werken in een grijs gebied gaat soms in tegen de bestaande regels waarbij soms zelfs de wet lijkt te worden overtreden, zoals de Algemene verordening gegevensbescherming (AVG) of zelfs de Nederlandse strafwet. In het specialistisch jeugdwerk met de 2% dienen zich een aantal situaties aan die daardoor erg gevoelig en mogelijk zelfs zeer problematisch zijn. We proberen het onderwerp van werken in een grijs gebied hieronder duidelijker te maken door het op te splitsen in drie delen.

Het grijze gebied van kunnen

Als het gaat om wat de specialistisch werkers doen en kunnen, zien we soms handelingen die wij typeren als werken in een grijs gebied. Dit kan wrijving opleveren binnen de eigen organisatie of met bepaalde professionele samenwerkingspartners. Daarbij gaat het bijvoorbeeld om een manier van aansluiting bij de leefwereld van jongeren door te handelen volgens bepaalde normen uit de straatcultuur (De Jong, 2007; De Wit et al., 2019). Met name als het gaat om situaties waarin de dreiging van – verbaal of fysiek – geweld of een gewelddadige reputatie een rol speelt, is sprake van werken in een (donker)grijs gebied. Meerdere jeugdwerkers beschrijven tijdens het veldwerk situaties waarin ze jongeren af en toe fysiek bedreigen om de orde te handhaven of om een misstand recht te zetten, zoals Nik. Tijdens een activiteit heeft een jongere uit de doelgroep een collega van Nik uitgescholden en bedreigd. Nik neemt de jongen even apart en loopt een stukje met hem. Dan zegt hij:

“Als ik het was geweest, had ik al je tanden eruit geslagen. En als ik je nog een keer zoiets zie doen, ben je gelijk van mij!”

De jongen biedt daarna zijn excuses aan de collega: *“Dat was niet zo netjes van me. Sorry. Ik was even helemaal parra (boos).”* Van een afstandje zet Nik zijn dreigement nog eens kracht bij: *“Goed zo. En je weet het, hè? Als ik het was geweest, had je ze gelijk gekregen.”* Met ‘ze’ bedoelt Nik dus klappen.

Mogelijk helpt zo’n houding en de reputatie van dit soort werkers om daad bij woord te voegen, om in zulke situaties gedrag te corrigeren bij de 2%-doelgroep of de orde te handhaven: *“dat is de taal die ze op straat spreken”*. Althans, dat beamen de professionals met veel praktijkervaring. Dat handelen en die houding ten aanzien van verbaal of fysiek geweld staan al een veel langere tijd ter discussie, met name in het jongerenwerk (Hoijtink, 2006; Abdallah, 2007). Dat dit zeer problematisch kan zijn, behoeft weinig uitleg. Een professional moet zich ten eerste aan de wet houden en mag dus niet dreigen met geweld of het inzetten, uitzonderlijke situaties daargelaten (zoals ‘noodweer’). Bovendien druist zulk handelen in tegen een gezond pedagogisch klimaat en vergroot het mogelijk de kans op herhaling van trauma (Huiberts, 2018; Herman, 2022).

Naast de betekenis van geweld en eigenrichting¹⁵⁷ in straatcultuur (De Jong, 2007), zien we ook de reproductie van materialistische cultuurelementen uit de straatcultuur, bijvoorbeeld

¹⁵⁷ Eigenrichting verwijst naar het recht in eigen hand nemen, voor eigen rechter spelen. Er is sprake van eigenrichting als iemand handelingen verricht of maatregelen neemt waarvoor normaliter een rechterlijk vonnis of verlof nodig is. Als een jongere met (dreiging van) geweld zelf overgaat tot het afschrikken of straffen van iemand die hem heeft bestolen, bedreigd of geweld heeft aangedaan, is dat eigenrichting. Eigenrichting is onrechtmatig en soms strafbaar (afhankelijk van de vorm van eigenrichting), maar eerder regel dan uitzondering binnen de straatcultuur (De Jong, 2007).

als professionals zelf graag dure merkkleding dragen of in luxe auto's rijden. Roks & Van den Broek (2020) noemen dit cultuurelement 'opzichtige consumptie'. Als jeugdwerkers zich op die manier presenteren kan dat een opzichtige consumptiecultuur onder de 2%-doelgroep bekrachtigen: "*je bent pas iemand als je wat hebt en dat kan laten zien.*" Dit is vergelijkbaar met een mogelijke impact van hun rolmodellen uit de rapscene (Goverts & Roks, 2020).

In ons land is het ieders vrije keuze hoe zij of hij zichzelf presenteert. En waarden en normen van de Westerse consumptiemaatschappij moedigen het etaleren van neo-liberaal materialisme ook aan, zowel off- als online. Dat gebeurt niet alleen in een onderlinge jeugdcultuur op straat. Alleen zien wij een ingewikkeld probleem ontstaan wanneer een jeugdwerker als rolmodel voor onze doelgroep, zelf die opzichtige consumptiecultuur nadrukkelijk uitdraagt. Als de jongeren het thuis niet breed hebben en ook door de professional lijken te worden gestimuleerd om vooral status te ontlenen aan dure spullen, dan is de vraag in hoeverre die jeugdwerker mogelijk van invloed is wanneer zij met delinquent gedrag die benodigde spullen gaat bemachtigen.

Een vergelijkbaar probleem zien we terug in het uitdragen van een afwijzende of denigrerende houding ten aanzien van vrouwen of de LHBTI+¹⁵⁸ gemeenschap, wat onderdeel kan zijn van opvattingen binnen een straatcultuur. Het (onbewust) etaleren van zo'n soort houding door een jeugdwerker zou mogelijk aansluiting bevorderen bij de 2%-doelgroep als diezelfde denkbeelden daar van belang zijn, maar kan ook zorgen voor problematisch gedachtegoed en het versterken van mogelijke polarisatie. Aan de andere kant wordt van jeugdwerkers gevraagd 'echt' te zijn in het contact met jongeren. In hoeverre bepaalde uitspraken die andere groepen beledigen of benadelen ook onderdeel mogen zijn van die echtheid in het werken met jongeren en waar de grenzen liggen, is een onderwerp dat volgens ons nog meer aandacht behoeft in onderzoek en praktijk.

Ondanks die risicovolle kanten lijkt werken in dit grijze gebied van 'kunnen' in bepaalde fasen of situaties werkzaamheid te waarborgen. Daarmee bedoelen we de competentie om sensitief aan te sluiten bij problematische kanten van een straatcultuur en hiermee om weten te gaan (zoals verbaal en fysiek geweld, materialisme en machismo, etc.). Zeker in het begin van de interventie, lijkt dat werkzaam in het contact maken. Dan is het op zijn minst zaak om de 2%-doelgroep die zich zo op straat heeft ontwikkeld, niet te veroordelen als mensen die inherent fout zitten qua gedrag, houding of opvattingen. Professionals die dat onvoldoende kunnen en vanuit een gebrek aan straatsensitiviteit daarin een grens overgaan in het contact, raken de doelgroep snel kwijt.

Aan de andere kant zien we ook de risico's van de extreme doorvoering daarvan. Daarmee bedoelen we de professionals die in het contact maken zulke cultuurelementen nadrukkelijk zelf uitdragen, voorleven en reproduceren. Zo zien we jeugdwerkers die in het bijzijn van de doelgroep vertellen over hoe zij met geweld wraak hebben genomen in bepaald situaties en uitleggen dat dit nog steeds dé oplossing is voor dat soort situaties. Ook hebben we jeugdwerkers meegemaakt die in hele dure auto's rijden en daarover ook in conflict raken met collega's omdat die vinden dat ze daarmee het verkeerde signaal afgeven. En we hebben jeugdwerkers uitgebreid horen vertellen in aanwezigheid van de doelgroep dat zij er grote problemen mee zouden hebben als hun eigen kinderen homoseksueel zouden zijn en dat ze 'het gedoe' rondom LHBTI+ verwerpelijke propaganda vinden.

¹⁵⁸ De afkorting staat voor het volgende: L verwijst naar lesbisch, H naar homo, B naar biseksueel, T naar transgender, I naar interseksueel. Er zijn nog meer vormen van seksuele oriëntatie en genderidentiteit, daar staat de + voor. Zie ook: <https://www.nji.nl/seksualiteit-en-gender/meer-informatie-en-advies-over-lhbtqi>

Al deze werkers hebben recht op hun eigen mening en degenen uit onze voorbeelden vinden vaak goed aansluiting bij de doelgroep. Toch worden in zulke situaties de houding, het gedrag en opvattingen van de jeugdwerker mogelijk problematisch of zelfs contraproductief. Dat geldt vooral als de doelgroep daarmee op achterstand wordt gehouden in hun ontwikkeling binnen deze samenleving en de dominante waarden en normen die daar heersen. Ergens tussen die minimale sensitiviteit en sociale vaardigheid qua straatcultuur, en het uiterste van (onbewuste) reproductie van straatwaarden die problematisch zijn binnen de dominante samenleving, zit **het grijze gebied van kunnen**. Dat gebied moeten we in toekomstig onderzoek niet uit de weg gaan, hoe ingewikkeld het ook is, vooral door de ethische en morele vragen die dit grijze gebied oproept.

Inclusieve begrenzing van gedrag met verbaal of zelfs fysiek geweld?

Het bestuderen van dit grijze gebied in toekomstig onderzoek moet helpen om te komen tot een duidelijke, gedeelde visie op wat wel en niet toelaatbaar is, vooral ook als het gaat om **inclusieve vormen van begrenzing van het gedrag** van jongeren. Hoe streng en stevig stelt een jeugdwerker zich op om autoriteit uit te stralen en ook 'boosheid met liefde' te tonen? Hoeveel verbaal geweld of dreiging van fysiek geweld is daarbij toegestaan orde te handhaven, ongewenst gedrag te corrigeren of escalaties te voorkomen? De pedagogische kaders, zoals bijvoorbeeld in het reguliere jongerenwerk, gaan daar nu niet op in. Toch is dat van belang, zeker als de rol van jeugdwerkers om normen uit te dragen en te handhaven, scherper wordt uitgewerkt dan nu het geval is binnen een integrale samenwerking (zie hoofdstuk 3). Over het onderwerp is echter vooralsnog nog niet veel terug te vinden in de literatuur of de andere bronnen, voor zover wij het overzien in de quickscan.

In het werkveld komen we daarentegen wel voortdurend praktijkvoorbeelden tegen. Denk bijvoorbeeld aan Marion uit het vorige hoofdstuk die zich toegang tot een woning verschafte en een jongen "aan zijn oren" naar buiten trok. En zoals reeds aangegeven bij het voorbeeld van Nik, hebben veel specialistisch jeugdwerkers voorbeelden over hoe ze hun stem hebben verheven, gescholden of soms zelfs bedreigd in het contact met de doelgroep: "doe het nog een keer voor me en je gaat zien met wie je te maken hebt!" Het zijn ook allemaal vrouwen en (vooral) mannen die aangeven dat ze hun woorden kracht bij kunnen zetten op basis van hun persoonlijke reputatie of netwerk.

Specialistisch jeugdwerker Danny geeft ons een voorbeeld waarin hij dit grijze gebied aanstipt als "onprofessioneel boos worden". In zijn voorbeeld gaat om een jongere die Danny's oprechtheid en onpartijdigheid in twijfel heeft getrokken tijdens de bemiddeling in een potentieel zeer gewelddadig conflict met een andere jongere. Op basis van alles wat Danny voor deze jongen heeft gedaan en betekent, acht hij het geoorloofd hem verbaal "helemaal te ruïneren". Ook belt Danny met moeder die hij vertelt over wat die jongen heeft gezegd op straat, tevens met de mededeling dat haar zoon nooit meer bij hem hoeft aan te kloppen. Dit handelen roept allerlei vraagtekens op bij ons, maar het heeft wel een gewenst effect. Niet veel later komt deze jongere zijn excuses aanbieden en smeekt om nog een kans bij zijn 'meester'. Hij doet alles wat deze professional van hem vraagt, inclusief alle benodigde handelingen om het gewapende conflict te de-escaleren.

Voor zover wij weten is zoiets als 'onprofessioneel boos worden' nieuw als iets wat mogelijk gewaarborgd moet zijn in wat kan hebben binnen een aanpak voor de 2%. Het roept ook een vraagtekens op en zou duidelijke grenzen moeten kennen. Daarom is het nodig deze ingewikkelde thematiek te behandelen binnen het grijze gebied. Naast verbaal geweld, betekent

dit ook het bestuderen van rol, aard en verloop van fysieke confrontaties of de dreiging daarmee, zoals wie die veel optekenen tijdens de quickscan.

Nog een helder voorbeeld van inclusief begrenzen en handhaven waarbij geweld een rol speelt, staat in een recent interview met een jeugdwerker en sportschoolhouder uit Osdorp (Het Parool, 4 juni 2023). Over de mogelijkheden voor inclusieve begrenzing en handhaving zegt hij: *"Ik ken de jongeren, hun vader, hun broer. Dan is het veel makkelijker praten, dan kun je ze veel makkelijker tot bedaren brengen. Dan heb je credits."* Verderop in het artikel spreekt hij over het voordeel van een sportschool naast hun stichting als plek waar hij kan werken in een 'grijs gebied'. Volgens hem is dat soms nodig bij deze doelgroep. *"Daar mag ik de jongens gelegitimeerd tikken uitdelen,"* aldus de jeugdwerker.

In de afgelopen maanden is ook uitgebreid gesproken met deze jeugdwerker en vele anderen die allemaal op deze wijze jongeren corrigeren op urgente momenten. Denk aan ordehandhaving tijdens gewone activiteiten waar de 2%-doelgroep anders snel zorgt voor *"dikke rwina"* (escalaties, chaos). De bekende voorbeelden zijn de rellen die anders kunnen ontstaan bij voetbalkampioenschappen, op de kermis of rondom (religieuze) feesten. Daarbij benadrukken respondenten steeds soortgelijke punten als het gaat om de noodzaak van inclusieve begrenzing van hun gedrag en handhaving met (de dreiging van) geweld. Soms zijn partners daar erg over te spreken, zoals een ervaren jeugdagent Marcel. Hij vertelt over de keer dat jongerenwerker Ryan de jongeren uit de doelgroep van straat heeft gehaald. Die jongeren zouden uit zijn geweest op rellen en ook materialen bij zich hebben om brand te stichten. Jeugdagent Marcel zegt daarover:

"Kijk Ryan, die deelt dan gewoon een lowkick uit. Als ze niet luisteren. Niet heel hard, maar hard genoeg. Hup naar huis nu! Wegwezen. Je hebt hier nu niks te zoeken. En die jongens accepteren dat gewoon. Ook de jongens uit andere buurten die hier komen om te rellen. Eerst wordt ze netjes gevraagd om te vertrekken. Gaan ze niet? Dan gaan ze alsnog, als je begrijpt wat ik bedoel."

Het kunnen werken in dit grijze gebied van straatcultuur, met in het bijzonder de dreiging van verbaal en fysiek geweld, is een ingewikkeld thema dat allerlei moeilijke vragen oproept. Een belangrijke vraag voor ons is daarbij dat het bij het soort gewelddadig gedrag (verbaal of fysiek) uit al deze voorbeelden, of het nog om 'boosheid met liefde' gaat waarin jongeren dus 'gehoorzamen' vanuit die verbondenheid en wisselgeld. In sommige situaties kan de gedragsaanpassing meer het gevolg zijn van om opgewekte angst en het willen voorkomen van (meer) letsel. Met name die laatste situaties zijn erg problematisch (vooral ten aanzien van eigenrichting, pedagogisch klimaat en trauma). Met dat in het achterhoofd, moeten we het onderwerp niet om ethische en morele redenen direct afwijzen en veronachtzamen? En zo niet, welke risico's kunnen we eventueel afdekken? Welke risico's nemen we dan bewust? En hoe kunnen we verschillen tussen 'boosheid met liefde', 'onprofessioneel boos worden' en meer strafbare en schadelijke vormen van eigenrichting, achterhalen en in de praktijk afbakenen?

In de methodieken staat nu nog niks over dit grijze gebied dat relevant lijkt voor de 2%. Wij denken dat het van belang is om er verder naar te kijken voor de waarborging van 'wat werkt' en 'wie werkt' in specialistisch jeugdwerk voor de 2%. Met waarborgen bedoelen we in dit geval dat op basis van die onderzoekskennis over dit grijze gebied duidelijkere kaders worden geschapen. Daarmee kan een jeugdwerker beter en bewuster manoeuvreren in het grijze gebied. Tegelijkertijd kunnen organisaties en partners – voor zover mogelijk – de risico's afdekken, heldere werkafspraken maken en bijdragen aan methodiekontwikkeling voor de 2%.

Het grijze gebied van kennen

Naast het grijze gebied van wát een specialistisch jeugdwerker kan en mag, zien we een grijs gebied van wíe een jeugdwerker kent. En hoe hij zich tot die kennissen verhoudt. In eerdere hoofdstukken is duidelijk geworden dat het van belang is dat de jeugdwerker een eigen netwerk heeft van hulpbronnen in de sociale omgeving van een jongere. Die helpen bijvoorbeeld met het organiseren dagbesteding, school, werk, sport of behandeling. Daarnaast zien we specialistische jeugdwerkers voor de 2% die ook beschikken over **sociale contacten in het criminele milieu**. Ze zijn bijvoorbeeld met deze leden van criminele netwerken, organisaties of families¹⁵⁹ opgegroeid als klasgenoot, voetbalmaatje of vriendje uit de buurt. Zoals een aantal respondenten het uitdrukt: *“we hebben nog met elkaar geknikkerd.”*

Die verwantschap uit het verleden wordt soms ingezet om een interventie te plegen. Zo horen we van meerdere professionals dat zij contact opnemen met een lid van een criminele organisatie om te bespreken hoe een jongere zijn openstaande schuld kan aflossen. In een van die gevallen moet een jongere een groot bedrag terugbetalen als boete vanwege een verloren partij verdovende middelen. De jongere kan daarom elk moment gedwongen worden om allerhande klusjes te verrichten voor deze criminele organisatie¹⁶⁰. In dit geval kent de jeugdwerker een van de gezaghebbende betrokkenen uit die organisatie nog van vroeger. Hij kan een beroep doen op hun relatie en de betekenis van de buurt waar ze samen zijn opgegroeid. Zijn criminele contactpersoon besluit de schuld kwijt te schelden. Daarmee is door de jeugdwerker gelijk een enorme hoeveelheid ‘wisselgeld’ opgebouwd bij de betrokken jongere die enig aanzien geniet in de buurt:

“Hij is nu voor altijd mijn soldaat. Als ik ze dat ik een paar jongens nodig heb voor een activiteit, brengt hij er minstens dertig.”

Uiteraard roept zo’n voorbeeld ook gelijk allerlei vragen op. Want wat als deze criminele contactpersoon in de toekomst een beroep doet op de jeugdwerker? Bijvoorbeeld als een iemand uit zijn criminele netwerk moet voorkomen bij de rechter en snel een stage of baan nodig heeft om de schone schijn op te houden in de hoop op een lichtere straf. Moet de jeugdwerker dan ook een oplossing aandragen uit wederkerigheid in hun relatie? Hoe mooi het ook is dat een jongere in dit voorbeeld lijkt te zijn losgemaakt uit de grip van de georganiseerde misdaad, zo risicovol lijkt het om naar eigen inzicht onbewust te handelen in dit grijze gebied van ‘kennen’.

In een verkenning van dit vraagstuk leggen we een andere geanonimiseerde casus met een (ogenschijnlijk) positieve uitkomst voor aan een ambtenaar Veiligheid. Ook in dit geval heeft een specialistisch jeugdwerker persoonlijke relaties in het lokale, criminele milieu. Op basis van die relaties is de jeugdwerker in staat actief te bemiddelen in een conflict tussen twee jongeren en hun families dat hoog oploopt. Het conflict gaat over verraad en de buit van een delict dat de jongens samen hebben gepleegd. Door die bemiddeling verdwijnt ‘de hitte uit de wijk’ en zijn dreigende gewelddadige conflicten afgewend (inclusief het plaatsen van explosieven). Onder begeleiding van de jeugdwerker is in goed besloten wat de ene jongere aan de ander verschuldigd is en treffen ze een afbetalingsregeling. Beide jongeren hebben daarna met succes hun coachingstraject voortgezet bij de jeugdwerker en zijn inmiddels succesvol bezig met een werk-

¹⁵⁹ Meer over criminele families is te vinden in onderzoek van Ferwerda (2017) en Boer et al. (2020).

¹⁶⁰ We hebben ook voorbeelden gezien waarbij die situatie bewust wordt gecreëerd om jongeren zo te kunnen manipuleren, zoals een duur voertuig uitlenen en dan op een onbewaakt moment laten ‘stelen’ waardoor de jongen voor de waarde daarvan in een ‘straatschuld’ terechtkomt.

leertraject. Het hele conflict is echter ontstaan over de verdeling van geld dat is verkregen met zware criminaliteit. De reactie van de ambtenaar Veiligheid die we de casus voorleggen, is om begrijpelijke redenen dan ook:

“Dat is niet meer werken in een grijs gebied. Dan zit je gewoon diep in het zwart!”

Deze reactie van de ambtenaar is begrijpelijk en bovendien kloppend conform de Nederlandse strafwetgeving. Toch is zulke afstemming en samenwerking in het grijze gebied mogelijk wel een waarborging geweest van oplossingen en een effect op de langere termijn bij deze jongens uit de 2%-doelgroep. De betrokken jongens zijn inmiddels in ieder geval aan het werk en hebben toekomstperspectief. Hier geldt weer dat het uitermate ingewikkeld zal worden om hier in de toekomst harde uitspraken over te doen, mede gezien de ethische en morele haken en ogen. Toch ontslaat ons dat niet van de verantwoordelijkheid ook naar **het grijze gebied van kennen** te kijken en om zicht te krijgen op het belang van kennen (naast kunnen). Wat zijn daarbij risico's die men mogelijk wel en absoluut niet kan nemen in specialistisch jeugdwerk voor de 2%?

Het grijze gebied van afstemming en informatiedeling

Om het laatste grijze gebied te beschrijven, verleggen we de focus van de straat en het criminele milieu, naar het systeem van de integrale aanpak. Daar zien we **een grijs gebied van vertrouwen binnen de samenwerking** tussen partners. In dat grijze gebied werken ze samen ergens tussen de regels van wat officieel wel en niet mag. Een integrale jeugdaanpak, waarbinnen ook pluspreventie voor de 2% moet worden gerealiseerd, is een delicaat samenspel tussen vele partners: ambtenaren, politie, hulpverlening, jongerenwerkers, school, gezinnen, jongeren en sleutelfiguren in een gemeente. Met praktische wijsheid, vertrouwen en finesse moeten daarbij obstakels worden overwonnen, zoals het risico om vertrouwen te verliezen onder de doelgroep of de veiligheid van de jeugdwerkers in gevaar te brengen. We zien voorbeelden waarbij partners succesvol optrekken in een grijs gebied tussen de regels. Die voorbeelden zijn meestal gebaseerd op samenwerkingen van professionals die elkaar al lang kennen, succeservaringen delen en elkaar vertrouwen. In die samenwerking is een vertrouwen ontstaan in elkaars kwaliteiten en bedoelingen, of zoals jongerenwerker Moes het in het vorige hoofdstuk heeft beschreven: er is sprake van competentieel en intentioneel vertrouwen.

Een voorbeeld van dat grijze gebied van vertrouwen zien we in een casus waarbij een wijkagent Bobby en een jongerenwerker Kerem afstemmen nadat een drietal jongens heeft ingebroken bij een lokaal zwembad. De jongens zijn afkomstig uit de doelgroep en bekenden van de jongerenwerker die is opgegroeid in dezelfde gemarginaliseerde wijk van deze middelgrote gemeente. Ze hebben voornamelijk vernielingen aangericht en slechts een kleine buit bemachtigd. Wijkagent Bobby die een goede relatie heeft met deze jongerenwerker, stemt met Kerem af om een gezamenlijk plan uit te voeren waarbij beide partijen een risico lopen om hun reputatie te beschadigen. De wijkagent levert screenshots van de bewakingscamera's aan waarop de jongens zeer herkenbaar in beeld zijn (wat officieel niet mag). De jongerenwerker organiseert een gesprek thuis met ouders waar hij de foto's aan de ouders toont waar hun kind bij is. De boodschap van Kerem is:

“De wijkagent is nú het proces-verbaal aan het uittypen, maar als we nu zelf naar het bureau gaan en jullie bekennen, kunnen we misschien nog wat regelen.”

Volgens plan zit de wijkagent klaar op het politiebureau. Bobby laat Kerem – in de vooraf besproken rolverdeling – optreden als pleitbezorger voor de jongeren om hen een kans te geven het anders op te lossen. In hun samenspel krijgen de wijkagent en de jongerenwerker deze jongens zo ver dat ze denken dat ze zelf met het idee komen om een contract op te stellen met gedragsregels waar ze zich die zomer aan gaan te houden in de buurt. Bovendien moeten ze vrijwilligerswerk gaan doen in een lokale zorginstelling voor kinderen met een handicap. Dat laatste heeft als bijvangst gehad dat de jongeren ook ervaring opdoen met een vorm van werk die hen naar eigen zeggen veel persoonlijke bevrediging oplevert. Ondanks de afstemming met de wijkagent is de reputatie van Kerem als jongerenwerker volledig intact gebleven. De jongeren zien hem niet als verrader. Ook wijkagent Bobby heeft binnen zijn organisatie formeel de regels wat opgerekt, zo niet overtreden. Bovendien heeft hij meer tijd besteed aan preventie dan het beleid is aan zijn bureau. Toch heeft hij geen problemen gekregen op zijn werkplek.

Dat laatste voorbeeld gaat over het risico van verlies van vertrouwen en reputatieschade. Als het gaat om het waarborgen van veiligheid bij informatiedeling in het grijze gebied, kennen wij ook voorbeelden tussen politie en specialistisch jeugdwerkers (De Wit & De Jong, 2023). In een gezamenlijk interview met een wijkagent Yusuf en jeugdcoach Cor leggen ze uit hoe zij informatie delen. De jongerenwerker zegt:

“Als ik wat met Yusuf deel, weet ik gewoon dat het bij hem blijft. Hij legt me ook uit wát ik kan delen en hóe. Zeg maar, wanneer hij er wat mee moet. Soms moet ik de dingen net anders zeggen en kan ik het toch delen, snap je? Dan is hij niet verplicht om het in het systeem te zetten.”

Verderop in het gesprek vult wijkagent Yusuf hem aan:

“Als Cor mij dingen wil vertellen, weet ik wanneer dat wel en niet kan, anoniem. Als ik aan de TCI (Team Criminele Inlichtingen) doorgeef bijvoorbeeld, en het is alleen op hem te herleiden, dan moet hij het me niet vertellen. Dan kunnen ze uit de stukken halen dat hij het wel móet zijn geweest. Maar als dat niet zo is, kan hij gewoon als anonieme bron dingen delen.”

In een andere gemeente heeft een rechercheur vergelijkbare ervaringen met een jongerenwerker. In een lokale aanpak is zwaar repressief ingezet op de zware, oudere criminele jeugdgroep, onder meer om ruimte te bieden aan preventie voor de jongere kinderen die zich mogelijk ontwikkelen tot de jonge aanwas. De aanpak heeft lange tijd politiek en bestuurlijk onder een vergrootglas gelegen. Dat komt onder meer door de grote hoeveelheid media-aandacht. Rechercheur Teddy zegt over zijn herinnering aan die tijd:

“In die tijd wisselden partners nog wel eens vanwege al het gedoe. Op een gegeven moment was er een beleidsadviseur veiligheid, dat was echt een klets-kous. Nou, die vertelden wij dus helemaal niets. Maar Appie (de jongerenwerker), die was er vanaf het begin tot het eind bij. Daar hebben we zó goed mee samengewerkt. We konden echt alles met mekaar delen. Ook informatie over lopende zaken. En je wist gewoon, hij houdt het voor zichzelf. Mijn zaak wordt niet kapot gemaakt.”

In de bovenstaande voorbeelden van werken in het grijze gebied van informatie-uitwisseling en afstemming, worden rollen uitgebreid en regels opgerekt of overtreden. De formele rol in de uitvoering wordt uitgebreid in de zin dat een preventiepartner meer bijdraagt aan opsporing en

handhaving dan normaal gesproken, of dat een veiligheidspartner meer werktijd besteedt aan preventie dan past bij de gangbare taakomschrijving. Regeloprekking en -overtreding zien we vooral in de uitwisseling van vertrouwelijke informatie een overtreding van de Algemene Verordening Gegevensbescherming (AVG).

Dat gebeurt allemaal omwille van een gezamenlijk gedragen doel en op basis van onderling opgebouwd vertrouwen. Sommige van de voorbeelden in de quickscan hebben betrekking op die samenwerking tussen specialistisch jeugdwerkers en partners in het veiligheidsdomein. We zien echter ook voorbeelden van samenwerking tussen jeugdwerkers en professionals in de zorg- en hulpverlening, waarbij zij werkzaamheid waarborgen door samen te werken in **het grijze gebied van afstemming en informatiedeling**. Een voorbeeld daarvan zagen we in het hoofdstuk over Rida in de samenwerking tussen de jeugdcoach Salim en behandelaar Adam. Hieronder wordt dat voorbeeld verder uitgewerkt als we toelichten hoe 'wat werkt', 'wie werkt' en waarborging steeds onlosmakelijk met elkaar lijken te zijn verbonden, ook in dat grijze gebied.

9.3 'Wat werkt', 'wie werkt' en waarborging onlosmakelijk verbonden

In de vorige hoofdstukken is een eerste indruk gegeven van hoe werkzame bestanddelen van specialistisch jeugdwerk voor de 2%-doelgroep in de praktijk een specifieke invulling krijgen. Eenvoudiger gezegd: *hoe werkt 'wat werkt' door 'wie werkt' voor de 2%-doelgroep?* In dit hoofdstuk is het bijbehorende vraagstuk behandeld: *hoe kun je dat waarborgen?* Voordat we in het volgende hoofdstuk overstappen naar de laatste twee W's van ons model, waarneming en waardering, is het zaak om nog een belangrijke opmerking te plaatsen. Tijdens de quickscan-analyse blijkt dat het soms erg moeilijk is om in het materiaal het precieze onderscheid te bepalen tussen 'wat werkt', 'wie werkt' en waarborging. Dat komt omdat bij sommige voorbeelden van specialistisch jeugdwerk voor de 2% die eerste drie W's van ons model, de werkzame bestanddelen en randvoorwaarden, door elkaar heen lopen. Ze lijken **onlosmakelijk verbonden**. We leggen deze constatering uit aan de hand van het voorbeeld van de traumabehandeling van Rida uit hoofdstuk zes.

'Wat werkt', 'wie werkt' en waarborging in traumabehandeling

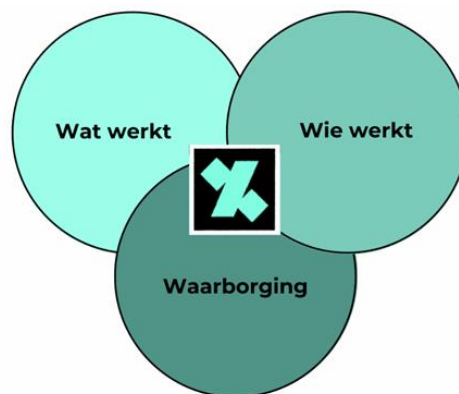
Gezien wat Rida op zeer jonge leeftijd al heeft meegemaakt, is erop toezien dat hij traumabehandeling krijgt bij een gespecialiseerde behandelaar een goed onderbouwd onderdeel van specialistisch jeugdwerk (Van der Put et al., 2014; Keels, 2024, in druk). Zorgen dat hij die behandeling gaat volgen, is iets '**wat werkt**'. Met die therapie wordt ingegrepen op de negatieve effecten van onderliggend trauma en dat is een belangrijke risicofactor uit de literatuur (Yohros, 2022, Astridge et al., 2023). De therapie heeft in het geval van Rida ook een gewenst preventief effect: de gedragsproblematiek vermindert en de politiecontacten nemen af. Het uitgewerkte voorbeeld maakt inzichtelijk hoe zoiets mogelijk het beste werkt bij de 2% en wat daar allemaal bij komt kijken in het specialistisch jeugdwerk.

Ten eerste is een professional als Salim bereid zo'n jongere zelf uit zijn bed te halen als dat nodig is, tijd met het gezin door te brengen tijdens het wachten, diegene persoonlijk naar zijn afspraak te brengen en nadien de sessie uitgebreid na te bespreken. Dat laatste lijkt extra van belang als sprake is van een licht verstandelijke beperking, zoals bij Rida. Bij een 'straatjongen' met die beperking, gaan potentiële opbrengsten uit een therapiesessie anders wellicht gemakkelijk verloren tussen de taal van de behandelkamer en de taal in de leefwereld op straat.

Zo bekeken kan de werkzaamheid van 'wat werkt' in deze onderbouwde interventie, namelijk zorgen dat iemand therapie krijgt, niet los worden gezien van het bestanddeel '**wie werkt**', in de zin van Salim die het specialistisch jeugdwerk op een bepaalde manier uitvoert. Salim is blijkbaar een persoon die hiervoor het nodige geduld kan opbrengen en ook een goede vertaler blijkt te zijn. Ook werkt hij zo'n ochtend met de vereiste sensitiviteit binnen het gezin zodat het vaste ochtendritueel, met een moeder die zich bezwaard voelt en druk uitoefent op haar zoon, Rida geen extra stress oplevert vlak voor zijn therapiesessie. Sterker nog, Salim is bereid om de therapiesessies elf maanden lang sámen met Rida te doen, waarbij hij zichzelf kwetsbaar opstelt. Tevens is hij bereid zich professioneel kwetsbaar te maken door met de therapeut af te stemmen voor maximaal effect van de sessies. Het werk van de professionals is daarmee gewaarborgd in een grijs gebied van vertrouwen, omdat dit eigenlijk niet mag.

Wat dit laatste punt betreft lijkt **waarborging** ook onlosmakelijk verbonden te zijn met 'wie werkt'. De aanwezige randvoorwaarden die maken dat de therapie kan werken in het geval van Rida, zijn afhankelijk van de persoon Rida en de persoon Adam, de behandelaar. Dat de therapie aanslaat is een gevolg van de randvoorwaarde dat Salim Rida 'behandelklaar', rustig en welwillend, aanlevert bij de therapiesessies. Wat Rida achteraf overhoudt aan de sessie hangt samen met de goede, inhoudelijke afstemming en prettige samenwerking tussen Salim en de therapeut Adam binnen een grijs gebied. Ook de vertaling en nabespreking op de terugweg in de auto speelt daarbij een rol. De waarborging van het effect van 'wat werkt', het zorgen voor de benodigde therapie, lijkt samen te hangen met 'wie werkt', de professionele eigenheid van Salim (De Wit et al., 2019). Datzelfde geldt voor Adam, de therapeut die door Salim wordt ervaren als iemand die echt het beste voorheeft met jongens zoals Rida.

Hieronder hebben we een schematische weergave geplaatst om aan te geven hoe deze thema's overlappen in de verzameling van kennis over werkzame bestanddelen voor specialistisch jeugdwerk voor de 2%.



Onlosmakelijke verbondenheid van de drie W's

Ondanks de onlosmakelijk verbondenheid van werkzame bestanddelen op het vlak van 'wat werkt', 'wie werkt' en waarborging, hebben we ons best gedaan om de thema's in het materiaal zo goed mogelijk te scheiden in de afgelopen hoofdstukken. Zo hopen we alvast een aantal werkzame bestanddelen naar voren te brengen die mogelijk onderdeel zijn van specialistisch jeugdwerk voor de 2% dat een vorm van pluspreventie met effect realiseert. Nader onderzoek zal uitwijzen in hoeverre we al in de juiste richting zitten. Onderdeel daarvan is de mogelijkheid tot **waarneming**, het meten of er sprake is van de beoogde effecten, en **waardering**, de financiering structuren en bezoldiging van specialistisch jeugdwerk. Deze laatste twee W's van onze onderzoekplannen worden besproken in het komende hoofdstuk.

Samenvatting hoofdstuk 9:

- Met waarborging bedoelen we dat duidelijk is welke randvoorwaarden nodig zijn om het specialistisch jeugdwerk goed uit te kunnen laten voeren én door jeugdwerkers met de vereiste competenties en persoonsgebonden kwaliteiten.
- **De eerste inzichten voor de waarborging van 'wat werkt' zijn als volgt:**
 - Specialistisch jeugdwerkers moeten laagdrempelig contact kunnen maken, en hiervoor tijd en ruimte krijgen binnen de uitvoering van hun werk.
 - Om te werken in verbinding met de sociale omgeving van de 2% is het zaak dat een jeugdwerker kan aansluiten op benodigde momenten op straat, online, achter de voordeur of elders in de gemeenschap.
 - Door een flexibel budget kan een organisatie mogelijkheden faciliteren om het werk van specialistisch jeugdwerkers kracht bij te zetten op momenten waarin dit nodig is.
 - Specialistisch jeugdwerkers moeten binnen hun organisatie de ruimte en mogelijkheden krijgen om lokale betekenis en 'wisselgeld' te kunnen opbouwen.
 - Mede door 24/7 beschikbaarheid van werkers kan dit 'wisselgeld' gewaarborgd worden. Dit is een belangrijk element van waarborging om verder te onderzoeken.
- **De eerste inzichten voor waarborging van 'wie werkt' zijn als volgt:**
 - Een aantal vaste, competente jeugdwerkers zijn nodig om consistentie en continuïteit te waarborgen.
 - Een tweede randvoorwaarde voor 'wie werkt' is dat er genoeg ruimte voor intervisie moet zijn. Hierbij ligt de focus op de opbouw van de werkrelaties met de doelgroep, maar ook met de benodigde ketenpartners in de integrale aanpak.
 - Een derde randvoorwaarde voor 'wie werkt' is dat de jeugdwerker de ondersteuning krijgt om een netwerk op lokaal niveau op te bouwen en deze te onderhouden.
- Binnen een integrale aanpak is waarborging van regie, samenwerking en informatiedeling van groot belang. Dit geldt ook voor specialistisch jeugdwerk voor de 2%, en zal verder onderzocht worden in toekomstige onderzoeken.
- Als we spreken over '**het grijze gebied**' hebben we het over situaties waarin geen duidelijke regels zijn of deze volgens professionals zelfs in de weg staan om 'te doen wat nodig is'. In het specialistisch jeugdwerk met de 2% dienen zich een aantal situaties aan die daardoor erg gevoelig en mogelijk zelfs zeer problematisch zijn.
- De werkzame bestanddelen van 'wat werkt', 'wie werkt' en waarborging zijn onlosmakelijk met elkaar verbonden.



HOOFDSTUK 10

WAARNEMING EN
WAARDERING

10. Waarneming en waardering

We hebben veel verzameld over de werkzame bestanddelen onder **'wat werkt'** (inhoudelijke interventie), **'wie werkt'** (competenties) en **waarborging** (randvoorwaarden). We hebben veel minder materiaal kunnen verzamelen over de laatste twee: **waarneming** (effect) en **waardering** (bezoldiging). Waarneming en waardering verschillen van de overige drie W's, omdat zij niet bestaan uit werkzame bestanddelen. Het zijn belangrijke factoren die bijdragen aan het verder ontwikkelen van specialistisch jeugdwerk voor de 2%, namelijk: hoe maken we de effecten van specialistisch jeugdwerk inzichtelijk en hoe zorgen we voor de bezoldiging van de specialistisch jeugdwerker?

Bij de werkzaamheden in de 'black box' zoals wij die hebben aangetroffen, lijken huidige welzijnspartijen het werk meer te verantwoorden op basis van *inzet* in plaats van *effect*. Het in kaart brengen van effecten lijkt op dit moment nog op veel plekken te ontbreken. Dit heeft meerdere oorzaken. Enerzijds wordt inzicht of uitleg rondom effectiviteit vaak niet aan organisaties gevraagd door een opdrachtgever. Anderzijds zijn werkzame bestanddelen nog vaag en is het daarom lastig om te bepalen wat moet worden gemeten.

Over de bezoldiging van de specialistisch jeugdwerkers hebben we eveneens relatief weinig gegevens. De aandacht voor het thema waardering is pas later tijdens de quickscan ontstaan. Zonder praktijkgerichte kennis uit welke middelen het specialistisch jeugdwerk het beste kan worden betaald en verantwoord binnen de financiële structuren van de overheid, zullen de uitkomsten nooit kunnen landen in de praktijk. In onze ogen zijn die financieringsstructuren vooralsnog erg complex. Ook zien we veel variatie tussen gemeenten. Vandaar dat het zaak is daar veel grondiger naar te kijken om daar meer zinnigs over te kunnen zeggen.

10.1 Waarneming

Waarneming gaat voor ons over het onderzoeken van **effecten**, en hoe en waarom deze zijn behaald. Dit wordt in de huidige praktijk naar ons inziens nog te weinig en te willekeurig gedaan, waardoor onduidelijk blijft of interventies die worden ingezet ook het beloofde én gewenste effect teweegbrengen. Zoals te lezen in hoofdstuk 5 worden veel interventies en pilots rondom de 2% vanuit gemeenten pas na afloop geëvalueerd of zelfs helemaal niet. Wat daarin werkzame bestanddelen zouden zijn, wordt vaak algemeen opgeschreven of ook pas achteraf. Meer dan eens worden bestanddelen daarbij ten onrechte vereenzelvigd met risico- en beschermende factoren. Hierdoor ontbreekt inzicht in de werking van interventies, en voor wie en onder welke omstandigheden een interventie werkzaam is.

'Metingen' die wij tegenkomen in het werkveld, zijn vaak gebaseerd op getoonde inzet in plaats van op werkzaamheid en effecten. Het gaat in de huidige vormen van 'meten' nog te vaak alleen om de vraag: doen we de dingen die we zouden doen? Het gaat te weinig om de vraag: leiden deze dingen tot een gewenst effect? Door werkzame bestanddelen verder te concretiseren in toekomstig onderzoek, krijgen interventies binnen specialistisch jeugdwerk steeds meer vorm. Vervolgens kan onderzocht worden welke effecten de interventies in de praktijk opleveren. Hierbij is het belangrijk dat ook wordt gekeken naar verklaringen voor deze effecten, ofwel: hoe werkt wat werkt voor wie onder welke omstandigheden? Naast het steeds inzichtelijker maken van de inhoud, werking en effecten van specialistisch jeugdwerk in de

toekomst, wordt het voor gemeenten ook mogelijk om voorafgaand aan aanbestedingen en opdrachtverstrekkingen betere kwaliteitseisen te stellen en effecten te monitoren.

Een proces van vallen en opstaan

De casus van Salim en Rida laat zien dat werken met de 2% gaat om een langdurig proces van vallen en opstaan. Het inzichtelijk maken van effecten moet worden afgestemd op deze weerbarstige realiteit. Op die manier is te voorkomen dat te snel conclusies worden getrokken over een gebrek aan voortgang. Zo zien we dat de politiecontacten van Rida langzaam verdwenen, hij in therapie is geweest en oorzaak-gevolg kon gaan onderscheiden. Tevens heeft hij een baantje bij de bakker en ontdekt dat hij plezier heeft in koken. Rida blijft echter wel in de gevarezone. Hij houdt zich nog steeds bezig met criminele activiteiten en raakt ook zijn baantje weer kwijt. We zien hierdoor hoe moeilijk het is voor Salim om binnen een integraal overleg duidelijk te maken hoe hard hij bezig is geweest en wat ze samen allemaal al hebben bereikt. Rida heeft namelijk nog geen vaste baan. Betekent dit dan dat die andere successen die Salim met hem bereikt heeft niet tellen als effect?

Op dit moment zorgen opdrachtverstrekkingen met algemeen opgestelde doelen voor veel open gaten en ruimte voor interpretatie. Dat draagt bij aan wederzijds onbegrip, frustratie en wantrouwen. Een gevolg is dat jeugdwerkers zich qua verantwoording schikken naar de papieren werkelijkheid als het gaat om gevraagde kritieke prestatie indicatoren (kpi's) of algemene doelen. Evaluaties en voortgangsrapporten zijn in deze situaties doorgaans meer een kwestie van een "moetje" aangaande financiering en verantwoording. Het gevoel te moeten voldoen aan vooraf opgestelde – maar in de praktijk vaak onmogelijke - doelen, voedt de beleving het nooit goed te kunnen doen. Sommige jeugdwerkers bekruipt zelfs het gevoel alsof het systeem tegen hen werkt. De opdrachtgever en professionele partners begrijpen in hun ogen blijkbaar niet hoeveel energie is gestoken in het bereiken van die ogenschijnlijk kleine stapjes en successen.

Aan de andere kant verwachten opdrachtgevers en partners wel bepaalde resultaten. Die vragen ze zich af wat er dan precies wél gebeurt in de praktijk. Deze ingewikkelde context waarin specialistisch jeugdwerkers, maar ook ambtenaren, partners en de eigen organisaties hun werk uitoefenen, maken duidelijk wat voor enorme uitdaging het wordt om effecten te onderzoeken. Dit neemt echter niet weg dat het nodig is om inzichtelijk te maken op welke wijze effect wél kan worden aangetoond.

Bestaande instrumenten en eigen initiatieven

In de praktijk zijn al diverse instrumenten ontwikkeld die mogelijk bruikbaar zijn in metingen van effect van plus-preventie voor de 2%. Zo bestaat het Landelijk Instrumentarium Jeugdstrafrechtketen (LIJ)¹⁶¹ en ProKid¹⁶². Het LIJ is ontwikkeld voor jongeren van 12-18 jaar die met politie en justitie in aanraking komen. Door middel van dit instrument kan het recidive risico worden berekend en geeft het een profiel van aanwezige beschermende en risicofactoren en eventuele zorgsignalen. ProKid is een signaleringsinstrument voor om vroegtijdig recidiverisico te signaleren bij 12-minners. Deze instrumenten zijn voornamelijk ontwikkeld om recidiverisico in kaart te brengen en inzicht te krijgen op welke risico- en beschermende factoren ingespeeld kunnen worden. Het zijn daarmee bruikbare instrumenten om een verantwoorde analyse te maken voor recidive, mogelijk ook bij de 2% doelgroep. Alleen het is de stap daarna waar wij

¹⁶¹ Zie: <https://www.piresearch.nl/producten/landelijk-instrumentarium-jeugdstrafrechtketen-lij/professionals>.

¹⁶² Zie: <https://repository.wodc.nl/handle/20.500.12832/1832>.

vooral in geïnteresseerd zijn. Wat en wie zijn nodig om in te spelen op die risico- en beschermende factoren? En welke randvoorwaarden moeten we borgen?

We zien in de praktijk een aantal organisaties dat een eigen invulling probeert te geven aan 'effectmeting'. In die organisaties zijn professionals proactief en zelfstandig aan de slag gegaan om enige vorm van effect voor zichzelf in kaart te kunnen brengen. Deze jeugdwerkers willen graag weten of ze 'het goede' aan het doen zijn. Zo gaven professionals aan dat ze de Zelfredzaamheidsmatrix¹⁶³ hebben gedownload om deze vervolgens in een eigen Excelsheet in te vullen met hun jongeren. Weer andere jeugdwerkers ontwikkelden een lijstje met zelfbedachte vragen ten aanzien van verwachtingen en tevredenheid, om zo aspecten van voortgang te kunnen bijhouden. Deze vooruitstrevende jeugdwerkers zoeken op verschillende wijzen naar manieren om effect van hun werk met deze doelgroep in kaart te brengen. Iets meten lijkt in die zin beter dan helemaal niks.

Ondanks goedbedoelde, eigen initiatieven laat de praktijk vooral een grote behoefte zien aan manieren om effect aan te kunnen tonen. Niet alleen voor verantwoording aan een opdrachtgever, maar ook voor eigen reflectie, intervisie en professionele ontwikkeling. Belangrijk is dat deze manieren moeten aansluiten op de realiteit van de specialistisch jeugdwerker én die van de jongere zelf. Vanuit het lectoraat willen wij de komende jaren aandacht besteden aan het inzichtelijk maken van de werking en effecten binnen praktijkgericht onderzoek naar specialistisch jeugdwerk. Daarvoor is het eerst nodig om verder onderzoek te doen naar werkzame bestanddelen. De volgende stap is om de samen met de praktijk manieren te ontwikkelen om de werking en effecten van interventies te onderzoeken. Een start hierin is al gemaakt door de ontwikkeling van het valide meetinstrument 'Verbondenheid'¹⁶⁴, dat 'wie werkt' vanuit het perspectief van deze jongeren in beeld brengt.

Meetinstrument Verbondenheid

Vanuit het lectoraat Aanpak Jeugdcriminaliteit is het meetinstrument Verbondenheid ontwikkeld (De Jong, 2020; 2021b). Dit instrument meet onder andere de mate waarin een professional erin slaagt een gevoel van verbondenheid op te roepen binnen de werkrelaties met jongeren. Het hoofddoel is geweest om een instrument te maken dat gevoelens van inclusie en 'boosheid met liefde' meet. Andere werkzame bestanddelen in de werkrelatie of 'werkalliantie' zijn al van belang gebleken in eerder onderzoek, zoals motivatie van de cliënt, duidelijke communicatie, overeenstemming over taken en doelen en de samenwerking met ouders (Taber et al., 2011; Vrij et al., 2016). Dankzij de ontwikkeling van het nieuwe meetinstrument door het lectoraat hebben we een waardevolle aanvulling daarop. De opbrengsten van de pilotonderzoeken bieden sterke aanwijzingen dat de beleving van verbondenheid in de werkrelatie, in termen van gevoelens van inclusie en 'boosheid met liefde', de kans verder vergroot op positieve gedragsverandering bij overlastgevende of criminele jeugd (De Jong & Denkers, 2020; Denkers & De Jong, 2020).

Het proces om dit innovatieve meetinstrument te ontwikkelen en te valideren is voltooid (De Jong 2020; De Jong et al. 2021; 2022b t/m 2022f). Daarmee is het instrument nu klaar voor een volgende fase: de implementatie in het werkveld en ook in het onderwijs. Het instrument kan helpen om de overheid, verschillende organisaties en uitvoerende professionals beter en gericht aandacht te laten besteden aan 'wie werkt' (Menger, 2009; De Wit et al., 2019), naast het belang van 'wat werkt'. Met het meetinstrument is dat nu te onderzoeken vanuit een essentieel perspectief, namelijk dat van de jongere zelf.

¹⁶³ Zie: <https://www.zelfredzaamheidsmatrix.nl/wp-content/uploads/200303-ZRM-Jongeren-2020.pdf>.

¹⁶⁴ Zie: <https://www.kcsamenredzaam-hsleiden.nl/2020/meetinstrument-verbondenheid/>.

Op die manier is de kwaliteit van verbondenheid binnen de werkrelatie beter te waarborgen en te monitoren. Om hoogleraar forensische orthopedagogiek Geert Jan Stams te citeren, het instrument kan zo helpen om: *“wat werkt’ ook echt te laten werken”*. Daarmee bedoelen we de huidige en toekomstige medewerkers opleiden en aansturen vanuit een bewustwording op het vlak van inclusie en ‘boosheid met liefde’. Op die manier kunnen de professionals die daarin reeds uitblinken of zich daarin succesvol zullen ontwikkelen, beter in stelling worden gebracht binnen een integrale aanpak met een duidelijke visie op het belang van verbondenheid binnen werkrelaties met deze doelgroep. Investeren in de begeleiding van de doelgroep door professionals op deze wijze maximaal te ondersteunen, is een belangrijke maatschappelijke opdracht. Als we daarin slagen, zullen deze professionals – aanvullend op hun bewezen effectieve methodiek of interventie (correctie van gedrag) – ook belangrijke gevoelens van inclusie, oprechte betrokkenheid en gezag weten op te roepen, oftewel een beleving van verbondenheid met die professional (connectie met de jongere). Dat zal er uiteindelijk toe bijdragen dat de kans vergroot op positieve gedragsverandering en recidivevermindering bij deze ingewikkelde doelgroep.

Waarschuwing: effectiviteit bepalen is niet eenvoudig

Uit alles in dit hoofdstuk is gebleken dat het van groot belang is meer kennis te vergaren over werkzame bestanddelen om te voorkomen dat de 2% doorgroeit in een criminele carrière of zelfs de georganiseerde misdaad. Met behulp van het methodisch kader van de Effectladder, beschreven door Van Yperen et al. (2017), kunnen wij alvast een voorzichtige inschatting maken van de uitdaging die voor ons ligt. Op basis van onze quickscan denken wij dat verreweg de meeste preventieve interventies die gericht zijn op (een deel van) de 2% doelgroep, zich nu hooguit begeven op de onderste treden van de Effectladder: ze vormen een *startpunt* of zullen hooguit *voorwaardelijk* werken¹⁶⁵.

- **Trede 0: Startpunt:** dat betekent dat weinig bekend is over de interventies, wat ook wel ‘intuition based’ wordt genoemd. De interventie zit vooral ‘in het hoofd’ van de uitvoerder. Wat de professional precies doet en waarom dat zou werken is voor anderen niet duidelijk op papier gezet. Ondanks dat zo’n interventie wél effectief kan zijn, blijven werkwijze en resultaten voor buitenstaanders onduidelijk.
- **Trede 1: Voorwaardelijk:** over deze interventies staat iets op papier met beschrijvende aanwijzingen, maar die aanwijzingen hebben geen bewijskracht. Hetgeen op papier staat gaat vooral over het doel van de interventie, de doelgroep, de aanpak en de randvoorwaarden voor uitvoering.

Onze ervaring leert dat veel (kleinschalige) jeugdwerkorganisaties hun werkwijze en onderliggende kennis vaak niet op enige wijze al op papier hebben gezet. Zij dragen hun kennis ‘in hun hoofd’. Berry, is zo’n jeugdwerker die altijd de aangewezen persoon is wanneer de gemeente een specialist nodig heeft op de 2%. Deze zeer gewaardeerde jeugdwerker zegt tegen ons tijdens een dag veldwerk:

“Leuk eigenlijk om hier zo een dag over te praten en jullie vragen te beantwoorden. Ik denk er anders eigenlijk helemaal niet over na. Ik doe het gewoon.”

¹⁶⁵ Zie: <https://www.nji.nl/effectieve-jeugdhulp/werken-aan-effectiviteit>.

Een aantal specialistische jeugdwerkers die projecten en trajecten vormgeven in de black box tussen regulier jongerenwerk en gespecialiseerde jeugdhulp (onder meer voor de 2%), is wel gaan schrijven over hun inzet op de doelgroep en de successen die ze behalen¹⁶⁶. Door hun werkzaamheden te evalueren hebben zij 'practice based' kennis over 'wat werkt', 'wie werkt' en waarborging (randvoorwaarden) omgezet in methodieken. Voorbeelden zijn Jolink-Verkuijlen (2021) en Akhath et al. (2023). In hun boeken zien we eerste beschrijvingen van een werkwijze die – naar eigen zeggen met succes – wordt ingezet door organisaties die (deels) werken met de 2%-doelgroep. Dat levert in ieder geval inzichten en aanknopingspunten op over werkzame bestanddelen die worden meegenomen in de verdere ontwikkeling van het onderzoek. Het is echter nog geen wetenschappelijke kennis die is toe te passen voor meetbare effect en overdraagbaarheid.

De volgende treden op de Effectiviteitsladder zijn¹⁶⁷:

- **Trede 2: Veelbelovend:** deze interventies zijn in theorie effectief, het gaat om een aannemelijk verhaal dat de interventie kan werken. Hierbij kan ook worden gerefereerd aan algemeen aanvaarde en door wetenschap ondersteunde theorieën. Vanaf deze trede kunnen interventies in de 'databank Effectieve Jeugdinterventies' staan¹⁶⁸.
- **Trede 3: Doeltreffend:** vanaf deze trede wordt gemeten, wat betekent dat cijfers beschikbaar zijn die inzicht geven in een aantal factoren. Bijvoorbeeld of de doelgroep wordt bereikt, de tevredenheid van cliënten of dat er positieve veranderingen zijn op een belangrijke uitkomstmaat. Deze cijfers leveren de eerste aanwijzingen op voor de effectiviteit van de interventie.
- **Trede 4: Plausibel:** vooraf voorspelde banden worden getoetst, bijvoorbeeld tussen de duur van de interventie en de uitkomsten in een groep. Het gaat dan om 'veranderingstheoretisch onderzoek', waarbij goede aanwijzingen voor effectiviteit worden gemeten.

¹⁶⁶ Een aantal kleinere organisaties geeft aan dat juist met opzet nog niet te hebben gedaan. Niet uit zozeer uit een gebrek aan tijd, capaciteit of expertise, maar omdat ze beducht zijn voor de concurrentie. Deze organisaties presenteren zich als speciaal toegerust op de 2%-doelgroep. Ook behalen zij een aantal aantoonbare successen als het gaat om recidivevermindering en gedragsverandering. Toch houden ze hun kennis en kunde voor zichzelf, in de zin dat ze hun methodiek niet willen opschrijven en delen. Deze organisaties geven aan de ervaring te hebben dat andere (grotere) organisaties dan 'copy-paste' doen. Op papier doen die andere organisaties zich voor als partijen die ook een soortgelijk product leveren. Soms halen ze vanwege betere connecties binnen een gemeente dan de opdracht binnen. Niet alleen de beleving dat ideeën op die manier worden ingepikt, stuit professionals tegen de borst. Ook de ervaring dat die andere organisaties in 'hun' wijken vervolgens niet kunnen waarmaken op papier wat ze beloven, zit ze dwars. In hoeverre deze ervaringen allemaal kloppen, is nu niet te zeggen. Wel zegt de beslissing om vanwege die overwegingen kennis en kunde niet te delen, iets over de enorme concurrentie in het werkveld. Ook weerspiegelt het onderling wantrouwen tussen organisaties die strijden om betaalde opdrachten voor de doelgroep.

¹⁶⁷ Zie: <https://www.nji.nl/effectieve-jeugdhulp/werken-aan-effectiviteit>.

¹⁶⁸ Zie: <https://www.nji.nl/interventies>.

- **Trede 5: Werkzaam:** deze interventies hebben voldoende causale bewijskracht, wat betekent dat de gemeten verbetering is toe te schrijven aan de interventie. Op deze trede is een interventie een goed omgeschreven, theoretisch onderbouwde en in de praktijk getoetste aanpak. Er is sprake van een controlegroep om te meten of de interventie beter is dan 'geen interventie' of 'een andere interventie'.

Voor interventies die in de praktijk worden toegepast, maar niet of nauwelijks worden geëxpliciteerd of onderbouwd, kunnen de stappen in de Effectladder als leidraad dienen¹⁶⁹. Vaststellen in hoeverre een bepaalde interventie ook *veelbelovend* is op basis van theoretische aanwijzingen uit wetenschappelijk onderzoek of *doeltreffend* (verder ondersteund met kwantitatief empirisch materiaal), vraagt om veel zorgvuldiger onderzoek naar 'wat werkt', 'wie werkt' en waarborging. Hier zullen we ons de komende jaren ook op gaan richten door middel van praktijkgericht onderzoek in diverse gemeenten. Bepalen of een interventie ook *plausibel* is op basis van getoetste causale verbanden of in het beste geval zelfs *werkzaam* (toetsing inclusief controlegroep), is wellicht een doel dat we moeilijk kunnen behalen. Maar we kunnen het een stuk beter doen dan tot nu toe.

10.2 Waardering

Tijdens de quickscan is in een latere fase meer aandacht ontstaan voor het onderwerp waardering, ofwel de **bezoldiging** van de specialistisch jeugdwerker. Zo hebben wij jongerenwerker Dave gesproken die een groep 'jonge aanwas' moest behoeden voor een criminele carrière in een gemarginaliseerde wijk in een grote stad. Het salaris dat bij deze belangrijke taak is in zijn geval gebaseerd op 16 uur per week in een lage schaal, wat ongeveer neerkomt op € 1.100 per maand. Andere professionals die wij spreken, werken structureel over. Ze stappen 's avonds zelfs hun bed uit als het nodig is, maar worstelen met het kunnen declareren van de uren die zij maken. Deze signalen hebben ertoe geleid dat we ons bewust zijn geworden van het belang om de waardering van specialistisch jeugdwerkers in toekomstig onderzoek te integreren.

In het veld zijn op dit moment talloze manieren van financiering te vinden, van meerjarige aanbestedingen tot geïmproviseerde constructies. Aan veel van deze manieren zitten volgens jeugdwerkers haken en ogen, die kunnen resulteren in stress, overwerken of zelfs het doen van 'vrijwilligerswerk'. Volgens jeugdwerkers is het nodig om 'buiten de kaders' te werken om te kunnen doen wat nodig is. Het is hierom nodig om meer praktijkgerichte kennis te verzamelen over passende financiering van specialistisch jeugdwerk. Op die manier is het mogelijk om 'wat' en 'wie' nodig zijn om specialistisch jeugdwerk te realiseren te weerspiegelen in de juiste waardering. Dat lijkt ook logisch gezien de aanzienlijke besparingen qua kosten in het zorg en veiligheidsdomein bij positief effect. Ondanks de beperkte informatie die we in de quickscan hebben kunnen verzamelen, zullen we hieronder onze eerste inzichten delen.

Financiering vanuit diverse afdelingen

In de praktijk zien we dat varianten van specialistisch jeugdwerk binnen de black box op diverse manieren worden gefinancierd. Voor opgeplust jongerenwerk gelden weer andere vormen dan voor de intensieve coachingstrajecten vanuit jeugdzorg. Volgens een onderzoek uit 2019 wordt het jongerenwerk in bijna alle gevallen gefinancierd door de gemeente, in slechts 4% komen

¹⁶⁹ Zie: <https://www.nji.nl/effectieve-jeugdhulp/werken-aan-effectiviteit>.

middelen uit fondsen of via het onderwijs (De Meere & Stoutjesdijk, 2019). Als de financiering via de gemeente verloopt, kan deze op basis van een (meerjarige) aanbesteding gebaseerd zijn. In sommige gevallen verloopt het via individuele projectfinanciering.

De aanbesteding voor het jongerenwerk is vaak onderdeel van de sociale basis binnen gemeenten en valt daarmee onder Welzijn. De 2% doelgroep raakt echter ook aan de afdeling Veiligheid en in sommige gevallen aan een afzonderlijke afdeling Jeugd & Veiligheid. Binnen gemeenten zien we dat het vaak zoeken is onder wiens verantwoordelijk de 2% precies valt en wie de financiering voor zijn rekening moet nemen. In sommige gevallen komt de financiering vanuit meerdere afdelingen. We hebben logischerwijs een aantal situaties gezien waarin onduidelijkheden over verantwoordelijkheden leiden tot conflictsituaties tussen afdelingen.

Naast de vraag waar het geld vandaan moet komen, is financiering in bepaalde gevallen ook niet structureel. In de praktijk zien we (opgepluste) jongerenwerkers die 'even' op deze doelgroep worden gezet voor een aantal uren per week, soms 'voor erbij' of in pilotvorm. In deze uurtjes, vaak gepaard met lage inschaling, moeten zij deze moeilijk doelgroep uit de criminaliteit zien te weren, zoals Dave voor €1.100 per maand. Meerdere jongerenwerkers binnen deze opgepluste vormen geven aan extra tijd en moeite in de 2% te stoppen buiten hun reguliere werktijden om.

Bij de intensieve coaching zien we ook diverse financieringsvormen, zoals geld vanuit de wet maatschappelijke ondersteuning (WMO)¹⁷⁰, maar ook vanuit de Jeugdwet¹⁷¹, de Wet Langdurige Zorg (WLZ)¹⁷² of Preventie met Gezag gelden. Binnen deze financieringsstromen zien we verschillen in bijkomende urenverantwoording. Bijna alle coaches die wij spraken voor de quickscan geven aan stelselmatig hun uren te overschrijden om een jongere de juiste zorg te kunnen bieden. Deze 'overuren' kunnen niet geschreven en gedeclareerd worden, waardoor het vaak een vorm van 'vrijwilligerswerk' wordt of in sommige gevallen leidt tot het naar eigen zeggen 'creatief met uren omgaan'.

Deels betaald, deels vrijwilligerswerk

Als we kijken naar het verhaal van Salim en Rida, zien we dat Salim zich in allerlei bochten wringt om Rida goed bij te kunnen staan. Salim begeleidt Rida vanuit de WMO en dus niet vanuit regulier jongerenwerk of een vorm van zorg- of hulpverlening vanuit de Jeugdwet. Het is zaak om in het achterhoofd te houden dat het verhaal van Rida en Salim een voorbeeld is van specialistisch jeugdwerk, zoals dat binnen een gemeente vanuit de WMO onze black box binnenkomt. Het gaat om een individueel coaching- en begeleidingstraject gekoppeld aan het lokale Zorg- en Veiligheidshuis en een Persoonsgerichte Aanpak (PGA).

Voor deze intensieve coaching en begeleiding krijgt Salim **slechts 8 uur per week** uitbetaald. Logischerwijs maakt hij meer uren. Dat Salim over zijn uren heen gaat en dat wat hij doet in die uren, ook niet altijd binnen de kaders past, is volgens hem noodzakelijk. Die jongeren zijn in het begin vaak nog weinig gemotiveerd. Ze staan te boek als 'zorgmijder' of 'hulpweigeraar'. Ze zijn daarnaast niet gewend afspraken na te komen of ergens op tijd te verschijnen. Thuis ophalen, uit bed trommelen en zelf vervoeren is dé oplossing voor Salim in het begin, maar dus ook vrijwilligerswerk. Die minuten worden niet vergoed volgens de formele afspraken. Hetzelfde geldt voor een periode waarin een jongere onverhoopt even in detentie zit. Formeel kan dan geen

¹⁷⁰ Gemeenten moeten ervoor zorgen dat mensen zo lang mogelijk thuis kunnen blijven wonen. De gemeente geeft ondersteuning thuis via de Wet maatschappelijke ondersteuning (WMO). Officieel heet deze wet WMO 2015.

¹⁷¹ Zie: <https://www.nji.nl/transformatie-jeugdhulp/jeugdwet>.

¹⁷² Zie: <https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/verpleeghuizen-en-zorginstellingen/wet-langdurige-zorg-wlz>.

afpraak met de coach plaatsvinden. Daarentegen wordt wel verwacht dat de coach het contact onderhoudt. Bellen, op bezoek gaan en kleren langsbrengen, is allemaal onbetaald vrijwilligerswerk. Ondanks al die extra tijd die Salim ook in Rida investeert om stappen te maken, lukt het hem niet altijd om vooraf geformuleerde doelen te bereiken:

“Je wordt soort van op het matje geroepen. Ik voel me dan gewoon bijna rot. Dat ik denk van: ‘Shit man, ik heb dan nog steeds geen werk voor hem. Ik heb niet eens tijd gehad om...’ Op dat moment, dan ga ik bijna aan mezelf twijfelen. Dan voelt het alsof ik niks heb gedaan.”

Salim kan in de huidige financierings- en verantwoordingsstructuren dus niet betaald worden voor wat hij allemaal doet voor Rida, maar wordt wel ‘op het matje geroepen’ over voortgang.

Het kost ook heel veel geld

De 2%-doelgroep is niet alleen een ernstig probleem vanwege mogelijk criminele carrières die op de loer liggen. Het is vooral ook **een duur probleem**. Het gedrag van deze doelgroep kost namelijk ook heel veel geld, naast de problemen die ze veroorzaken voor zichzelf en hun omgeving. Om een beeld te krijgen van de bedragen die daarmee gemoeid zijn, wijze we op een onderzoek dat in opdracht van het WODC is uitgevoerd. Daarin probeert men vast te stellen welke maatschappelijke kosten samenhangen met ernstige overlast en jeugdcriminaliteit van problematische jeugdgroepen¹⁷³ (Leermans et al., 2016). Hiervoor is onderzoek gedaan binnen één grote gemeente naar overlastgevende- en criminele jeugdgroepen.

In het onderzoek gaat het om een oudere doelgroep (20+ jaar). Het zijn jongeren (Leermans et al., 2016: 44):

“...met een voorgeschiedenis van multiproblematiek [...], uit ontwrichte gezinnen met weinig sociaaleconomisch perspectief en een niet stimulerend opgroeimilieu. [...]. Bovendien zijn er aanwijzingen voor verstandelijke en/of psychische problematiek, die hen kwetsbaar maakt voor groepsdruk. [...] Een en ander bevordert dat zij zich naar de straatcultuur wenden en daar hun vrienden vinden/houden.”

Hiermee komt de beschrijving van deze doelgroep en bijkomende problematiek voor een groot deel overeen met de 2%-doelgroep, ondanks hun jongere leeftijd. Hetzelfde geldt voor het ernstig overlastgevende en criminele (groeps)gedrag van de groepsleden, waar we bij de 2%-doelgroep in een jongere ontwikkelingsfase al de eerste zorgwekkende signalen zien. Om dezelfde redenen als we de aanpak van problematisch jeugdgroepen in hoofdstuk 3 kunnen gebruiken om duidelijk te maken dat het regulier jongerenwerk daar niet geschikt voor is, is dit rapport daarmee bruikbaar om een beeld van de hoge kosten te schetsen. De kosten uit het onderzoek van Leermans et al. (2016) zijn in verschillende domeinen onderverdeeld:

- **Onderwijs, werk en inkomen:** ongeoorloofd schoolverzuim, jongeren die blijven zitten en vaker voortijdig schoolverlaten zorgen voor kosten van o.a. leerplichtambtenaren, bureau Halt, zorgadviesteams en ambtenaren van de Regionale meld- en coördinatiefunctie. Dit kan weer resulteren in een lager opleidingsniveau en op termijn kan dit doorwerken in iemands werkende leven, resulterend in een lager loon, een grotere afstand tot de arbeidsmarkt of meer schulden.

¹⁷³ Binnen dit onderzoek gaat het wel om een oudere doelgroep dan de 2% in de ontwikkelingsfase.

- **Veiligheid:** meer delicten en overlast en meer subjectieve onveiligheid die veroorzaakt worden door jeugdgroepen leiden tot meer kosten om veiligheid te verbeteren.
- **Zorg en ondersteuning:** deze doelgroep heeft vaker een ongezonde leefstijl, zoals alcohol en/of softdrugs, en zijn meer betrokken zijn bij verkeersongevallen of geweldsincidenten. Dit zorgt voor acute zorg. Daarnaast is ook vaak sprake van zorgmijding, waardoor problematiek verergert en in een latere fase sprake is van zwaardere of gedwongen zorg.

Dit onderzoek heeft geleid tot een schatting van kosten op jaarbasis binnen één gemeente, waarbinnen sprake was van vijf problematische jeugdgroepen. Het ging om 2 criminele¹⁷⁴ en 3 overlastgevende¹⁷⁵ jeugdgroepen. In totaal komen de maatschappelijke kosten van deze vijf problematische jeugdgroepen binnen deze ene gemeente uit op **8,2 miljoen euro op jaarbasis**.

De individuen in deze problematische jeugdgroepen kunnen niet één op één worden vergeleken met de 2%. Bovendien is de focus van ons onderzoek op een jongere ontwikkelingsfase dan die van de individuen in dit onderzoek. Wel maakt de 2% vaak deel van een problematische jeugdgroep. Daarnaast is bekend dat een vroege start van probleemgedrag en delinquentie kan leiden tot een lange en ernstige criminele carrière (Piersma et al., 2021). Deze kosten geven daarmee wel een indicatie, zeker van de maatschappelijke kosten die komen gaan.

Uit bovenstaande wordt duidelijk dat de afdelingen Sociaal Domein en Veiligheid binnen gemeenten een groot gezamenlijk belang hebben om deze kosten te verlagen. Om op een toekomstbestendige wijze deze hoge kosten te kunnen beperken is het nodig dat effectievere, efficiëntere en een meer gecentraliseerde lokale aanpak wordt ontwikkeld die in eerste instantie nog aansluit bij preventie. Uit onderzoek naar kosten en baten van preventie en repressie, blijkt vooral preventie te lonen. Preventie is daarmee, zeker op lange termijn, kosteneffectiever (Bakker, 2012). Daarnaast is een integrale aanpak met stevige lokale regie, goede informatiedeling en prettige samenwerking nodig. Hierdoor worden de problemen verminderd op het vlak van sociaal domein én op het gebied van veiligheid.

Om datgeen wat nu 'buiten de kaders' plaatsvindt binnen de kaders te kunnen bekostigen, vooral qua gemeentelijke financiering, is verder onderzoek nodig. Daarmee zal duidelijker worden hoeveel het specialistisch jeugdwerk zou moeten kosten en uit welke financieringsstromen dit het beste kan worden gerealiseerd. Uit bovenstaande mag duidelijk zijn wat de investering kan opleveren, als uiteindelijk met specialistisch jeugdwerk een vorm van plus-preventie met effect wordt gerealiseerd. De voorspelling is dat dit de kosten op termijn aanzienlijk zal verlagen, zowel op het Sociaal Domein als in de Veiligheidsketen.

¹⁷⁴ In totaal ongeveer 35 jongens (Leerdam et al., 2016)

¹⁷⁵ In totaal ongeveer 28 jongens (Leerdam et al., 2016).

Samenvatting hoofdstuk 10:

- Waarneming gaat voor ons over het onderzoeken van effecten en hoe en waarom deze zijn behaald.
- Dit onderzoek wordt in de huidige praktijk naar ons inziens nog te weinig gedaan, waardoor onduidelijk blijft of interventies die worden ingezet ook het beloofde én gewenste effect teweeg brengen.
- 'Metingen' die wij tegenkomen, zijn vaak gebaseerd op getoonde inzet in plaats van op werkzaamheid en effecten. We zien een grote behoefte onder beide om manieren te ontwikkelen die werkzaamheid en effect inzichtelijk kunnen maken.
- Veel (kleinschalige) jeugdwerkorganisaties hebben hun werkwijze en onderliggende kennis vaak nog niet op papier gezet of hebben hiertoe een eerste poging gedaan. Veel kennis zit nog 'in de hoofden' van professionals, wat overeenkomt met trede 0 en 1 van de Effectiviteitsladder.
- De waardering van specialistisch jeugdwerkers heeft op veel plekken nog haken en ogen. Dit leidt tot stress, overwerken of zelfs het doen van 'vrijwilligerswerk'. Volgens jeugdwerkers is het nodig om 'buiten de kaders' te werken om te kunnen doen wat nodig is.
- De 2%-doelgroep is niet alleen een ernstig probleem vanwege mogelijk criminele carrières die op de loer liggen. Het is vooral ook een heel duur probleem, wat op diverse domeinen voor veel kosten zorgt.
- Specialistisch jeugdwerk waarmee plus-preventie wordt gerealiseerd zou mogelijk maatschappelijke kosten flink kunnen verlagen, doordat in een vroegere fase met meer effect wordt ingegrepen bij de 2%-doelgroep.



HOOFDSTUK 11

EEN STEVIGE BASIS VOOR
SPECIALISTISCH JEUGDWERK

11. Een stevige basis voor specialistisch jeugdwerk

Terugkijkend op het onderzoek van het afgelopen jaar blijft de algemene conclusie overeind dat onmiskenbaar een **preventie-gat** is ontstaan tussen het reguliere jongerenwerk en gespecialiseerde jeugdzorg voor de zogenaamde **2%-doelgroep**. Het gaat om de doelgroep jongeren die al op vroege leeftijd zeer zorgwekkende signalen afgeeft bij docenten, wijkagenten, kinder- en jongerenwerkers en andere betrokkenen. Zij komen van kinds af aan bij deze partijen in beeld vanwege ernstige overlast en beginnende (gewelddadige) criminaliteit, en/of de achterliggende multiproblematiek. In hun jonge ontwikkelingsfase – ergens tussen 10 jaar en 18 jaar schatten wij nu in – zou plus-preventie vanuit specialistisch jeugdwerk zin kunnen hebben om achterliggende problematiek aan te pakken. Zo kan doorgroei van ontluikende criminele carrières mogelijk worden voorkomen. Dit boek bevat hiermee de basis voor het verder ontwikkelen van **specialistisch jeugdwerk voor de 2%**.

11.1 Het preventie-gat

Op dit moment valt de 2%-doelgroep in een preventie-gat. Dit is zichtbaar gemaakt in de (fictieve) samengestelde casus van Pedro in hoofdstuk 1 en de uitvoerige casus beschrijving van het verhaal van Rida in hoofdstuk 6. Bovendien komt dat naar voren in de verhalen van veel van de 2%-jongeren die we hebben gesproken of van geïnterviewde professionals over deze doelgroep. Op al deze plekken worden deze jongeren niet of onvoldoende bereikt met preventieve maatregelen vanuit regulier jongerenwerk. Ook komt de 2%-doelgroep vaak niet of pas veel te laat aan bij gespecialiseerde jeugdzorg. Daardoor komen in veel gevallen geen tijdige interventies op gang en bestaat het risico dat problematiek verergert. Zwevend in dat preventie-gat tussen jongerenwerk en jeugdzorg, blijft de kans groot dat deze jongeren verder doorgroeien in hun ontluikende criminele carrières.

Het voortbestaan van dit preventie-gat heeft niet alleen ernstige maatschappelijke gevolgen en zeer zorgwekkende kanten, zoals een vermeende ‘verharding’ en ‘verjonging’ onder deze specifieke doelgroep¹⁷⁶. Het is tevens een heel duur probleem, vanwege de aanzienlijke kosten. Deze hoge kosten worden – jaar in, jaar uit – gemaakt binnen een lokale, integrale aanpak van deze doelgroep, zowel ten aanzien van welzijn, zorg als veiligheid. Dit alles maakt dat het uitermate zinvol is om te verkennen wat nodig is als specialistisch jeugdwerk voor de 2% om het preventie-gat te vullen. Met meer praktijkgerichte onderzoekskennis over specialistisch jeugdwerk kan hopelijk een vorm van **plus-preventie** worden gerealiseerd op basis van **werkzame bestanddelen**, waaronder de benodigde **randvoorwaarden**.

Vanuit het lectoraat willen we eveneens onderzoeken of het specialistisch jeugdwerk het beoogde **effect** sorteert in het voorkomen van verergering van jeugdproblematiek en doorgroei van criminele carriers bij de 2%-doelgroep. Ten slotte is het daarbij van belang om goed naar de **financiering** te kijken, zeker gezien de ogenschijnlijke onderwaardering van het specialisme afgezet tegen grote belangen van verschillende partijen in het sociaal én veiligheidsdomein. Met dit boek gebaseerd op onze quickscan van het afgelopen jaar in 26 gemeenten, hebben we

¹⁷⁶ Voor deze ‘verharding’ en ‘verjonging’ ontbreken vooralsnog harde wetenschappelijke bewijzen. Het is vooral een constatering van professionals in het werkveld die dagelijks met de doelgroep van doen hebben in de buurt, op school en achter de voordeur.

geprobeerd een eerste stap te zetten om die noodzakelijke inzichten te verzamelen ten aanzien van specialistisch jeugdwerk voor de 2%.

De black box en de 5 W's

Het preventie-gat tussen het reguliere jongerenwerk en de gespecialiseerde jeugdzorg is voornamelijk een **'black box'**. Hiermee bedoelen we dat nog weinig wetenschappelijk kennis en gefundeerde praktijkkennis beschikbaar is om te kunnen bepalen wat nodig is als specialistisch jeugdwerk voor de 2%. In die black box dient zich in de praktijk wel een aantal organisaties aan dat relevante preventiewerkzaamheden lijkt te verrichten met waarneembaar effect voor deze doelgroep. Mogelijk zijn dit al vormen van specialistisch jeugdwerk, waarin de beoogde plus-preventie voor de 2% wordt bewerkstelligd. Het gaat voornamelijk om projecten rondom **'opgeplust' jongerenwerk** en **'intensieve' coachingstrajecten**, opgezet vanuit welzijnsinstellingen of zorg- en hulpverleningsorganisaties.

In dit boek hebben we een eerste basis gelegd voor de werkzame bestanddelen **'wat werkt'** (interventies), **'wie werkt'** (competenties) en de **waarborging** (randvoorwaarden) van specialistisch jeugdwerk. Verder hebben aandacht besteed aan hoe beoogde effecten zijn vast te stellen: **waarneming**. Ten slotte hebben we het belang willen aantonen van meer kennis over wat een passende bezoldiging is en uit welke bron(nen) die moet worden betaald: **waardering**.

Zoals eerder vermeld is de quickscan geen alomvattend onderzoek naar deze vraagstukken. Wél hebben we in relatief korte tijd en met weinig middelen (onbezoldigd) veel partijen gesproken en bezocht. Op basis daarvan durven we te stellen dat in het werkveld behoefte is aan een afgebakende discipline die plus-preventie kan realiseren voor de 2%-doelgroep, aanvullend op het reguliere jongerenwerk en aangesloten op de gespecialiseerde jeugdzorg. Het huidige preventie-aanbod in de 'black box' tussen het regulier jongerenwerk aan de ene kant en de specialistische jeugdhulp aan de andere kant, biedt al aanknopingspunten. Veel van die praktijkgerichte kennis ligt nu nog besloten in de ervaringen en 'in de hoofden' van de professionals met een specialisme op de 2%. Op basis van onze verkenning van die kennis en ervaring, hebben we eerste inzichten gedeeld ten aanzien de relevante vijf onderzoeksvragen over de W's: 'wat werkt', 'wie werkt', waarborging, waarneming en waardering. Hieronder lichten we deze nogmaals kort toe.

11.2 Voorlopige antwoorden

In de vorige hoofdstukken hebben we onze eerste inzichten van werkzame bestanddelen uitgebreid toegelicht en verduidelijkt aan de hand van empirische voorbeelden. In die voorbeelden wordt ook duidelijk dat de werkzame bestanddelen van 'wat werkt', 'wie werkt' en waarborging onlosmakelijk met elkaar zijn verbonden. Als het gaat om **'wat werkt'**, de werkzame bestanddelen binnen inhoudelijke interventies van specialistisch jeugdwerk voor de 2%, zijn een zevental bestanddelen van belang. Het gaat om (1) laagdrempelig contact maken met de doelgroep in hun hybride leefwereld, (2) werken in verbinding met de sociale omgeving van deze jongeren, (3) gezag ontlenen met opgebouwd krediet, (4) een positieve benadering in contact en aanpak, (5) concrete hulp bieden en samen kleine successen boeken, vooral ook qua werk en inkomen, (6) daarna ook zwaardere zaken oppakken qua achterliggende problematiek en daarbij goed afstemmen en samenwerken met gespecialiseerde zorg- en hulpprofessionals, en (7) online werken in de hybride leefwereld van jongeren een integraal onderdeel maken van de werkwijze.

Verder hebben we beschreven welke persoonsgebonden en professionele competenties nodig zijn voor een uitvoerend specialistisch jeugdwerker. Wat betreft '**wie werkt**' zien we het dat het belangrijk is om (1) te kunnen levelen met jongeren uit de 2%-doelgroep, (2) na te gaan in hoeverre persoonskenmerken ertoe doen, (3) bereid te zijn om methodisch te handelen en bewust bekwaam te werken, (4) een eigen, lokaal netwerk te hebben en de juiste mensen te kennen, (5) inclusief gezag op te bouwen op basis van een lokale betekenis in de directe omgeving van de doelgroep, (6) te geloven in vooruitgang bij 2%-jongeren en sensitief te zijn voor hun talenten, en (7) even zeer affiniteit te hebben met partners als met de doelgroep jeugd.

Wat betreft de **waarborging** zijn randvoorwaarden van belang gebleken om 'wat werkt' en 'wie werkt' te kunnen laten werken. In de eerste plaats is zaak het dat een organisatie de randvoorwaarden schept voor de werkzame bestanddelen van 'wat werkt' binnen inhoudelijke interventies van specialistisch jeugdwerk voor de 2%. Dat betekent vooral veel tijd, ruimte en flexibiliteit om datgene te kunnen doen wat nodig is, zoals werken wanneer, hoe en waar dat nodig is. Ook moet een organisatie zorgen dat werkzame bestanddelen ten aanzien van 'wie werkt' zijn gewaarborgd. Daarbij gaat het om en aantal vaste, competente jeugdwerkers voor consistentie en continuïteit, en de benodigde intervisie. Deze intervisie moet zich ook richten op affiniteit en opbouw met ketenpartners in de integrale aanpak (regie, samenwerking en informatiedeling). Ten slotte is waarborging nodig – en vooral ook meer kennis – ten aanzien van werken in 'het grijze gebied': (gevoelige) situaties waarin geen duidelijke regels zijn of deze volgens professionals zelfs in de weg staan om te doen wat nodig is.

Het onderzoeken van effecten van specialistisch jeugdwerk, en van hoe en waarom deze resultaten zijn behaald, wordt naar ons inziens in de huidige praktijk nog te weinig gedaan. Door gebrek aan **waarneming** blijft onduidelijk of preventieve interventies ook het beloofde én gewenste effect teweegbrengen. Het blijkt vooralsnog niet eenvoudig te zijn om een manier vinden om effecten te bepalen van specialistisch jeugdwerk. 'Metingen' die zich nu aandienen in het werkveld zijn vaak gebaseerd op getoonde inzet in plaats van op werkzaamheid en effecten. We zien een grote behoefte in het werkveld om betere manieren te ontwikkelen die werkzaamheid en effect inzichtelijk kunnen maken.

Hoe specialistisch jeugdwerk zou moeten worden gefinancierd is een belangrijk maar ingewikkeld vraagstuk gebleken. **Waardering** van specialistisch jeugdwerk is in het werkveld vaak nog niet goed geregeld. Dat leidt bij specialistisch jeugdwerkers tot bijkomende stress, overwerken of zelfs het doen van onbetaald 'vrijwilligerswerk'. Zonder het 'buiten de kaders' werken zouden deze jeugdwerkers naar eigen zeggen niet kunnen doen wat nodig is voor de 2%-doelgroep. Beter zicht krijgen op hoeveel specialistische jeugdwerkers betaald zouden moeten krijgen en op welke wijze die financiering tot stand komt, lijkt van groot belang. Als het lukt om met specialistisch jeugdwerk tijdig een beoogd effect te sorteren met plus-preventie voor de 2%-doelgroep, zou dit de maatschappelijke kosten flink kunnen verlagen.

11.3 Loshangende eindjes

In de praktijk zien we nu dat het begrip "de 2%" een eigen leven is gaan leiden. Professionals in het werkveld profileren zich als '2%-deskundige' of maken zelf profielen en lijstjes om hun eigen invulling te geven aan deze doelgroep. In sommige gevallen leidt dit ook tot aanbestedingen vanuit de gemeente. Daarbij is de vraag of het nog wel gaat over dezelfde doelgroep die wij bedoelen of de ontwikkelingsfase waarin plus-preventie vooral zin heeft. Hierdoor voelen wij de noodzaak om in vervolgonderzoek het begrip "de 2%" en bijbehorend profiel nog steviger neer te

zetten. Zo hopen we een leidraad te ontwikkelen voor beleid en praktijk om de 2%-doelgroep af te kunnen bakenen.

Daarnaast heeft zich nog een aantal belangrijke onderwerpen aangediend waarvoor wij nog te weinig aandacht hebben gehad in de quickscan. Wij streven ernaar deze onderwerpen in toekomstig onderzoek te integreren:

1. Kinderwerk

Binnen de quickscan zijn veel data opgehaald bij het reguliere en opgepluste jongerenwerk, maar is geen aandacht geweest voor *kinderwerk*. Kinderwerk is het sociaal werk met kinderen tot 12 jaar¹⁷⁷. Volgens het NJI (2023) voeren kinderwerkers diverse werkzaamheden uit om te werken aan onder andere talentontwikkeling, een gezonde leefstijl en het bevorderen van competenties. Ook het signaleren van uitdagingen in het opgroeien is een onderdeel van het kinderwerk. Gezien de leeftijdsgroep tot en met 12 jaar valt een aanzienlijk deel van de kinderen onder dezelfde groep als de 2% in de ontwikkelingsfase waarin preventie mogelijk nog zin heeft. Vanuit de praktijk horen we diverse signalen over kinderen van 10 jaar (of soms zelfs jonger) die zich al bezighouden met criminele activiteiten. De vraag is echter of deze jonge 2%-kinderen bij het kinderwerk op hun plek zijn en vroegtijdig worden geholpen. Zo vertelt een professional op 'de Landelijke Dag van het Kinder- en Jongerenwerk'¹⁷⁸ dat het kinderwerk voor sommige van deze kinderen niet passend is, omdat zij al verder zijn in hun ontwikkeling als het gaat om hun gedrag, maar ook bijkomende problematiek. Terwijl deze kinderen op die plekken geen aansluiting vinden bij het kinderwerk, zijn ze in sommige gevallen weer te jong voor het jongerenwerk¹⁷⁹. Jonge kinderen uit de 2%-doelgroep waar ernstige zorgen over zijn, belanden zo in een gat tussen het kinder- en jongerenwerk. Op bepaalde plaatsen zijn al initiatieven opgezet om dit gat te vullen. Wij zijn ons gedurende de quickscan bewust geworden van het belang om ook kinderwerk te integreren in toekomstig onderzoek. Het is zaak om specifiek 'het gat' te onderzoeken waar het meest jonge deel van de 2% in terecht kan komen.

2. Meisjes

Een evidente beperking van ons onderzoek is dat tijdens de quickscan alleen jongens zijn geïnterviewd die tot de 2% doelgroep behoren of in het verleden hieronder vielen. Daarnaast spreken we hoofdzakelijk (maar niet uitsluitend) professionals die werken met jongens. Nog te vaak wordt (jeugd)criminaliteit als vanzelfsprekend geassocieerd met mannen, waardoor kennis over *meisjes* binnen de criminaliteit achterblijft. Meisjes en jongens kunnen bijvoorbeeld verschillen in de sensitiviteit voor bepaalde risicofactoren (Beerthuisen et al., 2023). Vanuit een aantal jeugdwerkers en de politie horen wij dat meiden in hun beleving vaker betrokken zijn bij ernstige problematiek, zoals vechtpartijen en georganiseerde misdaad. Ondanks dat de jongens nog steeds veruit in de meerderheid zijn, is dit een zorgwekkende ontwikkeling. Om ook meer zicht te krijgen op wat meiden binnen de 2% doelgroep specifiek nodig hebben, wordt dit door ons expliciet meegenomen in vervolgonderzoek.

¹⁷⁷ Zie: <https://www.nji.nl/kinderwerk/wat-is-kinderwerk>.

¹⁷⁸ Zie: <https://www.sociaalwerknederland.nl/actueel/nieuws/12387-de-landelijke-dag-van-het-kinder-en-jongerenwerk-op-28-september-in-zwolle>.

¹⁷⁹ Op veel plekken zien we dat jongerenwerk vanaf 12 jaar begint, maar er zijn uitzonderingen waar de leeftijd lager ligt.

11.4 Toekomstig onderzoek

Dit boek vormt voor het lectoraat de basis voor verder onderzoek naar specialistisch jeugdwerk voor de 2%. We hebben veel gegevens verzameld over werkzame bestanddelen ten aanzien van 'wat werkt', 'wie werkt' en waarborging. Daarnaast zijn eerste inzichten opgetekend over waarneming en waardering. Met de doelstelling om specialistisch jeugdwerk voor de 2% samen met de praktijk door te ontwikkelen, is meer praktijkgericht onderzoek in de nabije toekomst nodig. Vanuit het lectoraat zullen de komende jaren daarom de volgende drie onderzoekslijnen centraal staan:

Lijn 1: inzichtelijk maken van werkzame bestanddelen

Binnen de eerste onderzoekslijn staat onderzoek naar **werkzame bestanddelen** centraal. Voor nu hebben we onze eerste inzichten gedeeld over bestanddelen die mogelijk werkzaam zijn binnen specialistisch jeugdwerk om plus-preventie te realiseren. Om deze werkzame bestanddelen verder te concretiseren en bijbehorende randvoorwaarden inzichtelijk te maken, is meer praktijkgericht onderzoek nodig. Een groot deel van deze onderzoeken zal actiegericht worden uitgevoerd, wat inhoudt dat er sprake is van een lerend, cyclisch proces (Eelderink, 2020). Wij kiezen ervoor om deze vorm van onderzoek uit te voeren, zodat specialistisch jeugdwerk op die plekken zich meteen kan gaan ontwikkelen binnen de lokale context.

Door actiegericht onderzoek naar 'wat werkt', 'wie werkt' en waarborging krijgt specialistisch jeugdwerk steeds meer vorm in de praktijk. Het volgen van deze ontwikkeling vanuit het lectoraat maakt dat inzichten en resultaten worden bijgehouden en vastgelegd in rapportages. Hiermee zal de *implicit knowledge*, de belangrijke informatie in de hoofden van professionals, hopelijk snel een weg naar papier vinden. Daarmee dragen we bij aan kennisverspreiding over specialistisch jeugdwerk binnen de bredere beroepspraktijk. Zo hoeft niet telkens opnieuw het wiel te worden uitgevonden wat betreft plus-preventie voor de 2% binnen de lokale, integrale aanpak van jeugdcriminaliteit.

Daarnaast is het onze ambitie om deze resultaten en inzichten te vertalen naar beroepsonderwijs. Die ambitie bouwt voort op het onderwijs dat de afgelopen jaren binnen het lectoraat is ontwikkeld, onder meer binnen de minor 'Werken in het Jeugdveiligheidsdomein' en met de masterclass 'Grondhouding'. Door de ontwikkeling van dergelijk onderwijs kunnen toekomstige 2%-jeugdwerkers opgeleid worden op basis van de meest recente inzichten en resultaten uit het veld.

Lijn 2: effecten van specialistisch jeugdwerk voor de 2%

De tweede onderzoekslijn van het lectoraat richt zich op onderzoek naar de **effecten** van specialistisch jeugdwerk voor de 2%. Naast het inzichtelijk maken van werkzame bestanddelen is het nodig om effecten van specialistisch jeugdwerk in de praktijk te onderzoeken. Door middel van *mixed-method*¹⁸⁰ onderzoek wordt zowel kwalitatief en kwantitatief onderzocht 'hoe, waarom en voor wie binnen welke context' deze bestanddelen werken. Op dit moment zijn meetinstrumenten naar ons inziens nog te algemeen opgezet. In andere gevallen vinden ze niet de weg naar de praktijk, omdat ze onvoldoende aansluiten bij de weerbarstigheid van het werkveld. Daarom wordt in samenwerking met de praktijk onderzocht welke instrumenten en aansluiting nodig zijn om effecten inzichtelijk te maken. Hiervoor zullen we naast beleidsmedewerkers en professionals ook jongeren zelf betrekken. Het is zaak al deze

¹⁸⁰ *Mixed methods* onderzoek combineert elementen van kwantitatief en kwalitatief onderzoek. Het kan hierdoor een vollediger en overzichtelijker beeld geven, omdat de voordelen van beide methoden worden gecombineerd.

'stakeholders' te vragen wat zij het liefste inzichtelijk willen maken als het gaat om resultaten van een traject wat zij volgen binnen specialistisch jeugdwerk. Een van de instrumenten die al op die manier is ontwikkeld in afstemming met het werkveld en de 2%-doelgroep, is het meetinstrument 'Verbondenheid'. Dit meetinstrument draagt bij aan het inzichtelijk maken van de verbondenheid tussen professional en jongere, en zal vanuit het lectoraat vanaf 2024 worden ingezet in de praktijk.

Lijn 3: vertaling van inzichten naar beleid

De derde onderzoekslijn richt zich op onderzoek naar de beleidsrealiteit waarin specialistisch jeugdwerk moet landen. Hiervoor is het nodig om meer inzicht te krijgen in financieringsstructuren, opdrachtverstrekkingen en samenwerking tussen diverse afdelingen. We zien binnen gemeenten dat allerlei projecten en pilots worden aanbesteed om jeugdcriminaliteit aan te pakken, waaronder interventies voor de 2%-doelgroep. Niet zelden blijken dit interventies te zijn waarvan onduidelijk is of zij werkzame bestanddelen bevatten om de gewenste effecten te sorteren. In sommige gevallen gaat het zelfs om interventies die niet of zelfs averechts kunnen werken.

Een verklaring hiervoor kan zijn dat gemeenten vaak geen tijd hebben om dit van tevoren te onderzoeken en te maken krijgen met zogenoemde 'bestedingsdruk'. Ten tweede zijn we tijdens de quickscan bij gemeenten veel verschillende financieringsstructuren tegengekomen. Het is vaak zoeken naar wie welke verantwoordelijkheid heeft. Zoals we specialistisch jeugdwerk nu aantreffen in de praktijk, in de vorm van opgeplust jongerenwerk of intensieve coaching, wordt het uit allerlei potjes gefinancierd. Die complexe financiering brengt kwetsbaarheden met zich mee. Zo is er niet altijd sprake van structurele gelden, waardoor wordt gekozen voor korte pilots of projecten. In andere gevallen is maar beperkt geld beschikbaar, waardoor jeugdwerkers structureel overuren maken waar zij niet voor worden betaald om toch te doen wat nodig is.

Om opgehaalde kennis over specialistisch jeugd voor de 2% over werkzame bestanddelen straks te laten **landen in beleid**, is het zaak om scherper inzicht te krijgen in wat hiervoor nodig is. Dit geldt zowel voor het implementeren van de kennis over werkzaamheid en het bepalen van effecten, als voor de benodigde bezoldiging en bijpassende financieringsbronnen.

We hopen dat we met dit werk niet alleen voldoende onderbouwing hebben gegeven voor dat er echt iets specialistisch nodig is als het gaat om preventie voor de 2%-doelgroep. Hopelijk hebben we dit ook op een wijze kunnen illustreren die men dit inlevend begrijpt. In onze ervaring lukt zoiets echter altijd het beste door de praktijk voor zichzelf te laten spreken. Vandaar dat we ons boek graag afsluiten met een van de meest kenmerkende quotes van een specialistisch jeugdwerker (juni 2023):

“Wat dacht je van die 2% waar we het steeds over hebben? Dat zijn jongens van de straat. Dat zijn soldaten. Dacht je dat je er komt met wet- en regelgeving? Van dit mag ik wel, dit mag ik niet? Soms moet je op zijn schoot zitten om het verschil te maken.”



NAWOORD

“IEDER DOET OOK
MAAR Z'N BEST”

Nawoord: “ieder doet ook maar z’n best”

In dit onderzoeksverslag staan onze bevindingen van de afgelopen maanden. Daarmee heb ik samen met Nienke de Wit, en met medewerking van Yasmine Moussaid en Ilvan Sahetapy, een voorlopig antwoord gegeven op de vraag: “*Wat is nodig als specialistisch jeugdwerk voor de 2%-doelgroep?*”. In dit slotwoord ga ik, Jan Dirk de Jong, nog wat uitvoeriger in op mijn persoonlijke beleving van de context van onze werkzaamheden. Met een beschrijving van de ontwikkelingen die spelen in de acht maanden dat onderzoeksgegevens zijn verzameld – wat ook heeft geleid tot persoonlijke inzichten –, kan de lezer de opbrengsten van dit werk wellicht beter op waarde schatten.

Veel reacties op paper over de 2%

Eind oktober vorig jaar is de position paper gepubliceerd *Jongerenwerk voor ‘de 2%’?* (De Jong, 2022). Uit een stroom van enthousiaste reacties blijkt al snel dat de paper de nodige weerklank vindt in het werkveld. Alleen al op LinkedIn is het publicatiebericht 40.000 keer bekeken en wordt het stuk veelvuldig gedeeld. Uit het hele land volgen mailtjes, appjes en telefoontjes van bekende en (toen nog) onbekende professionals bij wie de boodschap blijkbaar resoneert. Ze willen de boodschap toepassen binnen hun werkveld of nodigen me uit voor een bezoek of om de stellingname toe te lichten tijdens debat, presentatie of andere bijeenkomst, zoals het ambtswoninggesprek met de burgemeester van Amsterdam.

Ook media en politiek pakken de boodschap op. Zo publiceert misdaadjournalist Paul Vugts een uitgebreid interview over de stellingname in *Het Parool*¹⁸¹. Daarna zullen nog veel andere kanalen aandacht besteden aan het onderwerp, zoals radio- en televisieprogramma’s¹⁸², podcasts¹⁸³ en artikelen op websites¹⁸⁴. In de landelijke politiek sluit de paper aan bij de missie van Songül Mutluer, Tweede Kamerlid namens de PvdA en woordvoerder Justitie & Veiligheid, “*om jongeren in kwetsbare wijken perspectief te bieden, zodat we voorkomen dat zij een criminele carrière gaan ambiëren.*” Op 8 november 2022 organiseert zij een grote bijeenkomst in de Tweede Kamer voor een twintigtal welzijnsorganisaties over de behoefte aan specialistische vormen van preventie voor de doelgroep van de 2%. Vanwege de paper mag ik mijn stellingname daarover verder toelichten. Ook verwerk ik de opbrengsten van de bijeenkomst samen met mijn team tot een verslag met eerste inzichten over het beoogde specialisme (De Jong et al., 2022)¹⁸⁵.

Enkele dagen later wordt in de Tweede Kamer de begroting van het ministerie van Justitie en Veiligheid behandeld. Tijdens het debat vraagt Songül Mutluer expliciet aandacht voor preventie gericht op de 2%-doelgroep die al op jonge leeftijd ernstig problematisch gedrag vertoont en afglijdt richting zware criminaliteit (excessief geweld, ondermijning). Op 17 november

¹⁸¹ Vugts, P. (15 november 2022) Criminoloog slaat alarm: ‘Hulp voor jongeren die afglijden naar zware misdaad functioneert niet’. In: *Het Parool*. Terug te lezen: <https://www.parool.nl/amsterdam/criminoloog-slaat-alarm-hulp-voor-jongeren-die-afglijden-naar-zware-misdaad-functioneert-niet>.

¹⁸² O.a. onderzoeksjournalistiek programma *Pointer* (KRO/NCRV). Terug te kijken: <https://pointer.kro-ncrv.nl/jeugdcriminaliteit-verhardt-en-verjongt-valt-het-tij-nog-te-keren>.

¹⁸³ O.a. de podcastserie over de aanpak van jeugdcriminaliteit *Geboeid* (CCV). Terug te luisteren: <https://hetccv.nl/podcast/geboeid-podcastserie-over-de-aanpak-van-jeugdcriminaliteit/>.

¹⁸⁴ O.a. *Secondant, platform voor maatschappelijke veiligheid* (CCV). Terug te lezen: <https://ccv-secondant.nl/platform/article/ook-jongens-met-veel-tegenwind-verdieneen-eerlijke-kans>.

¹⁸⁵ Downloaden: <https://www.hsleiden.nl/binaries/content/assets/hsl/lectoraten/aanpak-jeugdcriminaliteit/bijeenkomst-specialistisch-jongerenwerk-songul-mutluer-lectoraat-aanpak-jeugdcriminaliteit-hogeschool-leiden-14-november-2022-def.pdf>.

dient zij motie '36200-VI-72'¹⁸⁶ in om te laten uitzoeken wat voor invulling een specialistische vorm van preventie voor deze 2%-doelgroep moet krijgen. Die motie wordt aangenomen.

Vanuit het lectoraat start vervolgens ongevraagd en onbezoldigd een vooronderzoek in een aantal gemeenten. Het krijgt de vorm van een uitvoerige scan bij verschillende organisaties en onder diverse professionals van zorg, welzijn en veiligheid. Dit alles gebeurt ook in afstemming met sleutelfiguren uit gemarginaliseerde buurten en niet in de laatste plaats de doelgroep jeugdigen zelf. Op die wijze is voor de zomer van 2023 alvast een aantal onafhankelijke inzichten opgehaald die de grondslag vormen voor dit vervolgpapier over de kwestie van specialistisch jeugdwerk voor de 2%. Ook vormen die inzichten een basis voor de opbouw van een onderzoekplan om deze kwestie de komende jaren uitgebreid te onderzoeken (2024-2028).

Bestedingsdruk

Als gevolg van al deze ontwikkelingen word ik uitgenodigd om op 16 maart 2023 een presentatie te geven voor een gemêleerd gezelschap van rijksambtenaren van ministeries Justitie en Veiligheid (J&V), Sociale Zaken en Werkgelegenheid (SZW), Volksgezondheid, Welzijn en Sport (VWS) en Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (OCW). Deze ministeries zijn met elkaar verbonden in de uitvoering van het programma Preventie met Gezag¹⁸⁷. De ambtenaren geven aan overtuigd te zijn geraakt van de relevantie en urgentie van de kwestie. Tevens zijn ze geschrokken van de vele, recente empirische voorbeelden afkomstig uit diverse gemeenten en van verschillende scholen. De ambtenaren geven mij inzicht in de complexe realiteit van hun interdepartementale en domeinoverstijgende samenwerking. Ook leer ik een nieuw begrip: *bestedingsdruk*.

Aan de hand van die 'bestedingsdruk' wordt uitgelegd dat het voorlopig nog niet zo gemakkelijk zal zijn om beter te sturen op werkzame bestanddelen in preventieve werkzaamheden voor de 2%-doelgroep en een gewenste vorm van specialistisch jeugdwerk. Voor het programma Preventie en Gezag is nu eenmaal enorm veel geld beschikbaar gekomen: 1,4 miljard de komende 10 jaar¹⁸⁸. Hetzelfde geldt voor een aantal andere aanverwante programma's binnen het Nationaal Programma Leefbaarheid en Veiligheid¹⁸⁹ (eveneens aanzienlijke bedragen). Al dat geld moet worden opgemaakt nu het voor dat doel is geoormerkt. Uitvoerende (welzijns)organisaties krijgen in die situatie al snel subsidies voor werkzaamheden gebaseerd op een goed verhaal of een nieuw idee. Dat is het gevolg van het feit dat gemeenten onder hoge druk plannen moeten maken over wat er gedaan zou moeten worden.

Voldoende tijd, kennis en ervaring om te werken vanuit een gedegen praktijkgerichte, wetenschappelijke basis ontbreken vaak. Het formuleren van concrete doelstellingen op diverse niveaus is daardoor lastig. Goede kaders, voorwaarden en resultaatmetingen van waaruit zou moeten worden aanbesteed, missen dan in de opdrachtverstrekking. Dat vervolgens vooral verantwoording plaatsvindt op basis van *inzet* en niet of nauwelijks op basis van werkzame bestanddelen of een onafhankelijke meting van *effecten*, lijkt in zo'n situatie een gebruikelijke gang van zaken te zijn geworden. Gealigneerde consultants en lobbyisten stellen in hun rol binnen die organisaties veelal de bedrijfsbelangen boven wetenschappelijke onderbouwing en

¹⁸⁶ Zie:

https://www.tweedekamer.nl/debat_en_vergadering/plenaire_vergaderingen/details/activiteit?id=2022A08955

¹⁸⁷ Zie: <https://www.rijksoverheid.nl/actueel/nieuws/2022/07/04/nieuwe-aanpak-leefbaarheid-en-veiligheid-in-wijken>.

¹⁸⁸ Zie: <https://www.rijksoverheid.nl/actueel/nieuws/2022/07/01/extra-geld-voor-tegengaan-van-jeugdcriminaliteit>.

¹⁸⁹ Zie: <https://www.rijksoverheid.nl/documenten/rapporten/2022/07/01/nationaal-programma-leefbaarheid-en-veiligheid>.

onafhankelijke toetsing. Door deze gang van zaken zal voorlopig nog veel geld worden besteed aan programma's die op papier goed passen bij de behoeften van de ambtenaren, maar waarvan in de werkelijkheid de vraag is welk (averechts) effect ze zullen sorteren.

Deze situatie verklaart overigens ook dat de position paper bij diverse partijen aanleiding heeft gegeven tot de nodige onrust én ook kansen. Op termijn zal de gang van zaken mogelijk gaan veranderen. Dat gebeurt wanneer werkzame bestanddelen ten aanzien van preventieve werkzaamheden voor de 2%-doelgroep op basis van wetenschappelijk onderzoek, toepasbaar zijn gemaakt in aanbestedingen. De gemeenten die preventieve programma's inkopen, al dan niet met extra ondersteuning van het Rijk, kunnen dan gericht uitvragen doen. Die zijn dan in staat explicieter te vragen om producten op basis van 'wat werkt', 'wie werkt', benodigde randvoorwaarden en beschikbare meetinstrumenten voor onafhankelijke effectmetingen. Als dat gebeurt, ontstaat geleidelijk een nieuwe situatie en veranderen de gebruikelijke verhoudingen tussen overheid en welzijnsorganisaties. Zover is het echter nog niet. Alle extra aandacht voor de 2% betekent nu vooral nieuwe kansen om projecten aan op te hangen.

Nieuwe kansen op de welzijnsmarkt

Die consequenties van de position paper zijn te zien in veel reacties van welzijnsorganisaties die mij via allerlei kanalen bereiken. Ook zijn ze zichtbaar in het handelen van de overkoepelende branchevereniging Sociaal Werk Nederland (SWNL). De SWNL behartigt de belangen van deze partijen en moedigt hun leden aan om gebruik te maken van de Preventie met Gezag-gelden met goede ideeën en nieuwe projecten¹⁹⁰. De branchevereniging heeft vijfmaal op de position paper gereageerd kort nadat het uitkwam¹⁹¹.

Samengevat wordt in die reacties op verschillende manieren beargumenteerd dat *specialistische* preventieve werkzaamheden voor de 2%-doelgroep een zaak zouden moeten zijn van de welzijnsorganisaties die doorgaans ook het *reguliere* jongerenwerk verzorgen. Daarvoor zouden meer structurele middelen naar deze partijen moeten, onder andere voor langduriger contracten binnen gemeenten en verdere ondersteuning van hun professionals met gespecialiseerd beroepsonderwijs (dat naar mijn weten nog niet bestaat¹⁹²). Die conclusies lijken voorbarig. Ook lijkt hierin weinig oog te zijn voor onderzoeksprincipes als 'zorgvuldigheid' en 'onafhankelijkheid', zoals vastgelegd in de Nederlandse Gedragscode Wetenschappelijke Integriteit (2018)¹⁹³. Zonder gedegen onderzoek wordt al antwoord gegeven op de vraag wat nodig is voor het 2%-vraagstuk: structureel meer geld voor de welzijnsorganisaties die regulier jongerenwerk aanbieden. En die conclusies zijn in het belang van de leden van de

¹⁹⁰ Zie: <https://www.sociaalwerknederland.nl/actueel/nieuws/11515-jaarlijks-82-miljoen-extra-voor-aanpak-jonge-aanwas-criminaliteit>.

¹⁹¹ (1) Op 15 november 2022: <https://www.sociaalwerknederland.nl/actueel/nieuws/11911-parool-artikel-over-jongerenwerk-en-2-procent-harde-kern>, en (2) <https://www.sociaalwerknederland.nl/actueel/nieuws/11917-aandacht-voor-jongerenwerk-in-begrotingsdebat-justitie-en-veiligheid>, (3) met een ingezonden brief naar Het Parool op 18 november 2022 (het derde stuk op de opiniepagina): <https://www.parool.nl/columns-opinie/opinie-voetballers-kom-in-actie-voor-qatar-b98be97b/>, (4) in het vakblad Zorg en Welzijn op 22 november 2022: <https://www.zorgwelzijn.nl/ondermijning-aanpakken-met-jongerenwerk-dat-kan-pas-met-deze-5-voorwaarden/>, en (5) op de website van Sociaal Domein (magazine voor innovatie) op 23 november 2022: <https://sociaal-domein.nu/2022/11/jongerenwerk-balancerend-tussen-onder-en-overschatting/>.

¹⁹² Ook Sebastian Abdallah (Centre of Expertise Urban Education, Hogeschool van Amsterdam) constateert dat Nederland momenteel geen opleidingen kent die studenten hiervoor goed toerusten voor het beoogde specialisme (bron: <https://www.socialevraagstukken.nl/column/jongerenwerk-maak-van-alle-onderdanen-bazen/>).

¹⁹³ Algra, K., Bouter, L., Hol A. & Krevel, J. van (2018). Nederlandse gedragscode wetenschappelijke integriteit. Amsterdam: <https://www.knaw.nl/publicaties/nederlandse-gedragscode-wetenschappelijke-integriteit>.

brancheorganisatie, waaronder partijen met inmiddels een jaarlijkse begroting van 25 tot soms 60 miljoen aan subsidie-inkomsten zo blijkt uit hun jaarverslagen.

Niet alleen de grotere partijen komen op deze manier in beweging om kansen te benutten op de welzijnsmarkt waar de position paper aan bijdraagt. Ook kleinere partijen haken in op de aandacht die de boodschap genereert. Een aantal van hen probeert er zijn voordeel mee te doen door zich nadrukkelijk te gaan profileren als *2%-specialist*. Zo laten deze kleinere partijen weten dat zij inmiddels dé oplossing in huis hebben (na te lezen in de tijdslijn op LinkedIn). Onmiskenbaar is een aantal parels in het werkveld te vinden dat op bijzondere wijze de doelgroep weet te bereiken en successen lijkt te behalen. Met veel van deze partijen staat het lectoraat ook in verbinding met het oog op het vervolgonderzoek de komende jaren. Daarnaast zijn er ook zorgen om ‘cowboys’. Die partijen beweren over unieke netwerken, ervaringskennis en competenties te beschikken om met deze doelgroep te werken, maar leveren uiteindelijk niet wat ze beloven volgens betrokken ambtenaren (vergelijkbaar met de ‘cowboys’ in de jeugdzorg¹⁹⁴). Bovendien blijven – ook in het geval van de parels – sterke uitspraken over het hebben van ‘dé oplossing’ opmerkelijk en twijfelachtig, vooral als we kijken naar het gebrek aan wetenschappelijk onderzoek dat voorhanden is. Hoogstaand kwalitatief onderzoek naar specialistisch jeugdwerk voor de 2%-doelgroep ontbreekt op dit moment simpelweg nog.

Reacties op het Q-college ‘Hoe helpen we de 2%-jongeren?’

Op 21 maart 2023 heb ik al dit soort ontwikkelingen en achtergronden mogen toelichten in het veelbekeken Q-college van het programma Straatwaarden¹⁹⁵ van het RIEC Midden-Nederland: *Hoe helpen we de 2% jongeren?*¹⁹⁶. Daarin vertel ik over recente ervaringen met de inkoop van preventieve werkzaamheden voor de 2%-doelgroep in een aantal gemeenten tussen november 2022 en maart 2023. Die empirische voorbeelden koppel ik aan bovenstaande onderzoeken van EPIC en het WODC, en aan kennis over de schadelijke effecten van onbezonnen voorlichting (Kruisbergen, 2022). Al snel volgen weer de nodige reacties uit het werkveld. Die bereiken mij ook deze keer vooral via mijn netwerk en online op LinkedIn. Vooral de kritische kijk op onbedachtzame financiering van (innovatieve) projecten die niet zijn gebaseerd op werkzame bestanddelen – ‘wat werkt’, ‘wie werkt’ en waarborging (randvoorwaarden) –, heeft klaarblijkelijk een indruk achtergelaten. Het nadrukkelijk benoemen van het feit dat verantwoording in al die projecten vooral plaatsvindt op basis van *inzet* en zonder goede bepaling van *effect*, lijkt aan te zetten tot opmerkelijke nieuwe uitspraken.

Opeens verschijnen meer statements over hoe ‘bewezen effectief’ bepaalde programma’s zouden zijn. Aangezien het onafhankelijke onderzoek voor dit soort uitspraken ontbreekt, zoals hiervoor uitgebreid is toegelicht, baseert men het bewijs voor dat effect veelal op ‘gevoelens’ van betrokkenen en ‘persoonlijke indrukken’. Ook verwijst men naar ‘eigen onderzoeken’ die belanghebbende partijen zélf hebben bekostigd. Die zijn inhoudelijk van geringe kwaliteit (bepekte onderbouwingen, vage statements, geringe populaties) en ze voldoen niet aan de

¹⁹⁴ Zie bijvoorbeeld: Kunst A. (9 mei 2023). Dure auto’s en stapels cash: criminele zzp’ers slaan hun slag in de zorg. In: *Algemeen Dagblad*. Terug te lezen: <https://www.ad.nl/binnenland/dure-autos-en-stapels-cash-criminele-zzpers-slaan-hun-slag-in-de-zorg~a72bd146/>.

¹⁹⁵ Het programma Straatwaarden richt zich op het terugdringen en voorkomen van (de doorgroei van) jonge aanwas in de georganiseerde drugscriminaliteit. Een belangrijk onderdeel hierbij is het ondersteunen van gemeenten met kennis en analyse om lokaal meer inzicht te krijgen in de problematiek rond jonge aanwas. Vandaar dat zij ook openbare Q-colleges organiseren.

¹⁹⁶ Dit veelbekeken Q-college is hier terug te kijken: <https://www.youtube.com/watch?app=desktop&v=gJbptlqSJ3M>.

principes 'zorgvuldigheid' en 'onafhankelijkheid' uit de Nederlandse Gedragscode Wetenschappelijke Integriteit.

Een direct verband is niet hard te maken tussen de toename van zulke opmerkelijke en onjuiste uitspraken over hoe 'evidence based' die eigen projecten zouden zijn, en het Q-college gebaseerd op voortschrijdend inzicht uit ons onderzoek sinds de position paper. Wel is het zo dat in precies in diezelfde tijd ook een aantal telefoontjes binnenkomen van ambtenaren. In hun werkgebied hebben mijn uitspraken tot een aantal negatieve effecten geleid. Men twijfelt opeens aan programma's die zijn ingekocht en dat zorgt lokaal voor de nodige problemen. Ook vertelt een ambtenaar over een gevoel dat nu op de werkvloer heerst 'dat ze het blijkbaar toch niet goed kunnen doen' en over het risico dat medewerkers uit onvrede dan achterover gaan leunen.

Reflectie op onze eigen houding

Dit alles leidt bij mij tot het inzicht dat het zaak is om nog veel bewuster en zorgvuldiger om te gaan met al deze ontwikkelingen. Daarbij is het van groot belang om ook als lectoraat vooral nóg nadrukkelijker met een uitgestoken hand het werkveld te gaan bedienen. Dat betekent dat het binnen dit onderzoek belangrijk is om samen te blijven werken aan een begripvolle houding richting al die organisaties en ook al die ambtenaren. Daarin is ook onze grondhouding en bejegening van groot belang. Het is namelijk belangrijk dat toekomstige onderzoeksresultaten straks ook landen en tot verbetering leiden in het werkveld. De huidige situatie van neoliberaal marktdenken rondom aanbestedingen en een grote kennislacune wat betreft specialistisch jeugdwerk voor de 2%, is verre van ideaal. Maar het is belangrijk voldoende oog te hebben voor de wijze waarop iedereen in haar of zijn rol vooral handelt binnen de mogelijkheden en beperkingen van die situatie zoals die nu eenmaal door ons allen is gecreëerd met een nadelige marktwerking en tevens enorme tekorten aan de zorg- en welzijnkant.

Ons doel is om te helpen het gat te dichten dat is ontstaan tussen regulier jongerenwerk en gespecialiseerde jeugdzorg met praktijkgericht onderzoek naar specialistische preventieve werkzaamheden voor de 2%-doelgroep. Daarvoor is het van belang dat wij alle betrokken partijen beter leren benaderen vanuit het motto: *"ieder doet ook maar z'n best"* (De Jong, 2023¹⁹⁷). Dat betekent dat wij ervan uitgaan dat men naar beste eer en geweten handelt vanuit diens rol binnen ons systeem en gericht op belangen die passen bij die positie binnen een integrale aanpak. Dat ontslaat uiteraard niemand van de verantwoordelijkheid om tegelijkertijd te blijven leren, reflecteren en veranderen om uiteindelijk een hoger, gemeenschappelijk doel te kunnen dienen.

Jan Dirk de Jong

¹⁹⁷ Zie de lezing 'De Derde Familie' op de themadag van het lectoraat Aanpak Jeugdcriminaliteit 9 mei 2023: <https://hsleiden.mediamission.nl/Mediasite/Play/7e661eee209144c29b39a2637d15d5dd1d>.



LITERATUURLIJST

Literatuur

- Adamse, I., Q. Nguyen, E. Boertien, S. van Deuren, V. Eichelsheim & A. Blokland (2023). *EPIC: Explaining, Preventing, and Intervening in organized Crime involvement: Resultaten systematische literatuurreviews*. Amsterdam: Nederlands Studiecentrum Criminaliteit en Rechtshandhaving.
- Abdallah, S. (2007). Oogcontact effectiever dan een dreun. *Tijdschrift voor Sociale Vraagstukken*, april 2007: 8-11.
- Abdallah, S. (2017). *Struggles for success. Youth work rituals in Amsterdam and Beirut*. Amsterdam: Universiteit van Amsterdam.
- Abdallah, S., Kooijmans, M. & Sonneveld, J. (2016). *Talentgericht werken met kwetsbare jongeren. Ontwikkelwerk, erkenningswerk, verbindingswerk*. Amsterdam: Coutinho.
- Adjiembaks, S. (2018). *(On)gemerkt bijzonder. Levensverhalen van resisters en de betekenis van het uitblijven van een criminele carrière*. Den Haag: Boom, Criminologie.
- Adjiembaks, S. (2021). Uitvoerders van liquidaties, wat is hun profiel? *Secondant. Platform voor Maatschappelijke Veiligheid* (21 juni 2021).
- Akhath, A., Al Quahlaoui, A. & Dorp, M. van (2023). *De Buddycoach methodiek. Effectief werken met risicojeugd*. Huizen: Buddycoach.
- Albrecht, G. (2020). *Booksmart en Streetwise. Effectief jongerenwerk vanuit de principes van Positive Behavior Support (PBS). Methodiekhandleiding*. Rotterdam: Stichting JOZ.
- Astridge, B. & Wen Li, W., McDermott, B. & Longhitano, C. (2023). A systematic review and meta-analysis on adverse childhood experiences: Prevalence in youth offenders and their effects on youth recidivism. *Child Abuse & Neglect*, 140.
- Baart, A. (2004). *Theorie van de presentie*. Den Haag: Boom Lemma.
- Baidawi, S., Valdebenito, S., Smith, S., Irving, M., Wills, E., Mitchell, J., Hall, A., Tan, B., Lewis, J. & Shlonsky, A. (2023). *Place-based approaches to tackling local youth violence: A review of evidence on models, implementation and impacts*. London: Youth Endowment Fund.
- Bakker, I. (2012). *Kosten en baten van preventie en repressie*. Utrecht: Verwey-Jonker Instituut.
- Bansie, G., Sahetapy, I., Jong, J.D. de, Reiziger, S. m.m.v. Wolf-Hansen, H. de & Ori, N. (2022). *Lesboek Masterclass de Grondhouding. Verantwoordingdocument & draaiboek, Jaar 1, Toegepaste Psychologie, Hogeschool Leiden Studiejaar 2022-2023*. Leiden: Hogeschool Leiden.
- Beerthuizen, M. G. C. J., Leijssen, E. M. C. van, & Laan, A.M. van der (2019). *Risico- en beschermende factoren in de kindertijd en vroege adolescentie voor high impact crime in de latere adolescentie en jongvolwassenheid*. Den Haag: Wetenschappelijk Onderzoek- en Documentatiecentrum.

Beerthuizen, M. G. C. J., Stoeldraaijers, C., Zeijlmans, K., Slotboom, A. & Laan, A.M. van der (2023). *Meisjescriminaliteit. Een onderzoek naar de kenmerken en risicofactoren van delinquente meisjes en jongvolwassen vrouwen in algemene, politie- en justitiële populaties*. Amsterdam: Vrije Universiteit Amsterdam (in opdracht van Wetenschappelijk Onderzoek- en Documentatiecentrum).

Bens, E. & Van den Hurk, H. (2015). *Straatcoach Factsheet Nijmegen 2015-2018*. Gemeente Nijmegen: Straatcoaches.

Bens, E., Van den Hurk, H. m.m.v. Health & Martina Consult (2015). *Straatcoach Masterplan Nijmegen 2015-2018*. Gemeente Nijmegen: Straatcoaches.

Bijsterveldt, M. van (red.) (2013). *Investeren in opvoeden en opgroeien loont! Kosteneffectiviteit van de preventie van pedagogische, psychosociale en psychosomatische problematiek door de jeugdgezondheidszorg*. Utrecht: Verdonck, Klooster & Associates/de Opvoedzaak (in opdracht van ActiZ en GGD Nederland).

Boer, H. de, Ferwerda H. & Kuppens, J. (2022). *Do or Don't. Kennissynthese ingroeimechanismen en rekruteringsprocessen van jongeren in de georganiseerde criminaliteit*. Arnhem: Bureau Beke (in opdracht van Wetenschappelijk Onderzoek- en Documentatiecentrum).

Bolhuis, K., Steenkamp, L.R., Tiemeier, H., Blanken, L., Pingault, J.B., Cecil, C.A.M., El Marroun, H. (2022). A prospective cohort study on the intergenerational transmission of childhood adversity and subsequent risk of psychotic experiences in adolescence. *Schizophrenia Bulletin*, 49(3): 799-808.

Bonta, J., & Andrews, D.A. (2007). Risk-need-responsivity model for offender assessment and rehabilitation. *Rehabilitation*, 6(1): 1-22.

Boendermaker, L. (2011). *Implementeren is reflecteren. Evidence based werken en de implementatie van interventies in de jeugdzorg*. Amsterdam: HvA Publicaties.

Boer, A., Ceulen, R., Moors, H. & Spapens, T. (2020). *Interveniëren in criminele families*. Den Haag: Sdu (Politie & Wetenschap/Tilburg University/EMMA).

Boer, H. de, Ferwerda H. & Kuppens, J. (2022). *Do or Don't. Kennissynthese ingroeimechanismen en rekruteringsprocessen van jongeren in de georganiseerde criminaliteit*. Arnhem: Bureau Beke (in opdracht van Wetenschappelijk Onderzoek- en Documentatiecentrum).

Boschman, S.E., Piersma, T.W., Weijters, G., Tollenaar, N. & Teerlink, M. (2022). *Verskil in recidivetrends onder jeugdigen. Inzicht in ontwikkelingen in recidive onder verschillende groepen jeugdige justitiabelen*. Den Haag: Wetenschappelijk Onderzoek- en Documentatiecentrum.

Branson, R. (2022). *Visie op de rol van het Jongeren- en Straathoekwerk in het Jeugd- en Veiligheidsdomein*. Amsterdam: Gemeente Amsterdam.

Broek van den, J.B.A. (2023). *Weg van de Straat* (proefschrift in voorbereiding). Rotterdam: Erasmus Universiteit Rotterdam.

Broek, J.B.A. van den, Jong J. de & Moussaid, Y. (2022) *Handreiking rivaliserend groepsgedrag in een hybride werkelijkheid: Delft, Den Haag & Zoetermeer*. Rotterdam: Partner in Crime (in opdracht van gemeenten Delft, Den Haag & Zoetermeer).

Brug, J., Assema, P. van & Lechner, L. (2022). *Gezondheidsvoorlichting en gedragsverandering. Een planmatige aanpak*. Assen: Van Gorcum.

Burg, R. van den, Elibol, R. & Rotman, R. (2022). *Miljoenen voor de schijn van daadkracht (geannoteerd verhaal)*. Amsterdam: Investico/De Groene Amsterdammer (14 september 2022).

Bruinsma, M. & Tops, P. (2022). *Jong ontspoord in het drugsmilieu. En wat wij daar als samenleving tegenover moeten zetten*. Den Haag: Stichting Maatschappij en Veiligheid.

Carinhoza da Graça, G., Toom, L. den & Broek, J.B.A. van den (red.) (2019). *Adviseur van de straat. Visiedocument Stichting JOZ*. Rotterdam: Stichting JOZ.

Decartes, V. (2022). *The top-x approach and the jeugdcoaches: How street culture is used by youth workers in Nijmegen in order to gain and maintain trust with youths* (scriptie). Nijmegen: Radboud Universiteit Nijmegen.

Deci, E.L. & Ryan, R.M. (2000). The 'what' and 'why' of goal pursuits. Human needs and the selfdetermination of behavior. *Psychological Inquiry*, 11: 227-268.

Denkers, A. & Jong, J.D. de (2020). Delinquentie, vrienden en 'boosheid met liefde'. *Tijdschrift voor Criminologie*, 62(2-3): 279-298.

Derks, T. (2023). *Coaches in de strijd tegen ondermijning. Een vergelijkend onderzoek naar de inzet van coaching als middel ter bestrijding van jonge aanwas in de ondermijnende criminaliteit* (scriptie). Nijmegen: Radboud Universiteit Nijmegen, Faculteit der Managementwetenschappen, Opleiding Bestuurskunde.

Dijk, T. van, Koetsenruijter, R. & Sieckelinck, S. (2023). *Twee jaar jongerenwerk op Amsterdamse scholen: een onderzoek naar implementatie, doelrealisatie en versterking*. Amsterdam: Hogeschool van Amsterdam, lectoraat Youth Spot.

Dragt, L. (2020). *Verantwoording werkwijze We All. Een samenwerking tussen stichting Al Amal en het Leger des Heils. Met deskundige ondersteuning van een externe gedragswetenschapper*. Utrecht: Stichting Al amal/Leger des Heils.

Ellis, B.J., Abrams, L.S., Masten, A.S., Sternberg, R.J., Tottenham, N., Frankenhuis, W.E. (2022). Hidden talents in harsh environments. *Development and Psychopathology*, 34(1): 95-113.

Ferwerda, H. (2017). *Aanpak criminele families in Amsterdam. Lessen voor de aanpak op basis van een pilot*. Arnhem: Bureau Beke.

Ferwerda, H. (2020). *Van 3 naar 4 W's? Column*. Arnhem: Bureau Beke.

- Ferwerda, H., Wolsink, J., Brouwer, N. & Esseveldt, J. van (2022). *Misdadige invloed. De invloed van criminele netwerken op jongeren in drie Arnhemse wijken*. Arnhem: Bureau Beke (in opdracht van de gemeente Arnhem, programma breed offensief tegen ondermijnende criminaliteit (BOTOC)).
- Fox, K. J. (2022). Desistance frameworks. *Aggression and Violent Behavior*, 63.
- Frankenhuis, W. E., Young, E. S., & Ellis, B. J. (2020). The hidden talents approach: Theoretical and methodological challenges. *Trends in Cognitive Sciences*, 24(7): 569–581.
- Geertz, C. (1973). *The Interpretation of Cultures: Selected Essays*. New York: Basic Books.
- Gemert, F.H.M van (2015). *Straatkrediet. Biografie van Said Bensellam*. Meppel: Just Publishers.
- Glaser, B.G., & Strauss, A.L. (1967). *The discovery of grounded theory: Strategies for qualitative research*. Chicago: Aldine.
- Gooren, J., Bochove, M. van, Sande, van de, Zijderveld, T. Rusinovic, K. & Moors, H. (2022). Wijkprofessionals: zicht krijgen op online wereld van jongeren. *Sociale Vraagstukken* (13 mei 2022).
- Gottfredson, M. R., & Hirschi, T. (1990). *A general theory of crime*. Stanford: Stanford University Press.
- Goverts, R.A., & Roks, R.A. (2020). Proosten met champagne, heel m'n libi is nu duur. Opzichtige consumptie in Nederlandse rap. *Tijdschrift over Cultuur en Criminaliteit*, 10(1), 18–38.
- Groot, N. de (2022). *Competentieprofiel kinder- en jongerenwerker*. Maastricht: BVJong.
- Hamdiui, T. & Broek, J.B.A. van den (2019). *Online Jongerenwerk: Werken in de online leefwereld van jongeren. Handvatten voor jongerenwerkers en managers*. Utrecht/Rotterdam: Nederlands Jeugdinstituut/Stichting JOZ.
- Hartog, B., Vredendaal, W. van, & Cremers, D. (2017). *Justitieleinterventies.nl: beschrijving Alleen jij bepaalt wie je bent*. Utrecht: Nederlands Jeugdinstituut, Movisie en Trimbos instituut.
- Herman, J.L. (2022). *Trauma and Recovery: The Aftermath of Violence*. New York: Basic Books.
- Heynen, E., Hoogsteder, L.M., Vugt, E. van & Assink, M. (2023). Effectiveness of of Moral Developmental Interventions for Youth Engaged in Delinquent Behavior: A Meta-Analysis. *International journal of offender therapy and comparative criminology* (mei 2023).
- Hoijtink, M. (2006). Teruggeworpen op jezelf in het welzijnswerk. In: Tonkens, E., Uitermark, J. en Ham, M. (red.), *Handboek moraliseren. Burgerschap en ongedeelde moraal*. Amsterdam: Van Genneep, 55-67.

Hoogeveen, C.E. (2017). *R-Newt+ in Tilburg. Resultaten van vijf jaar bouwen aan een nieuwe aanpak van jeugdoverlast*. 's-Hertogenbosch: Bureau Alpha.

Huiberts, A. (2018). Schelden doet wel pijn. *De Psycholoog* (5 januari 2018).

Interdepartementaal Beleidsonderzoek Jeugdcriminaliteit (2022). *Werken aan effectievere detentie van jeugdigen*. Den Haag: Rijksoverheid.

Jhanjan, J. (2022). *"De reclassering weet dat ik een f*cking gangster ben." Een onderzoek naar online straatcultuur, delinquent gedrag en hybride werken binnen reclasseringstrajecten* (scriptie). Utrecht/Den Haag: Hogeschool Utrecht/GGZ Reclassering Fivoor Den Haag.

Jolink-Verkuijlen, K. (2021). *Streetcare. Eén methode voor straathoekwerk, jeugdzorg en gemeenten*. Amsterdam: SWP.

Jong, J. de (2021). *Drillboekje voor professionals. Contextinformatie en handvatten voor professionals*. Amsterdam: Actiecentrum Veiligheid en Zorg, gemeente Amsterdam-Amstelland.

Jong, J. de (2023). *Jongline. Een handreiking voor veiligheids- en zorgprofessionals over fenomenen, gevaren en kansen in de onlineleefwereld van jongeren*. Amsterdam: Actiecentrum Veiligheid en Zorg, gemeente Amsterdam-Amstelland.

Jong, J.D. de (2007). *Kapot moeilijk. Een etnografisch onderzoek naar opvallend delinquent groepsgedrag van 'Marokkaanse' jongens*. Amsterdam: Aksant.

Jong, J.D. (2016a). *De Denktank: Werkalliantie*. Leiden: Hogeschool Leiden, lectoraat Aanpak Jeugdcriminaliteit (in opdracht van het Ministerie van Veiligheid en Justitie, Portefeuille Integrale aanpak Kindermishandeling en Jeugdgroepen).

Jong, J.D. de (2016b). *Verkeerd verbonden. Over foute straten en foute systemen* (lectorale rede uitgesproken op 11 februari 2016). Leiden: Hogeschool Leiden, lectoraat Aanpak Jeugdcriminaliteit.

Jong, J.D. de (2018). *Na wrijving komt glans. Evaluatie van het experiment integraal jongerenopbouwwerk onder procesregie in Dukenburg en Hatert, gemeente Nijmegen*. Leiden: Hogeschool Leiden, lectoraat Aanpak Jeugdcriminaliteit (in opdracht van de gemeente Nijmegen).

Jong, J.D. de (2020). *Tijdslijn vragenlijst Project V. De ontwikkeling van het meetinstrument voor verbondenheid in de aanpak jeugdcriminaliteit 2016-2019*. Leiden: Hogeschool Leiden, lectoraat Aanpak Jeugdcriminaliteit.

Jong, J.D. de (2021a). *Visiting professional OM 'excessief geweld' door jeugdige verdachten*. Leiden: Hogeschool Leiden, lectoraat Aanpak Jeugdcriminaliteit (in opdracht van het Openbaar Ministerie, Landelijk Parket).

Jong, J.D. de (2021b). Een cijfer voor verbinding in de aanpak van jeugdcriminaliteit. In: Stel, J. van der (red.), *Wetenschap en praktijk. Gids voor (aankomende) professionals in zorg, welzijn en sociaal werk*. Amsterdam: SWP, 119-120.

Jong, J.D. de (2022). *Jongerenwerk voor 'de 2%'? Over 'wat werkt' en 'wie werkt' in jongerenwerk om recidive te voorkomen en sociale problematiek te verminderen*. Leiden: Hogeschool Leiden, lectoraat Aanpak Jeugdcriminaliteit.

Jong, J.D. de & Denkers, A. (2020). Anger with love. How professionals get through to high-risk youth in troublesome groups. In: Melde, C. & F. Weerman (eds.), *Gangs in the modern age of internet and social media*. New York: Springer, 175-198.

Jong, J.D. de, Denkers, A. m.m.v. Hilterman, R. & Toorn, C. van der (2021). *Verbondenheid in het jongerenwerk. Onderzoek naar gevoelens van inclusie in de werkrelatie van jeugd en jongerenwerkers in Leiden Noord*. Leiden: Hogeschool Leiden, lectoraat Aanpak Jeugdcriminaliteit (in opdracht van SOL en gemeente Leiden).

Jong, J.D. de, Denkers, A. m.m.v. Schippers, M. (2022b). *Steun en perspectief voor Schiedamse risicojeugd Verbondenheid in de werkrelatie van risicojeugd met intensief jongerenwerk*. Leiden: Hogeschool Leiden, lectoraat Aanpak Jeugdcriminaliteit (in opdracht van Buurtwerk en gemeente Schiedam).

Jong, J.D. de, Denkers, A. m.m.v. Kaal, H. Braun, J., Oeverhaus, I., Burgers, M., Andriessen, J. & Ploeg, S van der (2022c). *Werkalliantie bij Middin & Cordaan. Verbondenheid in de werkrelatie van risicojeugd en met jeugdverzorgmedewerkers*. Leiden: Hogeschool Leiden, lectoraat Aanpak Jeugdcriminaliteit (in opdracht van Middin & Cordaan).

Jong, J.D. de, m.m.v. Moussaid, Y. & Sahetapy, I. (2022a). *Specialistisch jongerenwerk. Bijeenkomst van Songül Mutluer over jongerenwerk voor 'de 2%' op 8 november 2022 in de Tweede Kamer der Staten-Generaal*. Leiden: Hogeschool Leiden, lectoraat Aanpak Jeugdcriminaliteit.

Jong, J.D. de, Denkers, A. m.m.v. Schippers, M. (2022d). *Werkalliantie bij JB Noord Jeugdreclassering. Verbondenheid in de werkrelatie van risicojeugd en met jeugdreclasserders*. Leiden: Hogeschool Leiden, lectoraat Aanpak Jeugdcriminaliteit (in opdracht van Jeugdbescherming Noord).

Jong, J.D. de, Denkers, A. m.m.v. Schippers, M. (2022e). *Werkalliantie binnen Project Kinkerbuurt (de nulmeting). Verbondenheid in de werkrelatie van jonge aanwas en de jongerenwerker*. Leiden: Hogeschool Leiden, lectoraat Aanpak Jeugdcriminaliteit (in opdracht van gemeente Amsterdam).

Jong, J.D. de, Denkers, A. m.m.v. Schippers, M. (2022f). *Werkalliantie bij JR 2.0: William Schrikker Stichting Jeugdbescherming & Jeugdreclassering en partners*. Leiden: Hogeschool Leiden, lectoraat Aanpak Jeugdcriminaliteit (in opdracht van William Schrikker Stichting Jeugdbescherming & Jeugdreclassering i.s.m. Expect Jeugd bij Partners voor Jeugd).

Kaulingfreks, F. (2022). *Van overleven naar leven, in contact van mens tot mens. Korte evaluatie ADAMAS opleidingstraject en netwerkpraktijk voor Credible Messengers en zomerprogramma voor jongeren*. Amsterdam: Hogeschool Inholland, lectoraat Jeugd en Samenleving.

Kaulingfreks, F., Sieckelink, S. & De Jong, J.D. (2023). *The Neighbourhood Greenhouse. Een domeinverbindende en inclusieve werkplaats van stakeholders binnen én buiten de buurt die positief*

perspectief creëren voor kwetsbare en risicovolle jeugd in preventie van jonge aanwas. Amsterdam/Leiden: Hogeschool InHolland (lectoraat Jeugd en Samenleving), Hogeschool van Amsterdam (lectoraat Youth Spot) & Hogeschool Leiden (lectoraat Aanpak Jeugdcriminaliteit).

Keels, M. (2024). Responding to the Trauma That Is Endemic to the Criminal Legal System: Many Opportunities for Juvenile Prevention, Intervention, and Rehabilitation (in druk). *Annual Review of Criminology*, 7: 1-27.

Kleijwegt, M. (2019). *Kwetsbaar. Meisjes in de gevarenzone.* Amsterdam: Gemeente Amsterdam.

Kooijmans, M. (2016). *Talent van de straat. Hoe je jongeren kunt verleiden uit de criminaliteit te blijven.* Amsterdam: Van Gennep.

Koops, K., Metz, J. & Sonneveld, J. (2015). *Methodiekbeschrijving. Individuele begeleiding.* Hogeschool van Amsterdam, Amsterdams Kenniscentrum voor Maatschappelijke Innovatie.

Kruisbergen, E. (2022). *Voorlichting: doen of laten? Waarom campagnes vaak niet werken* (PowerPoint presentatie). Den Haag: Ministerie van Justitie en Veiligheid.

Kruisbergen, E. & Jonge, M. de (2023). Voorkomen is beter dan genezen..., toch? Over goed bedoelde maar potentieel schadelijke vormen van preventie van ondermijning. *Tijdschrift voor Veiligheid*, 22(3): 1-22.

Kuin, M., Braak, G. van den, Dijk, L. van & Waveren, B. van, m.m.v. Jong, J.D. de (2022). *Rol van werk in lokale aanpak van ondermijning. Hoe werkt werk?* Amsterdam: Regioplan (in opdracht van Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid).

Kuppens, J., Kathmann, K. & Ferwerda, H. (2022). *Stop de in- en doorgroei. Een praktijkscan op interventies die vanuit BOTOC-gelden zijn opgestart om doorgroei en rekrutering van jongeren in de criminaliteit te stoppen.* Arnhem: Bureau Beke (in opdracht van Wetenschappelijk Onderzoek- en Documentatiecentrum).

Leerdam, J., Timmermans, M., Witvliet, M. (2016). *Kostbare vriendschappen. Wat problematische jeugdgroepen in de maatschappij kosten: Exploratieve studie in een grote gemeente.* Cebeon, Regioplan, WODC.

Leeuwen-den Dekker, E. van & Poll, A. (2022). *Leefgebiedenwijzer. Verstecken van eigen kracht van cliënten.* Amsterdam: Movisie (in opdracht van Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport).

Littell, J.H., Therese D.P., Karianne H.N., Jennifer R. & Labrum, T.K. (2023). Functional Family Therapy for families of youth (age 11–18) with behaviour problems: A systematic review and meta-analysis. *Campbell Systematic Reviews*, 19(3): 1-93.

Manders, W., & Todorović, D. (2021). *Jongerenwerk in de online leefwereld van jongeren.* Hogeschool van Amsterdam, Lectoraat Youth Spot.

Meere, F. de & Stoutjesdijk, F. (2019). *Náást de jongeren. De staat van professioneel jongerenwerk in Nederland*. Utrecht: Verwey Jonker Instituut.

Menger, A. (2009). Wie werkt? Over het vakmanschap van de reclasseringswerker. In: Hermanns, J. & Menger, A. (red.), *Walk the line. Over continuïteit en professionaliteit in het reclasseringswerk*. Utrecht: HU/SWP, 69-116.

Menger (2010). Wat werkt en wie werkt? Over effectiviteit en professionaliteit in het reclasseringswerk. *Maatwerk: Vakblad voor maatschappelijk werk*, 2: 20-22.

Menger (2018). *De werkaliantie in het gedwongen kader: onderzocht bij het reclasseringstoezicht (proefschrift)*. Uitgeverij Eburon.

Metz, J.W. (2011). *Kleine stappen, grote overwinningen. jongerenwerk als historisch beroep met perspectief*. Amsterdam: SWP.

Metz, J. (2017). The professionalism of professional youth work and the role of values. *Social Work & Society*, 15(2): 1-16.

Metz, J., & Sonneveld, J. (2018). *Methodisch werken in het jongerenwerk*. Hogeschool van Amsterdam, Amsterdams Kenniscentrum voor Maatschappelijke Innovatie.

Moussaid, Y. (2021). *Tussen stigma en trots: represent de buurt (scriptie)*. Rotterdam: Erasmus Universiteit.

Moussaid, Y., Broek, J.B.A. van den & Roks, R.A. (2022). *Problematisch groepsgedrag in het digitale tijdperk: de knelpunten, zorgen en behoeften rondom online problematisch groepsgedrag van professionals in Zoetermeer, Delft en Den Haag*. Rotterdam: Partner in Crime/Erasmus Universiteit Rotterdam, Sectie criminologie (in opdracht van gemeente Zoetermeer, gemeente Delft en gemeente Den Haag).

Mulder, A., Becking, E., Suiker, M., Geeraads, S. & Hendriks, C. (2023). *Jongeren in georganiseerde misdaad: Inventarisatie van bestaande kennis rond interventies ter preventie van georganiseerde misdaad onder jongeren*. Amsterdam: Nederlands Studiecentrum Criminaliteit en Rechtshandhaving.

Nijmeijer, P., & van Dijk, C. (2014). Hoe een integrale aanpak echt van de grond kan komen: de Top600 in Amsterdam. *Cahiers Politiestudies*, 30: 11-27.

Nooteboom, L.A. (2021). *Towards increased understanding of integrated Youth Care. A qualitative evaluation of facilitators and barriers for professionals*. Leiden: Universiteit Leiden.

Participe Advies (2017). *De maatschappelijke Business Case jongerenwerk voor gemeenten*. Utrecht: Participe Advies (in opdracht van Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport, directie Jeugd).

Peeck, V., Sambeek, C. van & Witteveen, Z. (2022). *Doorgroeiers. Een kwalitatief onderzoek naar doorgroeiers in de drugsgelateerde criminaliteit*. Amsterdam: Nationale Politie, Dienst Regionale Informatie Organisatie, Team Analyse & Onderzoek.

Peterson, D. (2002). *'Don't Forget the Women': A Multi-Level Analysis of Individual and Contextual Effects on Girls' and Boys' Delinquency*. Omaha: University of Nebraska, Criminal Justice.

Piek, E. & Segeren, M. van (2022). *Evaluatie van de pilot overlastgevende 23plussers Nieuw-West*. Amsterdam: Gemeente Amsterdam, Gemeentelijke Gezondheidsdienst (GGD).

Piersma, T.W., Kros, M. & Beijersbergen, K.A. (2021) *Criminele carrières van daders van high impact crimes*. Wetenschappelijk Onderzoek- en Documentatiecentrum (WODC).

Put., C. van der, Assink, M., Bindels, A., Stams, G.J. & Vries, S. de (2013). *Effectief vroegtijdig ingrijpen. Een verkennend onderzoek naar effectief vroegtijdig ingrijpen ter voorkoming van ernstig delinquent gedrag*. Amsterdam: Universiteit van Amsterdam, Afdeling Forensische Orthopedagogiek (in opdracht van het Wetenschappelijk Onderzoek- en Documentatiecentrum).

Rauwerdink-Nijland, E. m.m.v. Manders, W., Rijnders, J., Haijen, J., & Todoveric, D. (2021b). *Routekaart pedagogisch handelen (eindproduct Werkplaats Jongerenwerk)*. Hogeschool van Amsterdam, lectoraat Youth Spot/Volksbond.

Rauwerdink-Nijland, E. & Metz, J. (2020). *Leven en werken in de rafelrand. Cijfers over de doelgroep en hun ervaring met het straathoekwerk in Amsterdam en omstreken*. Amsterdam: Hogeschool van Amsterdam, lectoraat Youth Spot.

Rauwerdink-Nijland, E. & Metz, J. (2022). *Straathoekwerk. Een basismethodiek van het sociaal werk*. Amsterdam: SWP.

Rauwerdink-Nijland, E., Vermaning, S., & Kaulingfreks, F. (2021a). *Nabijheid in tijden van afstand. Portaalvraag KeTJAA*. Amsterdam: Hogeschool Inholland/Hogeschool van Amsterdam/KeTJAA.

Rijnders, J., Manders, W. & Metz, J. (2021). Werkzame elementen en randvoorwaarden in de samenwerking tussen jongerenwerk en scholen voor voortgezet onderwijs. *Journal of Social Intervention: Theory and Practice*, 30(3): 17-36.

Roks, R.A. & Broek, J.B.A. van den (2020). *Cappen voor clout. Een verkennend onderzoek naar Rotterdamse jongeren, drill en geweld in het digitale tijdperk*. Rotterdam: Partner in Crime/Erasmus Universiteit Rotterdam, Sectie Criminologie (in opdracht van gemeente Rotterdam).

Ronde, J.A. de (2023). *"Wij zijn waar zij zijn." De "2%" jongeren bereiken in het jongerenwerk (scriptie)*. Leiden/Rotterdam: Hogeschool Leiden/JOZ.

Segeren, M. & Fassaert, T. (2014). *In de nesten. Analyse van de voorgeschiedenis van een groep jongvolwassen gewelddadige veelplegers uit Amsterdam*. Amsterdam: GGD.

Servaas, L.M, Weerman, F.M, & Fischer, T.F.C. (2021). *Risico-, versterkende en beschermende factoren voor crimineel gedrag*. Rotterdam: Erasmus Universiteit Rotterdam, Sectie Criminologie.

Snippe, J., Muijnck, J.A. de, Kamperman, M., & Rieper, R. (2021). *Effecten van preventie. Een compacte literatuursynthese*. Groningen: Breuer & IntraVal (in opdracht van het Wetenschappelijk Onderzoek- en Documentatiecentrum).

Snippe, J., Muijnck, J.A. de, & Wouters, L. (2023). *Plan- en procesevaluatie Actieplan Wapens en Jongeren*. Groningen: Breuer & IntraVal (in opdracht van het Wetenschappelijk Onderzoek- en Documentatiecentrum).

Sonneveld, J.J.J. (2022). *Growth opportunities in professional youth work. contribution of a multi-methodic approach on the personal development and social participation of socially vulnerable youngsters*. Tilburg: Tilburg University.

Sonneveld, J., Metz, J., & Manders, W. (2019). *De preventieve kracht van het jongerenwerk. bijdrage aan de transformatiedoelen van de Jeugdwet*. Amsterdam: Hogeschool van Amsterdam, Lectoraat Youth Spot.

Sonneveld, J., Metz, J., Schalk, R., & Van Regenmortel, T. (2021). Samenspel tussen jongerenwerk en specialistische jeugdzorg: Groeikansen voor persoonlijke ontwikkeling en maatschappelijke participatie. *Jeugd in Ontwikkeling*, 1(1).

Sonneveld, J., Rijnders, J., Metz, J., Van Regenmortel, M., & Schalk, M. (2020). The contribution of professional youth work to the development of socially vulnerable youngsters: A multiple case study. *Children and Youth Services Review*, 118.

Strijen, F. van (2011). *Jongerenwerk nieuwe stijl*. Amsterdam: SWP.

Taber, B.J., Leibert, T.W., & Agaskar, V.R. (2011). Relationships among client-therapist personality congruence, working alliance, and therapeutic outcome. *Psychotherapy*, 48 (4): p. 376-380.

Taouanza, I. & Waijer, K. de (2022). *Meer waarde voor jongeren. Onderzoek naar effecten van jongerenwerk*. Rotterdam: Rekenkamer Rotterdam.

Team Nijmeegse Jeugdcoaches (2023). *Jeugdcoaches Nijmegen: Van de straat, voor de straat*. Nijmegen: Gemeente Nijmegen, afdeling Veiligheid.

Tierolf, B., Stetekee, M., Gilsing, R. & Bellaart, H. (2017). *Feiten en Cijfers. Leefomstandigheden van kinderen met een migratieachtergrond*. Utrecht/Amsterdam: Kennisplatform Integratie en Samenleving (Verwey-Jonker Instituut & Movisie).

Tops, P. (2018). *Een ongetemde buurt. Achterstand, Ondernemerszin en criminaliteit in een volksbuurt*. Amsterdam: Balans.

Tuenter, T., Berg B. van den & Bastiaanssen, I. (2021). *Effecten van preventie in het jeugdveld. Literatuuronderzoek*. Utrecht: Nederlands Jeugdinstituut.

Veenbaas, R., Noorda, J. & Ambaum, H. (2011). *Handboek modern jongerenwerk. Visie, methodiek en voorwaarden*. Amsterdam: VU Uitgeverij.

Veerman, V., Lambrechts, T., Mulder, E., Jong, J.D.A. de & Nootboom, L. (2023). Zorg aan risicjongeren vergt goede werkrelaties. Onderlinge 'klik' ook van belang voor behandelaren. *Kind en Adolescent Praktijk*, 22(3): 32-38.

Vervoort, Y. (2022). *Over de streep getrokken. Een onderzoek naar de werkende factoren binnen het vrijwillige kader, die een goede contactmaking en de motivering tot hulpaanvaarding van overlastgevende en delinquente jongeren in Den Haag bewerkstelligen* (scriptie). Amsterdam: Vrije Universiteit Amsterdam, Faculteit der Rechtsgeleerdheid in samenwerking met Geerlings & Benard.

Visscher, A. (2020). *"Zo doen wij dat!" Methodische handreiking Intensieve jongerencoaching (IJC)*. Rotterdam: Enver/Exodus/Futuro/JOZ/WMO Radar.

Vlugt, M. van der (2023). *Criminaliteit van vandaag* (PowerPoint presentatie). Utrecht: Congres Jonge Aanwas uit de Criminaliteit, 4 april 2023.

Vrij, P., Menger, A., Donker, A. & Kaal, H. (2016). *De werkalliantie bij de William Schrikker Groep* (factsheet 8). Leiden: Expertisecentrum Jeugd, Lectoraat LVB & Jeugdcriminaliteit.

Weerman, F.M., Roks, R.A., Broek, J.B.A. van den & Willink, J.C. (2022). *"Het is een probleem, maar niet voor mij". Een onderzoek naar de achtergronden van wapens en wapengeweld onder jongeren in Rotterdam*. Rotterdam: Erasmus School of Law, Erasmus Universiteit Rotterdam, Sectie criminologie (in opdracht van de gemeente Rotterdam, directie Veiligheid).

Weijers, I. (2019). *Veelplegers aanpakken. 81 jonge veelplegers 15 jaar gevolgd*. Amsterdam: SWP.

Weijers, I. (2022). *Kansen bieden, kansen pakken. De aanpak van jonge veelplegers*. Amsterdam: SWP.

Weijers, I. (2022). Geen verjonging en verharding jeugdcriminaliteit, toch zorgen. *Sociale Vraagstukken* (26 september 2022).

Weijers, I., Ferwerda, H. en Roks, R. (2021). Te groot voor de wijkagent, te klein voor de recherche. *PROCES*, 100(5): 264-275.

Willis, G. & Ward, T. (2013). The good lives model: Evidence that it works. In: Craig, L., Dixon, L. & Gannon, T.A., *What Works in Offender Rehabilitation. An evidence based approach to assessment and Treatment*. West Sussex, UK: John Wiley & Sons, 305-318.

Wit, N. de, Jong, J.D. de & Mulder, E. (2019). *Gewoon normaal. Het belang van professionele eigenheid in de bejegening van risicjongeren*. Amsterdam: Brave New Books.

Wit, N. & Jong, J.D.A. (2023). Samenwerking politie en jongerenwerk Vertrouwen binnen een grijs gebied (in druk). *Tijdschrift voor de Politie*, 85 (4).

Wolsink, J., Esseveldt, J. van, Derksen, E., Brouwer, N. & Ferwerda, H. (2023). *Het (boven)lokale netwerk in Paddepoel ontleed. De invloed van criminele netwerken op jongeren in een Groningse wijk*. Arnhem: Bureau Beke.

Yperen, T. van, Steege, M. van der, Addink, A., & Boendermaker, L. (2010). *Algemeen en specifiek werkzame factoren in de jeugdzorg: stand van de discussie*. Utrecht: Nederlands Jeugdinstituut.

Yperen, T. van, Veerman, W. & Bijl, B. (2017). *Zicht op effectiviteit. Handboek voor resultaatgerichte ontwikkeling van interventies in de jeugdsector*. Rotterdam: Lemniscaat.

Yohros, A. (2022). Examining the relationship between adverse childhood experiences and juvenile recidivism. A systematic review and meta-analysis. *Trauma, Violence & Abuse*, 24(3), 1640-1655.

Zwinkels, M. (2021). *Universiteit van de Straat*. AQ Publishing.

Colofon

Specialistisch Jeugdwerk voor de 2%

Over plus-preventie tussen jongerenwerk en jeugdzorg

Copyright © 2023, Hogeschool Leiden

Auteurs: Jan Dirk de Jong & Nienke de Wit, m.m.v. Yasmine Moussaid & Ilvan Sahetapy


Layout: Sidney Waerts

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar worden gemaakt door middel van druk, fotokopie, geluidsband, elektronisch of op welke wijze dan ook, zonder schriftelijke toestemming van de auteurs.



**LECTORAAT AANPAK JEUGDCRIMINALITEIT
KENNISCENTRUM SAMEN REDZAAM**

HOGESCHOOL LEIDEN

 [linkedin.com/jan-dirk-de-jong-a7b9b215](https://www.linkedin.com/jan-dirk-de-jong-a7b9b215)



**hogeschool
Leiden**